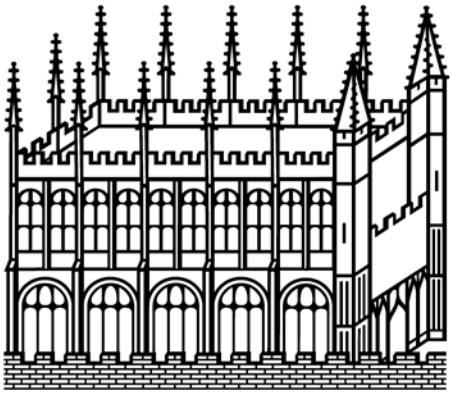

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

TAYLOR
INSTITUTION
LIBRARY

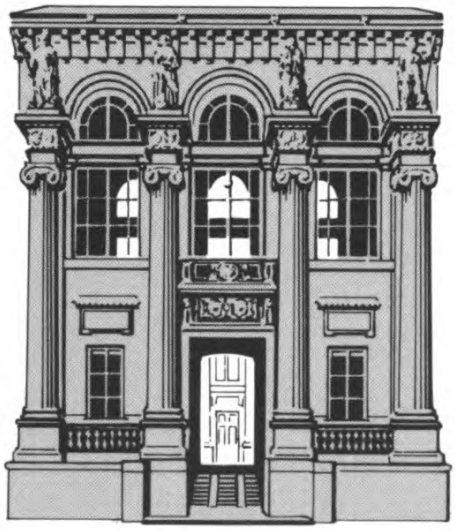

ST. GILES · OXFORD

אז זיי וועלען אלע „לאטכענען"...
וועגען די פארטוגעזער?
א ג'זונד זיי אין די נעזער!
און אויב זלאטקע צי יולקע
זאל רויכערען א ליולקע,
איז גאנץ גוט אויב זיי קענען,
זאלען זיי אפילו ברענען...

די קאפע־הויז האָט זיך געטרייסעלט פאר געלעכטער. איך האָב געמוזט מיטלאכען...

TAYLOR INSTITUTION OXFORD

863475

איהם געהייסען געבען טהעע מיט לעמאן... א געבאקטען הער־
רינג, פאמפענ‌יק מיט א פאפיראס... האב איהם געטרייסט:
„אידישע טאלאנטען, האב איך געזאגט, מוזען אלצדינג אויס־
שטעהן"... דאן האב איך זיך אריינגעלאזען מיט איהם אין א
הויכען שמועס מכח דער פאניקע אויף דער בערזע, מכח פרע־
זידענט וואהלען, מכח די מיתה משונה פון דעם פארטוגעזישען
קיסר מיט זיין יורש, און מכח ווייבער, אויב זיי דארפען רוי־
כערען ליולקעס. אויף אלעס דעם האט בערל געענטפערט קורץ
און שארף.

מיין ליעבער, זיסער מאררים,
א שר פון גרויסע שררות,
וואס איז פול מיט עטרות
און זינגט דעם באס „וכרות"...
און וויל מיט בראך און צרות
כפרות... אבשלאגען...
הערט אויס מיינע השערות!
אט דער איצטיגער קריזים
וועט ניט האבען קיין חזות,
און צו דעם גאנצען פאניק
וועט באלד נעהמען אן עק.
אויב מאפט אדער ברייען,
אדער גאר אן אנדער שלייען
וועט אין דעם ים חקרת
פון דעם יענקישען תרח
נעהפען פיהרען דעם דרך,
קען איך אייך נור בדחן'ען,

ווי קענט איהר זיין וויציג
און זיך געבען א פריי?
וועז ס'פעהלט אייך קארטאָפּעל
פּאנטאָפּעל... און... הויזען...
און איהר האלט די שאָוועל
און גראבעלט שנעע
ביי יעדער דריי.
אז וועת... און אָך...

בראווא, בערל! האָבען זיך דערהערט קולות פון ביידע זייטען גאס. עס איז געוואָרען א געשפּאר און א געלעכטער. אלע האָבען דערקענט בערל דעם פּיסקאטען. דער נוי, וואָס האָט געהיט די ארבייטער זיי זאָלען ארבייטען, איז געבליבען שטעהן א צומישטער. ער האָט ניט געוואוסט וואָס דאָ געהט פּאָר. ער איז מן הסתם געווען א גלגול פון א „משכיל", ער האָט זיך פערקרימט אויפ'ן זשארגאָן און ווי מען האָט געקענט מערקען האָט ער פיינד געהאט פּאָעזיע... דען ער איז געוואָרען אן אָנגעצונדענער פּאר כעס און ביי יעדער גראם האָט ער א פּינטעל געטאָן מיט די אויגען. ענדליך האָט ער א כאפּ געטאָן בערלען פּאר א פּום און האָט איהם ארויפגעהאקט אויפ'ן טרעטואר. בערל'ס גליק איז געווען, וואָס ער האָט זיך אָנגעשלאָגען אן א אידישען מוכר ספרים, וואָס האָט צו פערקויפען בערל'ס ליעדער... דער מוכר ספרים איז א הויכער, א שטארקער, א געזונדער מענש, א... א נראָבער יונג ווי א קלאָץ, האָט איהם בערל אָנגעכאפּט פּאר א כאָליאווע און איז ניצל געוואָרען...

איך בין נליך געלאָפּען, האָב א נעהם געטאָן בערלען צו זיך און האָב איהם אריינגעפּיהרט אין א קאפּע־הויז. האָב

בערלען איז נאָך אָבער בעשערט געווען צו האָבען א פרישטש אויף דער מבה, דען ניט געגנוג, וואָס ער איז געקומען צו אזא מדרגה, זיינען נאָך געשטאנען נעבען איהם א פּאָר מנינים פון זיינע אמאָליגע קונדען, וועלבע ער האָט „בעזעצט" און בעזונגען, אָנגראמענדיג זיי א גאָלדענע מערכה — און האָבען אויך געהאלטען לאָפּעטעם און גראמט... זאָנסט זיינען זיי פּערלערס און ארבייטער. אין דער צייט פון די וואהלען זיינען זיי גאנצע פּאָליטיקער... זיי מארשירען, טראָגען לעמפּלאָך און שרייען „היער, היער!" אנדערע זיינען גאנצע קנאקערס, מיט קאָקארדעס אין די לאצען, יעצט האָבען זיי גראמט דעם שנעע און געקלאפט מיט די ציינער...

אָבער א לוסטיגע חברה זיינען דאָס געווען, דען זיי האָבען געהאלטען אין איין דערמאָנען בערלען זיין „בעזעצענעס" און זיינע געגרייזעלטע גראמען, זיי האָבען זיך ניט שטארק געשעמט... ארבייט איז קיין שאנד ניט... אגב האָבען זיי א פּאָליטישען „דזשאב"... שבת וועלען זיי אָנטאָן די צילינדער העטס מיט די שניפּסלאָך און וועלען זיך פראסקען פּאר א מפּטיר... זיי האָבען בערלען נערווועז געמאכט. גראמען מיט נערווועזיטעט זיינען א שידוך... בערל איז בייז געווארען אויף די גראָבע יונגען, און זיין פינסטערען מזל און דעם גוי'אישען אויפזעהער אויף צופּוקענים האָט ער זיך אוועקגעשטעלט אין מיטען גאס מיט דער לאָפּעטע אין האנד, האָט פערגלאָצט די אויגען צו די דעכער און זיך אָנלאָדענדיג מיט דער לעצטער בדחנישער נבורה, ווי א מין שמשון הגיבור, האָט ער אָנגעפאנגען:

די גאס איז גליציג,
דער הימעל שפּיציג,

בען די וועלט־בעריהמטע, אונפערגלייכלעכע און אונאיבערטרא־
פענע אידישע אקטיאָרען.

בכן, רבותי, איז בערל ניט געשטאָרבען. ער לעבט, און אויב זיין „ליעבע" וועט איהם ניט גט'ן און ניט בעגראָבען אין אויב ער וועט פון זיין „באַרוועסע קאוואלעריע" ניט קריגען „די כאָלעריע" וועט ער נאָך אריבערלעבען די קריזים. אָפט גיט זיך בערל אליין האָפנונג און שרייט אויס:

קריזים, שמיזים,
נייע ביזים
וועלען קומען
מיט מזומן,
מיט ממתקים
פון מרחקים.

דערווייל זיינען נאָך אָבער די „ביזים" פון „מרחקים" ניט נעקומען. אונגליקלעכער בערל! נאָך דעם גרויסען, כפל שמונה־דיגען שנעע־שטורם, וואָס האָט שיער געקאָנטשעט בעגראָבען ניו יאָרק, וועלכע ליעגט סיי ווי סיי אין דר'ערד — האָב איך איהם נעבאָך גאָר געטראָפען אין גאָם מיט א לאָפעטע אין האנד ראָמענדיג שנעע. דאָס איז ניט געווען דער בערל פון די חתונות, די ברית מילה'ס און די סיום התורה'ס... אין א קור־צען, אָבגעלעבטען פידזשאק און אלטע וואָליקעם איז ער גע־שטאָנען און געראָמט די שנעע און מיר האָט זיך געדאכט, אז ער ראָמט צום גראָם... דאָס האָרץ האָט מיר פערקלעמט אויף דעם עלענדען בדחן...

ווי איהר זעהט האָט שוין בערל חרטה אויפ'ן שדוך, דען מיט אָט דעם דאָזיגען פּזמון אנטלויפט ער אָפט פון זיין „אימ־פּעריע" וועז זי ברעכט פּלוצלונג אויס אין רעווואָלט און שרייט „ברויט אָדער טויט!..." עס איז אן אָפּענער סוד פּאר גאנץ גרויס ניו יאָרק, אז בערל איז דער גרעסטער „מזיק" אויף גע־גראמטע ליעבעס־בריוולעך, נאָר וואו ליעבט מען זיך דאָס יעצט אין גראמען? א חוץ אין די אידישע צייטונגען זעהט מען דאָס גאָר אין די אויגען ניט אָן... און ער, אונזער בערל אליין, רייסט זיך שוין געוג די עטליכע האָר פון דעם פּליכעוואטען קאָפּ אויף זיין אייגענע „ליעבע", אין וועלכע ער האָט זיך אזוי מיאוס אריינגעגראמט. אין אמת'ן, געזעסען אן אלטער בחור ביז אין גרויען באָרד אריין, און צום סוף זיך אויסגעקליבען חתונה האָבען אין א קריזים! אָט איז וואָס בערל זאָגט וועגען דעם!

וועז עס ברעכען די באַנקען
און ס'לויפען די געדאנקען
איבער דעם פּלאנקען
מיט צרות פּערשיעדענע,
טאָ גוט, נעהם א אידענע!

בערעל האָט געמאכט א צווייטע פּראָבע צו ווערען א דראַ־מאטורג, עס איז איהם אָבער וויטער ניט געגאנגען. ער איז א בריה אויף „אָפּעראָס", א קינצלער אויף צו מאכען געלעכ־טערס אויף דער ביהנע... קען ער אבער ניט קריגען גענוג „פּאט־ריאָטען", וואָס זאָלען איהם מאכען א „בערל דעם פּיסקאטען'ס קלייזעל" און איהם פּאטשען אויף דער גאליאָרקע, ווי דאָס הא־

— וואו איז בערל מיט זיינע גראמען ?

שאט! שרייט ניט! מאכט קיין גוואלדען! איך בין ניט קיין קאניבאל, איך האָב בערלען ניט אויפגענעסען. איך בין לא עליכם אזוי אויך א דיספעפטיק, פעהלט מיר נאָך ארונטער־צושלינגען א בדחן...

בערל לעבט, הלואי זאָלט איהר אזוי לעבען און געזונד זיין! ער איז גאנץ ווי א שענע קדוש־החלה, ער איז דאָ, פונקט ווי אונזערע צרות, נאָר ער איז א ביסעל טעמפּ געוואָרען. א בדחן איז פונקט ווי א מענש, און א מענש ווערט אמאָל פער־ענדערט.

אָרעמער בערל! ער, וואָס פלענט זיך אמאָל פרענלען ווי א יום טוב קרעפּעל אין די פעטע פון גראמען, טרינקט זיך נע־באך איצט ווי א קאקטוס פלאנצונג פון אריזאָנא אין די טרי־קענישׁ פון פראָזא. די איבערקעהרענים אויף דער בערזע, די גרויסע אמעריקאנער פאניקע פון יאָהר 1907, האָט נע'ממית'ט זיין פרנסה. דער פיעל־נעזוכטער לאנד־בדחן קרינט יעצט ניט קיין חתונה אויף א רפואה. פאר גרויסע צרות האָט ער נעבאך אליין חתונה נעהאט און זיך אליין בעזעצט... אן אלמנה־גרושה מיט אכט „פופקעס" האָט ער ענגומען: פינף פון דעם טויטען און א מזומן פון נע'נט'ען, און ווי עס איז צו פערשטעהן פון די „יונגע וויבעל'ס" הויות זיצט בערל אויך ניט ליידיג...

איך בין א פייגע בריה
מיט א גאנצע אימפּעריע
באָרוועסע קשוואלעריע,
חאָב זיי א כאלעריע!

אויף אזא אופן האָט בערל דער פיסקאטער זיך אָבגערע־
כענט מיט די רייכע גראָבע יונגען. די בריעף און פּאָסט־קארדס
זיינען אלע אָבגעשיקט געוואָרען אויף די בעשטימטע אדרעסען
און מען קען זיך פארשטעלען וואס עס האָט זיך געטאָן.

בערלען אָבער האָט דאָס געארט ווי די קאטץ. ער האָט
פערדיענט א שלעכ מיט געלד און איז פערבליבען אין די בערג
קלערען פאר וואָס זיי זיינען אווי הויך און ער איז אזוי
נידעריג...

זיבטער קאפיטעל

**נאָך א שטילקייט פון צוויי יאָהר, בערל דער פיסקאָטער
ווערט א קרבן פון אמעריקאָנער קריזים אין
יאָהר 1907. ער האָט חתונה מיט אן
אלמנה און איז אויף צרות.**

דער כלל איך בין פערוואַרפען מיט בריעף איבער די אוי־
ערען. פון ארבע פינות קאָלאָמבוס האָט מען צו מיר גימפּעל׳ס
פרעטענזיעס: בערלען מאָנט מען ביי מיר, בערל דעם
פיסקאטען. דעם עולם איז קאלעמוטנע אויפ׳ן הארצען, עס
וויל א לוסטיגע פערזאָן אין דער טראגעדיע...

— גוואלד, וואו האָט איהר ערגעץ אהין געטאָן בערלען?

— גיט אונז בערל דעם פיסקאטען!

— מיר ווילען בערלען, ווילען מיר!

א געוועזענער בלעכער און גרויסער גראָבער יונג, וואס האָט געוואלט שיקען א סאָוועניער פאָסט־קארטע צו זיין כלה, א יונגע, שענע מיידעל אין פיטט סטריט. דער חתן האָט געהיימען שרייבען, אז ער איז געזונד און שטארק ווי אן אָקס, און באלד ווי ער וועט קומען צוריק וועט זיין חתונה. בעריל האָט אָנגעקוקט מיט זיינע אויגעלאך דעם האלב גע׳פגר׳טען בעל הבית און געשריעבען:

מיין גוטע שארלאָטע,
איך האָב געלד ווי בלאָטע,
נאר איך האָב די סוחאָטע.
איך הוסט און איך חראקע,
עס העלפט מיר א מכה
די רענט, וואס איך העכער
אין שטאדט אויף די לעכער...
איך זוף מילך און אייער,
דאך וויים איך אויף פרייער
אומזיסט איז מיין זופען.
איך פיהל שוין דאס שטופען
פון קרבן אין פלייצע.
איך שיק דיר אן עצה
פון קעטסקילס אריבער:
פערגעס מיינע שטיבער,
און זוך דיר א זכר,
א קרעפטיגען בחור.
פון מיר חיים טרייטעל
מיט דער פולער בייטעל.

הענד... זי האָט געהויסען בערלען שרייבען צו איהר מאן, או זי איז געזונד און פריילאך און וועט קומען זונטאג אהיים... אבער בערל, ווי‌סענדיג, אז זי קען ניט לעזען, האָט געטאָן וואס ער האָט געוואלט און האָט געשריעבען:

מיין מאן, מיין תנא באָרע,
זאלסט האָבען לאנגע יאָהרע.
די בערגער זיינען מאכער.
איך וואר דיק ווי א דבר אחר,
איך בעט דיך אום פערציייחען
איך האלט נאָר אין איין קאָיען.
ניט זוך קיין אנדערע באָבעס,
און קום צו מיר אויף שבת...
געדיינק זאלסט מיך ניט נאָרען,
איך קען זיך קוים דערחארען...
איך בין יעצט דיק און פליישיג
און חאָב דעם קבצן'ס חשק
צו זעהן דיך, זיכער שטערקע!
פון מיר דיין יענטע מערקע,
דיין ווייבעל, דיין געטרייע,
וואס איז זיך דאָ מחית.

נעלייענט האָט בערל פאר זיין קונד א נאנץ אנדער זאך, ניט דאָס, וואס ער האָט פערפאסט. דאן האָט ער פערזיענעלט דעם קאָנווערט, אנגעשריעבען אן אדרעס און געהויסען פאָסטען דעם בריעף... דער פיסקאטער האָט נעכאפט פאר דער ארבייט א שעהנע מטבע און עס איז צוגעגאנגען דער צווייטער קניפעל. דאס איז געווען א שווינדזיכטינער לענדלאָרד, אן אלטער בחור,

בערלען א נאָלד־שטיק. דער כלל, ער האָט זיך ניט געקענט פון דער כאָפּטע ארויסדרייען און פערזשמורענדיג די קליינע אויג־לאך האָט ער אויפגעעפענט זיינע לעפצען און געזאָגט:

ליעבע גבירים און גבירתה'ס,
וואס איהר קומט און שפּאַצירט עס
אין די בערג און פערפּיהרט עס,
וואס איהר ברעכט און לאקסירט עס
פון מאג און נאכט זיך שטאָפּען,
אייך עפּען אייך דעם פּראָפּען
פון מיין געפּיללטען זעקעל
און גיעב אייך ביז א ברעקעל,
זאל אייך וואהל בעקומען!
אהער די מזומן!

עס האָבען געזומען פאלען זילבערנע טאָלערס און איין צולאָזענער, אמעריקאניזירטער יונגאטש האָט גראָד געציעלט און געטראָפען בערלען מיט א טאָלער אין שפּיץ נאָז. עס איז געווארען א גרויס געלעכטער. בערל האָט זיך אָנגעצונדען ווי א חנוכה־ליכטל פאר כעס. די רציחה האָט אויפגערודערט דעם קוואל פון זיינע גראמען. ער האָט געשוויענען, אָבער די גראָ־מען האָבען נעקאָכט אין איהם און ער איז געפאלען אויף א פּלאן זיך אבצורעכענען מיט די ווילדע הולטאיעס.

מען האָט געזומען ציהען קניפּלאך פאר וועמען בערל זאָל שרייבען דעם ערשטען בריעף. און דעם ערשטען קניפּעל האָט ארויסגעצויגען א גראבע און פערגרעבטע לענד־ליידי, א בעל־הבית'טע פון גרונט אייגענטהום, מיט קורצע פיס און לאנגע

בערל האָט דערלאנגט א שליידער די עטליכע גראמען עפּעס סתם אין דער וועלט. ווי געזאגט, וויים איך וואָס זיי טשעפּען זיך אָן מיר!

סיי ווי סיי, איך האָב איהם געבעטען ער זאָל בלייבען מיט מיר ביז איבער מיטאָג און האָב איהם דערווייל פאָרגעשטעלט פאר מיינעם א ניו יאָרקער גוטען פריינד, אלם דעם גרעסטען בריה אין דער גראם־וועלט, וועלכער האָט גאנצע קעטסקילס מיט גראמען און קען מאכען רענג־שירעם זיך קייקלען פאר נע־לעכטער.

איך שווער אייך, אז איך וויים אויף היינטיגען טאָג ניט ווי דאם איז געשעהן, גאר פלוצלינג, אזוי ארום פאר־נאכט־צייט, האָבען זיך אָנגעהויבען צו קלייבען ביי מיר אין האָטעל אידען און אידענעם פון דער גאנצער געגענד ארום. דאָם זיינען געווען מעהרסטענס אויפגעקומענע בעלי־בית'טעם פון ניו יאָרק וועלכע האָבען זיך געפונען אין די ארומיגע דאטשעס. זיי קענען נע־באך ניט מאכען קיין צלם פאר אן אלף און זיינען געקומען בערל דער פיסקאטער זאָל זיי שרייבען בריוולאך אהיים... אי־בערהויפט זאָל ער זיי פערפאסען קונציגע, געגראמטע סאָוועניר־פאָסטעל־קארדס:

סאָוועניר, קליסטיר,
געהט, כאפט א געשווינד,
וואס האָט איהר צו מיר?

דאָם האָט אָבער בערלען ניט געהאָלפען, מען האָט איהם אָנגעהויבען צו קיצלען מיט זילבערנע טאָלערס. איין בריטע בעלי בית'טע, וואָס האָט, ווי איך האָב ערפאהרען, פערשפּיעלט אין די קעטסקילס ביז 1000 טאָלער אין קארטען, האָט געווינען

בין איך דערגאנגען
ווי איך צו פאנגען,
און אט בין איך דא,
אין א מזל׳דיגע שעה —
צווישען די בערג,
שטארק ווי א טערק...

איך מוז געשטעהן דעם אמת, אז בערל איז פאר מיר געווען א מין קרעפטיגונג נאך דער אבשוואכענדער באר. זיינע גראמען, וועלכע איך האב שוין ניט געהערט זייט איך בין קראנק געוואָרען, האבען ארויסגערופען אין מיר אן אנגענעהמע סענזאציאן. א מענש זאל מיר ניט, דיר ניט, קומען אין „ווייט כאלפאר ספרינגם" שיטען מיט גראמען! איך האב איהם בעדאנקט פאר זיין פרייגדליכען בעזוך און האב איהם געפרעגט, וואס עם הערט זיך אין נויארק, אין די אידישע ליטעראטור. איך האב איהם ערקלערט, אז מען האט מיר פערזיכערט, דאס ער און א סך פון זיינע פאך־גענאסען זיינען איצט געוואָרען זעהר פראמינענט אלס דיכטער... מען לאדט זיי איין אויף לי־טעראריש פערזאמלונגען און מען ניט זיי אב גרוים כבוד. קרי־טיקער שטעמפלען זיי אלס נייע, אלס דעקאדענטען, און עם טוט זיך גאר מעשים...

די פטען, שמיכטען,
סתם געשיכטען,
צו פערניכטען
א געבריכטען...

ער זאל חלילה ניט ווערן ערגער
אין די משונח'דיגע בערגער,
וואס גרי־כען וואך־וועכלאך
ביז כביכל'ס קנעכלאך,
עס זאלען די שוועבעל־בעדער
אייך שטארקען דאס לעדער...
און היילען די אויגען,
זיי זאלען נאר מויגען
צו לייכטען און קוקען
אויף צו דרוקען ווערק...

בערל! האָב איך א געשריי געטאָן. איך האָב איהם דערקענט אָן דעם פערדרייטען גראם.

בערל דער פיסקאטער, וואָס האָט מיר צו פערדאנקען זיין גרויסע פאָפולאריטעט, האָט זיך א וואָרף געטאָן צו מיר מיט א זעלטענע שמחה. וועז איך האָב איהם געפרעגט ווי אזוי ער האָט מיר אויסגעפונען אין אזא אבגעלעגענעם געגענד, ווייט פון פארקסוויל, פון סענטערוויל, פון מאונטיין־דייל און פון לוד־לאָוו סטריט, האָט ער אויף זיין געוועהנליכען אלטען שטייגער דערלאנגט א פליוך:

אויך מיר א טראבעל!
ר' „זושע קנאָבעל"
חאָט מיר אין די קעטס־
קילס געבראכט, די פעטס
פון מיינע גראפען
זאל איהם בע'שעם'ען,

פאר דירה געלד. איהר דערקענט איינע די אנדערע. איהר פיהלט ווי איהר וואלט איהם איצט בעצאהלט די דירה־נעלד אפילו אויף די גאהעכערטע רענט, מיט אלע געריכט־הוצאות, אבי ער זאל נאר ניט אויסשטעלען אויף אייך אזעלכע מלאך המות־אויגען...

עס קען אויך פאסירען איהר זאלט דאָ אנקומען פנים אל פנים מיט אייערען א פערציימיגען ארבייט־נעבער, א „באס", און איהר גיט א קלער: „נאך לעבט ער"? פון אייערטוועגען וואלט ער שוין ניט געדארפט זיין מיט יענע פופצעהן יאהר צוריק. יעצט מוזט איהר שטעהן ביידע אין איין אידישען פארם, נעבים־ען ווערען פון די זעלבע פליעגען, זיך אויפכאפען פארטאָג פון די זעלביגע הינד און היהנער, וואָס שטעהען אויף „כעלות השחר" צו זאָגען שירה...

איהר וועט זיך דערפאר ניט וואונדערען פון מיין זעלטענע איבערראשונג צו דערטאפען אין די קעטסקילס אונזער אלטען, ליעבענסווירדיגען, פרייליכען גוטען פריינד, בערל דעם פים־קאטען.

א באנדע אויפנעקומענע האבען אראבגעבראכט איהם אהער אויף א משוגענע הוליאנקע און דערהערענדיג או איך געפין זיך אין די דאזיגע מקומות איז ער מיר געקומען מבקר חולה זיין...

איך בין נאר וואָס ארוים פון א שוועבעל־וואנע און בין נאך געזעסען אין מיין באד־כאלאט ווען די טהיר האָט זיך האסטיג אויפנעמאכט מיט דעם דאזיגען פזמון:

לחדיכטער טורונו ורבנו,
בין איך געקומען זאגען „ענבו",

זעקסטער קאפיטעל

מיין בעגעגענים מיט בערל דעם פיסקאטען אויף די קעמס־קיל בערג, וואו איך בין געקומען זוכען געזונד. בערל ווערט בעפאלען פון אויפגעקומענע גבירים און גביר׳טעם ער זאל זיי שרייבען בריף אהיים.

ווען נאט העלפט אייך איהר פאהרט אין די קעטסקיל בערג האבען פערגעניגען, וועט איהר זיך גאר ניט פארשטעלען וועמען איהר קענט דארט אמאל געפינען. איהר שטעהט אויף אין דער פריה צוביסען פון די קאמארעס און דערטאפט פלוצלינג נעבען פריהשטיק־טיש אייער אמאליגע דיענסט־מויד. זי קען אייך ניט מעהר... איהר מאן פאבריצירט און זי איז געקומען ווייזען די בערג איהרע דיאמאנטען, זיך רייצען מיט זיי... זי איז זעהר ניט צופריעדען, וואס דער „פארמער" האט איהר אוועקגעזעצט נעבען אייך, און זי בעט איהם ער זאל איהר בייטען דעם זיטץ ביי אן אנדער טיש...

אמאל קענט איהר זיך גאר געפינען אין איין בעט מיט׳ן קוילמאן, וועמען איהר זייט נאך שולדיג פאר אן עמער קוילען פון די „אלטע גוטע צייטען". יעצט איז ער ניט מעהר פער־שווארצט, ער איז א לענד־לארד, א בעזיצער פון הייזער, איהר זייט פון דעם דאזיגען „זוג" ניט שטארק ענטציקט. איהר זייט געקומען אין די קעטסקילס זיך אבקיהלען, אבער ניט ליענען נעבען אזא וואַרעמען בעל הבית...

איהר קענט דא אפט מרעפען אייערען א בעל־הבית, וואס האט אייך אמאל ארויסגעשטעלט די ביסעל בעבעבעם אין נאס

און דער טייוועל נעהמט דיך אָט, אָט!
צו וואס דארפסטו די גאנצע קראָם?
וואָס'ער מאכל איז א פּאָגראָם?
חער אויף דיין אלטע „ניע פּאָטשאָם"!
וועסט האָבען דערפון א חלאת...
געדיינק! א איד קען ווערן אין כעס.
דאן וועסטו כאָרכלען אויפ'ן באס...
עס וועט דיר ניט העלפען קיין קוואס,
אויך ניט די מאמע די מרשעת.
אָט דערפאר, מיין טהייערער האָרר!
ניט זיי קיין חזיר און קיין נאָר!
זיי בעסער מבטל דעם גזר!
וואס טויג א לאנד מיט א פערשפאר?
וואס דארפסטו א חופה מיט צער?...
דאס בעט דיך די גאנצע איסט סייד
שוין ציים, חלעבען, צו זיין א ליים...
פערגעס אויך ניט אונזער „אָפּ־טאָן"!
דארט איז ממן קורת פּאָראָן...
וועז דו וועסט ניט זיין קיין בולוואן
קענסטו דאָרט דערלאנגען א שפּאן...
אים נאמען פון יעדער פּעראיין
ונאמר אמן, אמן ואמן.

כאנגעלסק... און מען ווערט פלוצלונג איבערראשט ווען מען טרעפט דאָרט אָן א פּעדלער מיט ציצית, יארמולקעס און גע־באקטע קאָרטאָפּעל.

רבונו של עולם! ווי קומען קאצאפּעס צו אידישקייט?

עס איז דערפּאר ממילא מובן, אז בערל האָט זיך באלד דערלאנגט א זעץ אוועק און האָט אָנגעשריעבען אָט דעם דא־זיגען חן'עוודיגען בריוועלע.

אָ איד אָ ווימטער
צום מיניסטער.

צום האָרר פון דער רעגיערעריי,
וואס איז א גאנצער אי, אי, אי,
וואס איז א גרויסער חכם סתם
און אן אלטער „יא טעביע דאָם!"
צו דיר, מיניסטעריל קרוין!
צו דיר וועגדעט זיך יעדער פּאָרשוין.
פון ישיבת בחור אין קלויז
ביז אונטער'ן אויוועז די מויז, —
צו דיר גיעב איך זיך יעצט א קעהר,
וואס דארפסטו חלעבען זיין א בער,
זיך דרייען אָהין און אָחער?
און די מעשת פּאלט דאך דיר שוועך.
פערקעהרט געדעדט: ווער ביסטו, ווער?
א שטיק קאָצאפּ, א אידיאָט!
אסור־חזיר אויב דו ביסט גאָט...
בעתאלמשפּ זיך אין לאָך ווי א קראָט,

בערלען אויף זיכער און האָט איהם אבגעשפיעלט אוא שפיצעל
אז עם האָט דערמיט געקאָכט דער גאנצער קוואַרטאל.

דער חברה־מאן האָט דערצעהלט בערלען, אז ער איז גע־
שיקט געוואָרען צו איהם אלם דעלענאט פון דער איסט סייד,
אָדער בעסער געזאָגט פון דער קאָמיטע אָוו „סעלף דעפענס",
זעלבסט־פערטיידיגונג, מיט דעם פערלאנג, אז ער, בערל, זאל
שרייבען א בריוועלע צום מיניסטער אין פעטערבורג. דער מאן
האָט איהם ערקלערט, אז צו א מיניסטער פאסט ניט צו קומען
מיט דעם לשון, וואָס אלע מענשען רעדען. צו א מיניסטער
מוז מען רעדען אין גראמען און בערל איז דער אויסצינגער איד
אין אידישען קוואַרטאל, וואָס קען נאָר גראמען און וויטער
גאָר ניט. דער מאן האָט איהם וויטער פערזיכערט, אז דער
בריוועל וועט איבערזעצט ווערען אין רוסיש און א ספעציעלע
קאָמיטע פון אידישע דאָקטוירים, וועלט־בעריהמטע אידיש־רוסי־
שע רעדנער און פילאָזאָפיש־קריטישע און קריטיש־פילאָזאָפישע
אינטערנאציאנאל־נאציאָנאלע פאָלקס בעוועגער, אדוואָקאטען,
רעוורענדס, און דאָנסקע קאָזאקען וועלען עקסטרא פאָהרען נאָך
פעטערהאָף איבערצוגעבען דאָס בריוועל.

בערל דעם פיסקאטען איז די זאך געפעלען. זיינע קלייגע
שפיציגע אויגעלאך האָבען אויפגעלויכטען מיט שמחה. עפעס
א קאטאָוועס מען טרויט איהם אָן אוא גרויסע היסטאָרישע
אויפגאבע! היינט וויל ער סתם העלפען די רוסישע אידען...
וער וויל דאָס יעצט ניט העלפען די רוסישע אידען... אפילו
די רוסישע מוזשיקעס? זייט עס האָט זיך געגומען קאָטלעווען
אין רוסלאנד, זיינען בראָדווויי, קאנעל סטריט און דיוויזשאָן
סטריט פערוואנדעלט געוואָרען אין סאָמפּס, אירקוטסק און אר־

אט אזוי האָט אמאל בערל א שאָט געטאָן א גאנצע קוואַרט גראמען מיט אמאל און האָט אויסגעלאָזען כל חמתו צו די „חזיר־דיגע פראָזע". זייט דאן ווייסען בערל'ס נאָהענטע בעקאנטע, אז ער איז ניט „קיין קאָזע" און האָט פיינד פראָזע ווי א קאָזאק געהן צו פוס.

מיט אָט דער דאָזיגער ערקלעהרונג, פיהל איך, איז מיר אראָב א שטיין פון הארצען. איך בין כמעט זיכער, אז יעצט וועט מיר קיינער מעהר ניט פרעגען אויף בערל'ס אדרעס און וועט ניט חלום'ען פון בערל דעם פיסקאטען און פראָזא אין איין נאכט, ווייל דאָס זיינען צוויי בעזונדערע זאכען, פייער מיט וואסער!

איך בין זיך אָבער מודה ומתודה, אז מיט אייניגע טעג צוריק האָב איך בשום אופן ניט געקענט ביישטעהן דעם נסיון און האָב געמוזט אייניעם געבען בערל'ס אדרעס. דער מאן, וואָס האָט דאָס פערלאנגט, האָט מיר דערצעהלט, אז ער וויל בערל זאָל איהם שרייבען א נויטיגען בריעף פאר רוסלאנד און דאָס בריוועל מוז דוקא זיין אין גראמען און וויטער זאָל איך ניט פרעגען קיין קשיות...

רוסלאנד, האָב איך געטראכט, איז שוין גאָר אן אנדער זאך. „אפשר עפעס א מין ציוניסטישער רעוואָלוציאָנערער, אפשר א טעריטאריאליסט, אפשר א טעראָריסט, אדער אן אנדער „איסט", האָב איך געקלערט, עפעס א קאטאָווע רוסלאנד!...

איך האָב ניט פיעל געטראכט און האָב דעם מאן געגעבען די אדרעס. ערשט שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אז אָט דער מאן איז געווען א וואויילער יונג, א לץ, וואָס האָט געגומען

חוצפה צו טרוביערן א מענשען? אויב זיי וועלען מיך ניט אויפ־
הערען נודען מיט זייערע בריעף, וועל איך זיין געצוואונגען
אריינצושרייבען א „שטימע אויסען פאלק" אין די צייטונגען
און שטארק פראטעסטירען. דערווייל אבער בין איך מזהיר
ומודיע איינמאל פאר אלע מאל, או איך גיב ניט בערל'ס אר־
רעם וועז דא זאל זיך אפילו איבערקעהרען די וועלט קאפויר.
איך גיב ניט, און טהוט מיר עפעס!

וויטער גיב איך א ווארנונג, או בערל שרייבט ניט און
רעדט ניט קיין פראזא און הערט אויף אומזיסט צו מוטשען
א י ה ם און מיך! וואס האט איהר צו אונז? איך האב אייך
איינמאל געזאגט, או בערל דער פיסקאטער איז דורכאויס גרא־
מען, אפילו פון שלאף רעדט ער אויך צום גראם... און ער איז
שרעקליך בייז וועז מען פערלאנגט פון איהם אזא פראסטע,
אלטענליכע זאך ווי פראזא.

וואס איז דאס פאר א העזה
צו בעטען מיר א דאזע
פון חזיר'דיגע פראזע?
איך בין דאך ניט קיין קאזע,
צו זיין אזוי קוריאזע,
צו שטיין אין אזא פאזע.
און קענט איהר מיך פער'סם'ן,
איהר וועט פון מיר ניט קאמעז
קיין אנדער זאך ווי גראמען...
איך שווער אייך ביי דער מאמען,
איך שווער דאס ביי דער באבען,
גן עדן זאל זי חאבען.

וואָלענע שמיקלאך אין פּראָג. אזוי ווי זיי רעכענען אויפצו־
געבען זייערע שמאטע־ביזנעס און ווערען ארויסגעבער פון א
צייטונג ווילען זיי האָבען בערלען אלס רעדאקטאָר. זיי מעלדען
מיר, אז ביי זיי אין שטעדטיל האָט זיך שוין געגרינדעט א פער־
איין פון „סרעקליכע קענערש", וואס ווילען די אונטערנעהמונג
„אונטערסטיטשען".

אין זייערע אייגענע ווערטער לעזט זיך ווייטער זייער ברי־
וועל בזה הלשון:

„מיר ווילען מעהר ניט זשיין קיין רעגש פּעדלערש
ווילען מיר ניט, ווילען מיר ארויש געהן פּאר'ן עולם מיט
א נוטע זשאך... אזשוי ווי אידען זשענען יעצט סרעקליך
צוקאָכט מיט די רושיסע פּאָגראָמען און אלע סיטען זיך
פּשוט אָב מיט מאָלערש, קען מען ביי אונזש אויך מאכען
נעלד ווי שמאטעש... וועז מען זשאל פּארטרעטען אלעמענש
פּרינטשיפּען... דער פּעראיין פון סרעקליכע קענערש איזש
שוים רעדי די צייטונג צו מאכען א שוקשעם, אזש אלע
מאשען און קלאשען זשאלען האָבען וואָש צו נאשען, און
זשאלען אונזש טאקע האלד האָבען אויך זשאלען זשיי
אונזש, און זשאלען איהר לעזשען אויך, ווילען מיר מישטער
בערל דעם פּישקאטענש אדרעש ער זשאל אונזש ראידאקי־
רען זשאל ער אונזש, פון אונזש אייערע נייע פּריינד וואָש
גרישען אייך...

דער שפּרעכער.

דער כלל, איך האָב שוין פון די דאָזיגע בריפֿ שיער נע־
קראָגען דעם קייך־הוספט. אין אמת'ן, וואָס איז דאָס פּאר א

אלע עקען און זייטען איך זאל מגלה זיין בערל'ס אדרעס פאר דער נאנצער וועלט.

ד ע ר וויל איהם איינלאדען אויף א שמחה, י ע נ ע ר וויל מאכען א שמחה מיט בערלען נופא, און אנדערע וויל ען ער זאל זיי שרייבען ליעבעם בריוולאך. אייניגע ליטעראריש פער־אינען וויל ען איהם איינלאדען ער זאל זיי קומען „פארלעזען" זיין טהעאטער שטיק און זיינע געדיכטע... וועז ניט, זאל ער כאטש קומען הערען ווי אנדערע „בעניסטערטע יונגע לייט" לעזען פאר זיינע זאכען...

א שמש פון א „איסט סייד" חברה האט מיך פערשוואַרען און פער'חרם'ט איך זאל איהם געבען בערל'ס אדרעס, וויל ער האט פאר איהם א שידוך. „ווי לאנג איז דער שיעור — שרייבט ער מיר — „א מאנסביל זאל זיצען אהן א ווייב, דאם ברייננט דאך חם ושלום צו אן עבירה"... א ענטוזיאסט פון דער פראווינץ וויל וויסען וועז בערל גיט ארוים זיינע „ווערקע" אין א בוך, און אויב ער שרייבט אויך סקיצען און ערצעהלונגען, עם איז איהם שטארק נוגע, עם נעהט איהם גאר אין לעבען אריין...

א אידישע קהילה פון ליטוואקעם, וואס וויל זיך „רעפאר־מירען" פרעגט מיך אויב בעריל דער פיסקאטער וואלט איהר נעקענט האלטען „סערמענעם" אין גראמען. די קהילה־קדושה האט נעמיינט „סערמאנס", אדער נאר פשוט דרשות. דער „ברודער פרעזידענט" גלויבט, אז נענראמטע „סערמענעם" וואלט זיין א „נאוועלטי" און וואלט אפשר צוגעצוינגען דעם עולם צום טעמפעל...

א נרומאדע שמאטניקעס פון א קאנטרי שטאדט וויל דורכ־אוים וויסען אויב בערל דער פיסקאטער קען עפעס נעבען נוטע,

דו מוזט יעצט בייטען דיין מינע,
דו טאָרסט מעהר ניט שרייען „שוני"
דו דארפסט ניט שפילען אין פערדלאך
ניט רייסען אידישע בערדלאך,
ביסט געווען געגוג א לויפער,
א שיגעץ גאר אהן אן אויפהער
איצט, מיינע ווערטער שטעה אויף חער!
מעגסט חייסען גימפעל צי חיים
לשנה הבאה בירושלים...

דער סטעראָטייפער איז געשטאנען די גאנצע צייט, האָט אָנגעקוקט בערלען און געשמייכעלט. די אידישע לצים, וואָס זיינען געווען דערביי האָבען זיך געקייקעלט פאר געלעכטער, אָבער בעריל אליין האָט דערזעהן זיין טעות אין די לעצטע ווער־טער און האָט זיך ארויסגעכאפט פון דער חברה ווי אן אָב־געבריהטער.

פינפטער קאפיטעל

בערל ווערט פאָפולער אין פראָווינץ, פערשיעדענע חברות פערלאנגען זיין טהעטיגקייט. זיין בריף צו דער רזמישער רעגיערונג.

זייט איך האָב בערל דעם פיסקאטען, דעם הויפט בדחן פון די בדחנים, ארויסגעפיהרט אין דער עפענטליכקייט, האָב איך ניט קיין רויגע טעג. בריף קומען מיר אָן פון

דער געדוך פון די הייסע בליי איז אריין בערלען אין די נאז־לעכער און אין האלז און האָט איהם פערדאָרבען די שטימע. דער פּענסילווייניער שייגעץ האָט אָנגעהויבען אויינ'טענה'ן מיט בערלען, אָבער בעריל האָט איהם ניט פערשטאנען

— א רעדאקטער, האָט יעצט בערעל געטראכט, איז עפּעס גאָר אן אנדער מין בריאה, עפּעס גאָר ניט ווי אלע מענשען... זיין אידיש איז גאָר קיין אידיש ניט. וועל קען מיט אזעלכען אויינ'טענה'ן? עס איז דאָך גאָר א גוואלד אין דער וועלט.

וועז דער „רעדאקטער" האָט אָבער געהויסען בערלען פאָר־זינגען זיין נעדיכט, האָט געטראָפען די אלטע קאטאסטראָפע.

אין אויליענויש האָט בעריל געלאָזען זיין ליעד „צו חיענקען" מיט דער „תפילה" אין דער היים אוז האָט מיטגעבראכט מיט זיך א נייעם שיר, וואָס ער האָט פערפאסט צו א בר מצוה. ער האָט עס גיך אויסגעוויקעלט אוז גענומען לעזען פאר דעם הויכען פּענסילווייניער גוי, זינגענדיג יעדעם וואָרט מיט א מעלאָדיע:

צום בר מצוה.

הער אויס, דו בר מצוה בחור!
ס'וועט דיר צוניץ קומען נאָכחער
זאלסט וויסען זיין, אז מיט תפילין
דארף מען וויסען ווי צו צילען.
מען טאר זיך מיט זיי ניט שפּיעלען,
זיי שפּאנען דיר איין אין סאָכע,
מוזט באלד מאכען א ברכה,
אהן זיי קענסטו ניט פּארזוכען
קיין ביסעל בראנפּען, קיין קוכען,

די מאראם מיט איהר לייבע זיינען געלעגען און נעהערט ווי בעריל דער פיסקאטער גראמט פאר פייער און פאר וואסער, ווי ער פלוידערט נאכאנאנד „חיענקע, סצענקע, רעדאקטער, כאראק־טער" און ווי ער האט אנגעשאלטען צום נראם א פולען קאפ מאדרעם דעם געשטופעלטען, וואם האט איהם לעצטע וואך אוים־געכאפט א „סיום התורה" דערצעהלענדיג, אז ער איז בעריל דער פיסקאטער, און האט זיך אבגעטראגען מיט א פולע בייטעל און א זילבערנע טייטעל נאך שעריף סטריט...

וועז בעריל האט זיך אויפגעכאפט זיינען שוין געשטאנען צוויי וואוילע יונגען, וואם האבען איהם איינגערעדט, אז זיי וועלען געהן מיט איהם צום רעדאקטאר, ביי וועלכען זיי האבען א גרויסע דעה. בערלען איז דאם שטארק געפעלען געוואָרען. ער האט האסטיג אריפגעכאפט אויף זיך די תחתונים, במחילה, האט אויסגעטרונקען א פאר שיטערע אייער און צוגעביסען מיט א פאמפענים.

די אייער האט בעריל געטרונקען צוליעב דער שטימע. חברה האבען איהם איינגערעדט, אז ער וועט מוזען זינגען פאר'ן רעדאקטאר, וויל אהן א ניגון געהט דאם ניט. נאכ'ן עסען האט בעריל א כאפ געטאן פון זיין טיש א בינטעל כתבים און איז אוועק מיט חברה צום צייטונגס־אפיס.

די וואוילע יונגען האבען אבער ניט געפיהרט בעריל דעם פיסקאטען אין רעדאקציע. זיי האבען איהם אראבגעפיהרט אין „פרעס־רום", האבען איהם צוגעפיהרט צו א הויכען פענסיל־וויניער דייטש, א סטעראטיפער, וועלכען זיי האבען שוין פרי־הער דערציילט די גאנצע מעשה. דארט האבען זיי בערלען פארגעשטעלט פאר'ן „רעדאקטער" און געהייסען זינגען.

שטער פּאָסט וועט ער דאָס אוועקשיקען צו א אידישע צייטונג.
ער האָט זיך נאָך א ווייל פערטראכט און האָט אָנגעשריבען.

צו חיענקען.

לבנה קרוין, דו הימעלס פּופּעק!
איך קוק דיך אן און בין מסופק
אויב דו האָסט ערגעץ אין די וואָלקען,
וואס שטעהן פּונקט ווי אויסגעמאָלקען, —
געמראָפּען מיין געליעבטע חיענקען?
א צאצקע אוי, אז זאל איך קריינקען,
אויב איך קען אויפהערען צו בייגקען!
די שנעע הערט אלץ ניט אויף צו שיטען,
מיין ליעבע פּאָחרט ווי אין א שליטען
אוואו איך גיה איז זי אין מיטען...
בעזעץ איך ערגיץ א יתומה,
ערשיינט זי ווי דער מלאך דומה,
איהר נעזעל לייכט מיר ווי עטרות,
פון חיענקעס ליעבע חאָב איך כרות!
שעהן איז ציפּקע, נאָך שעהנער רייכעל.
דאך חיענקע איז דאך פּראסט א מאכל.
די מיסעס איז דאך אויך א בריאה,
נאר חיענקע איז מיר מעהר מציאה,
וואס ארט מיך וועגוס צי שולמית?
איך ווער משוגע ווי אין תמוז...

ענדיגענדיג די לעצטע שורה איז בעריל איינגעשלאָפען פאר יסקויט. אין שלאָף האָט ער גיהאקט גראמען ווי אין קרויט.

אויפגעכאפט מיט א גוואלד פארוואס ער לאזט ניט שלאפן און האט אויפגעוועקט איהר מאן מיט דער בייבי, (דאס קינד).

בייבע, דרייבע,
אייער לייבע
וועט נאך כראפען,
וועט נאך סאפען
און דער קלייניער
ממזר'וק אוינער —
וועט נאך פאפען,
לאמיר האפען!

אט אזוי האט בערל דער פיסקאטער אויסגעשריען מיט כעס אויף זיין מאדאם'ס בעמערקונג.

בערל איז געווען ביי זיך יחסן'דיג, וויל זיין לאדזשינג מאראם האט כמעט געצוינגען פון איהם א האלבע חיונה. ער האט ביי איהר ניט נאר לאזשירט, נאר געגעסען אויך און זעהר אפט פלעגט ער ברייננען פון שמחות פולע טיכלאך גריבענעם, טארט, לעקאך און פירות. „לייבע", זיין לאדזשינג מיסטער, איז געווען א שטיקעל פעדלעריל אויפ'ן פראווינץ און בערל איז געווען דער גאנצער בעל הבית אין דער היים...

עס איז דערפאר קיין חידוש, וואס בערל האט זיך ניט געקימערט, וואס ער האט אלעמען אויפגעוועקט. „בייבע דרייבע" וואס ארט דאס בערלען אין א מינוט וועז די גראמען שפארען?

און בערל דער פיסקאטער איז טאקע דאס מאל געווען אמת'דיג בעגיסטערט. ער האט זיך אוועקגעזעצט מאכען זיין געדיכט מיט דער כונה אז באלד אין דער פריה מיט דער ער-

אין גרויס בעגייסטערונג האָט ער ניט בעמערקט דעם טעות פון זיינע לעצטע צוויי גראמען.

בערלען איז איינגעפאלען א נעראנק: אפשר מיט דער „תפילה" צושיקען א פאָר דאָלאר, פשוט בעצאָהלען דעם רעראק־טער ער זאָל דרוקען. בערל האָט עפעס געהערט מן הצר, אז אין מאנכער רעדאקציע מוזען די שרייבער ארבאָנעבען דעם רעדאקטער א פראָצענט פון זייער פערדיענסט...

אָבער דאָס איז ניט געווען דער עיקר. בערל האָט גע־וואוסט, אז דערווייל האָט ער נאָר אויסגענאָסען זיין געראמטע נשמה אין א געבעט, יעצט אָבער מוז מען שרייבען די פאָעזיע נופא.

בערל האָט ארבאָבגעדרייט דעם לאָמפ און האָט זיך געזומען פערטראכטען אין דער פינסטער... ער האָט זיך פערגעסען, אז ד'רויסען איז א משונה־ווינטערדיג וועטער און זיצענדיג א האלב נאקעטער האָט ער געפענט דעם פענסטער צו כאפען א קוק אויף דער לבנה...

א הויפען שנעע איז איהם אריינגעפאלען גלייך אין בוזים...

ניט לויכט ווי מען רעדט

וועלט מען א פאָעט.

האָט בערל א בורטשע געטאָן און האָט האסטיג צוגעמאכט דעם פענסטער.

ער האָט יעצט געזעהן, אז אויף דער לבנה ער ניט וואָס צו האָפען. פערפאלען! ער קען איהר ניט זעהן און ער האָט אָנגעהויבען צו שפּעין בעגייסטערונג פון זיין אייגענע פאנטאזיע... אָבער אָנהויבענדיג פאנטאזירען אויפ'ן קול האָט ער דערווייל אויפגעוועקט זיין לאָדזשינג מאראם און זי האָט זיך

בערל האָט אָנגעשטעלט דעם וועק־זייגער צו וועקען פונקט האלבע נאכט. און ריכטיג צו „חצות", מיט'ן קרעה פון האָהן, האָט ער זיך אוועקגעזעצט אין זיין שלאָפצימער אָנגעטאָן בלויז אין א נאכט־העמד און גאטקעס, במחילה, און האָט קודם אָנ־גענשריעבען אָט דאָס:

א תפלה צום רעדאקטער.

צום מהיערען רעדאקטער,
וואס איז אן איינגעבאקטער
אין יערען'ס הארץ און מח,
וואס האָט א שווארצען כח
צו פערפאסטן אנטיקלאך,
וואס מען שלינגט זיינע שטיקלאך
ווי קאָבעדיגע ארבעס,
וואס לעהרנט שקצים תרבות,
צו איהם שיק איך מיין שרייבען.
ער זאל מיך נים פערטרייבען
מים מיינע געדאנקען
איבער דעם פלאנקען,
דען מיין ליעד איז א וואוילער,
ווי איך בין א הוילער!
איך זאל פערשפארען פאסטעז
דעם בריעף־קאסטען נים צו זעהן...

ווען בערל האָט אויפגעשריעבען אָט די דאזיגע „תפילה צום רעדאקטער", האָט ער דאָס עטליכע מאָל איבערגעלייענט, אָבער

בדחנים, וואָס האָבען טאקע ממש געהאלטען זייער פּיסקאטען קאָלענא פאר א גאון, האָבען איהם נביאות געזאָגט, אז ער וועט נאָך אמאָל פערקלינגען די וועלט, די לצים אָבער האָבען אויס־געניצט די גוטע געלעגענהייט צו נעהמען דעם בדחן אויף זיכער.

זיי האָבען זיך אָנגעטאָן אָן איהם ניט אנדערש און ניט אנדערש בערל זאָל ווערען א צייטונגס־שרייבער...

בערל האָט זיך אפילו געקווייטשעט.

— א צייטונג! ווער וויים?

אפשר נעהמט מען נאָר ניט אָן זיין שרייבען?

כאָטש ער האָט אין מאנכע צייטונגען געזעהן אָנגענומענע זאכען, וואָס איז ניטאָ וואָס אָנצונעהמען, דאָך האָט ער גע־וואוסט, אז א בלאָט איז ניט א חתונה, וואו צו יערער גראָם זאָגט מען „באם".

איבערהויפּט האָט בערל געציטערט פאר'ן בריעף־קאסטען.

— וואָס טהוט מען זיי, די כל־בו'ניקעס, וועז זיי גיבען א שטעל אריין אין בריעף־קאסטען אָט אזא מין טאראראם?

„מאכט זיך ניט נאריש, פּיסקאטער,
איהר זייט ניט קיין ליטעראטער,
ניט רוקט זיך ווייטער, ר' בערל,
מיר ווילען ניט אייערע פערל!
ארבייט זיך ניט אן קיין האָרב
שאפענדיג פאר אונזער קאָרב".

האָט זיך אָבער „פּויסט" געקענט ארויסדרייען פון טייפעל?

אזוי האָט בערל דער פּיסקאטער ניט געקענט בייקומען זיי־נע לצים און ער האָט זיך בעשלאָסען זיי צו פאָלגען.

אט דער נאטיץ האט בערל דעם פיסקאטען אויפגעוועקט פון זיין טעות און ער האט פלוצלונג דערזעהן וואו ער איז אין דער וועלט, און וויל מיר האבען זיך אלע געקייקעלט ממש אויף דר'ערד פאר גענעכטער, האט זיך בערל א פערשעהמטער ארויס־גענאפט פון קאפע הויז מיט א פערביטענעם קאפעלוש.

אט אזוי האט זיך געענריגט די פארלעזונג פון א היסטא־רישע אפערא.

פערטער קאפיטעל

ווי בערל דער פיסקאטער ווערט א צייטונגם־שרייבער און זיין ביטערער טעות, וועלכער לאזט זיך אויס אין א ווילדען גענעכטער.

כאטש בערל איז מיט זיין ערשטע פארלעזונג אלם דרא־מאטורג מיאוס אריינגעפאלען, און האט זיך שוין געזוכט אבצוטשעפען פון די וואוילע יונגען, וואס האבען איהם שטארק דאקוטשעט, דאך טיף אין הארצען האט איהם גענאגט דער וואָרים פון בעריהמטהייט. עס האט זיך איהם געוואלט וועלן עפעס מעהר ווי א בדחן...

די נאהענטע בעקאנטע, וואס זיינען געווען מעהר פערטרויט מיט בערל'ס געהיימען וואונש, האבען געזעהן אין איהם אויפ־צובלאזען דעם בעהאלטענעם פערלאנג. מאנכע גאנץ ערנסטע

ראשט פון זיך אליין, האָט ער פערגעסען וואו ער איז אין דער וועלט און האָט אָנגעהויבען לייענען אויפ'ן קול:

אינהאלט פון וויבער
מיט שוועדע לייבער.

איטקע, פון יאנקעל דעם גראבען,
אין 9טען און דארף באלד האָבען.
בוניע, פון יאָסעל דעם פעטען,
א פיצעל, ניט לאנג פערטרעטען.
גאליע, פון ברוך קנוידעל,
מסתמא וויעדער א מוידעל.
דאברוש, פון הערשקע דרילינג,
עס זעהט אוים צו זיין א צווילינג.
הינדע, פון שמעיה דעם דינעם,
גאווים א ברית, נאָר בהינם.
ויכנע, פון מאָקס דעם אָפעריטער,
ערשט דער חודש דער צווייטער.
זעלדע, פון פייוקע דעם שדכן,
ווער דארף דארט האָבען א בדחן?
חאָנצע דעם גבאי'ס, פון באָרדער...
אין פערטען, און אלץ איז אין אָרדער.
טאָלצע רחמיאל'ס, פון שכן,
אין גאנצען נאך א פאָר וואָכען.
יענטע דעם טויבענס, מיט אימפעט!
זי מוז שוין ליעגען אין קימפעט!

„די פאַרלעזונג", דאָס איז געווען אלץ, וואָס אונז האָט געאַרט, און די פאַרלעזונג איז געקומען.

בערל האָט ארויסגעשלעפט פון אונטערן פאכווע א בינטל און האָט דאָס גענומען אויסבינדען. ער האָט אראָבגענומען דערפון א חלה טישטאכל, א ווינדל, א קינדערשען פאָרטוכל און א נעכטיגע צייטונג. דאן האָט ער פון א פאפירענע טאַרבעצקע, וואָס איז געווען צוגעבונדען מיט א ציצה און א שנירל פון א קאַרסעט, ארויסגענומען א ביכל...

בערל האָט מן הסתם מורא געהאט זיין היסטאַרישע „כראָניקע" זאָל ניט כאפען א צוג, אדער א „גוט אויג" און האָט איהר גוט ארומגעבונדען און צוגעדעקט. היסטאַרישע אַפּעראס האָבען מורא פאר אן עין הרע, פון א „בעז אויג" קענען זיי אמאָל אויסטריקענען און גאָר ניט ווערען נאָך אַיידער זיי קומען אויף די ברעטער... דערפאר האָט זיך דער פערפאסער גוט בעוואָרענט...

עס איז איבעריג צו בעמערקען, אז דעם דראמאטורג'ס פעקל איז געווען אינטערסאנטער ווי זיין פיעסע, און, אז חברה האָבען זיך געשטיקט פאר געלעכטער קוקענדיג אויף בערל דעם פיסקאטען מיט זיין ציטעריגען גייסטיגען קדיש, וואָס האָט נעזאָלט פערטומלען דעם קוואַרטאל.

בעשערט אָבער א אידישען מחבר זאָל געהן מיט די פוטער אראָב, און בערל האָט אנשטאָט זיין אָפּערא נאָר אייננגעבונדען זיינעם א ביכל, אין וועלכען עס זיינען פערצייכענט געווען לויט דעם „אלף בית" און אין גראמען אלע מעוברת'ע וויבער פון גרויס ניו יאָרק. האָבענדיג א נידעריגע ראיה, האָט דאָס בערל ניט בעמערקט, און זייענדיג צוהיצט און איבער-

און בערל האָט ניט פיעל נעדארפט, זייענדיג גרוים ווי א רגע, האָט מען איהם מיט צוויי גלעזער טהע געקענט אָנפיללען פון די שיך ביז'ן קאָלנער.

אָבער ווי עס שיינט, איז בערל ניט נעווען קיין נרויסער ליעבהאָבער אויף טהע, דען ער האָט אָנגעהויבען אזוי צו זאָגען:

אז אך איז אייך און אז וועה,
איהר טרינקט קאלעמוטנע טהע,
איהר גיסט אָן א פולען בויך
מיט אייערע נודנע יויך,
אייער טרונק איז ניט פאר מיר,
איך טרינק מיר... ביער... און... שנאפס...

דאָ האָט זיך בערל וויעדער פערפלאָנטערט און נעגראמט מיט „שנאפס" אנשטאָט מיט ב י ע ר. די קאפע הויז איז נעווארען לעבעדיג, בערל האָט ארויסגערופען דעם ערשטען גרויסען אפלאָדיסמענט. וועז דער „הויכער מיט דער נעמבע" „קאטאָרי" וועלכער האלט זיך פאר'ן גרעסטען בדחן אין אמעריקא, וואָלט יעצט א קוק נעטאָן אויף בערל'ס כבוד, וואָלט ער זיך שוין מיט איהם אָבגערעכענט ערנעץ אויף א חתונה. ער וואָלט איהם ערנעץ אויסגעכאפט א ברית, אדער „צוגעדריקט" זיין „מי שברך נעלד...

צום גליק אָבער איז אין קאפע הויז נעווען נאָר די אינטעליגענץ, וואָס האָט אָנגעקוואָלען פון דעם זעלטענעם אידעל, וועלכער האָט אויסגעזעהן ווי א באָמבע אָנגעפילט מיט לצנות. דען בערלען האָט מען נאָר נעדארפט א ריהר טאָן, האָט ער עקספלאָדירט אין גראמען. מיר זיינען נעווארען זעהר אונרוהיג:

איהר טרינקער פון טחע און קאַווע,
איך האָב איך געבראכט א פאַטראַווע,
א אפערע אין גראמען פיינע,
די מעשה דערפון איז דהיינו,
אזוי ווי איהר וויסט דערפון אלע,
איז זיך דער נאמען פון דער כלה
ניט חיענע, ניט גרונע, ניט טאַלצע,
זי איז אונזער תורה די שטאלצע,
א י ה ר שטעל איך פאר אין טהעאטער,
איהר חתן איז דער איד הודאי,
מיט מתנות א גאנצע סטאדע,
און גאט אליין איז דער... קוואַטער...

אָרעמער בערל! ער האָט מן הסתם געוואָלט זאָגען פאטער, האָט זיך איהם ארויסגעכאפט „קוואטער". עס איז אפילו ניט געווען בערלען צו פערדיינקען, דען קוקענדיג אויף מאנכע „קרי־טיקער", האָט ער זיך דערמאָהנט אָן א ברית מילה און איז נע־באך מיאום אריינגעפאַהרען...

דער עולם אָבער איז געקראָכען אויף טיש און אויף ביינק צו הערען בערל'ס פראָלאָג פון זיין נייע היסטאָרישע אָפערא. היסע גלעזער טהע און קאפע האָבען זיך גענאָסען אויף דר'ערד. מען האָט געטרעטען אויף קאפעלושען און אויף טעצלאך, מען האָט געקלעטערט אָנצוקוקען דעם נייעם דראמאטורג פון דער „נהעטא".

אונזער ערשטע ארבייט איז געווען, נאטירליך, צו טראַק־טירען בערל'ען מיט טהע, צו דערווארעמען אין איהם די קונסט, אז ער זאָל טאקע אָנהויבען ווייזען מיט אן אמת, וואָס ער קען.

אפערע, חראפערע,
קומט „האררי אף" עהרע,
געלד און א פאטשעריי.
איך מאך קיין קוואטשעריי,
מיין יעדער גראמעלע
איז אוי, וועה, מאמעלע!

אט אזוי האט בערל געענטפערט זיינע „חסידים", וואס האבען איהם געגומען אויף זיכער. ער האט זיי בעוויעזען, אז ער קען אויף „האררי אף" פערדיענען „געלד" און „עהרע", און ווען בערל דער פיסקאטער איז פארטיג געווארען מיט זיין „שמיק", האבען איהם חברה געבראכט אין דער ליטעראריישער קאפע הויז פון דער „איסט סייד", ער זאל דארט מאכען א פארלעזונג פאר די מבינים און קריטיקער...

איך האב שוין געוואוסט פון דער מעשה מיט א טאג פרי־הער און בין אויך געקומען הערען בערל'ס פיעסע.

די קאפע הויז איז געווען געפאקט מיט וואיילע יונגען, „געדערים נעהמער", וואס קוועלען אן ווען עס מאכט זיך זיי נאר א געלעגענהייט צו כאפען א יאלד.

דאס איז געווען אין אבענד. אלע זיינען געזעסען ווי אויף שפילקעס, מען האט געווארט אויף בערל דעם פיסקאטען מיט זיין „קונסט שטיק" און אז מען ווארט דערווארט מען זיך, און בערל איז ענדליך געקומען אין בעגלייטונג פון צוויי לצים, וואס האבען שוין געוואונקען צו אונז איידער בערל האט נאך אריינעגטראטען אין קאפע הויז. ווי גיך דער קינסטלער איז נאר אריין, האט ער אונז באלד מכבד געווען מיט דער דאזי־גער פארציע:

איהר מעגט מיר געבען רענדלאך,
וויל איך נים מעהר קיין שמעלקע,
וואס טראגט א קאריבעלקע.
געהט, קלאפט אין אלע קראמען,
ביי מיר וועט איהר נים „דראמען".
פון מיר, די שוינע איטקע,
וואס גיט פאר אייך קיין דידקע.

דריטער קאפיטעל

בערל דער פיסקאטער פערפאסט א היסטאריש אפערא נאטירליך איז דאס אין גראמען.

וועז לוסטיגע יונגען האבען אייגנערעדט בערל דעם פיסקאטען, אז ער איז דער זוהן פון די בדחנים און זיי־נע חכמות זיינען א שרעק אין דער וועלט, האט ער אנ־געהויבען צו קלערען וועגען דראמאטורגיע. חברה לצים האבען בערל'ען א נעהם געטאן ער זאל פערפאסען אן אפערא. זיי האבען איהם געגעבען צו פערשטעהן, אז אזוי ווי ער רעדט נאר אין גראמען, וועט ער מאכען א היסטארישע אפערא אי־בער נאכט און וועט פערדיענען 25 דאלאר במזומן, אן אומ־זיסטען בילעט אין טהעאטער און — בשותפות מיט אימעצען — א בענעפיט...

וועו בערל דער פיסקאטער האָט איבערגעלייענט אָט דעם דאָזיגען ליעבע בריוועלע צו דער „הויזקיפערקע" האָט דער קויל־מאן געגאָסען טרערען ווי בעבלאָך און א גאנצער „קוואָדער" מיט א „ניקעל" זיינען געלעגען אויפ'ן טיש און געמאכט חן'דלאָך צו בערלען .

ווי אזוי איך האָב געקריגען צו זעהן בערל דעם פיסקא־טענס בריוולאָך איז א זאָך, וואָס איך קען גראד יעצט ניט דערצעהלען, דאס איז א פריוואט זאָך און איך מוז דאס האל־טען בסוד סודות. אלץ וואָס איך קען אייך זאָגען איז, אז צווי־שען מיר און בערל'ען זיינען דאָ צווישען געהערס, „גא ביטווינס", ווי דער ענגלישמאן זאָגט, און וואָס ביי בערל'ען זאָל זיך פערמישען אין אן איי קריעג איך באלד צו וויסען.

איך וויים, אז בערל איז ניט נאָר א מאדים אויף צו שריי־בען ליעבע בריעף, נאָר אויך אויף אַ ב צ ו ז אַ ג ע ן ליעבעס. פאר אָבזאָגען, אָדער בעסער געזאָגט, פאר צוריקווייזען א ליע־בע אין גראמען איז דער פריז פופציהן סענט. בערל מאכט מיט אזעלכע שטיקלאָך ארבייט קיין גרויסע שיהות, מיט עט־ליכע שורות פטר'ט ער אָב אפילו א כראַנישע ליעבע, וואָס שלעפט זיך זייט יאָהרען. אלס א פראָבע קען אייך דיענען אָט דער דאָזיגער בריוועל, אין וועלכען א מיידעל זאָגט אָב א קא־רעבעלניק, וואָס פאָהרט ארום מיט סחורה אין די פראָווינצען.

אויס שמעלקע.

מיין אלטער, גוטער חתן,
איך האָב זיך דאך בעשלאסען
אויך אבצוזאגען ענדליך,

געהאט אויף דעם ארעמען קוילמאן, וואס ליידעט אזוי פיעל און זיך אויספרעגענדיג ביי איהם אלע איינצעלהייטען האט זיך בערל אוועקגעזעצט און געמאכט אט דעם דאזיגען בריוועלע:

דעם קוילמאנ׳ס ליעבע.

צו דיר, מיין געליעבטע באשע.
דאס תארץ צוקריכט מיר ווי א קאשע.
אָ, וואס זאל איך מאכען אהנע
דיר, דו מיין האלבע לבנה?
דער הימעל שוינט מיר קרעציג
אהן דיר. איך ארמער „יאכנעציג"!
איך ליג איינגעלייגט אין קעלער,
בעקום פון ליעבע א פעהלער...
וועז איך זעה, דו האלסט דעם בעזים,
וואלט איך צוריבען ווי קעז איהם!
וועז איך זעה, דו וואשט די טרעפען,
וואלט איך זיי געלאזען קעפען.
די אויפערזוכט ביסט ווי וואנצען.
אָ, ווי דיינע אויגען גלאנצען!
איך ברען ווי טהייערע קוילען,
דער פייער שטייגט אזש ביז פוילען.
און שווייגסטו, אויף מיין אמונה
כ׳נעהם איין א מיתה משונה!
פון מיר, דיין געליעבטער מאטעל,
וואס געהט אום ווי עובר בטול.

ווי עם שיינט אבער, האט בערל זיך ניט געקענט אבטשע־
פן דעם טאג פון די ליעבע בריוולאך, דען ווי גיך די אלטע
מויד איז אנטלאפען, איז אריינגעקומען א קוילמאן, פערליעבט
און איינגעשמירט ביז איבער די אויערן. ער האט אפילו ניט
געהאט קיין צייט זיך ארומצוואוואשען. וועז בערל האט א קוק
געטאן אויף זיין שווארץ חן'עודיגען קונד, האט ער זיך עפעס
אזוי ווי דערשראקען פאר איהם. דער קוילמאן אבער האט באלד
פערמאכט זיין זאק און געעפענט דאס הארץ פאר בערל דעם
פיסקאטעז. מיט טרערען, שווארצע ווי סאזשע, האט נעבאך
דער ארעמער קוילמאן פערטרויט בערל'ען, אז ער איז פערליעבט
אין דער ארעמער „הויזקיפערקע", און אז יעדעס מאל ווען ער
זעהט איהר קעהרענדיג די טרעפ קעהרט זיך איהם איבער דאס
הארץ, און ווען זי שטעהט ביי דער פעסעל מיסט וואלט ער
איהר וועלען ארומנעהמען און איינשלינגען מיט'ן פעסעל מיט
אלעמען, — דער כלל, ער וויל איהר שרייבען א הייסען, א ברע־
נענדיגען ליעבע בריוועלע, וועלכער זאל זיך וואס־מעהר גרא־
מען.

גראמען, שטראמען,
כאפ דער מאמען,
כאפ דעם זיידען,
כאפ אונז ביידען.

האט בערל א זאג געטאן ווייזענדיג, אז גראמען פעהלען
איהם ניט און, אז ער וואלט געקענט אנקאמענען מיט גראמען
אלע אידישע צייטונגען און זשורנאלען פון אמעריקא און איי־
ראפא... און בערל האט ווי עם שיינט טאקע אמת'דיג רחמנות

מיט אלע בעזעסענע בתולות פון א גאנץ יאָהר. ער האָט ניט לאנג נעווארט און גענומען זאָגען:

אלטע מיידען.

א קלאָג צו אייך, אלטע מיידען,
וואס געדיינקען נאָך מיין זיידען,
זאל ער האָבען א ליכטיגען גן עדן, —
צו אייך וויל איך איצט טהאָן רירידען:

ווען איהר זייט יונג און נישט קשה,
און מען בעט אייך א בקשה,
תאלט איהר אונז א גאנצע דרשה,
ווי עס וואָלט נאר זיין א י י ן שׁשׁשׁ.

איצט, ווען איהר זייט קיין בע'טעם'טע,
לויפט איהר ארום ווי פער'סם'טע,
איהר זוכט בריוועלאך געגרָאָמטע,
אבי א טאָמטע דעבאָמטע.
זאל זיין זלמן, קלמן, שלמן,
זאל כאטש זיין אן אלטער אלמן,
זאל כאטש זיין אויפ'ן בית עלמן...

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז נאָך אזא פּאָרציע איז שוין דער בתולה פערגאנגען דער אפעטיט פון חתונה האָבען, און אויסשרייענדיג: „בערל דער פיסקאטער"! האָט זי געכאפט די קלייד אין האנד, האָט א קלאפ געטאָן מיט'ן טהיר און איז אוועק ווי א „דאָנער וועטער".

קאטער איז נאָך א בחור, — מאכט ער די גאנצע ליעבע צו קליין געלד. ער ווישט איהר אָב מיט עטליכע גראמען.

אמאָל האָט איהם אן עלטערע בתולה אזוי שטארק געדרעט מיט איהר ליעבע צו אן אלמן, אז ער, בערל ניט דער אלמן, האָט אויסגעשריען מיט כעס:

ליעבעלע, שמיבעלע,
גראבט אייך א גריבעלע,
נאָט אייך א ציבעלע
פאר אלע ליובקעס!
באלד נאָך דער חתונה,
קומט שוין אָזא שנאה,
קומט שוין א קוואסניע,
רייסט מען די טשופקעס.

די פערזעסענע פערליעבטע האָט נעבאך מורא געהאט בערל'ען ארויסצוטרייבען אין גאנצען פון די כלים און האָט איהם געזאָגט, אז זי וועט דערווייל אונטערווארטען ביז ער וועט זיין אויפגעלייגט צו שרייבען איהר בריוועלע, זי האָט איהם ערקלערט, אז זי האָט מורא צו לאָזען דעם שידוך לאנג אין באנק כדי אימיצער זאָל דאָס ניט אויסכאפען...

דאָס האָט בערלען נאָך מעהר אויפגערעגט. זיין געוועהנליכע שנאה צו אלטע מוידען, אלס אלטער בחור און אלס ברחן, האָט זיך אויפגעבלאָזען ווי א פאמפושקע. אין אמת'ן: די מיאוס'ע מויד! ביז יעצט האָסטו זיך ניט געאיילט און פלוצלונג איז אויסגעפאלען אויף דיר א בייזע אייליניש!...

און בערל האָט זיך אבגערעכענט מיט איהר און פאר־איינס

שבת־ויך פאר דעם „ליעבע־שרייבער" און ער מאכט דאָס שוין צורעכט אין א בריוועלע צום געליעבטען, אָדער צו די געליעבטע.

געוועהנליך זיינען אין אָט די מלאכה אויך פאראן עקס־פערטען, און אן עקספערט רייסט אמאָל ארויך נאָך א מטבע אויף א בריוועלע, אָבער דאָס דארף שוין זיין א שטיקעל אר־בייט, וואָס זאָל נעהמען. מען דארף זיך קענען פערליעבען אין די ווערטער גופא, אפילו ווען דאָס מיידעל זאָל האָבען א ריפ קובען און דעם בחור זאָל פעהלען א ניר.

אזא מין ליעב־האַרציגער שרייבער דארף קענען זיין פלינק אויף א גראם. ער דארף אלע ווייל קענען אריינווארפען עט־ליכע גראמען, אָדער א גאנץ ליעדעלע, וויל גראמען ג ר א מ י־ר ע ן אזוי די ליעבע אז זי קומט גאָר שענער ארוים... עס איז דערפאר איבעריג צו בעמערקען, אז איינער פון די הויפט „ליע־בע־שרייבער" אין דער אידישער גאס און אפשר טאקע אין גאנץ אמעריקא — שוין די פילפינען און פּאָרטאָ ריקאָ איינגערע־כענט — איז דער בעוואוסטער בדחן בערל דער פיסקאטער.

בערל'ס בריוועלאך קענען צוזאמענבריינגען א וואנד מיט א וואנד, זיי רייסען דעבער און קעהרען איבער קאפויר די וועלט. וועו א שטעקען זאָל קענען לייענען בערל'ס א ליעבע־בריוועל, וואָלט ער געקראָגען פליגעל ווי א וואָראָבייטשיק; דער אונגליק איז נאָר, וואָס בערל איז כמעט קיינמאָל אין דערהיים ניטאָ, ער איז שטענדיג אויף חתונות און ברית'ן, און תנאים'ס, און „סיום'ס" און אנדערע שמחות, און זעלטען וועו מען קען איהם כאפען ער זאָל שרייבען א ליעבע־בריוועלע טאקע ווי ער קען.

אָפט וועו בערל ווערט אין כעס וואָס מען דאקוטשעט איהם אזוי פיעל מיט פרעמדע ליעבעס, אגב אורחא, בערל דער פיס־

האָט אפילו געטראָפען א סיבה: א בלעטל אין דעם חתן'ס בעזעצענס איז געווען פערוועגדט, און בערל האָט אין מיטען דערינען אָנגעהויבען צו ריידען וועגען א ברית־מילה, אז עס וועט זיך איהם „איה"ש שנעל פערהיילען", און ער וועט זוכה זיין „גענלד צו צוילען", אָבער די וויבער האָבען זיך דאָס ניט ארומגעזעהען און האָבען געווויינט סיי ווי סיי...

אויף מיר האָט „בערל דער פיסקאטער" געמאכט אזא רושם, אז איך האָב זיך בעשלאָסען צו היטען זיינע שמחות און זיך אָפטערס מיט איהם צו בענגענען.

צווייטער קאפיטעל

בערל דער פיסקאָטער שרייבט ליעבעם־בריוועלאָך אין גראָמען, פערשטעהט זיך.

עס איז אפשר ניט אלעמען בעקאנט, אז אין דעם ים הגדול פון אידישען קוואַרטאל, וואו עס „וויזמען" און פרוכפערען, און מעהרען זיך אלערהאנדיגע ברואים — געפינט זיך אויך א בריאה, וואָס היסט „ליעבע־שרייבער". אָט דער דאָזיגער „שרייבער" איז אָנגענאָמען מיט „ליעבע" ווי א לאָמפ מיט נאפט און א מטבע איז די שוועבעלע, וואָס צינדט איהם אָן.

וואו עס געפינט זיך נאָר ערגעץ א פערליעבטע נשמה, א פערשמאכט הארץ, וואָס קריינקט אין דער שטיל און רעדט נאָר צו דעם שטומען שלאָפצימער... קומט און צוגיסט זיך ווי א

אויף א חתן בחור, א יתום, וואס הייסט אברהם'ל, איז פאראן אזא מין זאך:

להחתן היתום אברהם'ל.

(א בעזעצענס עס זאל נעהמען)

אברהם'ל, אברהם'ל,
דו ביסט דאך קיין קעמעל,
קיין עזעל און קיין פערד,
אז מען זאל דיר שלאגען
דו זאלסט איצטער קלאגען
אויף דיין טאטען אין דר'ערד.

צו ווייזען ווי פלינק ער איז צו פערפאסען זאכען, האט בערל דער פיסקאטער געמאכט א ליעדעל אויף מיר אליין. איך גיעב עס אייך איבער ווי עס שטעהט און געהט:

להשריבער פון צייטונג חזק,
וואס איז זיך גאר ניט קיין דורשק,
גאט זאל איהם געבען חי־ק"ק,
ער זאל קענען שרייבען געשמאק
אנטגעגען באטעם און געלד־זאק,
אנטגעגען לופעק און צופעק,
א געשווינד זיי אין באק,
און א געזונד איהם אין פופעק.

אט אזוי האט בערל דער פיסקאטער אבגעארבייט ביז נאכ'ן בענשען, און דער עולם האט געווינט און געלאכט. עס

ווי ווייט די נראמען פּאסען צו די נעמען און צו די אנגעלע־
נענהייטען קענט איהר אליין זעהן:

להיתומה מרת רייצע.

(בעזעצענס).

אָי, ראָיצע, ראיצע,
אז אָך און וואָי צו
דיר אין דיעזער שטונד!
דיין טאָטע ליפּע,
אָי, וויין און כליפּע,
איז טויט, און זיין צע
מיר אלע געזונד.

נאָך „ר" קומט, נאטירליך, „ש" און אָט האָט איהר נאָך א פּראָבקע:

לחיתומה מרת שאָשע.

(בעזעצענס מיט א קנאָק)

טהייערע כלה שאָשע,
דערפילט איז דיין בקשה,
דיין מאָמע יענטע דוואָשע
האָט זיך אין קבר געמיחט,
ווי איך בין א איד.

סען דער „גרויסער מיט דער געמבע" און האָט געמאכט דעם ערשטען שנאפס. אין א האלבע שעה שפּעטער האָט מען דער־זעהען „בערל דעם פּיסקאטען". ביידע האָבען זיך אָנגעקוקט ווי די העהנער. עס האָט אויסגעזעהען, אז דער „גרויסער" וועט אייגשלינגען דעם „פּיסקאטען", נאָר ער האָט משמעות מורא געהאט ער זאָל זיך ניט דערוועגען מיט יענעמס שפּיציגע גראמען.

ווי גיך די צוויי לצים האָבען זיך צונויף געטראָפען איז געוואָרען פריילעך. עס איז געווען שען צו הערען ווי זיי האָבען ביידע מיט אמאָל אָנגעהויבען „זאָגען", און ווי עס שיינט, האָבען ביידע געזאָגט פון דעמזעלביגען ביכעל. דער עולם האָט זיך געשטיקט פאר געלעכטער. מילא בערל האָט באלד איינגע־זעהען דעם טעות, האָט ער זיך פארקירעוועט אָן א זייט און אָנגעהויבען דרעשען אויף אן אנדער נוסח. דער „גרויסער מיט דער געמבע", אָבער, האָט געהאקט ווי אין קרויט. באלד האָט זיך אָנגעפאנגען א מחלוקת: וועלכער פון די צוויי עס זאָל בליי־בען ביז איבער דער חתונה, און עס איז געבליבען דער „פּיס־קאטער". דער „גרויסער" האָט זיך אָבגעטראָגען מיט א דאָלאר און א זייגעריל...

או בערל איז געבליבען אליין, האָט ער געוויעזען, וואָס ער קען. ער האָט ארויסגעשלעפּט פון בוזים־קעשענע א ביכעל מיט פערשיעדענע גראמען צו אלערהאנדיגע שמחות, וואָס קען נאָר פאָרקומען ביי אידען. גראמען, וואָס פאסען צו אלע נע־מען, קאָמפּלימענטען צו מחותנים, מחותנת'טעס, חתנים, כלה'ס, קינפּעטאָרינס, בעלי ברית'ן, גבאים, רבנים און פּאָליטישענס.

פלוצלונג וואקסט ער אויס מיט א טעלער אין האנד און מאכט אייך א „מי־שברך"...

דער „גרויסער מיט דער געמבע" איז א זעלטענער קאמי־קער. ער קען מאכען, אז א קיילעכדיגער סאלון־קיפער זאל פלא־צען פאר געלעכטער, און עס זאל זיך א פליוכע טאן אומזיסט ביער און בראנפען פאר'ן גאנצען עולם... נאך אלע זיעבען זא־כען איז ער אבער דאך ניט דער בעסטער, דען בערל דער פיס־קאטער שאקעלט איהם אויס פון ארבעל, ער ווישט איהם אב מיט א גראם.

מיט בערל דעם פיסקאטען האט די וועלט צו טאן. ער פלעכט גראמען ווי קיטקעם און וואַרפט גלייכווערטלאך ווי באב. ער איז דער קאנטראסט פון „גרויסען מיט דער געמבע". „בערל דער פיסקאטער" איז אין גאנצען גרויס ווי א מינוט און איז אויך א בריה צו ערשיינען אומגעבעטען. ער קומט אויך פלוצ־לונג, מיט אמאל, ווי אפענדיסיטים, אט איז ער דא און איהר האלט זיך שוין פאר'ן בויך...

איך וועל לאנג נעריינקען דעם איינדרוק, וואס די צוויי אויבענדערמאנטע בדחנים האבען אויף מיר געמאכט, אויף א חתונה. דאס איז געווען אפריואט־חתונה, ניט אין א זאל, נאר אין א פראסטע דירה. אין יענער דירה האט גראד לאזשירט מיי־נער א בעקאנטער און וועז איך בין אין אבענד געקומען איהם זעהן, האט מען מיך פערהאלטען ביז איבער דער שמחה.

קיין בדחנים האט מען דארט ניט איינגעלאדען, עס איז דערפאר נעווען א גרויסע איבערראשונג פאר אלעמען, ווען עס איז פלוצלונג, ביי דער ערשטער גלעזעל בראנפען, אויסגעווואק־

דער שמחה; אָהן איהם איז די פרייליכקייט א געצוואונגענע, ער רופט ארויס נאטירליכע געפיהלען.

עס איז אָבער א גרויסער אונטערשיעד צווישען דעם „היימישען" בדחן און דעם היגען. דאָרט, אין דער אלטער וועלט, ווערט דער מארשעלעק געבעטען אויף דער שמחה, בשעת דאָ קומט ער אליין. דאָרט מאכט מען פאר איהם א ווארע, א פאָראד, מען „אכט" איהם ארויף אויפ'ן רעכטען אויבען־אָן, מעשהָ מענש, בשעת דאָ, קומט ער מעהרסטענס אליין. א צאצקע איז ער טאקע, אָבער א צאצקע מיט פיס, וואָס קומט אין שטוב נאָר אונגעבעטען. ווי קראָפאָווע איז ער דאָ, וואו מען זעעט איהם ניט, געהט ער אויף.

דער ניו יאָרקער בדחן האָט אויפ'ן רייסטער אלע מעוברת'ע וויבלאך און ער צעהלט פאר זיי די חדשים... זיי קענען אמאל א טעות האָבען, ער, אָבער — קיין מאל ניט, און אויב עס איז א ברית, וויים ער דאָס גיכער ווי די קינפעטאָרען, דען ער אריבייט קאָאפעראטיוו מיט די העבאמעס, מיט די וואָרטס־פרויען, די קוכערס און די מוהלים. ער וויים וואו עס וועט זיין א תנאים אָדער א חתונה נאָך איידער מען האָט געריידט דעם שידוך, וויל ער קען אלע שדכנים און אלע כלי־זמר.

שטארק בעקאנט אין דעם אידישען קוואָרטאל איז דער „הויכער מיט דער נעמבע". ער איז א מזיק אריינצוקריכען אפילו דורכ'ן קוימען. וואו מען ריכט זיך אויף איהם צום קנאפסטען, קומט ער אם מעהרסטען, פונקט ווי אן עין הרע. אָט ווי נרוים און נראָב ער איז, קען ער פון דעסטוועגען אריינקריכען ערגעץ אין א קעשענע אָדער אין א קליידער־שראנק און

דיכטע, ווי זאגט יענער, איז אפילו ניטא קיין כח צו מאכען א שנאפס. די מענער רוקען זיך נאך ווי עס איז צו צום פלעשעל, די ארעמע ווייבער, אבער, מוז מען געבען גאר אן אנדער מין משקה.

זיי קען נאר אנ'שיכור'ן דער כלי־זמר, דער בדחן, מיט א שענעם „בעזעצנם", א פיינעם „חסיד'ל" אדער מיט א נע־שמאקען ליעד פון א „בת מלכה", מיט א „בן מלך". א פיעדע־לע און א ליעדעלע זיינען בראנפען פאר א אידעלע, און פאר א אידענע געווים.

דעם הויפט רושם, אבער, מאכט נאר דער בדחן, און מעהרסטענס צווישען די עלטערע ווייבער, ווען זיינען געוואוינט צו איהם פון „דערהיים". ער ווארפט זיך אום, דער בדחן, מיט די ווייבערשע נשמה, ווי מיט א פילקע און רופט אין איהר ארוים אלערליי שטימונגען. אט ווינט זי, און אט לאכט זי. אט קנייפט ער זי, די ווייבערשע נשמה, מיט א צוואנג פון גרא־מען און אט קיצעלט ער זי מיט א פינגער פון וויצען.

דער בדחן איז א מאדים צו מאכען וויינען, אבער נאך מעהר צו מאכען לאכען. אויף לוסטיגע שטיקלעך איז ער פשוט א מחבל. ער מאכט, אז א קאטשערע זאל קייכען פאר נעלעכ־טער, פאר די בייכער זאל מען זיך האלטען, א וועלט קעהרט ער איבער מיט זיינע גראמען, „נאז און אויער אווען צו גע־בען" פאר זיינע פרייליכע אינפאלען און המצאות'לאך.

נו, איז שוין א וואונדער, ווען אידען דארפען א בדחן אויף זייערע הוליאנקעס? זיי קענען זיך ממש אהן איהם ניט בענעהן, ער איז די סאמע צאצקע, דער הויפט שיינדעל פון

ערשטער קאפיטעל

ווי אזוי „בעריל דער פיסקאטער" האט זיך אנגעטראפן מיט „חיים די געמבע" און ביידע האבען געקלאפט פון איין „ספר" און וואס פון דעם איז ארויסגעקומען פאר דער וועלט־פאליטיק.

א חתונה אהן א ברחן איז ווי להבדיל א מרחץ אהן א פארסטשיק. עס איז מאקע דא ענוג היץ, ענוג פארע סיי ווי סיי, עס פעהלט אבער דער ריכטיגער בעל דבר, וואס זאל אייך ארויפנעהמען אויפ'ן פאל און גוט דורכבעזימען, דורכשמייסען, או די נשמה זאל זיך קראצען פאר התפעלות און געשמאקהייט: „אי גוט, גוט, לאנג לעבען זאלט איהר, גוט, א מחיה... א טעם גן ערן!...

אידען זיינען א פערזויערט פאלק. קיין צרות פעהלט זיי ניט, אפילו די שמחות זייערע זיינען אויך ניט אזוי ווי ביי לייטען. מען פינסטערט זיך ענוג אן, מען פארעט, לויפט, טומלט, מען יאגט, שונא ישראל פון זיך ארוים די נשמה ביז מען דערלעבט די חתונה, אמעריקאנער חתונות, מישטיינס נעזאגט! און ווען עס קומט שוין צום סאמע שפיץ, צו די רעכטע ענ־

בערל דער פיסקאטער

סאמירע אויף די גראמענפלעכטער פון דער

אידישער גאס.

פלוצלונג די „קנעפלאך". קיינער נייט זיי ניט אָן, זיי נייען זיך אליין אָן אזוי ווי מיט א כשוף. אָדער בעסער נעזאָגט, זיי וואקסען אוים ווי בראָדעווקעס, ווי היהנער אויגען, ווי טו־מאָרס, פון דער העלער הויט וואקסען זיי אוים און שפּארען זיך, שטופען זיך, קרינען זיך ווי יעקב'ס שטיינער. יעדער „קנע־פּעל" וויל זיך אריינשפּארען, אריינקוועטשען אין דעם אידי־שען ריס, אין דעם גוואלד־ריס און אונז פערקנעפלען... כאָטש מען דארף דאָרט א לאמע און ניט קיין קנעפּעל...

עס פערשטעהט זיך, אז די לעכער, דער ריס ווערט נאָך נרעסער, זיי צושפּארען, צודריבלען דאָס, און ווען דער ריס ווערט פיעל צו נרויס און צו גוואלדיג, כאפען זיי זיך אלע אריין און פאלען אייניציגוויז דורך... זיי ווערען אויסגעריסען, עס קומט אן אויסריסענעס אויף זיי און מיר בלייבען מיט אפענע פאלעס און א נאקעטע ברוסט נענען שטורם־ווינד...

א, קנעפלאך, קנעפלאך! וואָס ווילט איהר פון אונז?

ניט מעהר קיין „קנעפלאך" מיט אונז און די וואָס זיינען צו־פיעל קנעפלאך.

א, די צופיעל קנעפלאך זיינען פיעל שעדליכער!

זיי שטעלען זיך ארויס אלס אונזערע כלל טהוער, אלס אונזערע פערטרעטער, אונגעבעטענערהייד קומען זיי אונז העל־פען — איבערפיהרען! זיי קושען אונז יענעם בעקאנטען הים־טאָרישען עשו־קוש. דעם „וישקהו" מיט פינטעלאך... זייער קוש איז גנבה און זייער גלעט — איינפאכע פינגער מלאכה.

גוואלד, איך האָב פיינד א „קנעפעל", איך ליעב שוין בע־סער א „העקעל". ער איז אפילו אויך טויב ווי די וואנד, אָבער ער האָט כאָטש אויערלאך... ער איז ניט אזוי דורכגעלעכערט, דורכגעווערימט אין רעכטען מיטען הארץ... דער „העקעל" האָט כאָטש עפעס א שטיקעל האצעק אָן וואָס זיך אָנצוכאפען... וועו איין העקעל רייסט זיך אויס בלייבט אם וועניגסטענס דער אנ־דערער. איז ניט אויערלאך איז האצעק, איז ניט האצעק — איז אויערלאך, דער „קנעפעל" אָבער איז פאלש ווי אן אמערי־קאנער פאָליטישען, ווי די רוסישע קאָנסטיטוציע, ווי די פרע־טענזיעס פון א כל ישראל־בלאט, א קנעפעל איז לייכט צו דרייען אהין און אהער... א אידישער קנעפעל איז סתם א הפקר־יונג. יעדער איינער קען איהם אָננעהמען און דערצעה־לען א מעשה און אויף אזא ארט ביסטו קיינמאָל ניט זיכער מיט איהם...

און זעהט נאָר אקאָרשט אידעלאך, קרוינעלאך, וויפיעל „קנעפלאך" מיר האָבען דאָס יעצט! וועו עס ווערט נאָר עפעס א לעכעל אין דעם נאציאָנאלען אידישען „בגד" בעווייזען זיך

ריסענער קנעפּל ווי בעלמאָנט, אָדער ער הענגט נאָך אָן אונז ווי אן „אבגענומענער" גליעד, ווי גאָמפּערס.

קוקענדיג אויף דעם רוסישען גאָלדשטיין האָב איך ערשט ריכטיג דערגאנגען דעם סוד, אז ניט אלץ איז גאָלד, וואָס טראָגט דעם נאָמען. איך האָב קיינמאָל ניט געהאט קיין דרך ארץ פאר גאָלד. איך האָב געוואוסט, אז וואו ג א ל ד דאָרט איז ש ט י י ן, ניט איינצובייסען... איך האָב גוט געוואוסט, אז גאלד און זילבער קענען א מענשען ר י י ך מאכען, אָבער ניט גוט מאכען. און וואָלט מען יעצט ניט געדארפט האָבען אזוי פיעל גאָלד צו שיצען און שטיצען די אידען אין רוסלאנד, און וואָלט איך אליין ניט געדארפט האָבען עטליכע שילינג וואָלט איך געזאָגט אז מען דארף דאָס האָבען אויף כפרות.

יעצט אָבער איז פארפאלען, מען מוז האָבען גאלד.

כל זמן מיר האָבען א ג א ל ד ש ט י י ן אין פעטערבורג, און א סאפירשטיין אין ניו יאָרק, יא, כל זמן מיר האָבען נאָך אזעלכע ש ט י י נ ע ר אין וועג, אין וועג פון פרייהייט און פּארטשריט, אין וועג, אין רעכטען מיטען וועג פון דער מענשליכער ערלייזונג — מוזען מיר האָבען גאָלד די שטיינער צו בעזייטיגען.

געגען גיפט פאר גיפט און גאָלד פאר גאָלד.

מיר מוזען בעקעמפּפען די שטיינער, די שטרויכלונגען אין וועג מיט זייערע אייגענע כלי זין. זיי פערקויפען דעם כל פאר גאָלד מוזען מיר זאמלען גאָלד אונזערע פערקויפער אונשעדליך צו מאכען, מיר מוזען בעשטרייטען די, וואָס זיינען

געשטעלט ווי צוויי אבגעריסענע הינד ביי דער היעגער פריי־
הייטס מהיר און לאזען קיין מענשען ניט אריין... איבערהויפט
שרעקען זיי זיך פאר דעם א י ד י ש ע ן אימיגראנט. איך
מיין פאר דעם אידישען ש ט ע ק ע ן, וועלכער קען טויגען
געגען די אמעריקאנער כלבים ווי געגען די רוסישע...

ביידע: אי בעלמאנט, אי גאמפערס, וויסען, אז רוסישע
אידען לאזען זיך ניט בייסען אהן א פראטעסט און אז די
הינטישע צייהן זיינען אין גרויס סכנה אויסגעהאקט צו ווערען,
דערפאר ווילען זיי דאס, די בילער, פאנאנדערבייסען די ספרו־
זשינעס פון מענשען־געפיהל דא אין לאנד, אז די הערצענס־
טהיר פון מיטלייד זאל זיך ניט עפענען פאר'ן אונטערדריקטען
און פרייהייט זאל זיין אוים קנעפעל מיט אידען.

דאס איז דאס טרויעריגסטע, וואס גראד אידען מאכען
דעם גלות אין אמעריקא פונקט ווי זיי העלפען איהם מאכען
אין רוסלאנד. איך בין נתפעל געווארען לעזענדיג אין א פע־
טערבורגער צייטונג, אז דער הויפט מענעדזשער פון רוסלאנד'ס
שווארץ־טומאה, די „נאוואיע וורעמיא", איז א געוויסער הערר
גאלדשטיין.

גאלדשטיין!... גאלדשטיין!... האב איך עטליכע מאל אי־
בערגע'חזר'ט דעם נאמען. דאכט זיך, ניט קיין געבארענער
אירלענדער, קיין גרעק אויך ניט און דארף זיין א שעהנעם
תחום שבת פון א טערק אדער א „סטארא־וועריץ".

גאלד... שטיין... יא, דאס איז א איד! א איד מיט די
ביינער! פאר ג א ל ד וועט ער וואהרפען א ש ט י י ן זיין
אייגענעם מאטען, זיין מאמען, זיין פאלק — זיך אליין! גאלד־
שטיין פון דער „נאוואיע וורעמיא", אדער ער איז שוין אן אבגע־

שאפ, און זיין געצוואונגען צו זאגען דעם פסוק: „השיבנו נאזאר".

מערקווירדיג איז דאס אבער ווי עקסטרעמען טרעפען זיך אמאל צווזאמען.

וועז עס דרייען די צייהנער גיט מען אייך קנאקען נים־לאך, וועז איהר האט מאזאלעם אויף די פים פערשמעלט מען אייך די שיך, וועז איהר ווינקט צו דער שכנה דארף גראד אנקומען דאס ווייב, וועז איהר גרייזעלט די קולאקעס צו א געשלעג דערלאנגט מען אייך א שמעק טאבאק... וועז איהר קומט מיט אן אדרעס קיין ניו יארק האט גאר יענער ארויסגע־צויגען אין קאליפארניא, וועז איהר אנטלויפט פון רוסישע הו־ליגאנעס טרעפט איהר אמעריקאנער עמיגריישאן בעאמטע, און וועז איהר דרייט זיך אוים פון קרושעוואנען און פאביעדאנאס־צעוו בעגעגענט איהר גראד אויף צופוקענים בעלמאנט'ען מיט גאמפערס'ען, די צוויי העלדען פון דער „סיוויק פערעריישאן" וואס זיינען געגען אימיגראציאן.

ביטערע ענטוישונגען!

און אויף קיינעם וואונדערט מיך ניט אזוי שטארק ווי אויף אט די צוויי אידלאך, בעלמאנט און גאמפערס, די אוים־גערישענע קנעפלאך פון דער כנסת ישראל'ס זשופיצע. דאס הייסט, איינער איז שוין אין גאנצען אויסגעריסען מיט א שטיק כחורה מיט אלעמען, און דער צווייטער האט געמעגט אויסגע־ריסען וועריז, אבער ער האלט זיך נאך דערווייל אויף א צו־דריבעלטען פאדים. ניט אויף א „כשר'ן פאדים" חלילה, ווייל דערפון האט מען „קדחת" אין אמעריקא...

אט די צוויי אויסגעריסענע אידען האבען זיך דאס אועק־

קנעפלעך

„דאָס פאר א קלונג וועלט דאס איז" — האָט א מאָל גע־זאָגט א „גרינער" בעטראכטענדיג דעם פּאָראָנדעק פון א ניו יאָרקער טענעמענט־הויז — „מען קוועטשט אויף בען דעם קנעפּל עפענט זיך אונטען די „טהיר".

דער „גרינער" איז אָבער טאקע געווען נאָך נאָר א גרי־נער. ער האָט ניט געוואוסט, אז מען קען א מאָל קוועטשען דעם קנעפּל און די טהיר זאָל זיך דאָך ניט עפענען, וויל די באטעריי איז קאליע און דער אויבערשטער קנעפּל מיט דעם אונטערשטען זיינען מעהר קיין „קנעפלאָך" ניט...

איך זאָג דאָס מכח אונזער אמעריקאנער טהיר, וואָס איז געוואָרען שווער צו עפענען.

מען דריקט און מען דריקט דעם קנעפּל, מען דריקט זיך אָן א היהנער אויג אויפ'ן פינגער און די טהיר בלייבט דאָך פערמאכט. דריק היינט, דריק מאָרגען, די קנעפּלאָך זיינען אויס „קנעפּלאָך" און דו בלייבסט אין דרויסען.

די באטעריי איז קאליע!

עס איז זעהר ניט אנגענעהם צו זיין א גאסט פון דער לינקער זייט טהיר, צו שטעהן און קוקען אויפ'ן שווער מיט גלעזערנע אויגען, ווי א „סלעק־אפּרייטאָר" אויף א בעקער־

טאָן. וואָס מעהר איך האָב וועגען זיי געטראכט אלץ מעהר האָב איך דערפיהלט, אז מיר אליין ליידען פון זיי.

איך מיש ווייטער... די לעצטע צוויי בילדער.

איין צייכנונג ווי אידען „וואנדערען". ווי זיי געהען, ווי זיי „ציהען" פון רעמסס אין סוכות און... פון סוכות... אין... נאָר וואָס איז די נפקה מינה, וואו אידען געהען? וואו עס איז גוט וועלען זיי קיינמאָל ניט קומען...

די לעצטע צייכנונג: — ק ר י ע ת י ם ס ו ף. אידען מארשירען מיט פעקלאך און „פופקעס" דורכ'ן רויטען ים... זיי זינגען און די שונאים — זינקען, דאָס בילד איז „פלאך", אָבער די געשיכטע איז א טיעפע...

איך פערטיעף זיך אין איהר... און איך דערמאהן זיך אן די פירושים פון מיין אלטע הגדה... אָן די אָבגעריבענע ליעבע „שמות" און זיסע משלים... איך זעה די „קריעה" און הער די „שירה" און איך פערטראכט זיך אויף ביידע הגדות...

אפלאזען, ווייל זאנסט שלאפען זיי איין; אדער זיי וועלען נאר פראצענטניקעס...

איך מיש ווייטער.

א „בילד" פון מופתים. איך קוק זיך איין, אבער איך זעה קיין זאך ניט. דאס גאנצע בלעטל איז פערשמירט פון אלע זייטען און איך האב וויעדער טענות צו וויען... סטייטש! איך געפין אבער גלייך א תירוץ: מיר זיינען ניט וועלט היינטיגע צייטען צו זעהן די מופתים פון א מאל... דער דרוקער קען זיין האט דאס אפשר געזעהן, אבער איך בין משמעות צו זינדיג, א אידישער שרייבער, משטיינס געזאגט!...

איך מיש ווייטער און קום צו דער גרויסער פארשטעלונג פון די מכות.

דאס בילד איז ניט געווען קיין קאמפלימענט פאר עסטרייך'ס מעטראפאלים. עס האט איהר קונסט ניט געגעבען קיין רעקאמענדאציע. אמת, איך האב דארט ניט ערווארטעט צו זעהן קיין ריכטיגע „כנים" אדער „שחין", אין וויען פערשטעה איך זיינען די דריטע און די זעקסטע מכות ניט אזוי פאפולער ווי למשל אין א ליטוויישע, גאליציאנער אדער רומעניער שטעטל... א וויענער מאהלער, וואס זאלען וועלען אזעלכע זאכען פארשטעלען ווי געהעריג איז, רעאליסטיש, עס זאל „לעבען", וואלט געדארפט מאכען א „יאודע" נאך טראחאוואליע, נאך מאשנעביץ אדער מאמעליגעווע, נאר פון דעסטוועגען האבען געמעגט די מכות א סך בעסער ארוים...

דאך האב איך דאס בלעטל ניט אזוי גיך פערמישט. די מכות האבען מיך אנגעהויבען „רופען", מען קען זאגען וועה

הלואי וואלט זי בעסער געבליעבען א בעזדיעטניצע, וואלטען מיר יעצט ניט געהאט קיין יודענפראגע און קיין הגדות מיט אזעלכע „ציורים"...

נאר וואס העלפט דאס, איך מיש ווייטער.

דאס בילד פון די „רעכטע געדיכטע"! משה הרג'עט דעם מצרי, דעם עגיפטישען „פארמאן", פאר'ן שלאגען א אידישען ארבייטער, א „בריק־לייער" דאכט זיך... דאס בילד בין איך אייך מוחל, נאר די מעשה געפעלט מיר, זי פאסט פאר א נערשוני...

סאלאמאן סאלאמאן'ס אדער יאזעף איזראעלס וואלטען נאטירליך געמאכט דערפון א בעסערעס בילד, א שעהנערע שטיקעל ארבייט, זיי זיינען אבער פערטאן מיט אנדערע זאכען.... איך קוק וויעדער אויף דער צייכנונג: אידען בויען פתם מיט רעמסס. איך בעטראכט די אידען און בעטראכט די בנינים, און איך פערקלער זיך...

האבען הפנים אידען א מאל עפעס יא אויפגעבויט און דוקא זאכען וואס האבען געהאט א ממשות... איך דערמאן זיך אבער באלד, או דאס איז נאך געווען פאר מתן תורה און אידען זיינען נאר דאן געווען קאנדידאטען אויף אידען... היינט האבען זיי סתם געבויט פאר אנדערע, פאר פרעמדע, א זאך וואס אידען האבען שטענדיג ליעב געהאט צו טאן און זיי טוען נאך ער היום... זיי קענען נאר ניט בויען פאר זיך; פאר זייערע שונאים אבער, פאר די פרעה'ס זיינען זיי די גרעסטע אויפטהוער. נאר אפילו דאן מוז מען אויך שטעהן איבער זיי מיט א שטעקען, מיט א נאהייקע, מען טאר זיי א רגע ניט

אויף זיי. „כדאי" — האָב איך א זיפץ געטאָן — „זיך צו פערטיעפען אין אידישע בעפרייאונג מען זאָל נאָכדעם האָבען אזא צורה אין דער וויענער הגדה".

איך מיש וויטער...

אהא, זיי זיינען דאָ די פיער נאציאָנאלע העלדען אונזערע, רי „ארבעה בנים": חכם, רשע, תם און שאינו יודע לשאול. מילא דער חכם איז דער בעוואוסטער „חכם פון מה נשתנה", דער תם האָט מיר דערמאָנט אָן קוני לעמלען און דער שאינו יודע לשאול אָן שמענדריק'ען. דער רשע אָבער איז געווען אן „אמת'ער" רשע, מיט א שווערד ביי דער זייט און א שפיעז אין האנד, א ראזבאָיניק...

גוואלד געשריען, פרעג איך ביי זיך אליין. וואו האָבען אידען אזעלכע „רשעים"? א איד איז בעבערדילט, אָבער ניט בעשוועדילט... ביי אידען א רשע גיט פעטש פאר אן עליה, ער רוקט זיך אונטער מיט א מסירה'לע, ער איז א „געלער" זשור־נאליסט, נאָך „געלער" ווי א גוי'אישער... ער איז מבזה תלמידי הכמים, אדער ער איז סתם א יונגאטש, א פאסקודניק. ווי קומט אָבער א אידישער רשע צו כלי זיין? אז א איד וויל הרג'ענען יענעם, ממית'ט ער זיך אליין...

מיט מיין וויילנער הגדה, א ליכטיגען גן עדן זאָל זי האָבען, וואָלט איך פאר אזא זאך צוואוועקטעלט, דאָ איז אָבער א מעשה מיט וויען... איך מיש וויטער.

א „בילד" ווי די מלאכים זאָגען אָן אברהם'ען, אז שרה וועט האָבען א „קדיש". איך קוק אויפ'ן „בילד" און מיר דאכט, אז שרה שמייכעלט און מיר וויילט זיך אויף שמייכלען... באלד אָבער בין איך געוואָרען ערנסט: א בשורה דאָס איז א ביסעל!

פאדער־בלאט, ערשט זי איז א וויענערין... פון פראנץ יאזעף'ס רעזידענץ־שטאדט. גוט אויסגעבימען, קלער איך מיר און איך בעטראכט דעם „שער".

איך קוק אויף דעם „טויער", ווען עפענט זיך צו דער סאמע מעשה פון אונזער אמאליגע גאולה און עס איז מאקע אינטערעסאנט.

דער דרוק, דערצעהלט מיר דאס טיטעל־בלאט, איז פון וויען, מיט „ציורים", צייכענונגען בלע"ז. ניטא אפילו דער נאמען פון דעם קינסטלער, נאר וואס מאכט דאס אוים? א קליניגקייט א וויענער ארטיסט!

אט דאס הייסט אן הגדה, טראכט איך, און איך האב דאס גאר ניט געוואוסט, און זיך געהאלטען מיט די וויילנערקע, געקוויקט זיך מיט איהרע מפרשים.

איך גיעב א מיש...

די ערשטע צייכענונג: „סימן לסדר של פסח". דאס בילד זאל אייגענטליך פארשטעלען ווי אידען פראווען דעם סדר, אבער איך זעה ניט קיין סדר און זעה ניט קיין מענשען. א אידיש בילד, ווערט ביי מיר רעכט, א אידישער סדר איז אהן א ס ד ר און אידען זיינען משמעות קיין מענשען ניט... דער צייכנער מוז זיין א סימבאליקער... איך הויב אן צו קלערען און מיש ווייטער.

א בילד פון די „חכמים", די „בני ברק" ווי זיי זיצען פערטיעפט אין די געשעהענים פון יציאת מצרים א גאנצע נאכט, ביז א שטיק אין וויסען מאג אריין.

קוקענדיג אויף דעם דאזיגען „בילד" האב איך צום ערשטען מאל אין מיין לעבען דערזעהן, וואס פאר א פנים „חכמים" האבען ביי אידען... דאס הארץ האט מיר פערקלעמט קוקענדיג

בילדער פון הגדה

אונזערע אייגענע עשר מכות.

איך האָב צוויי הגדות אויינע איז א „ליטוואטשקע", א ווילנער, דער צוויי־טער׳ס ביאָגראפיע האָב איך ניט געוואוסט ביז איצט.

די ערשטע האָב איך זיך אליין איינגעהאנדעלט, מיט די צווייטע האָט מיר א פרייַנד מזכה געווען.

איך האָב געליעבט מיט ליטווישע הגדה, האָב פון איהר גרויס הנאה געהאט. זי איז געווען א דאָבעלט בריסטינע: מיט צוויי וואזשנע פרושים א חוץ עברי־טייטש און דעם דובנער׳ס משלים.

אָבער אזוי ווי אלץ אויף דער וועלט ווערט פערעלטערט און אָבגענוצט איז אויך מיין „ליטוואטשקע" אלט געוואָרען, פערוועלקט, אָבגעריבען און צוריסען. עס האָט זיך נאָך אפילו ארויסגעזוהן דער „כי לו נאה, כי לו יאה" און עס האָט נאָך נע׳חן׳דעלט און געוואונקען: „לך ולך לך כי לך לך אף לך", אָבער עם האָט שוין קיין טעם ניט געהאט...

איך האָב זיך א וואָרף געטאָן צו דער צווייטער און זעה, זי איז נאָר א יחסן׳טע. איך גיעב איהר א קאשער אויף דאָס

עס האט נאך א מאשינע
אויך קיינמאל ניט געבראכט
קיין פרייליכערע מינע,
קיין שטראהל אין אייער נאכט.

איהר מוזט זיך איצטער ראנגלען
מים אייזען און מיט שטאל
כדי איהר זאלט ניט מאנגלען
און האבען אויף דאס מאל.

עס צאפלען אייערע לייבער
אין דער מאשינעס גוואלד,
עס צאפלען אייערע ווייבער,
עס צאפלען יונג און אלט.

איהר האט קיין זאך געגאסען
פון אונזער גרויסע ציים,
געמויערט צי געגאסען,
איהר זיים פון לעבען וויים.

די דרעש־מאשין גיט קארען,
די שעהר־מאשינע — וואל,
דאך איהר זיים אלץ פערלארען
אט איצטער ווי אמאל.

א „כל ישראל" אידן וועלן וויעדער ארוים די כשרה קישקעס אנגעפילט מיט זוהר, מיט יארמולקע־שמאלץ, מיט פלפול, מיט מים אחרונים, מיט א שבת־גויה אין א שייטעל, וואס וועט דאס אלץ בריינגען צוטראגען און ארויפשטעלען אויפ'ן טיש. מען קען זיך שוין איצט אויף אלצדינג ריכטען; עס איז ניט פאראן קיין „מען קען נישט"; אלץ קען מען; און שפעטער וועט מען נאך מעהר קענען.

יא, מען קען אסך און מען וועט אלץ קענען, נאר פון דעסטוועגען, רבותים, דארפט איהר זיך מיט די אלע ערפינדונגען ניט צופיעל פרייען. אויב איהר וועט ניט בעצאהלען קיין דירה־געלד, וועט מען אייך ארויסגיסען אין גאס. יא, ארויסגיסען פונקט ווי א נעכטיגע וועטשערע. איהר וועט, איך האב זעהר שטארק מורא, פון די „געגאסענע" הייזער האבען אזוי פיעל ווי פון די געמויערטע. איהר וועט פון דעם גים־מאשין האבען אזוי פיעל ווי פון דעם נעה־מאשין, פון זעג־מאשין, פון דרעש מאשין און פון אמעריקאנער פאליטישען „מאשין", וועלכען איהר גיט אב אייער שטים־רעכט און קריגט דערפאר אייער שטום־רעכט — דאס רעכט צו שטומען, דען אפילו אין אונזער פיעל בעזונגענער און בעקלונגענער מדינה טאר מען אויך ניט זאגען און שרייבען דעם גאנצען אמת.

ערפינדונגען, מאשינען, דאך וואס האט א י ה ר דערפון?

געגאסען צי געמויערט,
געמויערט צי געזעגט,
דאך אייער עלענד דויערט
ביז וואנען איהר פערעקט.

מאטעריאל, מיט דער מלאכה מיט אלץ מיט אנאנדער. דאָס מאכט אוים א פערציגער א עטאוש און א „טינפע" א צימער.

ביליגער ווי באָרשט.

אין צוועלף שעה וועט מען אויסגיסען אייער דירה. אין פינף מינוט וועט איהר דאָרט אריינציהען אויף דעם עלעקטרישען וואָגען, אין א רגע וועט איהר אָנזאָגען דורכ'ן דראָטלאָזען טעלעגראף אייער „בעשערטען", וועלכער איז א ביגלער אין אפריקא, ער זאָל קומען צופליהען מיט א שטונדע פריהער אהיים אויף העלפען „אויסבריהען די בעטען" און צונויפשטעלען די זאכען...

נישט קשה, דער לופט־באלאָן וועט איהם בריינגען פונקט צו דער צייט נאָך העסטער סטריט.

נאָר א קשיא אויף א מעשה, מען וועט אפשר דאן גאָר קיין זאכען ניט דארפען, פונקט ווי מען דארף זיי יעצט און מען האָט זיי ניט... מען וועט גיסענדיג דאָס הויז, שוין פאראיינם אויסגיסען א פערענע מיט קישענס, מיט ליילעכער, מיט טישטיכער, מיט שלאָפמיצלאָך, מיט מזוזות, מיט דאָבעלטע שיר־המעלות'ן פאר א קינפעטאָרען, מיט אלע מכשירים.

מען וועט אפשר דאן ניט דארפען קאָכען אויף. מען וועט א דריק טאָן דעם קצב וועט ארויס א פארטיגער קאלבס־בראטען אָדער א גערויכערטער לעבער. מען וועט א קוועטש טאָן דעם רעסטאָראטער און עס וועלען ארויס היסע פאמפושקעס, פאס־טעטען, א פלוימען־צימעס, לעקעכלאָך מיט יאָנדרעס, גאָרציצען, נייע אוגערקעס, א פלעשיל „אָטשישטשינע" און א ניגער משרת, וואָס וועט דאָס אלץ דערלאנגען.

בכבוד'ען מויער, ווייל איך וואָרט טאקע באלד מאָרגען אבענד זיך אריינקרויזשקען. גיסט אויך אוים פאראיינס, אויב מעגליך, אן עקסטרא בעד־רום'קע פון הינטען פאר מיין שוויגער און א קליינע רומקע פאר א „בארדערקע" פון פאָרענט. איך שטעה ניט אום נעלד, מיך ארט ניט, אז עס וועט מיר קאָסטען נאָך א „ניקעל"... אויפ'ן ערשטען עטאזש זאָלט איהר מוחל זיין אויסגיסען פון דער זייט א רחבת ידים'דיג צימער פאר א חדר, דען איך בין פערשטעהט איהר מיך א מלמד און דארף האָבען וואו צו קנעלען. גיסט אָן א ביסעל מעהר אויף די טרעפ, די יונגאטשעס זאלען ניט צוברעכען, איהר קענט אויך אויסגיסען אן אלמער פאר ספרים, וואו איך זאָל קענען האלטען מיין שבת־דיגען בגד און מיין צילינדער מיט דער ווייסער שניפסעל, דען איך בין ברוך השם א רביל אין א חברה בין איך. מאכט למה"ש אליץ, וואָס איך בעט אייך, איך וועל מיט כ'טאָר ניט נעדיינקענס הילף פאר אליץ בעפרידיגען... דא שיק איך אייך דעם פלאן און דעם נומער פון דעם „לאט". איהר קענט דעם פלאן א ביסעלע איבערמאכען לויט מיין פערלאנג, און האָט מיר א גוטען.

פון מיר אייער, אלי בינוש בר' טודרום.

אָט אזוי אומגעפעהר זאָגט דער בעריהמטער ערפינדער טהאָמאס עדיסאָן, וועלען זיך די מענשען א שמועס טאָן גאָר אין דער נאָהענטער צוקונפט.

מען וועט ניט מעהר בויען קיין הייזער. מען וועט זיי גיסען. פונקט ווי מען גיסט איצט וואסער אין מילך, קראָכמאל אין פוטער, אדער ליגענס אין „נעלע" בלעטער. א געגאָסענער מאיאָנטעק וועט אין גאנצען קאָסטען טויזענד דאָלאר מיט די

ערפינדונגען און מענשען

עס שטרעבט דער מענשליכער פערשטאנד
די אלטע וועלט צו מאכען אינגער.
ער ווייל פערליכטערען די חאנד:
ווייל מאכען אונזער פראצע גרינגער.

ער רעדט צום שטראהל, ער זאגט איהם „טוה"!
מאשינען ארבייטען און פייפען.
עס „ווערט", דו ווייסט ניט ו ו י און ו ו א ו,
דו שטוינסט, דו קענסט עס ניט בעגרייפען.

עס לויפען וועגענער אהן פערד,
עס בליצט דאס וואסר אריבער ים'ן.
עס ארבייט ווינד און לופט, און ערד,
און גאָט מיט דער נאטור צוזאמען.

עס שאפט פאר דיר דאס גאנץ בעשאָפ,
אָח, מענש, פארוואָס ביסט דו נאָך שקלאף?

צו די פעראייניגטע אויסגום־קאָמפאניע.
מהייערע דושענטעל־לייט לעבען!
שיקט מיר, זייט מוחל, מאָרגען אום זעקס אוהר אין דער
פריה אייער דריי עטאזשיגען פורם און גיסט מיר אויס א

מסירת נפש און האָט זיך דאך איינגעמושטירט אין זיין נייע דיענסט, נאר דערפאר, וואס ער איז ניט קיין הולטיי, קיין שכור; דערפאר, וואס ער קען ליידען פערשיעדענע שרעקליכע וועטערען, — דערפאר, וואס ער איז א איד!..

וועז איך האָב געהאלטען אין מיטען רויידען מיט דעם אי־דישען גאַרטען איז פלוצלונג אנגעפאהרען דער מלמד־פארמער פון אט דעם געגענד:

— אהא! האָט ער אויסגעשריען, — איך הער אייך רוי־דען צו די בערג, איהר ערקלעהרט זיך זיי אין ליעבע... ווי מיר שיינט, האָט אמעריקא געוואונען נאך א אידישען פארמער.

שטעהענדיג נעבען דעם קאקערוועז־זאנג, וועלכען איך האָב פריהער געהאלטען פאר'ן בערדיל, האָט דער מלמד אויס־געזעהן, ווי דעם זאנג'ס א ברודער, ווי א לעבעדיגער, בעבער־דילטער קאטשאן.

— וואס איז? — האָב איך דעם מלמד געענטפערט — איהר דארפט דאָ אפשר נאָך א אידענע, וואס זאל זעצען א ציעג אויף אייער און נאך א אידען, וואס זאל, טראכטענדיג וועגען א ילקוט, אריינרייטען אין שטאל זיך צוברעכענדיג דעם מח?

— דאס מיינט מען מיך און מיין פלונית'טע — האָט דער מלמד א שמייכעל געטהאן — קיין סכנות! א איד וועט זיך נאך גיכער אויסלערנען צו זיין אפארמער, ווי א גוי א בלאט גמרא...

איך בין צוגענאנגען צו א הויכען קאָקערוזע־קאטשאן, האָב איהם אנגענומען פאר'ן בערדיל און געזאגט:

— נו, דו ימח'שמו'ניק אייגער, וואס פעהלט דיר, אז א איד האָט דיר פערזייט? ביזטו ניט אויסגעוואקסען הויך און גע־זונד? האָסטו ניט א בכבוד'ע בערדיל? זיינען ניט דיינע צייה־נער (קערנער) אלע געזונד און קלאהר ווי טאָג־ליכט און אנגע־זעצט ווי שורות טהייערע פערל? וועד האָט דאס דיר איינגע־רעדט, אז דו מוזט זיין א גוי? אז אידען וועלען דיך ניט ווייסען צו בעהאנדלען ?.. זעה נאר, בעטראכט דיינע חברים און חבר'־טעס אין פעלד און אין גארטען, און זאג, אויב עם איז אויף זיי ניט א ברכה צו מאכען?... וואקס און קוועל דו שעהנער, זא־טער קאָקערוזע־זאנג און זיי א'ן ערות אויף אידישע ניצליכקייט, ענערגיע און עהרליכע ארבייט! ווייז וואס אידען קענען טהאָן, ווען מען לאזט זיי נאר!"

פערלאזענדיג די קאָקערוזע האָב איך מיך נעווענדעט צו די אנדערע גרינסען, איבערהויפט צו די גרויסע, גערָאטענע קעפ קרויט:

— איהר גרויסע, מאסיווע קעפ פון די פעלדער — האָב איך געזאגט, — הויבט זיך אויף אין פרָאטעסט געגען די פאלשקייט פון די אידישע שונאים, וואס ווארפען אונז נאָר צו דעם „שאכער מאכער", דעם „האנדעל, האנדעל" און אנדערע אונריינע געשעפטען. געדיינקט, אז אין אייערע גרינע טורבא־נען זיינען איינגעוויקעלט דעם אידען'ס כחות, זיין פליים און אפפערווילינקייט. פערגעסט ניט, אז איהר זייט די גאָרטען־פרוכט פון א פעראונגליקטען, ארעמען, אמעריקאנישׂ־אידישען שטאָדט־בעל מלאכה, וואס איז געווארען א פארמער מיט

סירט מיט די פערשיעדענע פראדוקטען. איך האב ארבענעוואר־
פען מיט א ריטעל א ווארים פון א קאפ קרויט...
איך קען ניט זעהן אידישע פראצע א רויב פון ווערים...

דער קיהלער, ערב ראש השנה'דיגער אבענד־ווינטעל האט
געמורמעלט אומעטיג, עפעס אין „המלך"־טאן צווישען די גרינ־
סען און געוויעגט די הויבע זאנגען־קערפערס פון די בעבערדיל־
טע קאקערוזע. איך האב בעטראכט יעדער זאנג, יעדער קאט־
שאן, יעדער קרייטער בעזונדער, און האב זיך כמעט ניט גע־
גלויבט, אז דיעזער פוללער געבענטשטער גארטען איז די אר־
ביים פון אידישע הענד...

איך האב געזעהן אידישע דארע, אויסגעמאטערטע, פער־
שוויצטע הענד זיך צאפלענדיג אין פערשיעדענע ווערקשטא־
טען, „שעפער" און פאבריקען; איך האב זיי געזעהן שטופענ־
דיג שטופ־וועגעלעך, „פוש־קארטס", דורך די ענגע, ברודנע
גאסען פון ניו יארקער „איסט סייד", און אין די איבערגע־
שטאפטע גאסען פון אנדערע גרויסע שטעדט פון אמעריקא און
ענגלאנד, איך האב אבער זעהר ווייניג אידישע הענד געזעהן
ביי דער סאבע, בראנע, קאסע, אדער דרעש מאשין. איך האב
געזעהן א אידישען לאמבארד, א „פאון שאפ", מיט דריי גרוי־
סע מעשענע פילקעס, אבער זעלטען א אידישען גארטען מיט
דריי גרויסע אידישע קאווינעס, „וואטער מעלאנס", איך האב
געזעהן ווי איין איד פאטשט דעם צווייטען פאר א'ן עליה,
אבער ניט ווי א אידישער פארמער פאטשט א פערד להבדיל
אין הינטער־טהייל, במחילה, ער זאל געהן א ביסעל גיכער. מיין
נשמה האט זיך אזוי אנגעזעטיגט מיט גרויסקייט און יחום, אז

פּאַאישע אידישע ישוב׳ניקעס פּלעגען נעהמען צו זיך אויפּ׳ן דאָרף העברעאישע לעהרער, מלמדים פּאר זייערע קינדער. פּאר־ווָאס קען דאס א היגער פּארמער ניט טהאָן? ווּאו עס איז דאָ א ווילען, איז דאָ א וועג.

איך האָב אים ווייטער צוגענעבען, אז ער איז געוועכט, אז זיינע ווערטער זיינען דער אמת אליין.

— איך בין ניט קיין פּערפּרומטער איד, — האָט ער צו־געזעצט מיט א בעוואוסטען שטאָלץ, — דאָך, מיינע קינדער ווּעלען קענען אידישע געשיכטע און ווּיסען אויף ווּאס זיי מע־גען שטאָלץ זיין. נישט קשה, מען קען קריענען גענוג אידעאלי־סטישע יונגע משכילים אין אמעריקא, ווּאס זאלען פּערבייטען דעם פּער׳סם׳ענדען טומעל פון שטאדט אויף דעם שטילען, עהרליכען לעבען אויף א אידישען פּארם. זיי ווּעלען זיך גליק־ליך שעצען צו לעהרנען אמעריקאנער אידישע פּארמער־קינדער די רייכע געשיכטע פון זייערע בעריהמטע עלטערען אין דעם לשון פון די פּראָפּעטען.

ביי דיעזע ווערטער איז דער פּארמער שטאָלץ געוואָרען ביי זיך, זיין טאָן האָט זיך אנגעפּילט מיט א גדלות און צוהינ־קענדיג אויף זיין צובראָכענע פּוס, האָט ער אויפּגעהויבען פון ד׳ערד די בייטש און א קנאק געטהאָן:

— אידען זיינען אָלל רייט!...

— אָלל רייט... האָט דאָס אבגעקלונגען צוויישען די בערג...

דער פּארמער איז דאן אוועק אנטרינקען זיין קוה, און איך בין נעבליעבען ארומגעהן אין גארטען איינער אליין צווישען די בייטען מיט גרינסען. איך האָב זיך שטארק פּעראינטערע־

שיכלאך, איך האָב אריינגעצוינען אויף מיין פּאַרם אָהן א גרא־
שען און מוז איצט אויסצאָהלען מיינע חובות. אָבער נאָט צו
דאנק! מיין פאמיליע איז דאָ א סך געזינטער געהענדיג באַרפוס
ווי זיי זיינען געווען אין שטאָדט טראָגענדיג שיך מיט קאלא־
שען.

און אזוי ווי ער האָט צו מיר געזאָגט איז אריינגעלאפען
א באַרפוסע מיידעלע אין גאַרטען און אויסגעריסען א רונדע,
פעטע, רויטע טאָמייטאָ, וואס האָט אויסגעזעהן אזוי ווי אייגע
פון איהרע בעקעלאך.

— נו, — האָט ער צו מיר וויערער געזאגט, — קענט
איהר דאָס זעהן אפילו אין קאנעל סטריט, אדער איסט בראָד־
ווי, וואו אונזערע „פיער הונדערט" וואָהנען?

איך האָב איהם מודה געווען, אז ער איז גערעכט.

— און איך פערזיכער אייך — האָט ער וויטער צוגע־
זעצט — אז אָט דאָס מיידעלע וועט אויסוואקסען געזונד ניט
נאר אין קערפער, זאנדערן אויך אין גייסט. דאָ איז ניטאָ די
געדיכטע, איבערפיללטע גאס מיט איהר מיש־מאש פון צוויי־
פעלהאפטע כאראקטערען, וואָס זאָל א מיידעל אראבפיהרען
פון וועג; דאָ איז פרעמד די טעענמענט הויז, די פאבריק און
דער געשעפט פון האלטען לאָזשערס אין דער פאמיליע, און דער
פערדאָרבענער איינפלוס פון די אלע זאכען.

וועז מיינע צוויי מיידלעך וועלען גרעסער וועריען, וועלען
זיי האָדעווען עופות און זיך פערדיענען אויף נדן. מיינע אינ־
גלאך וועלען מיר העלפען אין פעלד, און איך האָף צו האָבען
מיט מיין פרוי א גליקליכע עלטער. איך האָף אויך צו געבען
מיינע קינדער א גוטע אידישע און וועלטליכע בילדונג. אייראָ־

אין אידישען גארטען

די קוקורוזע און דער מלמד.

איך האָב מורא, מען זאל מיך דאָ ניט „שמד'ן" אויף א פארמער

מיין אידישער בעל הבית, וועלכער איז אן אנטהוזיאסטישער ערד ארבייטער, האלט מיך אין איין ארומפיהרען אין זיין גארטען; אין איין וווייזען זיינע געשוואלענע קירבים, אוגערקעס, טאָמייטאָוס, פאטייטאָוס (קארטאָפעל בלע"ז), בוריקעס, מעהרען, ריבען, רעטאך קנאָבעל פאסטרנאק, קרויט און פעטרישקע.

וועז ער איז פארטיג מיט'ן וווייזען מיר דעם פעלד־גאָרטען, וווייזט ער מיר זיין פאמיליען־גאָרטען.

— זעהט א פאָאָר באקען, ווי פאמפושקעס, זעהט קיין עין הרע א בוזים! — וווייזט ער מיר אויף זיין „אידענע" — וואו האָט איהר אין ניו יארק, אדער אין אן אנדער שטאדט אין אמעריקא אזא מין אידישע פרוי? — זיי זיינען דאָך נעבעך אלע אויסגעארט ווי א קאטוילישער פרייטאג... און זעהט נאר, אונבעשריין, מיינע קליינע מוציקעס! זיי געהען נעבעך אָהן

דען צו מיין פויער און ניט אויף ענגליש, ווי די ארטיקלען צו רופען, רעדיגירט ווערען זיי מיט אן ענגלישען פארמער. היינט נעה לערן זיך מיר פארמעריי אויף טאטעריש ! — האָט ער אויפגעציטערט פאר כעס.

דער אָרעמער איד איז נעבאך גערעכט געווען און איך האָב איהם געגעבען מיין עהרענוואָרט, אז איך וועל אויפמערקזאם מאכען דעם „אידישען פארמער", ער זאָל עפעס טהאָן וועגען דעם. איך האָב דעם מלמד ערקלערט, ער זאָל וויסען, אז דער זאָגענאנטער „אידיש" פון אלע אמעריקאנער „אידישע" ציי־טונגען איז ליידער ניט פיעל בעסער און אין מאנכע פרטים נאך ערגער; אז די רעדאקציעס זיינען שרעקליך נאכלעסיג און מאכען פון דער עלענדער גלות־שפראך אן אמת'ע פערזעהענים און צווינגען מיט געוואלד צו שפייען אויף א אידיש ווארט.

— זעהט למה"ש איהר זאלט דאם ניט פערגעסען די לייט צו דערמאָהנען! — האָט דאם אידעל זיך געבעטען רחמים, וועו איך האָב מיך מיט איהם פעראבשיידעט.

איינגעשפּאָרט — הושענות און סכך זיינען דאָך א הוצאה, פון וועלכער אידען וויסען דאָ ניט. דערצו וואָלטען זיי דא געהאט א גוטען ראש השנה'דיגען און סוכות'דיגען צימעס פון אייגענע פרישע מעהרען, נאר וואס פון גאָרטען... אלס אידישע פאר־מערס וואָלטען זיי טאקע געוואוסט פון חג האסיף...

וועד וויים ווי לאנג איך וואלט מיך אזוי בעגייסטערט פאר אידישע פארמעריי, פליהענדיג מיט'ן אידישען אקער־איי־זען אין די הימלען, וועו דער מלמד וואָלט זיך פלוצלנוג ניט געוומען בעקלאגען פאר מיר אויף דעם אונגליק פון אמעריקא־נער „אידישע אידיש". די דאָזיגע קלאגע האָט ער געמאכט וועו איך האָב איהם געפרעגט פון וואנען ער וויים כאָטש עפעס ווי צו בעארבייטען דאס לאנד. ערשטענס, האָט ער מיר ערקלערט, אז ער אליין בעארבייט גאר ניט, אז ער האָט א גרינעם רוסי־שען קאצאפ, וואס אקערט, זעעט אוו דרעשט, אוו שפאנט איין אוו שפאנט אויס דעם פערד, אוו צוויייטענס, אז ער קריעגט צו־געשיקט דורך פאסט פון ניו יארק א „אידישען פארמער", א פאפירענעם, נאטירליך, וועלכער „מעהנט אפשר גוט, נאר..."

— הערט איין איינפאל! — האָט דער מלמד אויסגעשרי־עו — מען דרוקט א „אידישע" בלעטיל פאר גרינע אידישע מענשען, וואס ווילען לערנען פארמעריי, אוו קענען ניט קיין ענגליש אוו מען רעדט צו זיי אויף טאָטעריש. זיי דערצעהלען אייך פון „זימקא ראי אוו „יארקע ראי". בכן איז דאס וואָרט „זימקע" ר ו ס י ש אוו „ראי" — ע נ ג ל י ש. ממה־נפשך, אדער מען זאל דאָס רופען אין גאנצען ענגליש, אדער אין גאנ־צען רוסיש. איצט אבער וויים איך סיי ווי סיי ניט ווי מען רופט ווינטער קאָרען אוו זומער קאָרען ניט אויף רוסיש, ווי צו רייי־

ען דאך ניט שלאגען הושענות מיט א גאנצע לאנקע... דער פערד וועט זיי צוטרעטען מיט די טמא פיס...

וען דער מלמד האט געזעהן, ווי זיין עלענד ברעכט מיר דאס הארץ, איז איהם ענדליך איינגעפאלען מיר אנצומוטהען איך זאל ווערען זיין קאמיסיאנער פון הושענות אין ניו יארק... ער האט מיר אפילו צוגעזאגט א גרויסע קאמיסיאן, נאר איך וויים עפעס ניט פארוואס איך האב דעם געשעפט ניט אנגענומען און האב מיך ארוירסגעדרעהט מיט א תירוץ, אז איך בין ניט קיין געשעפטס־מאן, אז איבערהויפט האנדעל איך ניט מיט אידישקייט און, אז דאס ביסעלע אידישקייט, וואס איך פערמאג, וואלט איך פאר מיליאנען אויך ניט פערקויפט...

אויף מיין פראגע, פארוואס ער פערקויפט ניט זיינע הושענות אין דער שטעדטעל האדסאן, וועלכע האט א שהנע נייע שוהל, וואס איך האב בעטראכט פארבייפאהרענדיג מיט מיין פארמער, ביי וועלכען איך וואהן, האט ער מיר געענטפערט, אז ארום דאס שטעדטעל האדסאן וואהנען עטליכע אידישע פארמערס, וואס האבען אויך דעם דאזיגען ארטיקעל און מען וואלט דארט ניט אויף זיין וואארע...

טענה'ענדיג מיט דעם לא יוצלח־פארמער האב איך זיך דערוואוסט א סך זאכען. ערשטענס, אז עס געפינען זיך אייניגע אידישע פארמערס אין דעם געגענד; האב זיך אויך דערוואוסט, אז זיי מאכען אלע א לעבען און, אז עס וואקסען הושענות ארום האדסאן... מיך האט פערדראסען פארוואס דא וואהנען ניט מעהר אידען, פארוואס בני ישראל מוזען זיך דריקען און שטיקען אין ענגע, דומפפע גאסען פון דער „איסט סייד", האלעם, בראנקס און בראנזוויל. סוכות וואלטען זיי דאך דא א סך געלט

איצט געפונען אויף דאָטנערס סקוואר, ניו יארק! — האָב איך אויסנעשריען.

— אהא! — האָט דער רייטענדער מלמד אויסגעקרעכצט, און געטומען קראצען די האלב שוואַרצע, האלב שיווע קאָזע־בערדיל — וואס וואלט דער בלינדער נעזארגט, ווען ער וואלט נעזעהן דעם וועג! — האָט ער געענדיגט מיט א טיעפען זיפץ.

עס האָט מיר פשוט דאס הארץ נעריהרט, איך האָב אויף דעם מענשען גרויס רחמנות געהאט. אין אמת'ן, מען זאגט דאס גלות! האָט שוין א איד א שטיקעל פארם דארף דאס גאר זיין הונדערט תחום־שבת'ן פון ניו יארק... ערגעץ אויפ'ן מיטען פעלד... העט, אזש אין קאָלאָמביא קאונטי... טאמער האסטו אזא טהייערען ארטיקעל ווי הושענות, האסטו דאס גאר ניט וואו צו פערקויפען, ניטא אויף דעם קיין ריכטיגער מארק ביז עסעקס סטריט...

אך, גלות! גלות!...

— און בערעכענט נאר די גבורות הבורא! האָט דער מלמד צונעזעצט, ארויסרייטענדיג פון זומפ, — בערעכענט נאר! אלע צמחים דארף מען פלאנצען. למשל, קנאָבעל, ציבעלע, רעטאך, אוגערקעס, קירבעס, מעהרען, חריין און בוריקעס מוז מען פערזייען און הושענות וואקסען פון זיך אליין... א גאט'ס זאך...

— און איהר גלויבט, אז זיי וועלען דא אלע מוזען צופוילט ווערען? — האב איך איהם וויעדער מיט רחמנות נעפרעגט.

— א בריה וועלען זיי חאָבען? — האָט דער אריעמער, אידישער פארמער נעפורמעלט — איך מיט מיין אידענע קע־

מיר דערווייל אריין גערימען אין שטאל, דערלאנגענדיג מיר א פלעם דעם מח אן דעם ביישטידעל פון טהיר, אז איך האָב שיער דעם קאפ פערלארען.

דא האָט דעם מלמד אזוי פערקלעמט דאם הארץ, אז עס זיינען איהם ארויסגעטרעטען טרעהרען אין די אויגען.

— נו, און אייער „אידענע"? — האָב איך איהם תם׳־ עוואטע א טאפ געטהאן.

— פרעגט שוין גאר ניט — זי טויג לחלוטין גאר ניט. א אידינע ממש, נור צו זאגען ברכה...

— וואס איז, א בת תלמיד חכם? — האָב איך אונטערגע־ כאפט.

— א שאלה! א מלמד׳ס א טאכטער פון דרישקיניץ.

אזוי רוידענדיג האָב איך בעגליט מיין העלד אויפ׳ן סוס ביז צום טייכעל. דאָרט האָט דער פערד אריינגעלאָזט דעם קאָפ אין וואסער און דער מלמד איז געבליעבען אויף איהם רייטען. ער האָט פערריכט די יארמולקע און האָט מיר נענומען דערצעה־ לען, אז די לאָנקע מיט׳ן טייכעל גהרען צו איהם און אז די לאָנקע שוויבעלט און גריבעלט מיט הושענות...

— וואס רעכענט איהר איצט מיט זיי צו טהאָן? — האָב איך איהם נעפרענט.

— וואס זאל איך טהאָן? — האָט ער מיר נעענטפערט מיט א בעזארגטע קשיא — נעה, פערקויף תפילין ביי דאָנסקע קאָזאקען! — האָט ער וויטער נעזאגט, טהו, מאך, אז דא וואָה־ נען לויטער גוים.

— א, וען אייער לאָנקע מיט די הושענות וואָלט זיך

דער מלמד און איך

די צרות פון הושענית.

איך פרעה מיך מיט חיים נחום דעם מלמד און זיין „פארם" נעבען די יאגדעס בערג.

איך האָב איהם נעכטען וויעדער בעזוכט. ער איז מיר אנטקעגען געריטען אין א יארמאלקע. איך בין גראָד געקומען אין דער צייט, וואס ער האָט געפיהרט דעם פערד טרינקען. דער מלמד האָט אויסגעזעהן אויפ'ן גרויסען, מאָגערען, ביינער־דיגען פערד, ווי להבדיל, א פליעג אויף א מדרש.

איך האָב מיך מיט דעם דאָזיגען פארמער גרינדליך צו־שמועסט מכח מלמדות און ערד־ארבייט. דאס היסט: מכח ב ע א ר ב י י ט ע ן די ערד און „ל י ע ג ע ן אין דר'ערד" און ער האָט מיר מודה געווען, אז עס שטעקט מעהר מזל־ברכה אין פארמעריי, ווי אין קנעלען. — נאר וואס העלפט דאס? — האָט ער געזיפצט, מורא האָבענדיג די שקאפע זאל איהם ניט אראָפוואַרפען, איך בין, לא עליכם דערצו קיין מענש ניט... טא־קע גאר פשוט א מלמד... אנומעלט האָב איך זיך רייטענדיג פערטראכט אויף א מאמר אין „ילקוט" און דער פערד איז מיט

לויטער „גרינע"... יעצט האָט שוין דער וואלד אלע קאָליר: גרין, רויט, ברוין, נעל און שווארצלעך. דער הויפט קאָליר פון די בוימער איז רויט.

איך קוק אויף זיי און דערמאָהן מיך אן דער „רויטער" אידישער גאס... און שפאציערנדיג אין די האָקעלבערי מאָונטיינס, בורטשע איך מיר דעם נרויסען „רויטען" ליעד, וואס וועט איבער לעבען די ערד...

פריערען אהן א שטאדט און איהרע איבעריגע נענוסען און ניט־נוציגע ציוויליזירטע לוקסוסען. מיינע ערצטע האבען מיר נע־הייסען אנקומען אין א סאניטאריום פאר נערוועז שוואכע, זיך צו בערוהיגען; אבער דיעזער אידישער פארם איז, גלויב איך, פאר מיר דער בעסטער סאניטאריום.

דער פרישער ווינד, וואס וועהט דא פון די „האקעלבעררי מאונטיינס" האט אין זיך מעהר היילונגס שטאף ווי אלע אפ־טייקען פון ניו יארק צוזאמען. מיין דאקטאר איז די נאטור. די העהנער איבערטרייבען דאס מאנכעס מאל, אבער אידישע העה־נער — איך בין זיי מוחל, ווארום האט א אידישער „האהן" די געלעגענהייט צו קרייען אויף אן אייגענעם הויף?... דאס רוב מאכען זיך אונזערע „העהנער" דעם אנשטעל אויף פרעמדע הויפען; זיי פאטשען מיט די פליגעל און וועקען א פרעמדען עולם, קרייענדיג אויף לייטישע מיסט קאסטענס...

דא אבער וועקען זיי אידען...

איבערהויפט בין איך דא ניט קיין לאזשער, דער פארמער האלט ני טקיין זומער־געסט; דער זומער איז שוין סיי ווי סיי באלד אוועק. איך בין דא ווי ביי זיך אין דער היים. איך רופ דא די קוה און דעם פערד ביי זייערע נעמען. די קוה הייסט „באשע" און דער פערד „דיק". אין אמת'ן אבער איז די קוה דיק און דעם פערד קען מען איבערצעהלען די ביינער.

די פעלדער זיינען יעצט אינטערעסאנטער ווי אין מיטען זומער, וען אלע בוימער זיינען גרין. זיינדיג אזוי לאנג אין אמעריקא, זיינען מיר שוין אבגעוואוינט צו זעהן א וועלט פון

שטארקע שפּאַרען און גרויסען קאַם נעבען שטאהל און קרייט זיין הייזעריגען „קוקעריקו" גאנץ בעזונדער...

דער פערד און די קוה האָבען, זעהט זיך, גרויס נחת פון איהם, דען זיי ענטפערען איהם מיט א הירזשען און מרוקען, די יונגע העהנדלעך אבער מישען זיך מיט איהם ניט און מיר דאכט זיך אויך, אז ער קרייט צו אלט מאַדיש, צו אומעטיג, ניטא עפּעס אין איהם קיין טראַפּען גייסט, קיין התפּעלות. איך האָב שוין געהערט דעם זעלבינגען „קרייה", דעם אייגענעם „קוקעריקו" מיט פיער צעהנדליג יאָהר צוריק אין דער ליטא...

דאס איז דעם ערשטען מאָל אין מיין לעבען, וואס איך בין אויף א אידישען פּארם, וואו דער איר זאָל זיין מיט אן אמת צופריעדען צו זיין א פּארמער און זאל נאך צוריידען אנדערע אידען ארויסצויהען אויפ'ן דאָרף.

„אין שטאדט פלעגט ביי אונז א גאנצען הערבסט און ווינטער ניט אוועק א וואָך מיר זאלען ניט האָבען אין הויז א דאקטאר פאר די קינדער, האָט מיר די פרוי געזאגט, מעדיצין איז געווען ביי אונז אזא הוצאה ווי דירה־געלד און ווי ברויט. דאך זייט מיר וואוינען דא צווישען די יאגדעם־בערג, האָט אונז נאך גאט צו דאנקען קיינעם קיינמאל אפילו קיין פינגער ניט וועה געטאָן, ברויט און מילך, קען, פוטער און אייער זיינען אונזערע רפואות און זיי העלפען אונז, הלואי ווייטער, מיר זיינען אלע געזונד".

איך האָב ניט געצווייפעלט אין דעם אמת פון איהרע רייד, די רויטע, פוצעלעוואטע בעקלאך פון די קינדער און מיין געזונדהייטס צושטאנד אין די עטליכע טעג, וואָס איך בין דא, האָבען מיר איבערצייגט, אז מען קען דא זיין געזונד און צו־

קיין צייט נעהאט און א קריסטליכער פארמער האט מיך צונע־
פיהרט אהין.

איך האב די מלמד'יכע ניט געפונען, זי איז נעווען אין
ניו יארק אויפ'ן אידישען בית עולם „פעלד מעסטען". דער
מלמד חיים נחום איז א „איד מיט די ביינער", אין מיטעלען על־
טער. וועז איך האב איהם א טאפ געטהאן מכח „האדעוועז היה־
נער" האט ער מיר דערצעהלט זיינע צרות און האט דערביי בע־
מערקט, אז ער איז ניט דער אייניציגער איד ,וואס טויג זיך ניט
צו א פארם.

— ניט ווייט פון דאנען, האט ער מיר ערקלעהרט, וואוינט
א אידישער פארמער, א געווועזענער ניו יארקער שניידער, וואס
ניט האבענדיג קיין געצייג צו בעארבייטען די ערד, האט נעא־
קערט זיין גארטען מיט א שעהר.

אויף דעם פארם, ביי וועלכען איך וואהן האט אבער דער
מלמד מיט דער ציעג און דער שניידער מיט דער שעהר קיין
איינפלוס ניט געהאט. ער האט טאקי נעאקערט זיין פעלד ווי
געהעריג איז און האט אריינגעלייגט אייער אין א „אינקיוביי־
טאר" און האט יעצט ביז 440 היהנער און העהנער, וואס לא־
זען מיר נאנצע נעכט ניט צו מאכען מיט אן אויג. און איך
ווייס, אז איך בין אויף א פארם.

אויף אזוי ווייט בין איך אבער נאציאנאליסטיש געשטימט,
אז מיך ארט דאס ניט שלאפען, אבי אידישע היהנער האל־
טען מיך וואך...

א פאר יונגע העהנדלאך האלטען נאכאנאנד אין איין
קרייען אויפ'ן קוויטש און מיר דאכט, אז זיי קרייען מיט'ן נגון
פון „התקוה"... דער אלטער האהן אבער שטעהט מיט זיינע

פרישע אייער, וועלכע זי האָט אונטערגעליגט אונטער דער ציעג אנשטאט אונטער די הינער. אזוי ווי א ציעג בריהט ניט אויס קיין הינדלאך, האָט זי נאטירליך צובראכען די אייער און זיך אזוי איינגעשמירט, אז דער מלמד מיט דער רבצין האָבען געארבייט מיט דער גאל ביז זיי האָבען איהר אבגעריניגט און א דארפישער פּאָעט האָט געמאכט דערפון א שעהנעם ליעד, וואס אלע פארמערס זינגען. נישטאָ א גוי אין דעם גאנצען נעגענד ארום וואס זאל ניט קענען דעם ליעד פון „די ראבבי ענד די נאָוט" דער „מלמד מיט דער ציעג".

ווי חן'עוודיג דאס ליעד איז קענט איהר זעהן פון דער איבערזעצונג:

דער מלמד און די ציעג.

דער ראבבי האָט געהאט א ציעג
אוי, וועה, אוי, וועה,
האָט ער געזאגט, „אויף אייער ליעג"
אוי, וועה, אוי, וועה,
די ציעג ווי דער ראבבי, ניט געגאָלט,
האָט בריהען הינדלאך ניט געוואלט.
זי האָט צובראכען יעדער אוי,
אָן, דומע ציעג, אוי, וועה, אוי, וועה.

וועז איך האָב געהערט דעם דאָזיגען ליעד און די נאנצע מעשה מיט דער ציעג און די אייער, האָב איך פערשוואָרען מיין בעל הבית, ער זאל מיך צופיהרען צום מלמד'ישען פארמער, איך וויל זיך מיט איהם בעסענען. מיין פארמער האָט אבער

אויף א פארם האנדעלט מען מיט דער נאטור, מען קען זיך מיט איהר ניט דינגען. מען קען שרייען פון היינט ביז משיח וועט קומען וועט זי ניט „צולייגען" וואס א האר איז ווערטה. וואס זי גיט, דאס מוז מען געדולדיג און גוטמוטהיג צונעהמען. גיט זי א גערעטענים, איז נעווים רעכט, חלילה ניט — אין אויך פארפאלען. מען קען די ערד און דעם היטעל פאר קיינעם ניט אייגמסור'ן און זיך מיט זיי ניט פערהערען אין יחוס, דען זיי זיינען עלטער פאר'ן מענשען לכל הדעות.

אויב דער דאזיגער פארמער וואלט נעוועז אזוי געדולדיג אויפ'ן לאנד מיט א פאר נעזונדע, נאנצע פים איז ניט גרינג צו זאגען; דאך ניט טויגענדיג מעהר פאר דער שטאדט, האט ער זיך נעמוזט צופאסען צו דער נאטור; ניט קענענדיג מעהר ארבייטען פאר יענעם, האט ער זיך בעשלאסען צו ארבייטען פאר זיך.

דער מענש קומט זעהר אפט צום שכל אוים נויט.

נעווענהנליך קענען זיך שטאדט-לייט, בעלי מלאכות אי־בערהויפט, שווערליך צונעווואוינען צו אן אייגזאמען לעבען אויפ'ן דארף; פערפרומטע, ארטהאדאקסישע אידען קענען נע־ווים ניט אזוי לייכט ווערען ערד ארבייטער, וואוינענדיג ארום־נערינגעלט מיט גוים, אהן א בית המדרש, א מקוה, א כשר'ן קצב און א טרפה'ן לענדלאדד.

ניט ווייט פון דעם ארט, וואו איך שרייב דיעזע ציילען, האט א מלמד געקויפט א שטיקעל פארם, ער האט דאס נע־טהאן צוליעב זיין נעזונדהייט, אבער ער האט נאך „נע־קרייגקט" מעהר ווי אין שטאדט. זיין פלונית'טע די מלמד'יכע האט איהם אין איין טאג נעמאכט א תל פון עטליכע צעהנדליג

בייטען און דאס ערנסטע — קיין געלר די נויטיגע זאכען זיך אייגצושאפען.

יעצט האָט ער א פערד, א גוטע קוה, א גארטען מיט קארטאפעל און אלערהאנד ווערטהפולע גרינווארג פאר'ן ווינטער און עס איז איהם ניט שלעכט. דער שטארקער ווילען פון איהם און זיין פרוי האָבען דורכגעקעמפפט דעם שווערען ווינטער אין די בערג, און די שרעקליכע אונבעקווועמליכקייט פון אן ארעמעם לעבען אויף אייגזאמע פעלדער.

די גוטע מידות פון אן ע ה ר ל י כ ע ן איידען, ניט קיין פרומער, האָבען דעם דאזיגען פארמער געוואונען די גונסט און אכטונג פון זיינע קריסטליכע שכנים אוֹן זיי האָבען איהם ברידערליך געהאלפען. זיי האָבען איהם געוויזען ווי צו בעארבייטען דאס פעלד און האָבען איהם געבארגט דערצו זייער פארם־געצייג. איידער ער האָט געהאט זיין אייגענע קוה האָבען איהם מאנכע גוטהערציגע, קריסטליכע פארמערס צוגעפיהרט אומזיסט גאנצע קאנען מילך.

אויסגעהאלטען האָט ער דעם קריזים פון דעם ערשטען יאהר, ווייל ער האָט אביסעל געארבייט מאלעריי פאר די פארמערס, אבער דאס אליין וואלט ניט פיעל געהאלפען וען ער, אדער זיין פרוי וואלט זיך פלוצלונג פערבייגנט נאך א אידישען טהעאטער, מוזיק־האלל אדער „מואווינג פיקטשור שאָו"; אדער וען דער פרוי וואלט נעבאך געגומען חלש'ן דאס הארץ צו בערידען דער „אידענע פון יענער שטוב", אדער וען זי וואלט סתם געגומען גאהרען נאך „מציאות" אויף שטוף־וועגלאך, „פושקארטס", אדער נאך א רעשטיל פיש אויף שבת; צו נאך א פעטען מארך־ביין, א צוליג צו א האלב פונט פלייש.

אין די יאגדעם-בערג

א יך געפין זיך יעצט אויף א פארם, א אידישען פארם, אין קאַלאָמביא קאונטי, ניו יארק, ניט ווייט פון דעם שעה־נעם האַדסאָן ריוועד, צווישען „די בערג פון שוואַרצע יאגדעס", „האַקעלבערי מאונטיינס".

ווי די מעהרסטע אידישע פארמערס אין אמעריקא, איז אויך מיין פארמער געווען א שטאדט־מאן און א בעל מלאכה דערצו: א מאלער פון הייזער, א „פיינטער", און האָט אזוי לאנג געארבייט אין שטאדט ביז ער האָט זיך ארויפגעארבייט צום רעכטען שפיץ פון א קירכע און איז פון דארט אראבגעפא־לען, פון א „סקעפאלד", און זיך צובראכען א פום. דאס איז מעהר ווי ער האָט דורכגעמאכט אלס אמעריקאנישער סאלדאט אין דער שפאניש־אמעריקאנישע מלחמה, קעמפענדיג צוזא־מען מיט רוזוועלט'ען ביי סאן זשואן בארג.

יעצט וואהנט ער מיט זיין פרוי און פיער קליינע קינדער אויף א געדונגענעם פארם און זוכט מיט אלע קרעפטען צו מא־כען א לעבען און ער מאכט דאס. מיט די גרעסטע געדולד און אויסדויער, וואס זיינען שווער צו טרעפען ביי אידען, האָט דער אריימער מענש געליטען דעם ערשטען יאהר, ניט האָבענדיג קיין געצייג, קיין פערד און קיין בהמות דאס לאנד צו בעאר־

און דער גאנצער קארליק־טהורם וועט צופאלען אין פיץ־פיצלאך און זינקען אין שאול תחתיה.

און שונאים ווילט זיך דאָך האָבען.

מענשליכע שונאים, עהרענהאפטע שונאים, מעכטיגע שונאים, וואָס זאָלען טאקע ריכטיג וועה טאָן, א שטאָך טאָן ביז אין סאמע ביין אריין. שונאים וואָס זאָלען שלאָגען מיט'ן אמת און ניט מיט שקרים. דער שקר קראצט און איז עקעל־האפט, דער אמת טהוט וועה און ער איז נאָבעל.

גוואלד גיט מיר שונאים!

מיינע קעשענעם זיינען ריין, זויבער, אונבעפלעקט, הייליג, און וועו איך וועל שטארבען זאל מען זיי אויסשניידען, די קעשענעם מיינע, און זיי מיר מיטנעבען אין קבר.

רעספעקט, קעשעניקעם, פאר מיינע קעשענעם! רעספעקט אפילו איהר אויסגעקלונגענע פילאנטראפען, וואם צאלען גזלה פאר כבוד, פרעמד בלוט און טרערען פאר אונשטערבליכקייט, און פערקויפט „וואסער" אנשטאט גאלד און פערוואנדעלט די רייכסטע נאציאן אין א מיזעראבעלע בעטלערקע — רעספעקט פאר א קראנקען, אויסגעמוטשעטען, אויסגעזאגטען קינד פון א קראנקע, אויסגעמוטשעטע און אויסגעזאגטע אומה!

— —

קענען זיי מיר הייסט דאס ניט גרייבען.

האבען זיי געפונען אן אנדער מיטעל. איינע אויף די אנדערע האבען זיי זיך געשטעלט, די קארליקעס. יא, איינע אויף די אנדערע. די דיקע, די גראב־בייבינע, די אבגעפרעסענע פון „אויבען־אן", פון "אפטאון" האבען זיך אוועקגעשטעלט ראקום אלס פונדאמענטען... אויף זיי האבען זיך אוועקגעשטעלט די דארע, די הונגעריגע, די שפילקע־קעפעלדינע, די נבזה'דיגע און אויף זיי — נאך קלענערע, נאך מיאוס'ערע, נאך עקעלהאפטערע, נאר מיט גרעסערע מיילער, מיט מעהר עזות, ביז די ערנסטע יונגאטשעס זיינען אויסגעקומען פון אויבען...

א מין ראקום־לייטער האבען זיי געמאכט און האבען גענט אט, אט האבען זיי מיך שוין דערנרייבט, לאזט זיך אבער אויס, אז זיי האלטען מיך גאר פאר א פיאטע און קיצלען מיך און אנשטאט צו פיהלען א סכנה מאכען זיי מיך לאבען... און לאבען וועל איך מן הסתם ביז איך וועל דערלאנגען א בריק

טשעטע אידיש אין דער איסט סייד... קינסטלער צו פינגער־מלאכה זיינען זיי אָבער אלע.

נו, זיינען זיי גראָד איצט געוואָהר געוואָרען, אז איך קען געבען איבער די הענד... פוי! אזעלכע זאכען האָב איך פיינד! אוועק'ט שקצים!

זיי האָבען פערגעסען, די יונגאטשעס, אז איך בין דער אלטער, שטרייענגער וועכטער, וועמען די השגחה האָט אוועקגע־שטעלט צו פערהיטען די פאָלקס־קעשענעס פון די פערשיעדענע פינגער־מכשפים, וואָס רוקען זיך דאָרט... זיי האָבען פערגעסען, אז זיי וועלען ניט זיין די ערשטע גנבים וועמען איך האָב גע־פאקט און צוגענעגעלט צום שאנד קלאָץ אין פערלויף פון מיין וועכטער־קאריערע...

יא, זיי האָבען דאָס פערגעסען!

איך האָב פיינד לאנגע הענד. מעג דאָס זיין א ווייכע, פוכאָווע, אויסגעהוהטע האנד מיט שענע, געפוצטע „מאניקיור־טע" נעגעל און דימענטענע רינגען... מעג דאָס זיין א „שווארצע האנד" מיט שמוציגע נעגעל און ארומגעדרייט מיט רצועות... אָדער סתם אן אונריינע האנד מיט א בלאָטיגע פּען... מיט איין וואָרט, אָט די אלע הענד לאָז איך ניט קריכען צום עולם'ס קע־שענע און צו מיינע געווים ניט...

קיינמאָל ניט!

אלץ, וואָס דאָרט געפינט זיך, אין די קעשענעס מיינע, איז מיין אייגענעס, שווער־פערהאָרעוועטעס, בלוטיג־שווערעס געהאלט פאר מיין עהרליכע פראצע, און קיין קעשענע־גנב, קיין פאָלקס־פערפיהרער, מעג עס זיין א „יאהודי" אָדער א מאס־קירטער איד, וועט דאָס ניט דערלעבען צו בעריהרען...

בען, אזוי ניעדריג, אזוי נאריש צו זוכען פאפולאריטעט דורך מסירות און זלזולים.

מיינע שונאים טהוען דאס.

אבער דא ליעגט דער טעות פון יענעם קארליק: איהם האט פערדראסען פארוואס דער ריעז איז אזוי הויך, האט ער געזוכט א מיטעל איהם אנצונעהמען פאר די האר און ארונטערשלעפען צו זיך, כדי זיי זאלען זיין ביידע גליך...

האט קיין טעות, רבותי, איך האלט זיך ניט חלילה פאר א ריעז, אפילו ניט פאר איינעם פון מיטעלען הויך... נאר וואס זאל איך טאן, אז מיינע שונאים זיינען אזוי קליין, דאס אין פערגליך מיט זיי בין איך א גליות הפלשתי...

אלזא זוכען זיי מיר אנצונעהמען פאר די האר, די שונאים מיינע, די קארליקעס. קענען זיי ניט דערגרייכען. בייזערען זיי זיך, זידלען זיי, מסר'ן זיי, קריצען זיי מיט די צייהן. העלפט דאס זיי ניט.

האבען זיי אבער, אט די פיגמעען, די קארליקעס, לאנגע הענד... זעהר לאנגע הענד. וואלטען זיי דוקא וועלען כאטש גרייכען מיינע קעשענעס, דארט אריינשטעקען די לאנגע הענד זייערע און מיך אויף אזא ארט ארונטערריסען...

צו שטעקען די הענד אין פרעמדע קעשענעס זיינען זיי מזיקים, משונה'דינע בריות, און איך וואלט אויך ניט געווען דער אייניציגער וועמען זיי וואלטען דאס געטאן, וויל דאס איז זייער פרנסה... אנדערע פון זיי טהוען דאס טעגליך... און אנדערע — איין מאל אין וואך... מאנכע טהוען דאס אויף ענגליש אין דער סטער עוועניו... און מאנכע — אויף צוקאליע־

מען קען זיי נאָר אין די קליינע קאליזשעס, וואו זיי פּליושקען זיך.

זיי צו ענטפערען מיינט זיי צו רעקלאמירען, צו לאָזען וויסען, אז זיי עקסיסטירען, זיי צו מאכען א שם, און דאָס איז מאקע אלץ, וואָס זיי ווילען... היינט געה, קריעג זיך מיט א טחויר דערפאר וואָס ער שמעקט ניט, ווייז די וועלט, אז דו ראנגעלסט זיך מיט א סטינקע, דאָס מיינט זיך אליין צו בלאָמירען, דאָס קען איך ניט...

ביי לייטען שונאים, לוינט זיך אפט צו ווייזען ווי זיי פערשעמען זייער משפּחה, ווי זיי זיינען דער פלעק פון זייער פאמיליע, פון זייער סביבה, מיט מיינע שונאים קען איך אפילי דאָס אויך ניט.

איך קען ניט דערמאָהנען זייער יחוס, זייערע פרייַנד און חברים אין דער עפענטליכקייט אום ניט צו בעליידיגען די מאָראלישע און עסטהעטישע נעפיהלען פון די לעזער.

דער צעטיל פון מיינע שונאים'ס יחוס וואָלט זיך געמוזט ציהען דורך אמעריקאנער תפיסות... דורך טורמעס אין נאליציען... דורך מיאום'ע הייזער... דורך מחנות משומדים... דורך קאָרטעוניעס... דורך בערזען־ספּעקולאנטען און פילאנטראָפישע פּראָצענטניקעס... דורך יאהודים'שע שפּיאָנען... א. ז. וו., א. ז. וו.

ניין! איך קען וועגען מיינע שונאים'ס משפּחות, וועגען זייערע פרייַנד און זייער אומגעבונג אויך ניט רייַדען. דערפאר וואָלט איך זיך אין נאנצען אויסגעלאכט פון זייערע קעפּ, ליידער האָבען זיי דאָס ניט... און איהר קענט אויף לומפּען קיין קעפּ ניט ארויפּוועצען, ווייל קעפּ־מענשען זיינען ניט אזוי פערדאָר־

גיט מיר שונאים

(פאלעמישעס).

„סבבוני כלבים רבים עדת מרעים". (תהילים).

אהר זאגט דאס גליק.

צו אלץ דארף מען האבען גליק, אפילו צו שונאים.

לייט האבען שונאים איז כאטש קיין אום־כבוד זיי צו ענטפערען, זיך מיט זיי צו פערהערען, אדער, אין ערגסטען פאל, זיי אנצושפייען אין פנים. מיינע שונאים אבער האבען נאר קיין פנים ניט...

שפיי אויף א הויפען מיסט!

א סך וועסטו איהם דערמיט פערשעמען. ביי איהם וועט דאס נאך נאר זיין א עהרע: ער האט געקראגען א פאעטישען שפיי... ער וואלט נאך געדאנקט די זון זי זאל דאס קיינמאל ניט אבטריקענען, ניט פערמעקען, די גאנצע וועלט זאל זעהן זיין יחסנות, וועל עס האט אויף איהם א שפיי געטאן...

שונאים קענען אמאל ארויסברייגען א מענשען פון געדולד אזוי, אז ער זאל זיי זיין געצוואונגען אנצורופען ביי זייערע ריכטיגע נעמען. מיינע שונאים האבען נאר קיין נאמען ניט...

און דאָך פרייה איך מיך מיט די יונגע טערקען. איך קוועל, קוקענדיג ווי דער קוטאס פון דער רויטער, טערקישער יארמולקע שאָקעלט צום אבזאָלוטיזמום „ניין", א ליכט געהט דאָך אויף אין מזרח, אפילו דער גרויסער קנופ פון טורבאן איז ניט דיק גענוג, אז די שטראהלען פון דער פרייהיימס־זון זאָלען איהם ניט דורכדרינגען, אלטע פעלקער ווערען פעריונגט, פאר־וואָס זאָל דער איד אויך ניט האָפען?...

עס איז נעווארען א יקרות אויף ברויט.

ווער איז שולדיג? נאָט איז שולדיג!

האָט ער געראַרפט בעשאפען די מענשען מיט בולקעס אין די קעשענים, אדער נאָר אבגענעסענע און זיי האָבען נאָר גע־ דארפט קומען אויף דער וועלט בענשען...

דעמאָלט וואָלט נאטירליך ניט געווארען קיין טראָסט אויף וויץ און קיינער וואָלט ניט געליטען.

דערפון איז צו זעהן, אז די יונגע טערקען וואָלטען ניט גליקליך געווען ווען זיי וואָלטען זיך אפילו פערוואנדעלט אין רעפובליקאנער. דעם פאָלק וואָלט א האָר ניט בעסער געגאנ־ גען ווי די פראנצויזען אדער די אמעריקאנער. טערקיי, מאכט יעצט דורך דעם היסטאָרישען חיבוט הקבר, וואָס א סך מדינות האָבען שוין דורכגעמאכט, אבער אין גן עדן וועט זי נאָכדעם סיי ווי סיי ניט אריין.

וואָס מיר אידען קענען פון דער פעריונגטער טערקיי ער־ וואַרטען, איז דערווייל אונבעשטימט. אויב די יונגע טערקען זאָלען בלייבען פעסט אין זאָטעל, וועלען א סך אידישע קאפי־ טאליסטען האָבען מיט דער צייט א גוטע געלעגענהייט איינצו־ שפאנען זייערע מיליאָנען אין טערקיי, סיריען און פאלעסטינא. אבער די גאולה פון די אידישע קאפיטאליסטען איז קיינמאל ניט געווען די גאולה פון אידישען פאָלק.

די „כנסת ישראל" געהט טאקע שטענדיג א „כשר טאנץ" מיט דעם געלד־זאק, אבער זי טאנצט אלץ אויף פרעמדע ברע־ טער, אויף א פרעמדען באדען. די בירגער רעכט פון א ראָטה־ שילד, א סאסון און א שיף זיינען ניט די זעלבינע וואָס חיים דעם ביגלער'ס — קיינמאָל ניט.

אין דעם פרייהייטס־בוך פון דער מענשהייט; מען די קאָנסטי־טוציע קלעפֿען אויף א קעניג, א סולטאן אָדער א פרעזידענט.

אונזער אייגענע מיטעל־יעהריגע אמעריקא, וועלכע ווערט נעבעך אלט און צוקנייטשט פאר צרות, האָט אמאָל אויך געהאט איהרע „יונגע", אָבער זיי זיינען שוין לאנג געשטאָרבען און איצט ווערען דאָ געבאָרען פארטיגע „זקנים", „אלטע", גאָטס פאָרכטיגע בעלי הבתים, גלויביג, שטיל, צופריערען און מיושב...

די איצטיגע אמעריקאנער גלויבען, אז זייערע עלטערען האָבען זיי שוין „מוציא" געווען מיט „יונגקייט", אז די אמא־ליגע העלדען האָבען שוין געקעמפפט און געזיגט פאר אלע צייטען.

די איצטיגע אמעריקאנער גלויבען, אז אויסער „פוטבאָל" און „רייסעם" איז פאר זיי קיין זאך ניט געבליבען.

די אמעריקאנער קאָכען זיך איצט ניט מעהר. האָבען זיי חיונה, איז מה טוב, וועז ניט בעגעהען זיי זעלבסטמאָרד, ווערען זיי משוגע פאר צרות, פילען אָן די וואָרקהייזער, די קהל׳שע הקדשים, אָבער אלץ אויף דעם געזעצליכען, פרייהייטליכען, קאָנסטיטוציאָנעלען אופן...

און גערעכט זיינען זיי, די יענקים!

אויף וועמען וועלען זיי זיך בייזערען? קיין קיסר האָבען זיי ניט, דעם פרעזידענט קען מען ניט בעשולדיגען, זיי האָבען דאָך איהם אליין „אויסגעקליעבען". אין פיער יאָהר ארום וועלען זיי וויעדער „אויסקלייבען".

עס איז געוואָרען א קריזים אין לאנד.

נישט קשה, עס וועט בעסער ווערען.

בעפעסטיגען; קריסטענטהום איז דעספּאטיזמום און זי האָט סימפּאטהיזירט מיט דעם טערקישען דעספּאָט.

וואָס מיך פערדריסט, וואָס יעדען פּאָרטגעשריטענעם מענשען מוז ביי דעם יעצטיגען אויגענבליק פערדריסען איז, וואָס עם ווערט פערגאָסען אזוי פיעל בלוט אין א מלחמה, וועלבע וועט דעם ריכטיגען, גרויסען זיעג ניט בריינגען.

טערקיי וועט האָבען א סולטאָן, א הערשער, און יעדער הערשער מוז האָבען בעהערשטע און בעהערשטע זיינען שקלאפען.

ענגלאנד האָט שוין זייט דורות אויסגעקאסירט איהרע אבזאָלוטע הערשער; זי איז יעצט דער מוסטער פון א קאָנסטיטוציאָנעלער מדינה; זי האָט א קאָנסטיטוציאָנעלען מאָנארך, וואָס האָט ניט קיין אייגענעם ווילען; דאָך איז זיינע טהראָנרעדעס רעדט ער ניט פון זיינע בירגער, נאָר פון זיינע אונטערטהאנען. די „פרייע" ענגלאנד איז אונטערטהעניג צו איהר געקרוינטען און זיין „האוז אָוו לאָרדס" האָט דאָס העכסטע וואָרט; די אדעליגע בלייבען דער פריוויליגירטער קלאס און דאָס פאָלק שפּיעלט אלץ ניט די ערשטע פידעל אין דער רעגיערונג.

עס איז אָבער פערפאלען! דערווייל מוז דאָס אזוי זיין. מיר קומען שטופענווייז אויפ'ן שפּיץ לייטער, מען קען ניט שפּרינגען איבער די שטאפלען אָהן א סכנה ג'הרג'עט צו ווערען. דער קאמפּף פון די יונג-טערקען איז דערפאר א קאמפּף פאר'ן פּאָרטשריט און דער טיטעל „יונגער טערק" איז הייַנט אן עהרענטיטעל.

ניין! א קאָנסטיטוציע איז ווייט ניט דאָס לעצטע וואָרט

און ווייסט איהר פארוואס איך פיהל יעצט ווי א יונגער טערק? וויי איך בין שוין אן עלטערער איד...

וואס עלטער א איד איז, אלץ אינגער ווערט ער; אלץ מעהר געפינט ער אויס, אז ער געהערט צו די צוקונפט...

וואס פינסטערער עס ווערט דער ווע הינטער איהם, אלץ גרעסער איז די ליכט, וואס ווינקט איהם אנטקעגען. דער איד געהט שטענדיג מיט'ן פנים צו מזרח. ער שטעהט שמונה עשרה מיט די אויגען צו דער מארגען־זייט, צו דער יונגער, ריינער ליכט...

און איך זעה א ליכט אין מזרח, איך זעה ווי עם ווערט ליכטיג אין אזיע וואו דער אידישער הימעל איז א מאל געווען דער ליכטיגסטער.

ביז פופציהן טויזענד קריסטען האט מען אויסגעקוילעט אין טערקיי, אבער דאס האבען ניט געטאן די יונגע טערקען. דאס האט דער קאראן גע'ממית'ט דעם נייעם טעסטאמענט. די יוגענד איז געגאנגען מיט דער קאנסטיטוציע.

א קאנסטיטוציע האט אויך א שווערד, אבער זי שלייפט איהם ניט אויף דעם שארפשטיין פון אמונה.

„איך ווייז ניט אויף די געשאכטענע ארמעניער; זיי האבען אויף קישינעוו אויך ניט געווויינט, די וועלט־געשיכטע איז בלוטיג, מיר זיינען שוין געוואהנט דערצו. די קריסטליכע פעל־קער ארט דאס אויך ניט; זיי האסען מעהר דעם פארטשריט ווי זיי ליעבען דעם צלם.

זאלען מחמד'אנער מערדערען קריסטען אבי טערקיי זאל ניט האבען קיין פארלאמענט. גלויבען איז דער צעמענט פון די מהראנען און אבדול האמיד האט זיך געזוכט דערמיט צו

ניט נוציג און מוז בלייבען פון הינטען און אלץ וואס איז יונג, ניי און קרעפטיג מוז געהן פאראוים.

ניטשע גלויבט אין שטארקייט, איך אויך. און דער שטארק־סטער עלעמענט אין דער וועלט־געשיכטע איז דער יונגער, ער האט שטענדיג געזיעגט, ער קומט צו זיין, צו פערבליי־בען ביז אין זיין הויכען עלטער...

דאס אלטע בלאט מעג זיך וואר ווייס ווי בריה'ן אויף דעם בוים, ענדליך מוז עס דאך מאכען פלאץ פאר דאס יונגע בלע־טל; דאס וועלקען מוז אבטרעטען פאר'ן בליהען.

די פאנאטישע רעאקציאנערע בלעטער, וואס האבען גראד געטראצט שטורם, רעגען, שנעע און געוויטער און זיינען נע־בליעבען הענגען אויף זייערע ערטער, מיינען אומזיסט, אז זיי האבען גע־ירש'עט די צווייגען, דאך כאטש זיי האבען אויסגע־האלטען די עקשנות פון הערבסט און ווינטער, וועלען זיי ניט קענען וויעדערשטעהן דעם פריהלינג, וועמעס יונגענד עס איז געבאָרען אויף דעם גרינעם שוים פון נצחון.

די בלעטער שרייבען אלס א וואונדער, דאס צווישען די יונג־טערקען געפינען זיך זעהר פיעל אלטע, גרייז־נראָהע גענע־ראלען, פראָפעסאָרען און געלעהרטע.

וואס איז דאס פאר א וואונדער!

וועז דער גייסט איז גראָה, דאמאָלס איז דער מענש אלט.

יאָהרען זאָגען גאָר ניט וועז די נשמה רעדט.

געטהע איז געשטאָרבען צו זיין 83־טען יאָהר און איז קיינמאָל ניט אלט געוואָרען. זיינע לעצטע שריפטען דופטען מיט די זעלביגע פרישקייט ווי זיינע כתבים פון דער יוגענד.

די יונגע טערקען

אויף די אראבזעצונג פון טערקישען סולטאן אבדול האמיד און די בעקרעפטיגונג פון דער טערקישער קאנסטיטוציע.

דער וואס איהר ווילט, איך בין א יונגער טערק!...

איך קען ניט קיין טערקיש, איך וויים ניט געניו וואס עס געהט פאר אין טערקיי, די צייטונגען זיינען פול מיט סברות, אז די הריגות אין יענער מדינה זיינען ניט פאר פולע פרייהייט און גלייכהייט; איך וויים, אז נאך אלע זיעבען זאכען וועט טערקיי בלייבען מעהר טערקיש ווי מענשיש, דאך פיהל איך מיט די יונגע טערקען.

איך בין א יונגער טערק!

וועז די יונגע רוסען האבען מיט א פאר יאהר צוריק געוואלט מאכען דעם זעלביגען קונץ אין זייער מדינה, בין איך געווען א יונגער רוס און וועז אונזער אמעריקא זאל פלוצלונג קומען צום שכל און וויזען וואס זי קען טאן, וואלט איך געווען א יונגער אמעריקאנער...

איך גלויב אין די יוגענד.

איך גלויב, אז אלץ וואס איז אלט, צו אלט, איז איבעריג,

פארפאלען! ניטא ביי אונז קיין מיטעל־וועג, ניטא קיין בערעכנונג. עס איז אדער ג א ר, אדער ג א ר נ י ט. אדער מען קען אויף אידיש קיין ידידות־בריעפעלע ניט אנשרייבען אדער מען קען אויף איהם שרייבען הומבאלד'ס „קאסמאס". אט אזוי איז מיט אלע אונזערע „פראגען", מיט דעם גאנצען אידישען לעבען, און אט מיט אזא צוטומעלטע ארמעע געהט דאס יעצט ישראל אין דער גרויסער, געפעהרליכער מלחמה פאר זיין קיום. וועט זיך ריהרען די בויד? וועלען מיר פאהרען ווייטער?

זי איז בלויז א „מיאוס'ע דיענסט־מויד" איז שוין אויף ארי־
בערגעשלעפט געוואָרען אויף דער זייט ים.

עס איז קאָמיש־טרויעריג צו זעהען ווי מאנכע קלאָגעריגע
זשארגאָן פאטשקונעס און הפקר־יונגען קעמפפען דאָ אויף טאָ־
טערשע אידיש נעגען זייער אייגענעם מאמע־לשון; ווי זיי
שטשירען זייערע פערדישע צייהן פאר שמחה מיט לשון־קודש
אדער ענגליש, וואָס זיי קענען ניט...

אט די דאָזיגע פעדער־פארטאטשעס, וואָס קאָרמענען דעם
עולם מיט קובעבע און לאקעריץ, דערציילען, אז אידיש איז
ניט מסוגל אויסצודריקען גלייכע געדאנקען אין שענע פאָרמען
און איהר פסק איז צו שטעהן אין קונע מען זאָל אויף איהר
שפייען. זיי זאָגען דאָס מיט א לייכט געמיט, עס ארט זיי ניט,
זיי האָבען ניט וואָס צו בעדויערען, זיי האָבען סיי ווי סיי ניט
געשאפען אזוינס, וואָס זאָל זיי אריבער לעבען אפילו איין
איינציגען טאָג. אלץ, וואָס זייער מיאוס'ער גייסט, דער פער־
זעהענים, האָט געבאָרען, איז געוועזן טויט באלד אויפ'ן בראָכ־
שטוהל. בעדויערען זיי די נעכטיגע וועטשערע, וואס איז שוין
מעהר ניטא? זייער שמירעכץ איז שוין אויך ניטא.

אבער ביי אונז הערשט א צומישענעניש. אט ווייל א כאָפטע
כניאקעס דרייען אוים מיט'ן גראָבען פינגער, אויף וועלכען עס
שטעקט א שמוציגער נאָגעל, די חרפה פאר'ן אידיש, האָבען
מיר פון דער אנדערער זייט א פומפדיתא מיט צודרומשקעטע
פילאָזאָפען און חסידים פון אידיש, וואָס ווילען דוקא מזכה
זיין אונגעשולטע אידישע בעלי מלאכות מיט א מאגאזין פון
די „העכסטע וויסענשאפט" און די ווילדעסטע דעקאדענץ אין
פראָסטען אידיש. די כונה איז א גוטע, שוין צו גוט...

אידען טאָרען יום כּפור ניט עסען ביי זיך אין דערהיים, נאָר אין קריסטליכע רעסטאָראַנטען...

די רעפֿאָרמירטע „יאהודים" פון די נאָלדענע גהעטאָ, וואָלטען זיך שוין לאַנג מיט אידען ניט גע'חבר'ט, כאָטש עס איז אָך און וועה צו אזא חבר'שאפט, וועו זיי וואָלטען ניט גע־דארפט אָנקומען צום אידישען קוואַרטאַל נאָך שטימען פאר זייערע פֿאָליטישע צוועקען און איבערהויפּט וועו זיי וואָלטען ניט געדארפט זוכען ביי די איינגעוואַנדערטע דאָס ביסעל עהרע, וואָס זיי קענען ניט קריעגען ביי די אמעריקאַנער.

די אידישע סאָציאַליסטען האָבען צו טאָן בלויז מיט די סאָציאַלע און עקאָנאָמישע פראגען. ספּעציעלע אידישע שאלות איז זיי נאָר אויף אזוי ווייט נוגע, ווי ווייט זיי האָבען א שייכות מיט זייערע לעהרען א. ז. ו.

דער כלל, אין אמעריקא, וואָלט גאנץ רוהיג געוועו, דען וואו עס איז ניטא קיין ליעבע איז ניטא קיין אייפערזוכט און עס וואָלט געוועו שא, שטיל ווי אין א מויזען־לאָך. די ארטאָדאָקסען וואָלטען מיט דער צייט געוואָרען רעפֿאָרמער, די רעפֿאָרמער — גוים, וועו מען וואָלט זיי נאָר ניט ארויסגעטריבען פון די קריסטליכע האָטעלען. זיי מאכען סיי ווי סיי חן'דלאָך צום צלם; שפּעטער וואָלטען זיי זיך מיט איהם פער־קנסט און עס וואָלט געוועו שלום ושלוה.

אָבער אידען קענען קיין שלום ניט האָבען... און די אמעריקאַנער בני ישראל האָבען איצט אלץ, וואָס זייערע ברידער אין שניפישאָק, מינסק און ווילנא. אפילו דער נארישער סכסוך אויב אידיש איז א שפראך, א „בעלהבית'טע" פאר זיך, אָדער

אין שטיקער. אונזער נאציאָנאלער „וואָגען" אונזער „בויד" איז ליידער אויף אזא מטושטש'ן אופן איינגעשפאנט. מיר האָבען אזוי פיעל „פערד" פון אלע זייטען, אז מען זעהט דעם וואָגען ניט ארוים און יעדער איינער פון זיי וויל זיך געהן זיין וועגס, פיהרען, וואו זיין צוטראָגענע פאנטאזיע הייסט איהם און דער וואָגען שטעהט אין געהאקטע וואונדען אויף איין אָרט... די פארשוינען, וואָס זיצען אינעווייניג, וויסען צייטענווייס ניט וואָס צו טאָן, אויב זיי זאָלען וואַרטען דער געשפאן זאָל זיך נעהמען ריהרען, אָדער זיי זאָלען איהם פערלאָזען אין גאנ־צען... דער בייטש אָבער, דער פאָרטשריט, לאָזט ניט שטעהן, ער שמייסט די „פערד", זיי הירזשען, טופען מיט די פים, האַ־קען מיט די קאָפיטעס און קלאפען מיט די גרויסע, פערדישע קעפ איינע די אנדערע... שפרינגען מיט צושוימטע מיילער אין דער הויך און שפאלטען דעם באָדען אונטער זיך, עס איז א שרעקליכע סצענע אָנצוקוקען...

דאָ, אין אמעריקא, וואָלט מען אפשר פון די רמ"ח קליין־לאך און שס"ה בעווענעכצען ניט געליטען, וועז ניט די ניי־אריבערגעקומענע. אין אמעריקא, וואו עס פעהלט די קדושה און דער ערנסט פון גרויסע אידעאלען, האָט דער ציוניזמום, למשל, אפילו אין זיין גלאנץ־פעריאָדע אויך ניט געטראָגען די הייליגקייט, וואָס אין דער אלטער וועלט. דער ציוניזמום איז דאָ שטענדיג געווען א מיטעל פאר עטליכע מאכער צו זוכען פאָפולאריטעט און שווימען פון אויבען.

דער היגער ארטאָדאָקסישער יודענטום האָט נאָר א פאב־ריצירטע ממשות; ער איז שוין לאנג „ניט דאָס". דער אלטער, פרומער דור שטארבט אָב און דאָס יונגווארג וויים נאָר, אז

דער צוהיצטער אידישער רעוואלוציאנער האָט געזוכט כּיט געוואלד צו שלעפּען דעם פּרוש אויף די באריקאדע. דער יונגער דור האָט געוואלט פערוואנדלען דעם עלטערען אין א „רויטען", אָבער דער עלטערער האָט שוין מעהר אין זיך קיין בלוט און קיין פייער ניט געהאט, ער האָט זיי געלאָזען אויף אנדערע מזבחות... ער איז שוין געווען א פערברענטער קרבן, וואָס מען האָט ניט געקענט נאָך אמאָל מקריב זיין... קינדער פון דרדקי חדרים האָבען גענומען קנעלען מיט זייערע מלמדים לאסאל'ס „אייזערנע געוועצע", עס איז געוואָרען אן איבערקעהרענים. אָבער ניט אלע קינדער זיינען געווען בונדיסטען, סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען און סתם סאָציאליסטען, אנדערע האָבען זיך אָנגעשמעקט מיט די אויבערפלעכליכקייט פון פערשיעדענע נאָציאָנאלע פראקציאָנען און דער ווילדער בבל האָט זיך אָנגעפאנגען שוין באלד אין חדר.

אָט אזוי איז דאָס אידישע געמיט צופליקט געוואָרען אין רצועות און יעדער רצועה בעזונדער האָט אונז אָנגעהויבען שלאָגען אָדער סתם פערוויקלען און פערפלאָנטערען הענד און פים, מיר זאָלען זיך ניט קענען א ריהר טאָן. אָט וויפיעל גאָסען און גאַסלאָך אין די אידישע „גהעטאָס" אזוי פיעל געטער האָבען מיר איצט. און יעדער גאָט האָט זיך זיין בית המקדש, יעדער בית המקדש זיינע כהנים, יעדער כהן זיין מזבח און יעדער מזבח זיינע קרבנות...

מיר האָבען תרי"ג בעווענגונגען, וואָס לאָזען זיך דעם פאָלק ניט בעווענגען. די סיבה דערפון איז פשוט: א וואָגען, וואָס האָט איינגעשפאנט פערד פון אלע זייטען קען זיך ניט ריהרען פון אָרט. העכסטענס, וואָס ער קען, איז צוריסען וועדען

א צוועק. זי קען פון זיך ניט אנטלויפען און קען זיך ניט מעהר וויעדער כאפען...

צוויי כחות מיט איין מאל זיינען די וועקער געווען, צוויי שטארקע כחות — דער נאציאנאלער און אינטערנאציאנאלער. א צומישטע וועקענים און א צומישטער אויפשטעהן.

אזוי ווי א מעכטיגער, דורכלויפענדער ווינד ברענגט צוניף די צווייגען פון דערווייטערטע בוימער איינע צו די אנדערע און זיי כאפען זיך ארום מיט א קושעריי, כדי זיך באלד וויעדער פונאנדערצוטיילען, אזוי האט דער שטארקער הערצל'שער מזרח־ווינד אריינגעוואָרפען דערווייטערטע אידען איינע די אנדערע אין די ארעמס אום זיי מיט מעהר קראפט פונאנדערצורייסען...

דאס האט געטאָן דער ציוניזמוס.

די רוסישע רעוואָלוציאָן אבער האט גאָר ניט אָנגעהויבען די אידען צו פעראייניגען.

ווי גיך דער רעוואָלוציאָנערער ווינד האט א בלאָז געטאָן איבער די סטעפעס פון רוסישען לעבען, האט ער באלד אוועקגעטראָגען דעם לייכטען, יונגען דור פון דעם אלטען און אָנגעמאכט א מהומה. די ווערקשטאט איז באלד געוואָרען א דם שונא די שוהל און דעם בית המדרש. דער יונגער בעל מלאכה איז ניט מעהר געגאנגען בין מנחה למעריב אין קלויז הערען דעם רבי'ן „זאָגען", זאָנדערן אין וואלד, הערען דעם אגיטאטאָר. עס איז געווארען א ביטערע פערצווייפעלטע מחלוקות אויף לעבען און טויט. דער בונדיסט האט זיך פערמאָסטען מיט מארקס' „קאפיטאל" געגען שומר שבת'ניק'ס „אלשיך" און די מאַרסעליעזע האט געוואָלט אריבערשרייען דעם „שיר היחוד"...

די צומישענים

א בליק אויף אונזער נאציאנאלע בויד.

נאך קיינמאל, זייט אידען עקזיסטירען, האט ביי זיי געהערשט אזא גייסטיגע אונרוהיגקייט, אזא תוהו ובוהו פון ריכטונגען און אידעען ווי איצט.

די איינגעשלאפענע, האלב־דערשטיקטע אומה, אין דעם ענגען, דושנעם שלאף־צימער פון אלט אייראפא האט זיך פלוצלונג אויפגעכאפט; מען האט איהר אויפגעוועקט און איידער זי האט זיך נאך גוט ארומגעוואשען און אננעטאן, האט זי גענומען לויפען, אדער בעסער געזאגט, א נ ט ל ו י פ ע ן.

שלאפענדיג האט זי ניט געקענט זעהן וואס פאר א פנים זי האט. קוים האט זי האסטיג, מיט איין מאל א קוק געטאן אין דעם גרויסען, נייעם שפיעגעל פון דער צייט, האט זי זיך דערשראקען פאר איהר אייגענעם געשטאלט און האט נענומען אוועקלויפען פון זיך אליין...

פון איהר אייגענעם פער'חושך'טען, טרויעריג־דערשלאגענעם „איך" איז זי געלאפען, ניט וויסענדיג וואוהין, אבער וואס מעהר זי איז פון ז י ך אנטלאפען, אלץ מעהר האט זי זיך אליין נאכגעיאגט, און אזוי האלט זי אין בריקעווען אהן

און צום פארטשריט. זיי זיינען די בעסטע אדוואקאטען אייני־צומאהנען פערליינגערטע חובות...

די געשיכטע באנקראטירט ניט.

דערווייל זיצען מיר אין „סוכות". וועז מיר וועלען אייני־קאסירען אונזערע שולדען, וועלען מיר זיצען אין ה י י ז ע ר. מיר וועלען דאן ניט ניצען דעם דאמפפער צו זוכען א צוקא־פענס, נאר צו זוכען פערגניגען.

און אונזערע טענות זיינען ריכטיגע.

פולטאן האט ערפונדען די דאמפף־שיף, מיר האבען ער־פונדען די פרייהייט.

ביי דעם גרויסען פאראד פון אונזער אנערקענונג וועלען ניט דונערען קיין קאנאנען, ניט פאראדירען קיין שלאכט־שיפען און קיין געפאנצערטע קרייצערס.

פאראוים וועט געהן א גרויסער אקער־אייזען, געמאכט פון צושמאלצענע שווערדען און געפיהרט פון א „קוה מיט א בער", צוגעלויכטען פון א גאלא־פייער פון פערברענטע „צלמים", פאליציי־קניפעלס, שונד־ראמאנען און אנטיסעמיטי־שע ביכער.

און האבען וועלען מיר אונזער חוב ניט ווי האדסאן און פולטאן, נאכ'ן טויט, נאר ביי'ם לעבען, דען דער איד, פונקט ווי זיין ליעבע צו פרייהייט, וועט לעבען אייביג. זיין „אתרונ" שמעקט נאך און זיינע „ערבות" גרינען...

סוכות און האדסאן־פולטאן סעלעבריישאן, — ווי שען זיי האבען זיך צווזאמענגעטראפען!

פאר מארטירער, פאר אונזערע פריינד, און מיר פרייען זיך דאָפעלט מיט דער וועלט׳ס ערוואכטען געוויסען, וואס קרוינט זייער אנדייִנקען מיט די עדעלסטע בלומען, מיט געוויסענס־בלומען, מיט די רויזען פון חרטה, וואס וועלען קיין מאָל ניט וועלקען, און אום צו מאכען זייער קראנץ פון אונשטערבליכקייט קאמפליט און גאנץ, פלעכטען מיר אין איהם אריין אונזער אתרוג מיט די הדסים און ערבות...

די ערפינדונג פון דער „נייער וועלט" אפעליערט צו די אידישע דאנקבארקייט, אבער דיעזע ערפינדונג וואלט אונז ניט אין גאנצען געפרייט וועו אונזערע עמיגראנטען וואלטען געדארפט אבפינסטערען זייערע רייזעס אויף זעגעל־שיפען, ציטערנדיג פאר יעדען בלאָז פון ווינד, ער זאל ניט פערווארפען די שיף אין געפעהרליכע ערטער, אדער שפיעלען מיט איהר קאץ־און־מויז, טרייבענדיג איהר הין און צוריק, און ענדליך ברייגען איהרע פאסאזשירען צו א קאניבאלען אינזעל...

און אזוי ווי אונזערע וואנדערונגען איבער די וואסערען זיינען נאך ניט געענדיגט, און אזוי ווי נאך יעדער וואנדערונג מאכען מיר „סוכות", פייערען מיר היינט א דאפעלטען יום־טוב.

האדסאן און פולטאן זיינען אונזערע קאללענען. פונקט ווי מיר, זיינען זיי נעווען ערפינדער און ווי מיר — מארטירער. זייער אנערקענונג איז שוין געשעהן, אבער מיר פערצווייפלען נאך אויך ניט. די געשיכטע בלייבט קיינעם ניט שולדיג. דער גרעסטער בעל חוב איז זי אונז, אבער מיר טרויען איהר... די מענשהייט נעהמט ביי אונז אויף באָרג, זי נעהמט אויפ׳ן ביכעל, אבער מיר פערשרייבען אלץ; מיר וועלען איהר ניט שיינקען. מיר האָבען איבערגענעבען אונזערע חשבונות צו דער צייט

אנטיסעמיטיזמום פון דייטשלאנד און שפּעטער פון רוסלאנד האָבען אננעהויבען טרייבען אידען איבער די ימים.

דער סוכות דערצעהלט פון א לאנגער, שרעקליכער גלות־נסיעה דורך געווילדען און וויסטענישען, וואס האָבען געמטרא־שעט מיט'ן טוידט, און דער האָדסאן־פולטאן פּאראד דער־צעהלט אויך פון נעפּעהרליכע וואנדערונגען איבער טיעפּע וואַ־סערען; איבער ווילדע סטעפּעס פון אונבעקאנטע פלוטען און סכנות'דיגע וואסער־וועלטען, קעמפּפענדיג און זוכענדיג א וועג דורך פאליעס און געוויטער.

הענרי האָדסאן האָט אויסגעפונען דעם אמעריקאנעם רייהן, דעם פּרעכטיגסטען טייך, וואס פליסט פּארביי די מעכ־טיגע פּיס פון ערהאבענע בערג, וואו רייכע אידען לעבען אין נחת און גדולה, און ראָבערט פולטאן האָט בעשאפען דעם דאמפּ־פער, וואס פערקירצט דעם גלות איבער די ימים און פער־גרינגערט דעם אייביגען וואנדערער דעם שטירמישען וועג צו פערשיעדענע לענדער, וואו ער שלאָגט אויף זיינע „סוכות"...

ניט האָדסאָן און ניט פולטאן האָבען ביי זייערע אונטער־נעהמונגען נעהאט אין זינען די אידען, דאָך קריעגענדיג שטיי־נער אנשטאט לויב און שאנד, אנשטאט כבוד פאר זייערע נרוי־סע לייסטונגען פאר די מענשהייט, — האָבען זיי, אלס דיינ־קענדע מענשען, נעמוזט א קלעהר טאָן, אז זיי האָבען דעם זעלביגען גורל, וואס דער איד, וועלכער דיענענדיג דער וועלט אזוי נעטריי, בעקומט פון איהר דעם ערגסטען חלק.

אויב די צוויי אונשטערבליכע ערפינדער האָבען דאס, אלס קריסטען, דעמאָלט ניט נעטראכט, דאן טראכטען מיר דאס ה י י נ ט. זייער אמאליגע אומזיסטע בעליידיגונג מאכט זיי

וואס פרייען זיך מיט די ענטדעקונג פון דעם שענעם טייך האדסאן און די דאמפף שיף מוזען זיך אפט אריינווארפען אין האדסאן פאר הונגער אדער אנטלויפען פון אמעריקאנער „גלי־קען" צוריק נאך רוסלאנד, רומעניען, גאליציען אדער איטאלי־ען אויף א זעגעל־שיף צו אויף אן אקסען־שיף.

שמחות און ימים טובים זיינען זעהר אפט ניט דאס, וואס זיי שיינען צו זיין: אידישע און אמעריקאנער שמחות איבער־הויפט. גיט א קראץ א אידישע שמחה און איהר וועט געפינען א צרה; קאשערט אויף אן אמעריקאנער פאראד און איהר וועט געפינען פאליטיקע.

און דאך זיינען סוכות און דער האדסאן־פולטאן ספעק־טאקעל ניט שולדיג, וואס מען זוכט זיי צו פערשוועכען. ביידע ימים טובים האבען גענוג עדעלע בעדייטונגען, מיט וועלכע מען־שען און אידען מעגען זיך פרייען.

סוכות און דער האדסאן־פולטאן „סעלעבריישאן".

ביידע האבען אין זיך פאטהעטישעס, ריהרענדעס.

ביידע דערמאהנען אן רייזען: אן וואנדערען... ביידע דער־מאהנען אן מארטירערטהום...

עס שווימען ארויף אויפ'ן געדאנקען דער בעליידיגטער ער־פינדער און דער בעליידיגטער איד; דער גלות און די דאמפף־שיף און ביידע פייערטעג פאסען זיך אין דער זעלביגער צייט, פונקט ווי א הימעלשע האנד וואלט זיי צונויפגעפיהרט אין איין מאמענט אין די זעלביגע וואך.

אזוי ווי קאלאמבום האט ענטדעקט אמעריקא אין דער צייט, וועם די שפאניש אידען האבען געראפט א נייע הויים, אזוי האט ראבערט פולטאן ערפונדען דעם דאמפפער, וועו דער

סוכות און דער האָדסאָן-פולטאָן פאַראַד

דער דאמפפער און דער גלות.

מיר האָבען היינטיגען סוכות צווייערליי פאראדען: אין שוהל און אין דרויסען.

אין שוהל דרייט מען זיך מיט אתרוגים און לולבים, און אויף די גאסען מיט אמעריקאנער און האָללענדער פאָהנעם.

סוכות און דער האָדסאָן־פולטאָן יום־טוב.

ארום באלמעמער דרייען זיך די „בריידער" „פרעזידענטען" און גבאים און דער עולם קוקט זיך איין, און אין בראדווי, און אנדערע „ווייען", דרייען זיך די ניו־יארקער פאליטיקער און פערשיעדענע קהל'שע שלעפ און די מאסען שלעפען זיך נאָך, אדער שטעהען אויף די דעכער און קוועלען...

אבער ביידע עולם'ס: דער עולם פון שוהל און דער עולם פון גאס, טאנצען דא אויף פרעמדע חתונות.

די קבצנים פן דער לינקער זייט בימה פרייען זיך מיט די שענע אתרוגים און בכבוד'ע פיטום'ס, מיט וועלכע די גבאים שפאציערען און אליין מוזען זיי בארגען אן „אתרוג בענשען" ביי'ם שמש: און די קבצנים פון דער לינקער זייט געוועלשאפט,

פיליפינען, האָט דער פער'חלש'טער רעגיערונג אביסעל אבגע־
מינטערט פון איהר ניט־גוטקייט.

דאָס איז א זיעג, וואס מיר פערגינען שפאניען פון גאנ־
צען האַרצען, שוין נאָך אלע איהרע געשטענדניסען. דאס איז
אייגער פון יענע זיעגען, וואס מיר וואלטען פערגונען רומעניען
אויך, און עס איז קיין ספק, אז מיר וועלען דאָס דערלעבען.
שפאניען און רומעניען, דאס זיינען לענדער, וועלכע וועלען
קיין מאָל די אידישע סימפאטהיע ניט ערוועקען.

שפאניע'ס „אשמנו" איז זעהר א ריהרענדער, אבער ער
איז נעקומען צו שפעט, רומעניענס וועט זיין נאך ריהרענדער,
אבער ער וועט קומען נאך שפעטער...

דאָך, ווי עס שיינט, האָט מען גאר בין יעצט ניט געוואוסט ווי שלעכט דער אריסער שפאניען איז געווען מיט א צעהנדליג יאהר צוריק, ביז זי האָט פערלאָרען דעם לעצטען חלום פון איהר אמאָליגען יחוס אין איהר מלחמה מיט אמעריקא. אָט ווי דער אויסגעשפיעלטער מלוכה איז יעצט ביטער און טרויעריג, איז, לויט די ערקלעהרונג פון א מאדרידער פראפעסאר, איהר א סך ערגער געווען, און אין דער צייט, וואס מען האָט נאָך נעגלויבט אז שפאניען איז „עפעס", האָט דאָס געהאלטען ביי א פאָהן פון א עפענטליכע ליציטאציע איבער מאדריד. אָט דעם סוד האָט מען זיך ערשט יעצט דערוואוסט דורך א פאליטישען ארטיקעל פון פראפ. לואיס נאַרציא גואידושאַרא (פון דער שפאנישער הויפט שטאדט) אין די „יעיל רעוויו", א זשורנאל פון יעיל קאלעדזש.

דאָס, וואס שפאניען איז פטור געווארען פון קובא און די פיליפינען — שרייבט פראפעסאר גואידושאַרא — האָט איהר בעפריים פון א קריטישע לאגע און געשטעלט א ביסעל פעסטער אויף די פים. זי האָט מעהר קיין כוח ניט געהאט אנצוהאלטען איהרע קאָלאָניעס, צו וועלכע מען האָט געדארפט צולייגען מעהר ווי געווינען, און נאכמעהר, מען האָט נעדארפט צו זיי אן איירזערנע האנד, — א זאָך וואס שפאניען האָט שוין פון לאנג ניט מעהר. דער פראפעסאר ווייזט, אז אמעריקא האָט שפאניען ניט נעשלאגען, נאר פארקעהרט: געהאלפען, אז דער שפאנישער פערלוסט איז אין גרונד געגומען נאר געווען א זיעג. דאס פטור ווערען פון די צרה'דיגע קאָלאָניעס און די פאאר צעהנדליג מיליאנען, וואס שפאניען האָט געקראגען פון אמעריקא פאר די

„וואס איז מיט אונז געשעהן?" פרענט סעניאר בעקאר, „פאר וואס זיינען מיר אזוי גיך אויסגעמעקט געווארען פון דעם צעטעל פון די גרויסע און מעכטיגע? פאר וואס האָט שפאניען ניט געקענט אויפהאלטען איהר היסטארישע גרויסקייט אזוי לאנג ווי פראנקרייך און ענגלאנד? פאר וואס זיינען מיר פלוצ־לונג אראב פון דער פעלקער־ביהנע עפעס גראָד דאן, ווען מיר האָבען נאר וואס אנגעהויבען צו לעבען; ווען מיר האָבען ענט־דעקט א נייע ווועלט?" (אמעריקא).

מען זעהט ווי די דאזיגע שמערצליכע שאלות רייסען זיך פון א שווער געמיטה; פון א צוריסענעם בוזים; ווי זיי וואַרפען א קאלטען שוידער אויף די רויטע פריצ'טע פון אמאָל, וואס האָט קאקעטירט מיט א פרעכען שטאלץ ביי די בעשיצטע ברע־גען פון מיטעל־לענדישען ים, פון אטלאנטישען אקעאן און ביי דעם שטארקען וואסער פאס פון גיבראלטאר.

אָט איז דער אמת'ער און איינציגער תירוץ, וואס זשערא־נימאָ האָט אויף אלע זיינע פיינליכע קשיות:

„מיר האָבען זיך איבערגעפיהרט מיט אונזער שלעכטקייט. דאָס ארויסטרייבען די אידען האָט אונז בערויבט פון אינטע־ליגענטע סוחרים און מאטעריעלע קוועלען... רעליגיעזע געמיינ־הייט און צבוע'יאקישע שטיק האָט אונז אבגעזונדערט פון דער וועלט; די קירכע האָט אונז צושטערט די אחדות און צוריסען דעם צוטרוי פון די פערשיעדענע נאציאנאליטעטען, וואס האָ־בען צונויפגעשטעלט דאס שפאנישע רייך".

אט אזוי האָט א קינד פון די אמאליגע מרשעת אויף איהר מצדיק הדין געווען. איהרע אייגענע בייזע מעשים האָבען איהר בעשטראפט; זי האָט זיך אליין אראבגעשטופט פון דער סצענע.

זייער וויכטיגקייט פאר אונזערע שונאים פון היינט. שפאניען האָט אראבגעווארפען דעם צלם פון הארצען, ער פארנעהמט דארט מעהר קיין ארט ניט, און זי ווייזט איהר אלטע צוטרוי־בירטע חרטה־וואונד פאר דער גאנצער וועלט. זי האָט ענדליך ארונטערגעשלייידערט די שווערט, דריקענדע לאסט, וואס האָט נעפרעסט איהר פארפלעקטען געוויסען זייט דעם פינסטערען מיטעל־אלטער; זי האָט זיך מודה געווען.

מיר האָבען זעהר אפט געהערט ווי שפאניען לאדעט איין צו זיך אידען, ווי זי וואלט וויעדער וועלען מאכען מיט אונז שלום. ניט לאנג צוריק האָט אפילו אן אמעריקאנער רעפארמיר־טער ראבבינער אן עצה געגעבען די אייגלאדונג אנצונעהמען; זיך לאזען איבערבעטען פון די באנקראטירטע שפאנישע קירכע, איהר מוחל זיין דעם הייליגען שייטער־הייפען, די אינקווויזיציע און זיך וויעדער אריבערפעקלען אויף די טמא ערד פון בלוט און קללות. אפיציעל אבער האָט זיך שפאניען געשעמט צו נע־שטעהן, אז זי ליידעט צוליעב איהר סקאנדאל נעגען אונזער פאלק, ביז עס איז איהר דערגאנגען צום ביין און זי האָט אוים־געפלאצט אין א היסטערישען „אשמנו".

דיעזער וידוי הגדול איהרער איז ערשיענען אין די פארם פון א מאגאזין ארטיקעל, געשריעבען פון איינעם פון איהרע גרעסטע און בעריהמטעסטע שריפטשטעלער, סעניאר זשעראני־מא בעקאר, אין דער „נועסטרא טיעמפא" אין שפאניען. דער שפאנישער „על חטא" ניסט זיך איבער דאס אידישע הארץ ווי א קוויקענדער באלזאם און פילט אן די מיעדע, אויסגעוויינטע, אלטע אויגען פון דעם וועלט־מארטירער מיט טרעהרען פון פרייד און האָפנונג.

די ווייסענשאפט־ווערים און די קוריאזיטעט קוקט אין די מוזע־
אומס אויף די אויסגעגראבענע טרונעס פון די פערגעסענע טי־
ראנען און זייערע הייליגטימער.

איין „גלגול", נאר פון א סך א שפעטערדיגען שונא אונ־
זערען, ראטעלט נאָך מיט זיין געבוין און גלאָצט מיט די אויס־
געלאָשענע אויגען. ער לעבט נאָך כלומרשט, אבער נאָר אום צו
זעהן די אייגענע מפלה און צו שלעפען דעם טויטען „איך" מיט
ביטערע געווייסענסביסע דורך די דורות.

איין ענטגיפטעטע שלאנג פון די פערשאלטענע פעלקער
איז נאָך פאראן, וועלכע קלאפט איהר צוהאקטען עק אן דר'ערד
פאר חרטה אויף איהר גרויזאמקייט צו די אידען. יאָ, איין
קלאפער־שלאנג, וועלכע א פערבארגענע האנד האָט א כאפ־
געטאן פאר'ן קאָפ און ארויסגעקוועטשט דעם סם המות. זי
קריכט יעצט ארום אויף איהר בויך, אין זאמד און שטויב
קריכט זי און קאיט די ערד... זי זעהט ווי מיר, איהרע געווע־
זענע אפפער, לעבען פונקט ווי פריהער און ווי איהר טויטליכער
בים האָט אונז ניט פערניכטעט.

דיעזע אונגליקליכע, פערשאלטענע שלאנג איז קיין אנדע־
רע ווי שפאניען. זי לעבט, אבער אָך און וועה צו אזא לעבען!
שפאניען איז ביז רוסלאנד געווען אונזער אינגסטע רוט, עס
איז דערפאר פון גרויסער בעדייטונג פאר אונז און פאר אלעמען
צו הערען, וואס זי האָט צו זאגען וועגען איהר יעצטיגע לאגע.

ווי מיר וועלען באלד זעהן, זאגט זי זעהר פיעל, א סך מעהר
ווי מען האָט געקענט ערווארטען. איהר וידוי איז פאלשטענדיג
און אָפען. איהרע ווערטער זיינען איינפאך און שארף, יעדער
איינער קען זיי פארשטעהן און קען קיין טעות ניט האָבען אין

א פערשפּעטיגטער „אשמנו"

די חרטה פון א טויטע שלאנג.

דן מיר, אידן, וועלן אפט פאר גרויס צער און יסורים שטאָלץ אויף אונזער אונשטערבליכקייט, אויף אונזער בייקומען אלע אונזערע שונאים, שרייען מיר אויס מיט נצחון: „וואו זיינען בבל, אשור, יון און רוים? וואו זיינען די גרויסע וועלט בעזיעגער? וואו זיינען זייערע טעמפּלען, גיטער, הערשער, ארמיען און ציוויליזאציאנען? ניטאָ! ניטא זיי קיינעם, מיר האָבען זיי אריבערגעלעבט, מיר וועלען די יעצטיגע פּיניגער אויך אריבערלעבען!"

און אונזער טריאומף גשרייי איז א גערעכטער.

מיר האָבען די אלע דערמאָנטע רוצחים אויף אזוי וויט אריבערגעלעבט, אז עס איז פון זיי אפילו איינער ניט געבליבען זיך צו שלאגען אין הארצען „חטאתי". די געשיכטע האָט זיי צומאָל געשטערט די חרטה. אויסגענאגען זיינען זיי אלע, אויסגענאגען אהן וידוי... אבגעמאקט מיט אלע זייערע גרויסקייטען.

אלטע, פערזונקענע בית עולם'ס, וואו די פאנטאזיע פערבלאָנדושעט נאָר א מאָל אויף קבר אבות; וואו עס ראיען זיך

שרעק. זיין אייגציגער תירוץ איז געווען, אז זיי זיינען ביידע צו פעט, אז ער האָט זיי אזוי אבגעפאשעט, דאָס די בעט האָט זיי ניט געקענט אינהאלטען. „אוא חצוף"! אבער ער האָט נע־האט פאר דאס זייניגע!

איצט קייקלען זיי זיך א נאנצען זומער אין „קלעמענס פארק" און ראנגלען זיך מיט דער חמימה. זיי דיכען ווי די גענז און גיבען זיך אונטער צו די קאמארעס. פון אלע מא־יאנטקעס איז איינע נעבליבען ביי א וואש־טאָפּ מיט סטינקעס און די צווייטע ביי א מולטער מיט בייגעל.

אט דאס זיינען עטליכע פון די זומער „טראגעדיעס" פון די ניו־יארקער פארקס, וועלכע זעהן אויס ווי קאמעדיעס. קיין דין ווי צו קוקען אויף זיי איז ניטא, אז איהר ווילט מענט איהר שמייכלען...

בען פופצעהן טויזענד דאלאר נדן, האפענדיג צו זיין אן „אלל רייטניצע" און איצט איז ניטא אויף דירה־געלד און זי מוז נאך האלטען ביי זיך א שוויגער אין א שייטל.

זי וואלט געגאנגען צוריק צום טאטען איהרען, איז ער אבער אויך אויף צרות. פון אלע זיינע פריהערדיגע „אייגענע" הייזער פערעלט ער איצט מיט בראנפען און יאגט זיך נאך טראגעדיגע וויבער, זיי זאלען ביי איהם קויפען שנאפס אויף „מזל טוב'ס", אדער ברענדי אויף ברית מילות.

אט קייקלען זיך צוויי בעלייבטע אידענעס איבער קלער־מאנט פארק אין די „בראנקס". איינע איז א בעקערקע, די אנדערע — א פישערקע. איידער דער גרויסער קריזים האט אננעפייפט דער „האררי אפ"־הצלחה אין בוזים קעשענע, האבען זיי ביידע אוועקגעווארפען די בולקעס מיט די סטינקעס און געפאהרען אין די „קעצענע מייטקעס" (קעטסקעל מאונטיינס). אי, האבען זיי דארט געגעבען א גאב דער „חזיר'שער האטעל קיפערקע" דערפאר, וואס זי האט געלאזען עפעס א שניידערקע טרינקען די מילך פון דער זעלביגער קוה, וואס זיי האבען גע־טרונקען!

„בערעבענט נאר אקארשט די חוצפה דערפון"!

די גאב, וואס זיי האבען דאס אוועקגעגעבען דעם „פאר־מער", ווען די בעט האט זיך פלוצלונג אין מיטען נאבט צו־בראכען און זיי זיינען ביידע ארויסגעפאלען אויף דר'ערד! ווי זיי האבען געסטראשעט דעם פארמער צו פערקלאגען; ווי זיי האבען דאס אויפגעוועקט אלע געסט און אפילו די געסט פון די ארומיגע „האטעלען"!

דער פארמער איז „ארומגעגאנגען א טוידטער" פאר

דער בוים, אונטער וועלכען זי זיצט, טוט דאס בעסט, וואס ער קען, איהר צופריעדען צו שטעלען: ער שאקעלט זיך איבער איהר; ער בלאזט איהר אביסעל אונטער; ער קיצעלט איהר מיט א צווייג, אבער זי איז אין כעס, — „אויך מיר א בוים!" — טראכט זי, — „אויך מיר א פארק; אויך מיר פעלזשור, מישטיינס געזאנגט! זעהט נאר די יענטעס ארום! מיט צוויי יאהר צוריק וואלט איך אויך זיי ניט געקוקט; איצט בין איך זייער גלייכען".

פלוצלונג גיט איהר איין קאמארע א בים אין שפיץ נאז; א צווייטע אין אויער; א דריטע אין פאטילניצע און זי הויבט אן שילטען מיט טוידטע קולות דעם „מארטגעדזשיר", וואס האט צוגענומען די הייזער און די באנק, וואס האט ניט געגענבען א נייעם „מארטגיידזש".

אנטקעגען זיצט עפעס א אידענע און בינדט איבער דיווינדלאך ביי איהר קינד... א ניגערקע מיט א מזומן ניגערלאך קומען און זעצען זיך נעבען איהר, דער געפאלענער פריצטע, אנידער, זיי קוקען איהר נאר ניט אן, פונקט ווי זיי וואלטען געוואוסט, אז איהר מאן איז וויעדער געווארען א שניידער און זי מוז האלטען לאזשערס.

אין „מאונט מאררים פארק" געהט אן עלטערע אידענע, שוין שטארק אבגענעליאקירט און שטופט א וועגעלע מיט א „בייבי". אביסעל ווייטער געהט א יונג ווייבעל און קוקט אויף אט דער פרוי מיט'ן וועגעלע, און די רציחה קאכט אין איהר ווי אין א גזלן.

זי איז בייז אויף דער שוויגער, פארוואס איהר זוהן איז ניט אזוי „אלל רייט" ווי פאר דער חתונה. זי האט איהם געגע-

מען דארף נאר מאכען א שפאציר אין איינעם פון די דא־
זיגע פּארקס צו זעהן, אז דארט זיינען דאָ מעהר „טראגעדיען"
ווי קאמארעס. יאָ, נייע מאָדנע טראגעדיעס, וואס האָבען זיך
אנגעהויבען מיט א מנין גרויסע הייזער; מיט רייזעס נאָך
אייראָפּא; מיט אויטאָמאָביל־ם; מיט דריי דיענסטען; מיט
פינף טויזענד דאָלארדיגע וואהנונגען א יאהר — און האָבען
זיך געענדיגט מיט אויסגעלאפענע „מאָרטגיידזשעס", היפּאָטע־
קען און אנגעלאָפענע פּראָצענטניקעס; מיט צוגענומענע היי־
זער און מיט א זומער וואָקאציע אונטער א יאלעווען בוים, וואס
קישעט מיט קדחת...

נאָך קיינמאָל, זייט אויסגעקראכענע בוימער און „ווייסע"
גראָז זיינען עדות פון שבת'דיגע און זונטאגדיגע ליעבעס, וואס
ווערען געשלאסען נעבען טאָרביצקעס מיט ניסלאך אדער לע־
קענדיג „לאלי פאפּס", — יאָ, נאָך קיינמאָל, זייט נויארקער
קהל'שע האלב כשר'ע, האלב פּארעווע שטאדט־פּארקס און
„פּארקלאך" האָבען געהערט און געזעהען ליעבעס טראגעדיעס,
האָבען זיי ניט בייגעוואהנט אזעלכע טראגעדיעס, ווי די וואס
ווייזען דארט דעם חורבן פון טוידטע זומער פּלעזשורס.

אָט איז נאָך גאר א נישטקשה'דיג ווייבעל, אנגעטאן, ווי
זאגט יענער, גאר, גאר אויפ'ן דרך; די האָר פערקאמט נאכ'ן
לעצטען שניט. זי זיצט אונטער איינעם פון די יאלעווע בוי־
מער, אדער ווי זיי הייסען אין גמרא־לשון „אילני סרק" פון
קראטאָנא פּארק אין די בראָנקס.

זי זיצט דארט און חלום'ט פון אטלאנטיק סיטי; פון לאנג
ברענטש; קיימישאָ לייק און די אדיראנדייקס, וואו זי האָט זיך
אין די פריהערדגע זומערס געפּרעגעלט פּאר נחת.

טען אויף א פרישע באנאנא־שאלעכטס און זיך דערלאנגט א ציה אויס אזוי גרויס ווי זי איז געווען.

ווען זי האָט זיך קוים מיט צרות אויפגעהויבען איז זי גע־ווען איינגעטונקט פון קאָפּ ביז די פיס אין איהר צובראכענע סחורה.

קיין „גרינע" איז שוין די אידענע אויך ניט געווען, ־ען כאָטש זי האָט געלייגט די תוכחה אויף קאלאמבוס'ן, אויף „אמעריקא גנב", זי זאל „פערכאפט ווערען". און אויף די „פי־נענעס". די שטיקער „חלב", וואס „דער שווארץ יאהר וויים ווי מען נעהמט דאס אין מויל אריין" — דאך איז זי געווען „גאל" פון טשעפוק ביז א שטיק איבער'ן פארטוך...

פערשיעדענע „לצים", וואויל יונגען און יונגאטשעס האָ־בען אנגעקוקט די צו'ממית'טע אידענע, וואס האָט אויסגע־זעהען ווי א רויהער פאנקוכען און האָבען זיך געקייקעלט פאר געלעכטער, דאך ווי וויט דאס איז געווען א קאמעדיע זאל אייך „דער גבאי זאגען".

צו זעהען טראגעדיעס איז אויך ניט דער איינציגער ארט דאס טעאטער, וואו מען קוילעט זיך מיט א פאפירענעם חלף. עס איז אויך ניט דער בית עולם, וואו א „גרינער" קאצאפ גראָבט קברים פאר אויסגעגרינטע אידען אויף אמעריקאנער אידישע בית החיים'ס.

זעהר אפט איז דאס אין „דזשעקסאן סטריט פארק", אין „מאונט מארריס פארק", אדער אין א בראָנקס פארק — זיצענ־דיג אונטער א פליכאָוואטען בוים מיט קאמארעס, לעזענדיג א מעשה ביכעל, אדער שטופענדיג א קינדער־וועגעלע.

פארק-טראגעדיעס

דער עלענד פון די „געוועזענע".

יא, מען זעהט זיך אפטמאל אן
אזעלכע מאדנע זאכען,
אז מען וויים ניט וואס צו טהאן —
וויינען אדער לאכען.

ניט אלץ אין א טראגעדיע, וואס ענדיגט זיך אומעטיג, פונקט
ווי ניט אלץ איז א קאמעדיע, וואס ענדיגט זיך מיט א
געלעכטער.

מענשען האבען זעהר אפט א טעות. זיי קרימען זיך דארט, וואו מען דארף זיך האלטען פאר'ן בויך לאכענדיג און לאכען דאָרט, וואו עס איז א גאָט'ס רחמנות.

זיי לאכען וועז אייגער גליטשט זיך אוים אין נאס און צוברעכט זיך האלז און נאקען, און כליפען ביטער לייענענדיג א שונד ראמאן.

איך האב אמאל געזעהען ווי אן ארימע אידענע איז גענגען אין אויסגעדרייטע שיך דורך קאנעל סטריט און געטראגען א קערבעל מיט אייער. פלוצלונג האט זי אריינגעטרע-

ארויסגעהענדיג פון סאלון האָט זיך דער גליקליכער אי־
בערגעקעהרט, ארויפפאלענדיג אויף זיין טהייערע מתנה... אבער
לינענדיג אויף דער ערד אין בלאָטע, אונטער דעם מיאוס'ען
שכור, האָט זיך נאָך דער אינדיק געבלאזען און געקוקט מיט
רציחה ביי מיר אין ארבעל...
„טהיינקס גיווינג דעי"...

שטעהסט? איך ערמוטהיג מסחור, האנדעל, דערצו בין איך א'ן עכטער אמעריקאנער.

„מען וועט מיך אויפעסען זאגסטו, וער בלייבט אויף דער וועלט ניט קיין אויפגענעסענער? וואס איז די נפקא מינה, וועלכער שכור עס פערצעהרט מיך; אויב דאס איז די שכור'ניצע די צייט, אדער סתם א שכור פון א ביער־שיינק? מיר זיינען אלע ניט מעהר ווי א שלונג ביי א טרינקער, א צוביים נאך א גלעזעל בראנפען... קודם בין איך א'ן אמעריקאנער אינדיק, ביי מיר אין דער היים בין איך א יחסן, מעג איך זיך בלאזען, איך וועל שטארבען דא, וואו איך בין געבארען געווארען, איך וועל ליענען מיט מיינע אבות־אינדיקעס. איך וויל בעסער זיין א טויטער אינדיק אין מיין אייגענע יאטקע איידער א לעבעדיגער אדלער אין א פרעמדע שטייג. איך וואר אויפגענעסען, אבער ביי מיר אין דער היים, אויף מיין אייגענעם באדען, אונטער מיין אייגענע פאהן פון שטערען און שטרייפען, איך בין דער מאלצייט פון מיינע אייגענע גרויסע ליים און יחסנים, מיינע פרומע, גאטספארכטיגע גדולים, א רויטער קען דאס ניט בצערשטעהן...

וואר וויים וי לאנג דער אינדיק וואלט נאך געהאלדערט און פילאזאפירט, וועז ניט דער שיינקער — א גראבער, איר־לענדער גוי מיט א רויטען קארק, א גראבען רויטען פרצוף און א רויטע נאז מיט רויטע ווינפערלאך, יא, וועז ניט דער דאזיגער אומגעלומפערטער פעטער עשיו, וועלכער האט אנגענומען דעם „קלוגען" אינדיק פאר א שפיץ פליענעל און איהם דערלאנגט צו א שכור'ן גוי, וואס איז געפאלען פון די זיס, אז צוויי אונטערפיהרערס האבען איהם געמוזט צוהאלטען.

איך האָב אנגעקלאפט אין פענסטער, דער אינדיק האָט א קוק געטאָן און דערקענענדיג מן הסתם, אז איך בין ניט קיין סאלון־מענש, האָט ער זיך אויסגעדרייט מיט'ן עק צו דער זאם און געבליבען שטעהן. וועז איך האָב וויעדער אנגעקלאפט, האָט ער זיך גענומען בלאָזען. א אינדיק האָט פיינד מען זאל אידם דאָקוטשען...

—הער נאָר, אינדיק, — האָב איך געזאָגט, — וואָס בלאָזטו זיך אזוי? וואָס איז מיט דיר די שטייפקייט? דו זעהסט נאָר ניט איבער'ן וועג ווי דיינע חברה־ברידער און שוועסטער־ליעגען הוילע און נאקעטע, ארויסגעפליקט דאָס ביסעל פעדע־רען? וואָס מיינסטו וועט זיין דער סוף מיט דיר? וועסט אריינ־פאלען אין די לאפעס פון א גרויסען שכור, פון ג ר ע ס ט ע ן שכור, וואס וועט דיר אראָבהאקען דעם קאפ און אריינרוקען אין אויוועז. וואָס בלאָזטו זיך? מען וועט דאָך דיך אויפעסען סיי ווי סיי!

דער אינדיק האָט פלוצלונג בעמערקט ביי מיר דורכ'ן ער־בעל, אז איך טראָג א רויטע אונטערהעמד און האָט אויפגע־ציטערט, ווי א פייער האָט ער אויפגעברענט:

— דו ביסט א רויטער, — האָט ער אויסגעהאָלדערט — איך האָב מיט דיר ניט קיין געשעפטען, ביי דיר איז די רויט־קייט בעהאלטען, דאס איז נאך ערגער... וואָלסטו ערשט איצט געקומען נאך אמעריקא, וואלט איך געהייסען מיינע עמיגראצי־אָנס־בעאמטע זיי זאָלען דיר די מינוט צוריקשיקען... א מענש מיט רויטע אונטער־הויזען, במחילה, איז א געפאהר פאר'ן לאנד... וואָס איז דיר אייגענטליך דער וואונדער וואָס איך בלאָז זיך? צוליעב מיר מאכט מען ביזנעס, געשעפט, פער־

זויגט מיר אויס דאס ביסעל בלוט, וואס די טראסטס לאזען נאך איבער, האָב איך אויף דער האנד אנגעטאָן א ווייסע ענר־שקע. דער בים איז אפילו געווען פון אן אמעריקאנער בעשעפע־נים, פון א „יענקי", אבער איך האָב ניט געוואלט רייצען די אינדיקעס און זיי ניט געבען קיין געלעגענהייט זיך צו ערגע־רען...

וועו איך האָב געזעהן, אז איך בין אין נאנצען אונשער־ליך, אָהן א שום סימן פון א סטראשיגען פארב און בין גוט נענוג אפילו צו זיין אן אמעריקאנער פרעזידענט, האָב איך מיר איין גע'חזר'ט, שטעהענדיג געגען שפיעגעל, א אייביגען שמיי־כעל אויף די ליפען און בין אוועק זוכען א לעבעדיגען אינדיק, מיט וועלכען איך זאָל זיך קענען פערהערען.

דאס איז געווען ניט קיין לייכטע שטיקעל ארבייט.

ענדליך, נאָך לאנגען זוכען האָב איך געפונען א לעבעדיגען אינדיק, א יונג מיט בייגער, ארומשפאציערען אין א פענסטער פון א ביער־סאלון, דערבי איז געלעגען א צעטעלע דערצעהלענ־דיג, אז דער דאזיגער אינדיק וועט ווערען אוועקגענעבען אלס מתנה צו דעם בעסטען קונד, וואס וועט קויפען די גרעסטע פאס ביער.

איך האָב געוואוסט, אז איך קען אים ניט געווינען.

דער אינדיק איז ארומגענאנגען אין פענסטער מיט א צו־שפריצטען עק, שטאָלץ און שטייף פונקט ווי ער וואלט בעקו־מען „די פרייהייט פון דער שטאָדט ניו יארק"... און ער האָט דאס אפשר טאקע געהאט אויף, דען דער פרייסטער ארט אין אמעריקא איז דער ביער סאלון...

ביישטידעל פון טהיר און איהם דורכלעבערען דעם אויער... איך האָב איהם געוואָלט זאָגען: „דער אויער, וואס האָט נעהערט די „דעקלעריישען אָוו אינדיפענדענס", וועלכע ערקלערט, אז אלע מענשען זיינען פריי און גלייך, זאל זיך ניט לאזען פערשקלאפען און זיך ניט בלאזען אויפ'ן פרייען :ענאנק"...

ניין! איך האָב ניט געקענט זאגען קיין הלל אויף א לאנד, וואָס בעשטעהט פון טראסטס און עזעל, וואו דער צלם רוקט זיך אונטער'ן לעהר־בוך, דער בייטש אונטער'ן הויט און אינדיקעס זיינען די פויגעל פון דאנקבארקייט...

ארומגעהענדיג מיט אזעלכע שרעקליכע געדאנקען, האָט אין מיר ערוואכט א חשק, זיך פאנאנדער צו טענה'ן מיט א פאר אינדיקעס און הערען וואָס זיי האָבען צו זאגען אויף זייער אויפגעבלאזענקייט און וואס עס איז דער יחוס מיט זייער אמעריקא.

נאר גערה, טענה זיך אויס מיט א אינדיק!

ערשטענס האָב איך זיך געשטעלט פאר'ן שפיגעל און זיך ארומגעקוקט פון קאָפ ביז די פים אויב עס זעהט זיך ניט ארוים ביי מיר עפעס א שטיקעל רויטע... א רויטער קנעפעל, אדער א בענדעל. איך האָב אויסגעטאן מיין רויטע שניפסעל, האָב אוועקגעווארפען מיין רויטע מאשענטיכעל, איך האָב געהאט איין רויטען האָר אין דער לינקער וואָנטע, האָב איך איהם אויסגעריסען און אויף מיין רויטע בראָדעווקע אונטערען אויער איך האָב איך ארויפגעקלעפט א שווארצען פלאסטער... איך האָב געהאט א רויטען בים אויפ'ן האנד פון מיינעם אן אומזיסטען שכן, וועלכער וואוינט ביי מיר אין שלאָפצימער און

איך בין ניט קיין ג ע ב א ר ע נ ע ר, נאר א ג ע ו א־ ר ע נ ע ר אמעריקאנער און אזוי ווי אלע ג ע ו א ר ע נ ע האָב איך דא נאָך געוועלט איבערשטייגען די אמת'ע אמעריקאנער, די עכטע יענקים — די אור־אור אייניקלאך פון די „פילגרימס", די ערשטע אמעריקאנער אימיגראנטען, וואס האָבען ענטדעקט אין די וועלדער מחנות ווילדע אינדיקעס, וואס זיינען געווען די ערשטע קרבנות אין דער נייער וועלט.

יאָ, איך האָב אויך געוואלט אויפשטעהן מיט'ן ערשטען גלאָקען־קלונג און אנהויבען דאנקען און לויבען, אבער וואס מעהר איך האָב געוואלט זאגען „אהבתי", איך האָב ליעב, האָט זיך מיר געפלאנטערט אונטערען צונג דער „לא לנו" און דער „בצאת ישראל"... ביז איך בין געקומען צום בעשלום, אז אמעריקא איז נאָך אויך „לא לנו", ניט פאר אונז אידען געדאכט; אז דא וועט נאָך אפשר חלילה אויך אמאָל קלינגען דער „בצאת ישראל", יא, אז ישראל וועט נאך אפשר פון דאנען אויך מוזען אויסוואנדערען, ווי ער האָט אויסגעוואנדערט פון אנדערע מצרים'ס...

דער העלער, ליכטיגער און פרייליכער „אהבתי" פון הלל האָט זיך מיר אלץ צונויפגעמישט מיט דעם פינסטערען, שרעקליכען „אהבתי" פון חומש, מיט דעם „אהבתי את אדוני"... וואו דער אונווויסענדער שקלאוו זאגט „איך האָב ליעב מיין בעל הבית און וויל זיך ניט בעפרייען"... דער גערעכטער, געטליכער כעם האָט אויסגעפילט מיין נשמה און אנשטאט צו נעהמען אין האנד דעם סידור האָב איך נעוואלט א כאפ טאָן דעם אהל און שלעפען דעם ערשטען בעסטען „אינדיק" צום

ער בלאָזט זיך און קאָכט זיך ביי׳ם לעבען, זעהענדיג אפילו א רויטען בוראק, דערפאר וועלט ביי איהם דעם ער־שטען רויט אונטערען קאָלנער און ער באקט זיך, בראָט זיך, שמאָרט זיך און פרעגעלט זיך אויף אלע אויוועגס, וואו עס איז נאר דאָ קליין געלד אויף קוליען.

„טהיינקס גיווינג דעי", דער טאָג פון „נאָט צו דאנקען", און אלס אן עכט פאטריאטישער פויגעל וועלט דער אינדיק אויפגענעמען דער ערשטער און דוקא מיט „קרעמבעררים", א מין רויטע יאגדעס.

איך בין מיט׳ן אינדיק א קנאפער מחותן, פונקט ווי מיט זיין פרעסערשען דאנקבארקייטס יום טוב. איך האָב פיינד א פויגעל, וואס קען זיך בלאָזען אנשטאט פליהען, און פלוידערען אנשטאט זינגען... איך האס איהם, פונקט ווי איך האס א יום טוב, וואס הייסט מיר „דאנקען" פאר בענראָבענע קאָהלען־גרעבער, פאר הונגעריגע „סלעק אפרייטערס", פאר סטרייקענ־דע קבצנים פון כל המינים; פאר טייערע מילך און ביליגעס בלוט...

די גלאָקען קלינגען און רופען אין קירכע, אבער דער קאנסערוואטיוער אינדיק ליענט מיט׳ן ביילעק דערויסען און דאס קאמישע דערביי איז, וואס די לעבעדיגע אינדיקעס הערען זיך פון דעסטוועגען ניט אויף צו בלאָזען, פונקט ווי עס וואלט נאר קיין זאך ניט פאסירט, דער גלח פרעדיגט און דער אינ־דיק האָלדערט צו. ער זעהט וואס אין די יאטקעס טוט זיך, נאר ער איז פון דעסטוועגען דאנקבאר. ער בלאָזט זיך און האָלדערט, ווייל ער לעבט נאך דערווייל און קען זיך נאך ביי־זערען אויף רויטע...

די אינדיקעס און די רויטע

(גערַאנקען וועגען „טהענקס גיווינג דעי", וועו די אמעריקאנער עסען אינדיקעס).

„טהיינקס גיווינג דעי", דער טאג פון דאנקבארקייט, וועו איך זעה די גרעסטע נקמה אויף דעם אמעריקאנעם אינדיק, וועלכער הענגט אן אבגעבריהטער, הויל אוו אבגעפליקט אין אלע אמעריקאנער יאטקעס.

א אינדיק איז א אינדיק אין דער גאנצער וועלט, ער בלאזט זיך אומעטום אוו האלדערט מיט כעם, דערזעהענדיג א רויטע פאטשיילקע; דער אמעריקאנער אינדיק אבער בלאזט זיך אויף רויטע, אז ער ווערט שיער צופלאצט, ער ציטערט פאר א רויטען בענדיל, פאר א רויטען פאדים; דערפאר אבער וועו דער היגער עולם נעהט דאנקען גאט פאר זיין גנאד אוו לייטזעלטיגקייט, וואס ער טהוט מיט די „פיער הונדערט" אוו מיט זיינע רעגיערער אוו פיהרער, איז די ערשטע כפרה דער אינדיק...

אַרטיקלען און פעליעטאנען

צ ו פ י ע ל שקלאווען, און זיי האבען אט דעם דאזיגען דין צימליך גוט „צוגעפיקסט", דען עס איז אבסאלוט ניט פאראן א רב, ווען זאל ניט זיין מוכן ומזומן צו גט'ן א פאר פאלק צו יעדער צייט, ווען זיי זיינען ביידע איינשטימיג דערצו. א פרוי האט בי'ן בית דין דאס זעלביגע רעכט אבצו'גט'ן איהר מאן, ווי א מאן זיין פרוי.

לויט אידישקייט און מענשליכקייט איז די חופה א הימעל און ניט קיין נעץ. די פערהייראטע מענשען זיינען פ ר י י ע מענשען און זיי דארפען נאר לעבען צוזאמען אזוי לאנג ווי זיי האבען איינע צו אנדערע קיין ערנסטע פרעטענזיעס, און אין די צוויי הערצער פלאנטערט זיך ניט א דריטע אדער א פערטע און די ליעבע בלייבט אזוי הייליג ווי אין דעם מאמענט פון די קדושין.

אין גרונט גענומען קומט נאר דער גט אבצוביגדען דעם לעצטען פאמיליען־קניפעל, ווען איז שוין סיי ווי סיי לויז נע־ווארען, דען די קדושין ווערען אייגענטליך בטל באלד נאך דער ערשטער קללה, אדער נאך דער ערשטער קריעג צווישען מאן און וויב, היינט ווער שמועסט שוין וועגען דעם ערשטען קלאפ?

די פראפאגאנדא פון דער קירכע צו פערווערען דאס גט'ן זיך איז אן אנגריף אויף מענשליכקייט, א פויסט געגען דעם ווילען פון פרייע מענשען. פאר די קאטוילישע גלחים, ווען זיינען אלע „בחורים", קען אפשר לויגען בעסער אויפצוהאלטען די אונצופריעדענע פאמיליען־לעבענס צוליעב כמה טעמים... דער פארטשריט אבער לאכט פון זיי.

דער גט איז פונקט אזוי הייליג ווי די קדושין.

דאָס, וואָס קען ניט זיין זאָל ניט זיין.
דאָס, וואָס איז אונגאטירליך איז אונמענשליך.
קיין טורמע פאר דער זעלע, קיין צוואנג פאר הערצער, קיין שלאָס פאר געפיהלען און קיין פאסטקע פאר'ן גייסט!
דאָס מויל, וואָס האָט געזאָגט „איך ליעב דיך ווי מיין לעבען" מעג זאָגען „איך האס דיך ווי דעם טויט", אויב דאָס הארץ פיהלט נאָר אזוי. און די ליפען, וואָס האָבען געזאָגט „מיר וועלען ביידע וואָהנען צוזאמען ווי צוויי טייבעלאָך", מעגען, מיט הארץ'ס ערלויבענים, זאָגען „מיר מוזען זיך שיידען און ווייכען אייגע פון די אנדערע וואו פעפער וואקסט".
קאלטע ליעבע קען מען ניט אָנווארעמען אויף דער סקאור־דאָדע פון נייעם טעסטאמענט.
וואָס אונז וואַרפט זיך נאָר אין די אויגען וועו מיר קוקען אויף דעם אידישען דין וועגען גט און וואָס אונז, אלס ציוויליזירטע מענשען, קען ניט און דארף ניט געפעלען, זיינען די וועדטער „כי ימצא בה ערות דבר", דאָס הייסט „אויב ער וועט עפעס אויסגעפינען אין איהר אחסרון זאָל ער איהר געבען אגט". לויט דעם טרוקענעם פשט פון די דאָזיגע וועדטער איז ער דער בעל־הבית איבער איהר. די גמרא פערבעסערט נאָך דעם עסק און זאָגט „אפילו שקדחח את תבשילה", דאָס מיינט, „אויב זי האָט נאָר אפילו איבערגעזאלצען דאָס געקעכטס" איז שוין גענוג אורזאכע, אז דער מאן זאָל איהר אָב'גט'ן און אוועק־שיקען.
אידען זיינען אָבער ניט קיין שקלאָוועו צו וועדטער, ניט

TAYLOR INST.

פאר א נעטליכע בעגיינסטערונג האָט דאָס דעמאָלט אויפגע־וואכט אין דעם בעשעפער פון די וועלטען, צו בעשאפען דאָס נויטינסטע פאר די מענשען!

קריסטענטהום האָט ניט אָט דעם הייליגען אינסטרומענט; זי האָט קיין מיטעל אָנצונעהמען דעם צוואנג פון קדושין און זי שרייט מיט קולי־קולות, איינמאָל אריינגעלייגט דעם צוואנג אין פייער איז פארפאלען. מען קען דאָרט די הענד ניט שטע־קען, עס איז צו נעפעהרליך. זאָלען זיך די אונגליקליכע ברע־נען און בראָטען אין די גליהענדע קוילען פון האס און מחלוקות; עס איז ניטאָ קיין צוואנג זיי פון דעם בראנד ארויסצונעמען.

די לעהרע, וואָס האלט אין איין פעראורטיילען מענשען צו אייביגע פערדאמנים, ארט ניט די ליידען פון אונגליקליכע, עס ארט איהר ניט, וואָס א נעצוואונגענע חבר'שאפט צווישען מאן און וויב וועט לאָזען א שווארצען רושם אויף דור דורות.

קריסטענטהום איז אונאָטירליך און זי שטעלט דאָס ו ו אָ ר ט העכער ווי די נ א ט ו ר.

די קירכע זאָגט אין איהר עוואנגעליום, אז „צום ערשטען איז נעווען דאָס וואָרט". אלזאָ, ביי'ם קריסטענטהום שטעהט דאָס „וואָרט" העכער ווי דער, וואָס האָט דאָס „וואָרט" נע־רעדט, און יודענטהום זאָגט: „הפה שאסר הוא הפה שהתיר". דאָס מויל, וואָס האָט פ ע ר ב אָ ט ע ן קען וויעדער מ ת י ר מאכען, דער מענש איז דער בעל הבית פון וואָרט און ניט דאָס וואָרט פון מענשען.

דאָס איז דער יסוד פון פאָרטשריט, דער סוד פון פרייהייט.

די פראגע פון א אונגעראָטענעם זיווג איז ביי אידען פער־ענטפערט געוואָרען — דער נ ט!

רעמען די הערצער פון אויסגעפראָרענע ליעבע און דאָרט, וואו דער וויעדער־קול פון די „שבעה ברכות" איז פערפלויגען מיט'ן ווינד, יא, דאָרט איז די אייניציגע ישועה דער גט.

ווי שרעקליך, ווי געפעהרליך, ווי זינדיג וואָלט געווען אזא הייראט, וואָס וואָלט געמוזט צונויפשמידען איבער־נוואלד צוויי קערפערס אויף אייביג! איך זאג „קערפערס", וויל נשמות קען מען ניט „שמידען", אפילו גאָט אליין קען דאָס אויך ניט...

נאָר די קירכע, וועלכע איז דער היפוך פון לעבען און דער מלאך המות פון אמת'ע ליעבע און פרייהייט, קען מאכען די קדושין פאר אן „אוקאז" און די הייראט פאר א שליסעלבורג.

די קירכע, וועלכע זאָגט, אז עס גיבט ניט קיין אנדער לע־בען ווי דער „הימעל־רייך" און קיין אנדער „ליעבע", ווי כריס־טום, קען פער'משפט'ן הערצער צו א מורא'דיגען גיהנום, וואו זיי זאָלען זיך אייביג בראָטען און צאפלען, און זיך קיין מאָל ניט בעפרייען.

אונזערע געלעהרטע די חכמי המשנה האָבען געזאָגט: „אף צבת בצבת עשויה". דאָס הייסט, אז צווישען די „צעהן זא־כען", וואָס גאָט האָט בעשאפען ערב שבת בין השמשות, פריי־טאָג פאר־נאכט, געפינט זיך אויך „די צוואנג אָנצונעהמען א צוואנג".

דאָס איז אייניער פון די וויכטיגסטע אינסטרומענטען, אָהן וועלכע די בריאה וואָלט ניט געווען פערפעקט און די וועלט וואָלט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען. אין פלוג האָט זיך גאָט פערגעסען אָן דעם, ער האָט זיך אָבער דערמאָהנט פרייטאָג פאר „ליכט בענשען" און האָט עס אונז בעשאפען...

וואָס פאר א גליקליכער מאָמענט דאָס איז געווען! וואָס

אלא וואָס דען?

נאָר ניט!

פאפסט איז פאפסט און אמת איז אמת.

צוויי בעזונדערע זאכען.

וועז מען זאָל זיך אפילו וועלען א קנייטש טאָן און צונעבען, אז כריסטוס איז געווען א „רעפארמער", א „רעוואָלוציאָנער", א „ראדיקאל", און אפשר גאר אן „אנארכיסט", מוז מען אבער דאָך פערדאמען זיין אונמענשליכען, אונגאטירליכען פסק געגען גט, און מען מוז מודה זיין, אז אָט אין ד ע ם ענין זעהט ער אוים ווי א קארליק געגען א ריעז אין פערגלייך מיט דעם אידישען געזעץ נעבער.

כסדר.

וואָס איז הייליגער: די קרושין אָדער דער גט?

לויט תורת משה זיינען זיי ביידע עגאל הייליג און שטארק: וואָס די חופה פערבינדט קען דער גט צורייסען און וואָס דער גט צורייסט קען די חופה וויערער פערבינדען.

די געזעצען, וואָס רוהען אויף די פונדאמענטען פון ריינעם פערנונפט און האָבען זייערע יסודות טיף אין דער מענשליכער נאטור, האָבען ניט ארויפגעלייגט קיין שלאָם אויף א פאָר פאָלק, וואָס זאָל זיי מ ו ז ע ן אייביג צווואמענהאלטען.

דער גרינדער פון דעם אידישען פאלק איז זיין קאָדעקס האָט נעגעבען א שליסעל צו די מעכטיגע פעסטונג פון פאמיליען-לעבען.

אָט דער דאָזיגער שליסעל איז דער ג ט.

דאָס געזעץ, וואָס איז געשטיצט אויף מענשליכקייט וויים, אז דאס קאלטע שטיקעל פאפיער פון דער כתובה קען ניט וואָ-

גט און קדושין

א בליק אין די נשמה פון פאמאליגן־לעבען.

אפסט פיוס דער צעהנטער האָט ארויסגעלאזט א וואַרנונג צו זיינע מאמינים אים נאָכמען פון „טאטען מיט דער מאמען מיט'ן בן יחיד", אז אויב דער צלם איז זיי ליעב, זאלען זיי זיך דערווייטערען פון גט'ן. דער קדוש פון וואטיקאן רופט אָן זיין וואַרנונג „טהרת המשפחה", און ער זאָגט מיט א טאָן פון „ביט פאָסעמו", אז „איינמאל חתונה נעהאט איז פערפאלען, דען דער גט ערמוטהיגט אויסגעלאסענהייט און פערבריטעט זינד".

נאטירליך זיינען דאָס די „נעטליכע" וועלטער פון עוואנגעליום, וואָס די קירכע זוכט מחזק צו זיין.

דער פאפסט איז אָבער ניט אזוי נאריש אום ניט צו וויסען, אז זיין וואַרנונג קען ניט איבערשרעקען דעם נאָט פון ליעבע, וועלכער האלט זיך אין פעקלען... אָט וויי דער הייליגער „טאטע פאָטער" איז אָפיציעל א „בחור", אן אלטער בחור דערצו, פערשטעהט ער פון דעסטוועגען, אז דעם שטארקען קנופ, וואָס דער גלח מאכט, קען דאָס לעבען לייכט פאנאנדערקניפען אוו, אז א נעצוואונגענע „טהרת המשפחה" איז נאָך ערגער ווי אויסגעלאסענהייט.

מיט מיאום'ע נעמען און האָט געוואָרפען א חשד אויף איהר עהרליכקייט. דאס איז אבער געווען א ליגען. דאס מיידעל, וואס האָט זיך אביסעלע צוגעפארבט, איז געווען א גאנץ פיין קינד און איהר אייניגער פערברעכען, אויב דאָס איז א פער־ברעכען, איז נאָר געווען דאָס ביסעלע פארב און ניט מעהר.

איך קען א יונג ווייבעל אן אלמנה, א חן'עוודיג שען קינד, זי מוז אָבער נעבאך געהן ארבייטען. אָט די אלמנה פארבט זיך אביסעל. דער פאָרמאן אין שאפ האָט דאָס געהאלטען פאר א בעווייז אויף עפעס, וואס זיינע מיאום'ע מחשבות האָבען איהם דערצעהלט, ער האָט אָבער שנעל דערפיהלט זיין טעות ווען די יונגע אלמנה איהם אראָבענגלאָזט צוויי פייערדינע פעטש, אז ער האָט דערזעהן פאר זיך דעם בארג סיני, מיט משה רבנו, מיט די לוחות און די עשרת הדברות מיט דעם בע־ריהמטען „לא"...

געווענליך איז דאָס אָנגענומען, או געפארבטע פרויען זיינען ניט פון דעם ריינסטען מין. פארב אויף א פרויען באק פערלאנגט א פירוש, אָבער ניט אלע מאָל איז דער פירוש א ריכטיגער, עס איז טאקע אלץ אמת און עס איז דאָך א ליגען.

נו, טאָ ווי בלייבט? הער איך ווי מען פרעגט, דארף זיך א פרוי פארבען אָדער ניט?

זאָל זי טאָן ווי זי פערשטעהט.

יעצט פרעגט זי זיך די פראגע אויב עס לוינט איהר די „מאנכע" צו געפעלען. עפעס זאגט איהר דאס הארץ, דאס די יונגע לייט, וואס קוקען בעסער אויף געפארבטע פנים׳לאך און אבגעשווארצטע ברעמען, זיינען ניט די בעסטע. זי וואלט בעסער נעוואלט געפעלען אהן שמינקע.

אין אמת׳ן קען זיך דען א פרוי אייביג פארבען אום צו געפעלען? וואס לוינט דאס זיך אליין צו נארען?

די בעשיידענע, מיושב׳ע פרוי אדער מיידעל ווערט קיינמאל ניט קיין חבר׳טע מיט דער פארב־פושקעלע. זי האט מורא פאר איהם פונקט ווי דארט וואלט געזעסען דער טייפעל... אין נרונד געגומען זיינען געפארבטע פרויען ניט די ערגסטע. מאנכע ווייבער און מיידלאך זיינען איינגעוואהנט זיך אביסעלע א פארב צו טאן, צו בעשטרייכען גאנץ דין די באקען מיט א ראזווע פארב, אבער זיי טוען דאס מיט א גאנץ אונשולדינע כונה. זיי זיינען גוטע ווירטהינס אין הויז, גוטע, געטרייע פרויען צו זייערע מענער און פיינע, ארענטליכע כלה׳ס, א ברכה פאר זייערע חתנים, א גליק פאר די, וואס קענען מיט זיי שטעהן אונטער דער חופה.

דער טייפעל ליענט ניט אין קעסטעלע פארב און ניט אין דער פלעשעלע פארפומע, דאס רוב ליענט ער אין קאפ, אדער אין הארצען. אויב די נעראנקען און געפיהלען זיינען ניט פערטייפעלט ועט זיי די שמינקע ניט שאדען.

איך וויים פון א פאל, וואס א מיידעל, א כלה האט זיך נעקריענט מיט דעם בחור, וואס האט איהר אויסגעביטען אויף א צווייטע. זי האט נעשאלטען און בעלוידינט דאס צווייטע מיידעל דערפאר וואס זי פארבט זיך. זי האט איהר נערופען

וויסענדיג דאָס אלץ פרעגט זיך אָבער די פראגע: פאר־
וואָס שעהמט זיך די פרוי דערמיט? פארוואָס וועט א געוועהנ־
ליכע בעל הבית'ישע פרוי אָדער מיידעל זיך ניט איילען אָב־
צופארבען דעם פנים? מאנכע פרויען ליידען בעסער דעם אונ־
אנגענעהמען געפיהל פון ניט שען זיין איידער זיי זאָלען שמיג־
קען זייערע באקען.

ווי עס שיינט, בעשליסט זיך א פרוי ניט אזוי לייכט
צו פארבען איהר געזיכט. ניט שנעל ווערט א מיידעל א
מחותן'עסטע מיט'ן פינזעלע, ניט לייכט טרויט זי איהם אָן
איהר געשטאלט, ער זאָל עס פערבעסערען און פערשענען. אָט
ווי שטארק דער געפיהל פון שענהייט איז ביי א פרוי, אָט ווי
נרויס איהר חשק איז צו געפעלען און אויסזעהן שטענדיג פריש
ווי א ערשט געעפענטע קאָנספע, פון דעסטוועגען זעהען מיר
דאָך דאָס ניט יעדע פרוי פועל'ט ביי זיך אָבצושמירען איהרע
ליפען און באקען מיט רויטע פארב און אונטערשטרייכען אונ־
טער די אויגען און איבער די ברעמען מיט'ן שווארצען צויבער
שטעקעלע.

פארבען דאָס געזיכט ערווועקט אין מאנכע פרויען א ניט
ריינעם געדאנק און עפעס אינסטינקטיוו פיהלען זיי דערפאר
א מורא און אן עקעל. א מיידעל פאנגט אָן איבערצוטראכטען,
וואָס פאר א ווירקונג איהר געפארבטער פנים וועט האָבען אויף
א יונגען מאן. אן אינוועניגסטע שטימע זאָגט איהר אונטער, אז
מיט א ביסעלע רויטערע ליפעלעך און שפיץ בעקעלעך וואלט
זי נעמאכט א סך א בעסערען אייגדרוק אויף מ א נ כ ע יונ־
גע לייט. אָבער נאָר אויף מ א נ כ ע. זי ווייס בעשטימט אז
ניט אויף אלע. אנדערע, ווייס זי, האָבען דאָס פייגד...

אויף א היטעלע. די גרעסטע חרפה, וואס איהר קענט צואוואר־
פען א פרוי, וואס פארבט זיך איז, אז ז י פ א ר ב ט ז י ך.
טאן טוט זי דאס, נאר ריידען וועגען דעם וויל זי ניט.
וואס איז די אורזאכע?

די מענער וויעדער האבען ליעב צו בעריידען א מיידעל, אדער א ווייבעל מיט אן אבגעפארבטען פנים, אין אמת'ן אבער לויפען זיי נאך ווי משוגעים נאך א געפארבטע צורה'קעלע און נאך א פארפומירטען שפענצער...

מען דארף די פרויען אט דעם סוד ניט דערצעהלען, זיי ווייסען דאס גאנץ גוט אליין. ערפאהרונג האט זיי געלערנט צו פערשטעהן, וואס מענער האבען ליעב און זיי וועגדען אן אלע מיטעל דעם מאן צו געפעלען.

די נויטיגקייט פון פארבען און שמירען דעם קערפער מיט שמעקעריגע זאלבען האט, זעהט זיך, די פרוי שוין זעהר לאנג געוואוסט. איבערהויפט זיינען די מיטעל געוויסע געווארען אין די הארעמס, אין די פרויען בודוארען, פון די קעניגע און הער־
שער אין די עלטעסטע צייטען פון דער מענשהייט.

וועז מען האט געוואלט, אז דער אלטער פערסישער בעל עבירה אחשורש זאל וואהרפען אן אויג אויף מרדכי'ס פלימע־
ניצע אסתר, דערצעהלט די מגילה, האט מען איהר „אנגע־
פארבט" און איינגעריבען אין „עסיג און אין האניג" און זי איז טאקי געפעלען געווארען.

שמינקע ווערט געברויכט ביי די ווילדע פעלקער און ביי די הויך ציוויליזירטע. אומעטום זוכט די פרוי צו געפעלען, או־
מעטום זוכט זי אונטערצוהעלפען די נאטור און אונטערצוקוי־
פען דעם מאן מיט א שען פנים'ל...

דאַרפען זיך פרויען פארבען?

די שמינקע ציהט צו די פרויען און שרעקט זיי אָב, מיידלאך וואָס וויסען נית, אויב זיי זאָלען פאַרבען די באקען אַדער נית.

דאַרפען זיך פרויען פארבען?

מיינט נית, אז דאָס איז א פראגע, וואָס מען פטור'ט איינס און צוויי! איהר וועט זיך מית פרויען שמינקע אזוי גיך נית רעכענען...

עס וואָלט געווען נאטירליך, אז פרויען זאָלען גאָר אזא פראגע נית וועלען הערען, וויל כאָטש זיי פארבען זיך א בי־סעלע צו, געברויכען דעם פינזעלע, דאָס פולווער־פושקעלע און דאָס קעסטעלע פאָמאדע — ווילען זיי פון דעסטוועגען, אז מען זאָל וועגען דעם נית רירען...

פרויען ווילען מען זאָל מיינען, דאָס זייערע ליפעלעך און בעקעלאך זיינען אבגעפארבט פון דער נאטור, דאס זיי שיינען און שמעקען טאקע מית אן אמת.

זייענדיג די „רויזען" פון דעם מענשליכען געשלעכט, ווי־לען זיי זיין אמת'ע רויזען, נית קיין געפארבטע, ווי די בלומען

מיידעל, און דעם אמת'ן אמת זעהט מען זיך ערשט ארום נאָך דער חתונה.

די פערהייראטע פרוי האָט אמאל אויך דעם זעלבען טעות. זי בעטראכט איהר מאנ'ס געדולד אלס א צייכען פון ליעבע; אין גרונט גענומען אָבער, וויל ער ניט האָבען צו טאָן און ניט איהר אלץ נאָך צוליעב שלום בית וועגען. אָבער עס קען טאקע זיין, אז ער האָט ליעב זיין וויב און האָט זיך ערגעץ נאָך א נעליעב־טע, וואָס ער האָט אויך ניט פיינד. דאָס קען פונקט אזוי מעג־ליך זיין, ווי עס איז מעגליך, אז די פרוי זאל זיך האָבען א שטילען נעליעבטען, פון וועלכען דער מאן וויים ניט.

פרויען האָבען שוין א סך מאל אויסגעפונען, אז זייער כלל איז קיין כלל ניט, אז די בעסטע מענער, מיט וועלכע מען האָט א גוט לעבען זיינען זיך גאָר אוועק וואוינען מיט אנדערע וויי־בער אָדער מיידלאָך. געטרייע מענער זיינען אוועק פון אייראָ־פּא נאָך אמעריקא און גאָר נעלאָזען די וויבער אייביגע עגונות און מענער מיט וועלכע מען האָט זיך אין דערהיים ארומגעריסען, האָבען שפּעטער אראָבגעבראכט זייערע פרויען און לעבען גליק־ליך צוזאמען.

עס איז אָבער פארפאלען, איהר קענט דאָס א פרוי ניט איינרייידען און זי וועט שטענדיג האלטען אין איין אויסגעפינען, וואָס דער מאן דיינקט וועגען איהר, און צו ליעבט ער איהר מעהר פון אלע פרויען.

שטארקען געשלעכט אזוי ניך ווי זי קומט נאָר צו איהר פולען פערשטאנד. איהר אויג קוקט שטענדיג מיט אַ חשד אויף דעם מאנסביל, וואָס דרייט זיך ארום איהר, עפעס וויל זי איהם ניט גלויבען, אז ער מיינט ניט איהר רעה.

דאָס קלוגע, איבערשפיצטע מיידעל זוכט זעהר אפט אבצוּנארען איהר חתן, אום אויסצוגעפינען זיין כאראקטער און זיין ליעבע. זי זאָגט איהם צו צו נעהן מיט איהם היינט אין טהעאטער. ער קויפט צוויי בילעטען און אפטמאָל דריי, פאר דער צוקינפטיגער שוויגער אויך, דאָך ווען ער קומט אן אויסגעפוצטער אין עסיג און אין האָניג, געפינט ער איהר זיצענדיג אין מאמעס שפענצער לעזענדיג אַ ראָמאן.

סטייטש, וואָס איז דער מעהר?

זי פיהלט עפעס ניט גוט.

זי זוכט איהם כלומרשט איינצוריידען, אז ער זאל נעהן מיט איהר מאמען און וואַרט וואָס ער וועט טאָן. אויף אזא אופן מאכט זי אַ דאָפעלטע ערפינדונג: ערשטענס, אויב ער האָט איהר טאקע ליעב מיט אן אמת און ווען בלייבען מיט איהר אין דערהיים און צווייטענס — אויב ער איז אַ קארגער און ווען זיך ערגערען איבער די עטליכע סענט פון די חמץ־דינג בילעטען.

מאנכע מיידלאָך זוכען צו מאכען זייערע חתנים אייפערזיכטיג. זיי מאכען חן'דלאָך צו יונגע לייט, וואָס זיי ליעבען גאָר ניט, אום צו זעהן, וואָס דער חתן ווען רעדען. עס איז אָבער כדאי צו ווייסען, אז אָט די אלע פראָבעם זיינען אפטמאָל ניט ווערט קיין שמעק טאבאק. דען פונקט ווי דאָס מיידעל מאכט זיך פאר'ן בחור, אזוי מאכט זיך דער בחור פאר דעם

מיין „מיסטער" איז געווען א ליעבהאבער אויף קרעפלעך, אז ער וואלט געצאהלט א רענדעל א קרעפעל. ער פלעגט אבער אויסגעריסען וועלן, איידער זיין וויבעלע פלגט דאס איהם געבען.

אפטמאל פלעגט זי אויספרובירען „איהרען" אויף אן אנדער ארט: זי פלעגט זיך עקסטרא אוועקגעהן פון דערהיים און ניט מאכען קיין וועטשערע, און וועז איהר מאן פלעגט קומען פון דער ארבייט, פלעגט ער געפינען פערשלאסען די טהיר. שפעטער פלעגט זי קומען מיט א תירוץ, אז זי האט זיך פערזאמט. זי פלעגט דאן היטען איהר מאנ'ס מינעס און וועגען זיינע וועלטער און בעוועגונגען, און וועז ער האט איהר חלילה אויסגערעדט א וואלט, האט זי געווויינט ביז האלבע נאכט...

אויף מארגען אבער פלעגט זיין א ראסעל פלייש מיט קנאבעל יויך און פעטע קניידלאך. מיין מיסטער פלעגט דאס אויך זעהר שטארק ליעבען, אבער ער האט געמוזט פריהער גוט אנקרייגקעז איידער זיין אידענע פלעגט זיך איהם לאזען צוכאפען צו די קניידלאך.

אנדערע וויבער געברויכען אנדערע מיטעל. זיי רופען דעם מאן ער זאל געהן מיט זיי אויף א חתונה, אויף א באלל, אדער אין טהעאטער דוקא דאן, וועז ער איז ניט אויפגעלייגט דאס צו טאן, אדער וועז ער איז סתם בעשעפטיגט ביי זיין ארבייט. וועז דער מאן טהוט ניט זייער פערלאנג, זיינען זיי איהם מקצר ימים מיט טענות, אז ער האט זיי שוין „ניט ליעב" און אז „אימיצער אנדערש" וואלט איהם געדופען, וואלט ער געגאנגען.

אבער ניט נאר פערהייראטע פרויען פרובירען די מענער, נאר מיידלאך אויך. די פרוי הערט אויף צו האבען צוטרוי צום

פינען א בעלן". קוים אבער ווערט זי א ביסעל אבגעבליאקירט, דערשרעקט זי זיך.

גאנץ פערשיעדען זיינען אבער די פרוביר־מיטלען, וואס די פרויען וועגדען אן צו פרובירען זייערע מענער. די פראָ־בען קומען לויט די עלטער. אן אלטע אידענע וועט זיך ניט איינשפארען, אז זי וויל דוקא א הוט מיט א פויגעל, און א יונגער ווייבעל וועט זיך ניט פערוועלען א „גאנג" נייע תחנות, פרויען האבען שוין זייערע קאפריזען דורך וועלכע זיי טאפען אן דעם ליעבעם דופק פון זייערע בעשערטע. זייערע פראבען זיינען אבער פיעל מאל ניט קיין ריכטיגע. זיי פערלאנגען אפט פון זייערע מענער אזעלכע זאכען, וואס זיינען שווער דורכצו־פיהרען און ווען זייער וואונש ווערט ניט ערפילט, קלאגען זיי אויף זייער בייזע מערכה.

איך בין אמאל געווען א לאזשער ביי א „מיסעם", אפילו א גאנץ שען ווייבעל, נאר א נאריש, וואס האט געהאט מאד־נע מיטלען ווי צו פרובירען איהר מאנ'ס הארץ. זי פלעגט זיך פלוצלונג ארומבינדען א באק און שרייען אויף די צייהן. זי פלעגט איהר מאן, אן אפערייטאר, א „לעקעש", מאכען דעם טויט און ניט לאזען שלאפען ביי נאכט. ער פלעגט ארום איהר טאנצען און לויפען ווי א משוגענער און זי האט געקרעכצט... דערפאר אבער פלעגט זי איהם אויף מארגען מאכען די בעסטע געריכטען און פלעגט זיך האלטען אין איין בעריהמען פאר די שכנה'טעס, אז א י ה ר ע ר איז איין גוטער מאן, און אז ער האט איהר אזוי ליעב, דאס ער איז צוליעב איהר אויף גאנצע נעכט. איך האב שוין געוואוסט, אז ווען דער „מיסעם" דרייען די צייהנער, ווערט שוין מארגען זיין קרעפלעך אויף מיטאג.

פרויען וואָס ווילען „אויסגעפינען"

פערבינדען זיך די צייהן און שרייען, און ברויגען אויס דעם מאן אָדער דעם חתן גלעלד, צו הערען וואָס ער וועט זאָגען.

א פרוי איז אזוי אייגעוואוינט צו זיין איהר מאן'ס צאצקע, אז זי וואָלט וועלען אלע ווייל אויסגעפינען אויב זי איז איהם שוין ניט מיאוס געוואָרען, אויב זי איז נאָך אלץ זיין שפיעל פויגעלע, זיין ליאלקע, ווי א מאל.

און אויסגעפינען ווילען דאָס א ל ע פרויען אָהן אויסנאהם — אלט און יונג. איהר וועט זעהר אָפט בעמערקען ווי עלטערע פרויען, וועלכע האָבען שוין אייניקלעך, זוכען נאָך אלץ זיך אייגצושמייכלען ביים מאן און פרובירען אויף פערשיעדענע ארטען זיין ליעבשאפט.

די פרוי איז כמעט קיינמאל ניט זיכער מיט איהר מאן'ס טריישאפט, נאטירליך, דאכט זיך דאס איהר אזוי. זי האָט שטענדיג מורא עך זאל זיך ניט פערליעבען אין א צווייטע, א שענערע, א אינגערע, אָדער א נעראָטענערע. כל זמן די פרוי איז נאָך ווירקליך יונג און שען, ארט דאָס איהר ניט אזוי שטארק; זי גיט זיך א קלער: „נישט קשה, איך קען נאָך ג׳ע-

דאָס אויס און עס בלייבט דערפון ניט מעהר ווי א ביסעל אויס־
געווענטע וואסער... אומזיסט זוכסטו דעם פריהערדיגען אר־
מאט אין דעם קריעגעל. עס איז ניטאָ מעהר. עס איז אויסגע־
נאנגען ווי א זיסער חלום, ווי א גאָלדענער טרוים אין א זומער
נאכט...

אָט וואָס איז ליעבע, מיין פרויינד!

— אויב אזוי קומט דאָך אונז אויס צו פערבריינגען א
האלבען לעבען אהן ליעבע און קוים שטארבט אב די ליעבשאפט
טאָ וואָס בלייבט איבער צו פערבינדען מאן און ווייב?

דאן פערבלייבט די פרויינדשאפט, יעקעל, די אינטערעסע,
די שותפות'דיגע פערבינדונג אין קינדער. שותפים דארפען זיך
ניט שטענדיג ל י ע ב ע ן, זעהר אפט איז נענוג די טאָלעראנץ,
מען דולדעט זיך און מען איז רוהיג.

אָט זיינען עטליכע עיקרים, וואָס וועלען דיר זעהר גוט צו־
נוץ קומען אין פאמיליען לעבען.

זיי גליקליך מיט דער פרוי, וואָס האָט דיר איהר ערשטע
ליעבע געשאָנקען און האָב אין זינען, אז זי וועט דיר שפעטער
דארפען זיין א פרויינד. שטעל ניט דיין פרוי צו פיעל פאָדע־
רונגען, וויל די נאטור האָט איהר שוין גענוג בעשוועהרט. זיי
שטענדיג נערעכט צו דעם שוואכען. קוק ניט אויף דעם, וואָס
יענעמ'ס פרוי איז שען, וויל דו ביסט ניט דער אייניציגער, וואָס
קוקט אויף איהר און האָבען קען איהר נאָר אייגער. וועז א
פרעמדע פרוי, באָט דיר אָן איהר ליעבע, טאָ גיעה אהיים און
ליעב דיין אייגענע ווייב, וויל די בעסטע ליעבע דארף דער מאן
געפינען ביי זיך אין דער הויים.

יעקעלס, מיין ליעבער יעקעל, דו האָסט פּפליכטען פונקט אזוי גוט ווי דיין ווייב.

— איך ט ו מיין פּפליכט, האָב דאָס ש ט ע נ ד י ג נע־טאָן. איך ארבייט פאר מיין פאמיליע.

נו, און דיין „אידענע" געהט ארום לוידיג? זעה ווי זי זעהט אויס! דאָס איז ניט פון צו פיעל וואויילטאָג. האָט זי אזוי אויסגעזעהען פאר דער חתונה? זאָג דעם אמת, יעקעל, וואָלסטו איהר „געזומען" וועז זי וואָלט געהאט אזא צורה אלס מיידעל? גלויבסטו, אז וועז זי וואָלט אזוי אויסזעהען וואָלט איהר געהאלפען דאס חן'דלען זיך, די שמינקע מיט דעם יאקעל, די שיכלעך מיט די שנאָלען און די הוט מיט די בלומען?

דאָס האָט זי ביי דיר געקראָגען אזא צורה. איך וויים ניט אויב דו ביזט אין גאנצען פעראנטוואָרטליך דערפאר, איין זאך איז אָבער זיכער: ביי דעם מאן, וואָס האָט איינזעהענים מיט זיין פרוי און בעטראכט זי אלס זיין גלייכען, אדער אלס עט־וואס העכערעס — וועט זי ניט אזוי גיך אבבלאקירען. א פרוי איז די עדעלסטע בלום אויף דר'ערד, מען מוז זיין פארזיכטיג מיט איהר,אויב מען וויל זי זאל ניט אזוי גיך פערוועלקען.

דו האָסט עפעס פריהער געזעדט וועגען „ניט ליעבען", יע־קעל, מיינסטו אז דו און דיין „אידענע" זיינען דאָס די אייג־ציגע פּאָר פּאָלק ביי וועמען די ליעבע קיהלט זיך אָב אין עט־ליכע יאָהר נאָך דער חתונה? פרעג דיינע בעקאנטע און הע־וואָס זיי וועלען דיר זאָגען!

ליעבע איז א קריענעלע מיט טייערע פארפומע פון וועל־כען די היראט נעהמט ארויס די פּראָפּען. פון אָנפאנג שמעקט דאָס שטארק, גאנץ שטארק, אָבער לאנגזאם, לאנגזאם דומפּפט

פיעל וואוילער יונג, צו פיעל מפונק, וויל ער האָט שוין גענאשט פון אלע קיכען, קיכלעך פון פערשיעדענע אויוועגס...

א פרוי, וואָס האָט א לייטישען מאן, א בעל הבית'ישען מענשען, און ניט קיין „חברה מאן", קיין דורכגעמאכטען, דורכגעטריבענעם יונגאטש — איז זיך גאָר ניט מחויב אזוי שטארק צו פוצען און צו הן'דלען. א מאן, אן אמת'ער, אָרעמטליכער, קלוגער מאן דארף האָבען אנשטאנד און שכל געגוג אזא זאך גאָר ניט צו פערלאנגען, וויל ביי חצופות איז קיין גרונד ניטא...

קוים וועט זיך דיין שפרינצע אָנהויבען שטארק צו פוצען און קאָקעטעווען פאר דיר אליין ביסטו ניט זיכער, אז זי וועט ניט געפעלען א צ ו ו י ט ע ן. אן אויסגעפוצטע שפרינצע געפינט שטענדיג א בעלן... דאס זיינען זאכען, וואס האָבען שוין געטראָפען און טרעפען יעדען טאָג אין יאָהר.

היינט פערשטעה איך סתם ניט דיין בענריף פון פערהייראטען לעבען, יעקעל. דו מיינסט, אז דער נאָמען „מאן" איז שוין א געוגער תירוץ אויף אלע קשיות. דיין שפרינצע דארף זיין א ווייב, א דיענסט, אן אם, א בעל־הבית'טע, א מוטער, א ספּעציעלע צאצקע פאר דיר זיך צו שפּיעלען וועז דו ביסט גוט גענוג און אן עקסטרא „שווארץ יאהר" צו וועמען דו זאלסט בטלן אלע בייזע חלומות וועז דו קומסט אָפט מאָל א היים מיט א פערביטערט הארץ. דו ביסט הינטערשטעליג, מיין פריינד, א סך הינטערשטעליג וועז דו האלסט נאָך פון דעם פערשימעלטען כלל: „איך מאן, דו ווייב, איך שלאָג דו שווייג" דער עולם'שער וועלט פון „והוא ימשל בה, קאָך מיר לאָקשען", איז שוין לאנג ארוים פון דער מאָדע.

די „שפרינצעס" זיינען יעצט די זעלבע יחכנים ווי די

שטאלט פאר איהר? זאג דעם אמת, יעקעל, שעם זיך ניט! האסטו זיך געוויזען פאר דיין שפרינצען מיט אלע דיינע חסרונות? דו מוזט מודה זיין, אז דו ביזט אויך ניט כולו צאצקע.

א פערמעגענס, יעקעל, פיעל דיר פעהלט נאך צו א עכטען דזשענטעלמען!

האסטו דערצעהלט דיין שפרינצען פיעל מיידלעך דו האסט געקענט אויידער דו האסט זיך פער'קנס'ט מיט איהר? האסטו איהר דערצעהלט וואו דו פלענסט אלס בחור אפטמאל פערבריינגען נאנצע נעכט...

ניין, יעקעל, דו האסט דאס איהר ניט געזאגט, דו האסט איהר אבגענארט, מיאוס אבגענארט און יעצט האסטו נאך פרעטענזיעס!

דו רעדסט וועגען „א ווייבעל פון אויבען", יעקעל, וויסטו דען ניט, אז דאס ווייבעל פון אויבען האט א מאן? און זאל שוין זיין, אז זי וועט אוועקווארפען א י ה ר ע ן און געהען וואוינען מיט דיר, קענסטו אויף אזא פרוי א סך בויען? מיט וואס ביזטו זיכער, אז זי וועט שפעטער דיך ניט אויסבייטען אויף אן אנדערען?

— אבער האט איהר אליין ניט געזאגט, מיין ליעבער לייטעראט, אז „יערע פרוי דארף זיין א שטיקעל חצופה פאר איהר אייגענעם מאן?" בכן האלט איך פון אייער לעהרע און פאדער דאס פון מיין שפרינצען.

יא, אמת, יעקעל, יערע פרוי ד א ר ף זיין א שטיקעל חצופה פאר איהר אייגענעם מאן. געדיינק זשע! זי ד א ר ף דאס זיין, אבער זי מ ו ז דאס ניט זיין. זי ד א ר ף דאס נאר זיין אייגענטליך פון שלום בית וועגען, וען איהר מאן איז צו

— מענליך, אז דאס איז אמת, אבער דאָס ווייבעל פון אויבען למשל, איז דאָך מעהר מענש ווי מיינע. זי איז דאָך מעהר אויפגעראמט ביי זיך, זי האָט א שענערע אלטונג, א פיינערעם בענעהמען. מיין שפרינצע מעג זיך כ'לעבען אויף איהר פערקוקען און נאכפאלגען איהר ביישפיעל.

דאָס דאכט זיך דיר נאָר, יעקעל, ווייל זי וואוינט מיט א טרעפ העכער... מענליך אפשר, אז דיינע קען זיך ניט אזוי דרייהען אויפ'ן קנאפעל, דערפאר אבער איז זי דיר מעהר געטריי ווי „דאָס ווייבעל פון אויבען". דאָס מוזטו צוגעבען. און געטריישאפט איז א זאך וואָס וואלגערט זיך ניט אויפ'ן גאס אין אונזער וועלט. און ניט נאָר געטריי אליין איז דיר דיין שפרינצע, זאָנדערן זי ליעבט דיך אויך, און א מענש, וואָס ליעבט, פערדיענט געליעבט צו ווערען.

— וואָס קומט אבער ארויס וואָס זי ליעבט מיך, אז איך ליעב איהר ניט מעהר?

אבער א מאל האָסטו דאָך איהר יא געליעבט, יעקעל, זאָנסט וואָלסטו דאָך מיט איהר ניט חתונה געהאט. האָב קיין טעות און זיי ניט קיין יעקעלע נאָר, זי איז די זעלבע שפרינצע וואָס פריהער... אויב זי האָט זיך אונטער דער צייט א ביסעל פערענדערט, איז דאָס נאָר דערפאר, ווייל אלץ אין לעבען ענדערט זיך און שטעהט ניט אויף אן אָרט.

ביזטו דער אייגענער יעקעל וואָס מיט עטליכע יאָהר צוריק? עם הויבט זיך גאָר ניט אן!

עם קען זיין, אז דיינע האָט זיך א ביסעל צוגע'חן'דעלט, צוגעפוצט אום דיר צו געפעלען, דאָס הייסט: זי האָט דיך א ביסעל אבגענארט. האָסטו אבער ארויסגעוויזען דיין אמת'ע ג'

מיט יעקעל שפרינצעם

א וכוח איבער דער פראגע פון „איך מאן, דו ווייב, איך שלאג, דו שווייג" און עטליכע ווערטער וועגען פרעמדע ליבע.

ענדליך, יעקעל, ביזטו דאך „ארוים פון די כלים" און האסט דיך צוקריגט מיט דיין שפרינצען. איז דאס אבער ארענטליך, איז דאס גוט, איז דאס מענשליך זיך צו קריגען מיט דעם ווייב, מיט דער לעבענס־בענלייטערין?

— קריענגען! א ברירה האב איך נעהאט? נעה, פינסטער אב א לעבען מיט אזא שלאק ווי מיינע, נעה, לעב מיט אזא אי־דענע ווי שפרינצע די ארורה און האלט דאס מויל!

נו, און יענעמ׳ס „אידענע", יעקעל, מיינסטו איז אנדערש? עס איז, גלויב מיר, די זעלבע „שפרינצע" נאר מיט אן אנדער נאמען און דו ביסט א גרויסער לעקעש, במחילה, ווען דו ווילסט דאס ניט פערשטעהן.

זיי וויסען, אז יענעמ׳ס „אידענע" געפעלט דיר נאר, ווייל זי איז יענעמ׳ס, קוים ווען זי זיין דיינע, ווען זי וויעדער ניט טויגען. אין גרונט נענומען געפעלט דאך דיר ניט נאר יענעמ׳ס אידענע, נאר אלץ וואס עס איז יענעמ׳ס איז בעסער ווי דיינע. אט פרוביר זיך מיט יענעם בייי־מען וועסטו אויסגעפינען, אז דו האסט זיך מיאוס אבגענארט.

— חלילה! דאָס מיין איך ניט, שפרינצע, דאָך אויב דו מיינסט אז דיין מאן האָט דיך געגומען וויל ער האָט זיך פערביינקט נאָך קינדער, אָדער וויל ער האָט ניט געקראָגען וואָס צו עסען אָדער וואו צו שלאָפען — האָסטו וויערער א טעות.

„דיינער" האָט נאָר ד י ך, דיך אליין געגומען, שפרינצע, דיך צוליעב דיר אליין, וויל דו ביסט איהם געפעלען גאָרען. אויב ער האָט דיך אפילו געהיראט צוליעב דיינע פּאָר טאָלער, אויב געלד איז געווען דער הויפּט צווועק, דאן וועט זיך דיעזער צווועק שנעל אויסצווועקלען און דער עיקר וועסטו זיין, און דו קענסט זיין דער עיקר דורך דיין האלטונג.

די פרוי מוז שטענדיג זיין א שטיקעל חצופה, אָבער נאָר פאר איהר מאן.

— איז דאָס אָבער גוט אזוי? האָט נאָר די פרוי פליכטען און דער מאן נאָר ניט?

— געווים האָט דער מאן פּפליכטען. נעווים, שפרינצע, דו וועסט הערען וואָס'ר א צעטעל איך וועל איהם לייענען, אן אנדער מאָל, דאָך חן און זיסקייט זוכט מען ביי דער פרוי. עס איז נאטירליך אז די פרוי זאָל ערשיינען שענער ווי דער מאן, די נאטור האָט איהר שען געמאכט, געגעבען איהר א ערעלערע הויט, רייכערע פארבען, פיינערע פּארמען און גליעדער און דאָס וואָס די נאטור האָט אליין אויסגעצאצקעט זאָל דער מענש ניט פערדארבען.

— יעצט זיי געזונד, שפרינצע, איך וועל ערגעץ געהן אויפזוכען דיין יעקלען.

—... געהט... געזונד!

פון אלץ האלט זיך אליין אין אָרדנונג, ווייל מיט דער הויז האָט דיינער ניט חתונה געהאט, מיט דיר אָבער דארף ער פערברייננען זיין גאנץ לעבען. זעה דו זאָלסט איהם ניט נמאס ווערען!

פראָביר ניט דיינעם אויב ער וועט דיך ליעבען אין א שלומפער, ווייל ער וועט האָבען א ברירה און דו וועסט שפעטער חרטה האָבען.

דו דארפסט וויסען, אז די ביליגעסטע זאכען אין דער וועלט זיינען זייף און וואסער און ווי וויט דיעזע ארטיקלען קענען האלטען דיך און דיין הויז אין אָרדנונג דארף איך דיר ניט זאָגען.

האָב ניט מורא צו קוקען אין שפיעגעל, דו וועסט איהם קיין עין הרע ניט נעבען, דאָך שטענדיג זאָלסטו האָבען א קאם דערביי, קענסט זיך גאר ניט פארשטעלען וואס'ער א ניצליכע זאך א קאם איז וועז מען געברויכט דאס נאר אזוי אפט ווי מעגליך.

דו מאָרסט קיינמאָל ניט פערגעסען אז צאָהן־פולווער קאָסט אין נאנצען א קלייניגקייט און איז ניט אָבצושאצען מיט מיליאָנען.

— וואָס! איז דאָס דער נאנצער צוועק פון הייראטען? אימער און אייביג זעהן צו געפעלען דעם מאן, איהם שאפען פערגניגען און זוכען צו זיין פאר איהם א קוקלע? אזא בעגריף, האָט איהר דאָס מענער, פון א פרוי אפילו יעצט אין די אויפגעקלערטע צייטען? אפשר גאָר אָנטאָן זיך פאר איהם אין לייב קאָליר און טוליענע קליידלעך ווי א באלעט טענצערקע? פוי, דאָס איז שענדליך!

ניט איבער... פערלאָז זיך אָבער ניט אויף דעם, וואָס דו ביזט א מאָל „דיינעם" געפעלען געוואָרען.

ערשטענס ביזטו געווען איינגער, און א יונגע שפרינצע איז נאָר אן אנדער זאַך... צווייטענס האָסטו געארבייט מיט דער גאַל שונאי ישראל, דיין מאן צו געווינען.

דו האָסט איהם אויפגעריצט מיט א שעהנעם יאקיל, מיט בענדלאַך, מיט שפּיצען, מיט א פערפוצטע הוט, מיט שיכלעך און געלע שנאָלען, מיט פּאטשערקעס, מיט א טול און טאקע מיט א ביסעלע שמינקע און א פּלעשעלע פּארפומע. האָסט געזובט צו שיינען און צו שמעקען.

יעצט אָבער ביזטו א „אידענע", דער אמאָליגער כשוף איז געבליבען אין זאַל, וואו דיינער האָט דיך מקדש געווען. די גאָלדענע ליעבע האָט זיך געענדיגט באלד נאָך די גאָלדענע יויך...

אָט הער, אדרבא, וואָס א גרויסער דייטשער דיכטער האָט א מאָל געזונגען וועגען אלע „שפרינצעס" און אלע ליעבעס אָהן אן אויסנאהם:

„אך! דעם לעבענס שענסטע פייער ענדיגט אויך דען לעבענס מאי; מיט דעם גירטעל, מיט דעם שלייער רייסט דער שענער וואהן ענטצווויי". דאָס היסט אויף פּראָסט מאמע לשון, אין אידישע אידיש: „דער דעקטוך און דאָס חתונה געניי, אי, נאָך דער חופּה איז א בראָך צו זיי"...

געדיינק דערפאר, שפרינצע, וואָס איך פערזאָג דיר! דאָס זיינען עטליכע כללים, וואָס דו מעגסט זיי אויסלערנען און גוט אייג'חזר'ן אויף אויסענווייניג, זיי וועלען דיר צוניץ קומען אין לעבען.

דו מוזט זעהן צו האלטען ארדנונג אין הויז, דאך פריהער

שוין ציעמליך גוט אבגעבלאקירט, שוין א ביסעל צוגעלעגען. קיין וואונדער, שפרינצע, עס איז דיר ניט צו פערדיינקען: א פאר קינדערלעך, וואשען, ביגלען, קאכען, סקראבען, בריהען — דאס אלץ לייגט זיך אין די ביינער.

— אהא, איהר קומט שוין צום שכל, איהר כאפט שוין פערשטעהן אן עסק.

— דאס פערשטעה איך שוין פון לאנג, שפרינצע, דאך „דיינער" לעקט אויך ניט קיין האניג. ער זיצט אויך ניט אויפ'ן אויוועז און וואריעט זיך. ער ארבייט, שפרינצע, ער זעהט אז דו זאלסט האבען פון וואנען צו לעבען. די מינוט אבער, וואס דיינער איז א היים, מוזטו איהם דאס לעבען פערזיסען אבער ניט פערמיאוסען.

דו מיינסט, אז ער איז דיינער מוז ער דאס שטענדיג זיין דיינער אונטער אלע אומשטענדען? ער קען ווערען אן אנדערס אויך ווען דו וועסט קיין שכל ניט האבען. קיין גוואלד זאכען זיינען ניטא אויף דער וועלט, און הלואי זאל דאס אזוי ניט טרעפען ווי עס טרעפט!

דו לייענסט א מאל צייטונגען? אויב דו לייענסט וועסטו געפינען געוג טראגעדיעס צוליעב אונגעראטענע וויבער. דער שלומפער האט אנגעמאכט מעהר גרושות און עגונות ווי ערגעץ א חסרון אין דער וועלט.

— איך פערשטעה דאס ניט. פארוואס בין איך מיינעם געפעלען געווארען פאר דער חתונה? בין איך ניט די זעלביגע שפרינצע וואס פריהער?

— נעווים ביזטו די זעלביגע שפרינצע, און וועסט די זעלביגע פערבלייבען ביז אין טויט אריין, א שפרינצע בייט זיך

— נו... נו... סיי ווי סיי, פארוואס?

— האב געדולד, שפרינצע, כאפ ניט! איך וועל דיר דערציילען „פארוואס", אט טאקע דערפאר וואס די אידענע פון „יענער שטוב" וויים זיך ווי צו טראגען, און די „ווייבעל פון אויבען", כאטש זי איז ניט אינגער און ניט שענער פון דיר, האלט זיך אבער א סך ריינער, און גיט אכטונג אויף זיך מעהר ווי דו.

נאר דערפאר געפעלען זיי „דיינעם".

— וויים איך וואס! איך גלויב דאס ניט אויף מיין מאן, דאכט זיך, אז ער האט מיר נאך קיינמאל ניט אויסגערעדט.

— און איך זאג דיר, שפרינצע, דו זאלסט דאס גלויבען. וועז ניט, וועסטו חרטה האבען. דיר דאכט זיך דאס נאר אז „דיינער" רעדט ניט, ער רעדט שוין גאר, שפרינצע, אוי רעדט ער, מיט באקצייגער! אויב ער רעדט ניט צו דיר, רעדט ער צו מיר... ער דערציילט מיר אלץ, איך וויים אלץ, מיר זיינען אלטע גוטע פריינד, אלטע חברים...

אויב איך האב קיין טעות ניט האט שוין „דיינער" דיר אליין אויך א מאל אויסגערעדט פאר וואס דו „קוקסט ניט אויף זיך". פרוף זיך נאר גוט צו דערמאנען! „דיינער" איז א קלוגער, שפרינצע, ער איז דוקא א שטילער און האט פיינד פיעל צו רעדען, אויב דו פערשטעהסט איהם ניט אויפ'ן וואונק ביזטו אויף צרות.

— אויף צרות נאר? צו מיינע שונאים'ס קעפ!

— יא, יא, שפרינצע, דו ווייסט, אז „דיינער" איז נאך נאר א יונגער מאנטשיק, וואס זעהט נאך אוים „נישט צו פערזינדיגען": פיינע וואנצעס און א יונג פנים'ל. דו אבער ביזט

רייד מיט אַ אידענע

א טענה מיט שפרינצע די „ארורה", וואָס פוילט זיך צו פערקאמען און ארומוואשען, ווייל זי האָט שוין חתונה געהאַט.

שפרינצע! פארוואס טהוסטו זיך ניט אָן ווי א מענש? פארוואס פערקאמסטו ניט דיינע האָר און קוקסט זיך ניט איין אין שפיגעל וואס פאר א פנים דו האָסט?

— נאָר א נייעס, זיך אויספוצען! א מיידעל בין איך, וואָס? איך האָב דאָך שוין א לויב צו גאָט, חתונה געהאט און געפעל מיינעם אזוי אויך...

— שפרינצע, דו האָסט א טעות. מיר דאכט, אז דו גע־פעלסט איהם שוין נאָר ניט און טאקע נאָר דערפאר ווייל דו האָסט שוין חתונה געהאט...

— משוגע, סאָנע שראָעל, (שונא ישראל) וואָס פלוידערט איהר?

— דאָס וואָס דו הערסט, שפרינצע: איך וועל דיר פער־טרויען א סוד, צווישען אונז ביידען זאָל דאָס בלייבען, זיי ווי־סען, שפרינצע, אז וועז דו זעהסט ניט, מאכט דיינער חן'דעלאך צו דער אידענע פון „יענער שטוב" און צו דער „וויבעל פון אויבען".

דו וויסט פאר וואָס ער טהוט דאָס?

פאַמיליע

דאָך ווי עס שיינט איז דעם משומד'ס צייט אריבער. מענ־
שען ווערען אויפגעקלערט, מען גלויבט ניט מעהר דעם גע־
שמד'טען, אז ער מיינט ערנסט מיט זיין אויסטויש. זיינע נייע
רעליגיאָנס גענאָסען קוקען אויף איהם מיט פערדאכט און איי־
לען זיך ניט אזוי גיך איהם צו שיינקען זייער צוטרויען. דאס
קומט נאטירליך דערפון, וואָס דער עולם איז יעצט איבערהויפט
ניט מעהר אזוי גלויביג און זוכט אין משומד'ס איבערקעהרענים
אנדערע מאָטיוועז ווי די פערליעבענעם אין א נייעם גאָט און
א נייע תורה. די וועלט פאנגט אויך אָן צו קוקען פיעל מילדער
אויף דעם אפיקורס און מענשען „אָטוואזשניקעם" געהען נאָך
זאָגאר הערען אפיקורסישע דרשות און בעצאָלען פאר א בילעט.
די צייט האָט אונז געלערנט צו זיין ווייכער און נערעכטער גע־
גען די, וואָס זיינען ניט אזוי פערפרומט און דענקען אנדערש
ווי מיר. מיר האָבען יעצט אָנגעפאנגען צו זוכען אין דעם מענ־
שען דעם מענש, אָבגעזעהען אויב ער עסט אין א יארמולקע
אָדער אָהן א היטעל, אויב ער דאוועט מנחה בציבור, אָדער ער
איז עטליכע מעת לעת נאָך „ברכו". אמאָל פלעגט מען פרענען:
„איז ער עפעס א פרומער איד?" און יעצט פרעגט מען: „איז
ער עפעס אן ע ה ר ל י כ ע ר איד?" עהרליכקייט און מענש־
ליכקייט הייבען אלץ אָן מעהר צו פערנעמען דעם אָרט פון פרומ־
קייט און די מורא פאר דעם אונגלויביגען'ס חטאים האלט ביים
פערשווינדען.

אידען און קריסטען, ביידע זיינען יעצט געקומען צום בע־
שלום, אז דאָס וואָס מען פלעגט אמאָל רופען „אפיקורסות"
וואָלט נאָר יעצט געווען פרומקייט און עס איז דערפאר א מורא
צו פערפאָלגען די יעצטיגע אפיקורסים, ווייל זיי וועלען נאָך
אפשר זיין די נביאים פון דער צוקונפט...

לאָזען אין אונז זייער געפּעהרליכען גיפט, וואָס פּלעגט אונז ברייננען דעם טויט.

דער אפּיקורס איז שטענדיג געווען אונזערער, ער האָט שטענדיג געזוכט אונז צופריעדען צו שטעלען און אונז צו פּער־אינטערעסירען מיט זיין אויפריכטיגע פּריינדשאפט און אידיש הארץ, וועהרענד דער משומד האָט נאר געזוכט צו געפּעלען אונזערע שונאים. פּונקט ווי דער דעזערטיר, וואס אנטלויפט פון זיינע אייגענע רייהען צום שונא אין לאגער, קען זיך נאָר ניצליך און פערדיענט מאכען אין זיין נייעם אָרט, וועו ער ווייזט דאָרט אָן די שוואכע פונקטען פון זיינע פריהערדיגע קאמעראדען, אזוי קען אויך דער משומד נאָר אויסנעהמען ביי זיינע נייע „פריינד" אנווייזענדיג דעם אידעמס שוואכקייטען, און דער משומד האָט זיי שטענדיג אנגעווויזען פאר דער גאנצער וועלט.

אפּיקורס און משומד! עס איז צווישען זיי קיין פערגליך ניטא. דער רמב"ם און דער אינקוויזיטאָר פּאולוס, שפּינאָזא און פּעפּערקאָרען, מענדעלזאהן א. ז. וו., א. ז. וו. ווער וועט דאָס פּרובירען דיעזע מענשען צו פערגלייכען? זעלבסטפער־שטענדליך, אז מען קען צווישען די גענעהרליכע משומדים ניט איינרעכענען אזעלכע, וואָס זיינען צוגעשטאנען צו א פּרעמדען גלויבען איבער גוואלד. מיר רייהען דאָ ניט וועגען אנוסים, נעגען וועלכע דער שונא האָט נעהאלטען אין איין האנד די עבודה זרה און אין די צווייטע דעם שווערד. מיר רייהען פון משומדים בכלל, ווי זיי ווערען נעווועהנליך פערשטאנען. מיר רייהען פון הפקר יונגען, וואָס נעהען זוכען ליעבע אין א פרעמ־דען שוים.

אמונה פון דער הערשענדער מאכט האָבען זיי זיך נוקם געווען אָן זייערע פערפאָלגער. דער משומד האָט נאָר פערלאָרען א ביסעל פון זיין גלאנץ אין די פרייערע לענדער, וואו אידען פרעגען ניט נאָך זייערע מסירות און בלבולים, דער אפיקורס אָבער איז אפילו אין דיעזע לענדער אויך ניט אין גאנצען פריי פון רדיפות און אידען האָבען נאָך דאָ אויך מעהר דרך ארץ פאר א משומד, זיי וועלען זיך מיט איהם גיכער חבר'ן, איהם אָנטרויען זייערע ענינים ווי דעם אפיקורס.

— עט — זאָגען זיי — זאָל ער זיין א גוי, אבי ער גלויבט אין עפעס...

אידען לאָזען דאָ נעהן זייערע קינדער אין מיסיאָנערסקע שוהלען און „קינדער גארדענס", און עס ארט זיי נאָר ניט, קוים אבער וואלטען זיי זיך דערוואוסט, אז דיעזע שוהלען און „קינדער גארדענס" זיינען פון פריי־דענקער, אפיקורסים, וואָל־טען זיי די קינדער באלד פון דאָרטען צוגעכאפט. די אפיקורסים, וואָס זיינען געבליבען מיט אונז, האָבען אונז שטענ־דיג אָבגעצאָהלט מיט ברכות פאר קללות. מיר האָבען זיי פער־אבטעט, ג'רודפ'ט, פערביטערט זייער לעבען, אוועקגענומען זייער ברויט און זיי האָבען רייך געמאכט אונזער געשיכטע. זיי האָבען פאר אונז געשטריטען אין אלע אונזערע מלחמות, פערטהיידיגט אונז געגען די שונאים און פול געמאכט די וועלט־ביבליאָטעקען מיט אונזערע אונשטערבליכע ווערק. די משומדים אָבער האָבען מיר קיינמאָל ניט געקענט צופריעדען שטעלען. וואָס מעהר מיר האָבען זיך צו זיי מקרב געווען, אלץ מעהר האָבען זיי אונז געזוכט צו פערשווארצען דעם פנים און אריינ־

עם איז דערפאר זעלבסטפערשטענדליך געווען א גרויסע מצוה צו פעריאגען אן אפיקורס ווי א חיה רעה און איהם אנטאן עינוים קשים.

א פיעל בעסערען מזל האבען אבער ביי אונז אידען געהאט די משומדים. אט די זרע מרעים האבען פאר אונז קיינמאל קיין מורא ניט געהאט און מיר פלעגען זיי טאקע, ניט נאר אבטרעטען דעם וועג, נאר דאס רוב אבגעבען גרויס כבוד און מאכען מיט זיי נאנצע פאראדעז. אין דער צייט וואס מיר פלעגען אויסגיסען אונזער נאנצע גאל אויף דעם אפיקורס, אבווואהל ער האט זאנסט געמעגט זיין דער בעסטער און טהייערסטער מענש, אט אין דער צייט פלעגען מיר ציטערן אויסריידען א שלעכט וואָרט דעם משומד.

דיעזע העפליכקייט אדער פריינדליכקייט געגען משומד איז ביי אונז אידען ניט געקומען חלילה דערפון, וואס מיר האבען איהם שטארק ליעב געהאט. ניט מיט ליעבשאפט האט דער איד געקוקט אויף דעם בן סורר ומורה, זאנדערן מיט פורכט, מיט א שטילען אונבעוואוסטען ציטער: „סטייטש א משומד, וועריים, וואס ער קען נאך א מאל עפעס אויפטהון געגען אידען". און אידען האבען אין דעם פרט קיין טעות ניט געהאט, דען די בלוטיגסטע פון די אינקווויזיטארען אין שפאניען און אין מאנכע אנדערע לענדער זיינען געווען אידישע משומדים, רבנים זאגאר. וואס האבען זיך גע'שמד'ט אום זיך שפעטער צו קענען באדען אין אידיש בלוט. דעם איינציגען זכות, וואס מען האט געקענט אויף מאנכע משומדים געפינען איז דאס, וואס אידען האבען זיי געטריעבען צום שמד מיט זייער פערפאלגונג פאר ניטפרומקייט. נאטירליך וועז זיי האבען שפעטער אנגענומען די

תענית פלענט מען היטען אויב ער פאסט, צו „עלינו" פלענט מען אכטונג נעבען צו ער שפּייט אוים, דען די אמאלינע קליינ־שטעדטעלדינע אפּיקורסים פלענען נאך זאגאר אויסשפּייען צו „עלינו", די יעצטינע נאטירליך שפּייען שוין אויפ'ן גאנצען דאוונען.

בנוגע צו פערפאלנען אונגלויביגע, אדער מענשען, וואס זיינען סתם נעווען פעררעכענט אלס „נעכאפט אין דער מעשה", זיינען די אידען קיינמאל ניט געשטאנען אליין. זייערע שכנים האבען דאס נאך פראקטיצירט מיט מעהר הארטנעקיגקייט און אכזריות. איבערהויפט האבען זיך אויסגעצייכענט אין דעם די ליעב־הארציגע קריסטען. די קריסטליכע אינקווויזיציאן צו בע־שטראפען אפּיקורסים האט קיין פערגלייך אין דער געשיכטע פון מענשליכע ווילדקייט און בלוטדורשטיגקייט.

די פרומאקעס, די קנאים האבען קיינמאל ניט נעוואלט ווארטען ביז גאט אליין וועט איינמאנען זיינע קריוודעס און זיך אברעכענען מיט זיינע אונגעהארכזאמע קנעכט, נאר אזוי ווי די „לינטשערס" אין זיד אמעריקא, פלענען זיי שטענדיג נעהמען דאס געזעץ אין זייערע אייגענע הענד אום איינצושפּא־רען דעם רבונו של עולם א שטיקעל ארבייט. דער כעס אויף די „ניט־פרומע" פלענט זעהר אפט זיין ניט אזוי פיעל פאר זייער ניט פרומקייט ווי דערפאר, וואס דער עולם האט נע־גלויבט, אז צוליעב די אפּיקורסים שטראפט גאט אנדערע, אונ־שולדיגע מענשען. צוליעב דעם אפּיקורס, האבען זיי נעגלויבט, שטארבען קליינע קינדער, קינפּעטאַרענס, שדים כאפען זיך אריין אין שטאדט און פערנארען מוהלים, חתנים און כלות, און שטעלען חופות אין וואלד.

אבצורעכענען מיט א פרעמדען אדער אייגענעם געפערליכען שונא, זיינען זיי אבער שטענדיג געווען שטארק געגוג „אנצו־לערנען" אן אפיקורס.

קהל האט זיך ניט געקימערט וועד דער מענש איז געווען, קוים איז ער ניט געשטאנען אויף קיין גוטען פוס מיט די תרי"ג מצוות און האט זיך ערלויבט צו מאכען א זויערע מינע אפילו אויף דעם קלענסטען מנהג האט מען שוין געהאט אויף איהם אן אויג.

וועו מען האט געהאלטען ביי אויפטרעטען געגען אונגלוי־ביגע איז אפילו אזא ליכטיגער שטערן ווי ברוך שפינאזא אויך קיין יחסן ניט געווען. מען האט זיך ניט נערעכענט מיט זיינע אונבעגרענצטע ידיעות און ערהויבענע דעות און חקירות, זאנ־דערן מען האט פערלאנגט פון איהם א פאלשטענדיגע חרטה אויף זיינע פרייע געדאנקען, וועו ער האט ניט געפאלגט, האט מען איהם אריינגעלייגט אין חרם.

אפילו דער רמב"ם אליין האט ביי די פערברענטע פרומא־קעם קיין צורה ניט געהאט, מען האט איהם אויך ניט געשאנע־וועט. וועו עם האבען זיך געפונען רבנים, וואס האבען געזעהען אין רמב"ם'ס ספרים אפיקורסות האבען זיי דעם מחבר מחרים געווען און זיינע ווערק פער'משפט צום פייער.

ווער ווייס ניט פון די צרות, וואס א אידישער לעהרעריל, אדער סתם א משכיל פלעגט א מאל אויסשטעהן אין די קלייגע אידישע שטעדטלאך פון ליטא, פוילען און גאליציען? מען פלעגט נאכשפירען זיינע טריט און בעטראכטען די בעווענונג פון זיין שאטען. מען פלעגט וועגען און מעסטען זיינע ווער־טער טאמער וועט מען אין זיי געפינען אפיקורסות. אין א

משומדים און פרייע דענקער

דער גורל פון בויד ביי אידן און אנדערע פעלקער
אמאל און היינט.

ייט די וועלט געשיכטע האט אנגעהויבן ווארפן איהר ליכט אויף מענשליכע מעשים זעהען מיר א שטארקע שנאה צו די וואס גלויבן ניט, אדער גלויבן אנדערש ווי דער כלל. דער אונגלויביגער, דער אפיקורס איז שטענדיג געווען א פלעק אויף דער משפחה, אן אונגעבעטענער גאסט ביי זיינע קרובים, אן אונגעווינשטער מיטגליעד אין דער קהלה און א פערדעכטיגער שכן ביי זיינע שכנים.

אין די „אלטע גוטע צייטען" ווען פרומקייט האט נאך געטהראנט צווישען די שטערבליכע; די גיסטליכקייט האט נאך געטראגען איהר שלאפראק אויף בויד ארבעל; רעליגיאן האט איינגעמאהנט איהר חוב ביד חזקה און „דער צוועק האט געהייליגט די מיטעל", — אין יענע צייטען פלעגען זיך די „קטני אמונה", די קליין־גלויביגע אויסריכטען א פינסטערן סוף.

וועה איז געווען דעם, וואס האט זיך ערלויבט צו דיינקען אין אמונה זאכען אנדערש ווי דער כלל, זיין שיקזאל איז דאן געווען צוגעזיעגעלט. אט ווי שוואך אידען זיינען געווען זיך

נען איז אויך ניט כדאי, ווייל נאָט דארף ניט קיין קאָזאקען, וואָס זאָלען זיך אָננעהמען פאר זיין מאָראל...

די פאסטער דארפען ניט געהן זוכען די ניט־פאסטער אין די קלאָבס און פעראיינען, ווייל דאָרטען עסט מען ניט אויף להכעים פונקט ווי אין שול דאוועט מען ניט אויף להכעים, און עסען האָט א רעכט יעדער אייגער, וואָס האָט נאָר אפעטיט.

זאָל דער יום כפור־מחזור ניט ארויסרופען דעם יום כפור־פאָמפעניק אויף א דועל, דער לעצטער האָט דאָס רעכט און די פרייהייט זיך צו ברעקלען (אויב ער האָט נאָר א יוניאָן לייבעל) פונקט ווי דער ערשטער האָט די חוצפה זיך צו צושפרייטען איבער'ן סטענדער. זיי זיינען ביידע גלייכע יחסנים. אין א פאָנ־דאָם איז, גלויבט מיר, דער „מראה כהן" פונקט אזא תקיף ווי די לינקע תפילה זכה, וואָס שרייט „ה" לא היה ולא נברא".

זאָל אויך די יארמולקע־ברינגארע וויסען, עס שאדט ניט, אז די צוקונפט געהערט דעם קאָך־בוך און ניט די סליחה. מען האָט זיך שוין גענוג איבערצייגט אז מיט פאסטענים קען מען קיין חובות ניט צאָהלען. איהר מעגט פ א ל ע ן טויזענד מאָל כ ו ר ע י ם, וועט איהר דאָך מוזען א ו י פ ש ט ע ה ן און לויפען בעגינען צו דער ארבייט. אין אמת ערנסטע ענינים העלפט דער יוניאָן־ביכעל מעהר ווי דער מחזור און דאָס רוב ריכטיגע יוניאָן־לייט האָבען פיינד צו פאסטען הפסקות, דען זאָנסט וואָל־טען זיי זיך ניט פעראייניגט געגען די וואָס צווינגען זי צו הונ־גערען.

אויך, און פאסטען קען נאר דער מענש, צייטענווייז אויך א סלעק־אפרייטער. טא צו וואס לוינט זיך דאס צו שטעלען אין מיטען גאס מיט א שטיק לעבער־וואורשט, וועז א קאץ און א קאטער קענען מיר נאכטאן?

וועז אלע וואלטען נעווען אועלכע מאנען־פרויענד ווי איך, וואלט שוין דער מאגען, און אפשר דער „מנן אברהם" אויך לאנג ארויס פון דער מארע... אמווייניגסטענס וואלט איך אט דעם בעהאלטענעם זולל וסובא אנגעפייפט שענע עטליכע טעג אין יאהר און וואלט דאס מיך ניט געהונגערט, וואלט איך זיך מיט איהם אבגערעכענט טאקע אום יום כפור. נאר סיי ווי סיי, ער קען לאנג ווארטען איך זאל זיך מיט איהם בעריהמען, איך זאל שטעלען דעם מאגען העכער ווי דעם מח אדער דאס הארץ.

דער יום כפור־מעדאל האט אבער צוויי זייטען. פון איין זייט איז מיאום א מויל מיט אן ארויסגעשטרעקטע צונג און פון דער אנדער זייט איז חלשות א מערידאלניק מיט פויסטען. די קיטעל־אידען דארפען דאס האבען אין זינען און זיך ניט לאזען אויפבורען פון פינסטערע צייטונגס־שארלאטאנעס, וואס העצען אויך צו פאגראמען אויף פרייד־ענקער.

פאסטען איז אפשר א גוטע זאך פאר דעם, וואס האט דער־פון הנאה, פונקט ווי קראצען זיך, דאך וועז איינער וויל דאס ניט איז ער אויך ניט דער ערגסטער.

צו קאקעטירען מיט'ן פאסטען, זיך איבערנעהמען מיט'ן האקען קאפ אן דער וואנד, מיט פעטש פאר עליות און גרייזלען קולאקעס אויף איינעם, וואס וויל ניט לינען ראקום אויף א אומריינע פאדלאגע פון א שול און וויל זיך ניט בוכטשען אין הארצען קיין „חטאתי" — יא, זיך בויאנעווען פון גאט'ס וועג־

כען א מויל מיט וואורשט נעגען א גלות־איד, וואס וויינט אין דער יום־כפור׳דינער שמונה עשרה אויף זיינע נע׳הרג׳עטע פרייַנד אין די גלות לענדער.

ווי דום, ווי לעכערליך דאס איז אין צוואנציגסטען יאהרהונדערט צו וועלען ווייזען די פרומע, אז כאטש מען עסט אום יום כפור, פון דעסטוועגען שטארבט מען ניט באלד אויף אן ארט. דער גרעסטער פאנאטיק וויים שוין יעצט אז מיט נודעלזופ לעבט מען לייַנגער ווי מיט סליחות, און אז קאלבס־בראטען זעטיגט מעהר ווי „יעלות".

עס איז אויך א משוגעת צו קומען אבזיכטליך נעבען א שול אום יום כפור רויכערען א סיגארעט. דער דאזיגער מיטעל איז נאך אלץ ניט קיין בעווייז, אז עס איז קיין גאט ניטא.

אידען גלויבען, אז אמונה מיט רויך זיינען זיך גאר ניט קיין שונאים... קטורת ר ו י כ ע ר ע ן איז א טייל פון אידישקייט. אידעלעך שרעקען זיך איצט ניט אזוי שטארק פאר אן אנגענצונדענעם פאפיראס. עפעס א קאטאווטס, מען האט צו טאן א רונדען מעת־לעת נאכאנאנד מיט „ש ר פ י ם", מיט ב ר ענ ג ע נ ד י ג ע מלאכים, מיט „אש אוכלי אש". מיט פ י י ע רד י ג ע תפלות און טאקע מיט פייער־לייט אויך...

היינט פרעגט סתם ביי ליאד א דאקטאר וואס פערשטעהט א קרענק, אויב ניקאטין איז ניט נעפעהרליך און אויב רויכערען איז ניט א שערליכע לוידענשאפט!

פון דעם דאזיגען שטאנדפונקט קומט דאך ממילא אויס, אז עס איז מעהר גבורה צו בעהאלטען די סיגארעטס, איידער אנאנסירען א פעקל מאכארקע נעבען בית המדרש הגדול. און איז דאס עסען נופא ניט מעשה בהמה? א פערד עסט דאך

איהר א טעות, מיר זיינען שוין בה"ש צופיעל צוגעוואוינט צו זעהן ווי דער גרויסער, גלויביגער עולם פאסט, וועו א קליינער טייל לעבט א גוטען טאג...

די וועלט האָט איהר שטענדיגען יום כפור און יום כפור־באל: אָט דאָ הונגערט מען און מען פיניגט זיך מיט אלע פינף ענוים, מען שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואנד, מען האקט זיך אין האר־צען, מען רייסט זיך ביי דער „עבודה", מען איז „כורעים ומשתחוים", מען ווייגט און מען יאָמערט קהלות־ווייז, מענער, פרויען און קינדער, יונג און אלט, מען ראנגעלט זיך מיט'ן שטן המשחית, מיט דעם פינסטערען, בלוטיגען קטגור... עם איז יום כפור... און אָט באלד דערביי טאקע איז א יום כפור באל: מען עסט, מען טרינקט, מען טאנצט און מען ווערט משוגע פאר נחת...

א עקסטרא הוליאנקע אום יום כפור און דוקא נעבען א שול!

א קנאפּע חכמה, כ'לעבען, זיך צו רייצען מיט הונגעריגע, פערשמאכטע, צובראָכענע ווייבער, וואָס קומען אָבגעבען קאָנ־צערט אין בכיות, א זאך, וואָס דער גלות און די אמונה שטו־דירען שוין איין מיט זיי אזוי פיעל דורות, און האָבען זיי דאָס ענדליך אויסגעלערנט.

עס איז א סך מעהר חריפות צו געווינען די פאסטער מיט גוטען און זעהן, אז מיט דער צייט זאָלען א ל ע עסען און עס זאָלען קיין תענית'ים ניט זיין, איידער זיך דערווייל צו ב א ל ע־ו ו ע ן אליין...

אלץ האָט א גרענעץ, אפילו די פרייהייט.

ניין! עס איז ניט עסטהעטיש, ניט מאָראליש אויפצומא־

פאַסטען

מחזור, דאַרע־קישקע און פויסטען.

מיר וואַרט ניט אויב איהר עסט יום כפור,
אויב איהר פאַסט לויט דעם געבאָט,
דאָך אנגאָזשירט ניט „דושעק די ריפער"
אנצוגעהמען זיך פאר גאָט.

די דאַרע־קישקע און דער מחזור
וועלען שוין צום רב ניט גיהן...
גאָט איז אויך ניט אזא אכזר,
וואס פערפאַהרט באלד אין די צייהן.

דאָס רייצען זיך און די קולאקעס
שליימען נאר די שונאים'ס קעס:
זיי זעהען, אז אייך גלוסט זיך מכות,
גיעבען זיי אייך ערשט די קלעס...

טו זעהט און לעבט בשלום, אידען!
קימעל־כת און פרייער דור,
דען וואורשט־פאַגראַמען מיט מעריזען
פאסען ניט צום נייעם יאהר.

עסען אום יום כפור!
אויב איהר מיינט, אז דאָס איז אזא גרויסער אויפטו, האָט

„9 טעג". מיט א אַיסטער איז סתם א פערנניגען. מען דארף איהם ניט קוילענען, ניט ברק'ענען ,ניט טרייבערען, ניט וויי־קען און ניט זאלצען. ער ווערט געבאַרען כשר און פארטיג ווי א רבין'ס אן אייניקעל אַדער אן אמעריקאנער יורש'טע... מען שלינגט ארונטער א מנין אַיסטערס ווי די עשרת בני המן, בנשימה אחת און מען מעג באלד עסען קעז און טרינקען מילך. מען דארף ניט דערצו קיין רב און קיין רביצין, קיין שולחן ערוך, קיין קשיות און קיין שאלות — עס איז כשר!

דערווייל זיינען נאַך פאראן איבער אַיסטערס חלוקי דעות, מען איז זיך נאַך מישב, באלד אַבער וועט מען ארויסגעבען אויף זיי הכשרים און מען וועט זיי פערקויפען אין אלע אידישע קראַמען. מען וועט זיי שטעלען אין משאַלענט, מאכען פון זיי א קוגעל און זינגען „יום זה מכובד"...

מיט גוטען לאָזט זיך אפילו א בהמה אויך ניט קוילענען... דען וואָס וויסען בהמות פון תיקון הנפש? וואָס וויים א שעפּס פון א מצוה און א ציעג פון עליות נשמה? דאָך, וען די בהמה ווערט געבונדען און זי הערט, אז מען מאכט איבער איהר א ברכה, האָט זי סוף כל סוף אליין אויך הנאה... א קליניגקייט צו ליגען שפּעטער ביי כלי קודש אויפ'ן טעלער, צו זיין ביי'ם גבאי א „של ראש", ביי א שניידער־באָס א „של־יד", ביי א פּראָצענטניק א מזוזה און ביי א מלמד א קאנטשיק צו שמיסען אידישע קינדער!...

אמת, די אמונה מישט זיך טאקע ניט אריין אין די פּליישׂ־פּרייזען. זי זאָגט דעם קצב ניט קיין דעה און דעם טראָסט ניט קיין מוסר, דערפאר אָבער זעהט זי אז מען זאָל גוט שחט'ן... מען זאָל ניט דערלאנגען סתם מיט א האק איבער'ן מח ווי א פּראָסטער גזלן, נאָר עס זאָל געארבייט ווערען יורה דעה'דיג: מען זאָל ריכטיג איבערשניידען די האלז, ריכטיג ציהען די אָדערען, ריכטיג אויסקוועטשען דאָס בלוט, ריכטיג אָנזאלצען, עס זאָל זיין כשר...

א קצבים־סטרייק איז דערפאר א'ן אונגליק פאר'ן אידישען עולם, דען פּלייש מוז מען עסען און דעם פּרייז איז שווער צו צאָהלען און עס וואָלט טאקע געווען זעהר ביטער ווען גאָט וואָלט ניט צוגעשיקט די רפואה פאר דער מכה — דאָס איז דער אָיסטער!

א געזונד אין אָיסטער און א געזונד אין די רעפּאָרמער „רבנים", וואָס האָבען איהם מתיר געמאכט!...

א אָיסטער איז ניט פּלייישיג און ניט מילכיג און מען מעג איהם עסען אָהן א ברכה, עסען אום שבועות און אפילו אין די

די גאנצע וועלט וועט פול זיין מיט „בשר כשר". וואו מען וועט וואַרפען אן אויג וועט שטעהן א מזבח צו גאָט אויף וועלכען מען וועט מקריב זיין קרבנות... מיסטער „קאָהען" און מיסטער „ליווי" וועלען זיך וויעדער „ארומכאפען"... „ליווי" וועט אויפשפּיעלען און „קאָהען" וועט אויפזינגען, עס וועט רויכערען און שמעקען און ישראל וועט זיך בעלעקען...

ניין! א איד קען ניט זיין קיין וועגעטאריאנער און ווען א איד זאָגט מיר, אז ער עסט ניט קיין פלייש אוים פרינציפ, איז ער סתם, זאל ער מיר מוחל זיין, א בהמה. וועגעטאריאניזמום איז א בפירוש'ע סתירה צום יודענטום, א דם שונא דאָס גאנצע אידישקייט...

אנו, זאָגט אדרבא: ווען מיר זאָלען זיין וועגעטאריאנער, וואו וואָלטען מיר גענומען א ספר תורה, תפלין, מזוזות און רצועות צו שלאָגען מלקות?... ספרי תורות, תפלין און מזוזות, — מען מוז דאָך שינדען די הויט, אנדערש קען דאָך דאָס ניט ווערען... מיט גוטען וועלען דאָך פון דעסטוועגען די קעלבער ניט געבען זייער פעל... אָט ווי נאריש די קאלב זאָל ניט זיין, וועט זי דאָך ניט בעטען מען זאָל איהר אראָבציהען דאָס לייב אויף א „רייניגקייט", אז אידען זאָלען זיך האָבען איבער וואָס צו פראסקען, פאָגראָמשטשיקעס — וואָס צו רייסען און רעפארמער ראבבים — וואס ארויסצוואוואַרפען פון טעמפּעל.

ביי אידען ווערט דאָס שוין אָבער אלץ רעכט. א איד מאכט א ברכה און שניידט איבער דעם נאָרגעל ווי דער דין איז... ער איז „מתקן" די בהמה און האָט נאָך דערביי א מצוה. אלם וועגעטאריאנער מיט גריטשענע נעפיהלען, וואָלטען מיר גאָר ניט געקענט קומען דערצו.

דער „ורחמיו על כל מעשיו" אליין האָט אויך א געטליכע הנאה פון א פרישען קאלבם־בראטען, א געזונדען ביעף־סטייק, אָדער א שענעם געבראָטענעם יונגען בארן...

וען די אמת'דיג פרומע, פערברענטע „כנסת ישראל'ניקעם" וועלען מיט דער צייט איה"ש אויספיהרען דאָס זייעריגע, זיי וועלען בעגראָבען די אפיקורסים טיעף אין דר'ערד און וועלען קומען צוריק אין ארץ ישראל אין יארמולקעם און שטעקשיכלאָך — יא, וען דאָס וועט איה"ש מקוים ווערען, וועלען זיי מאקע אָבגעבען דעם אויבערשטען זיין חלק פאר דער גאנצער צייט, וואָס ער האָט נעבאָך געשמאכט מיט אידען אין גלות...

אוי, וועט מען זיך דאָס א נעהם טאָן צו די קרבן'קעם, צו די „חטאתים", די שלמים און די עולות. אוי, וועט דאָס רינען בלוט און עם וועלען קנאקען ביינער! גאָט וועט אזש אָנקווועלען פאר תענוג... די וועגעטעריאנער וועלען צופוקעט ווערען קוקענדיג ווי אידעלאָך האָבען א סעודה אין אלהים'ס שוים... און דער ריח נחוח וועט אויפגעהן אין זיינע הימעלשע נאָזלעכער.

א פייג וועט דאן דער פלייש־טראָסט א דעה האָבען געגען אונזער נאָט, וועלכער איז דער טראָסט פון אלע טראָסטס, צו וועמען עם בעלאנגען טאקע מיט אן אמת אלע בהמות, חיות און עופות, פאר וועמען די פאשע, דער שטאהל, די יאטקע און אפילו די יאטקע־הינט מוזען זינגען שירה... די „כנסת ישראל'ניקעם" וועלען דאן ווערען די איינציגע אקציאָנערען אין דעם גרויסען, געטליכען, כשר'ן טראָסט און וועלען קוילענען פיעל זייער הארץ געלוסט!...

שטאָט וואָס מענשען גריזשען כאָליאוועס, קענען זיי בעסער קייען די ערד און שפּאָרען א טאָלער...

מעגליך, אז איך בין דערמיט א שטיקעל טיראן, נאָר איך זאָג אייך, דאָס איך בין מיט די וועגעטעריאנער נאָר ניט אייג־פערשטאנדען.

איך בעגרייף ניט זייער פילאָזאָפיע. איך רייד שוין ניט דערפון, וואָס אויפהערען פערצעהרען לעבעדיגע זאכען מיינט פשוט אויפהערען אליין צו לעבען, וויל די לופט, וואָס מיר אטהעמען און דאָס וואסער, וואָס מיר טרינקען, זיינען פול מיט לעבעדיגע קלייזלאך און ביי יעדער טרונק כליאָבעט מען אריין אין זיך א גאנצע „חברה", אפשר נאָך מיט א „פּרעזידענט" מיט אלעמען, — יאָ, איך רייד שוין ניט דערפון, וואָס אייגענטליך דאָס אליין וווייזט נענוג ווי וויט די וועגעטעריאנער פּלוידערען. איך וואָלט סתם געוואָלט פרעגען די קאָרטאָפּעל־העלדען וואו זיי וועלען נעהמען שטיפּעל?

מילא, עסען קען מען שוין גראָז, בפרט נאָך אום שבועות, דער יום טוב פון גרינס. מען קען עסען „פּאָטייטא־סאלאט", שטשאוויי מיט סמעטענע, באָטשווינע מיט אייער, וועלישע נים און טערקישע יאָנדרעס, דאָך ווי מאכט מען שטיפּעל פון זויער־קרויט?

איבערהויפּט האלט איך ניט פון די וועגעטעריאנער, טאקע צוליעב אונזער הייליגער תורה, וועלכע הייסט אונז עסען פלייש מיט'ן פולען מויל. און ניט נאָר מיר, זינדיגע מענשען, וואָס זיי־נען אליין שטיקלאך חיות, מענען רוקען אין זיך וויענער וואורשטלאך, „פריקאזי", געפילטע העלזלאך, פופקעס, לעבער־לאך, געזונטע גריוועז וכדומה, נאָר אפילו דער רבונו של עולם,

גאם מיט טייערע פלייש און דוקא ערב שבועות, וועו עס איז כראי צו עסען און זיך משמח צו זיין.

און מערקווירדיג ווי די קצבים, פונקט ווי אלע אונזערע קעסט־פערזאָרגער, געפינען באלד א תירוץ אויף זייערע קרימי־נעלע מקחים!

דער פלייש־טראָסט שרייט זיין אלטע טענה, אז עס וועט רען קנאפער בהמות אין אמעריקא... די קצבים שרייען, אז מען רייסט זיי די הויט מוזען זיי „נעהמען די געדערים"... די פי־שער שרייען, אז עס איז יעצט שווער צו כאפען א ריכטיגען „העכט" און „סאָקערס" זיינען געווָארען יחסנים... דער מילך־מאן שרייט, אז די קיה פאָדערען גלייכע רעכטע און ווילען זיך ניט לאָזען מעלקען... די גרינס־הענדלער שרייען; אז די פעל־דער האָבען זיך שוין „אויסגעגרינט", די אייערניצעס שרייען, אז די „אייער זיינען קליגער ווי די היהנער" און ווילען זיך ניט לאָזען לייגען...

דער כלל, יעדער איינער איז גערעכט און אויסער נעדולד און נארישקייט איז אלצדינג בראנד־טייער, מען קען זיך צו קיין זאך ניט דערשלאָגען.

יאָ, א קצבים־סטרייק מאכט שטענדיג גרויסע צרות און אלס א צוליג קומען נאָך די „וועגעטעריאנער", מענשען וואָס עסען שאָלעכטס, און שיטען נאָך זאלץ אויף די וואונדען. די וועגעטאריאנער האָבען מאָדנע טענות. זיי זאָגען, אז בהמות זיינען מאקע נויטיג, וויל מען דארף האָבען וועמען צו מעל־קען, אָבער פלייש דארף מען אויף כפרות. זיי שרייען, אז די נאטור איז ריך געגוג אין גוטע פראָדוקטען, וואָס זיינען בעסער ווי פלייש. די ערד, זאָגען זיי, איז פעט און זאפטיג, און אנ־

ניט פיינד געהאט. אידען אבער האבען שוין לאנג אן גאט פער־
געסען...

צום בעסטען שילדערט דאס דער מחבר פון „ברכי נפשי".
ער שטעלט פאר דעם גוי'אישען „לא לנו" עכט רעאליסטיש.
ער איז מודה, אז דער גוי'אישער גאט איז ניט טאנדעטנע, נאר
טאקע במחילה האנד ארבייט און טויג דאך ניט.

זייער גאט איז גאר ניט וועדטה,
ניט ער זעהט און ניט ער חערט.
ניט ער שמעקט און ניט ער טאפט.
ניט ער רעדט קיין אייניציג וואדט,
שטעהט א גולם אויף אן ארט.
שטיין און ביין צונויפגעקלאפט.
האט א האפט ווי זייגע מאכער.
אבער אונזער גאט איז גרויס:
אי א בריה, אי א זנאכער,
אי א שלאפער, אי א וואכער.
און ער טראגט די וועלט אין שוים.
איהם זאטשעפען איז א גרויל
און עס איז אונז טאקע וואויל.

* * *

דערפאר בין איך טאקע א איד און וויל ניט ליידען קיין
פערשטערטע שבתים און ימים טובים מיט קצבים־סטרייקם,
וואס פערמעסטען זיך מיט'ן יאטקע־קלאץ איבער'ן טשאלענט,
איבער די יום טוב'דיגע קרעפלאך. איך וועל די קצבים קיינמאל
ניט מוחל זיין זייער מורא, וואס זיי האבען געמאכט די אידישע

האָט געהאָלפען רוסלאנד כאפען אונטערגעהאקטע זייטען אין מאנדזשוריען ?

איך גלויב ניט, אז די גערַאטענע אזיאטען זאָלען זיך זוכען אייגקויפען אין יחוס פון די אייראָפעאישע אנטיסעמיטען און זיך אויסלערנען ביי דער קירכע מאכען פּאָגראָמען און בלוטבלבולים אויף אונבעשיצטע אידען און דוקא וועלען ארויסטרעטען נעגען אריפמעטיקע. דען יאפאן וואָלט דאן געמוזט רעכענען, אז דריי מאָל איינס איז א נעכטיגער טאָג.

יאפאן וואָלט זיך זעהר מיאום אָבגענארט, וועו זי זאָל חתונה האָבען מיט'ן צלם און זיך אייגקויפען אין טאָרקווע־מאדאָ'ס משפחה.

אין דעם פּרט פון אמונה זיינען מיר אידען שוין פיעל גליקליכער. דען אויב יא גלויבען, דאן איז אונזער גאָט דער בעסטער. יאָ, דער בעסטער נאָך אלע זיעבען זאכען. אונזער גאָט האָט צוגענומען דעם הימעל פאר זיך און האָט אונז איבערגעלאָזט גאנץ עסעקס סטריט און העסטער סטריט... מיט אלע זייערע אוצרות: מיט זייערע בתי מדרשים, זייערע חדרים, זייער פיש־מארק, זייערע אידישע ציטונגען, זייערע סמבאָליקער, און זייערע זויערע אוגערקעס.

אונזער גאָט איז ערהאבען און איז מיט די מענשען קיין שמעלקע ניט, דאָס הייסט — ניט צופיעל שמעלקע. ניט מען טראָגט דאָ ארום פערקויפען זיינע בילדער, ווי די גוים טוען דאָס מיט ז י י ע ר ע ן. ז י י קענען זייער גאָט'ס גאנצע ביאָגראפיע. זיי וויסען זיין גאנצע משפחה, ווער זיין מאמע'ס מאן איז געווען, ווען זי האָט זיך בענארישט און אין וועלכען שטאָל ער איז געבאָרען געוואָרען און וועלכע נקבות ער האָט

סתם אזוי, אין דער וועלט אריין, אויפ'ן פראסטען אופן? חלילה!

מען גיט איהר דוקא אב גרוים כבוד. מען טוט איהר אן א נאלדענעם שפענצער, א זיידענע רעטאנדע מיט א גארטעל און מען שליסט איהר צו בחדרי חדרים, זי זאל חלילה ניט כאפען קיין גוט אויג. שפעטער, וען איוואן, סטעפאן און בולוואן צו־ריסען איהר אין שטיקער, פערגוואלדיגען איהר... מאכט מען א גרויסע לויה, מען בענראבט איהר אויפ'ן קישינעווער בית עולם און מען זאגט א רבנן קדיש...

עפעס א קליניגקייט אזא טייערער מת, אזא בר מנן!

אין אמת'ן אבער פיהלט זיך די תורה אויפ'ן בית עולם מעהר אין דער היים ווי אין שול. דען צו זיין בענראבען צווי־שען טויטע איז ניט אזוי שרעקליך ווי צו זיין טויט צווישען לעבעדיגע...

אבער אלץ די אייגענע מעשה. קיין ביזז זאל ניט זיין. צוריסען א ספר תורה, געהט מען אין מקוה און מען שרייבט א נייע און אידען בלייבען אידען...

דריי זאכען וועלען מיר שטענדיג האבען: קעלבער, וואם מען וועט שינדען אויף ספרי תורות, אידען וואם וועלען געהן אין מקוה, און אידען וואם וועלען קושען...

אונז איז נאך קיינמאל ניט איינגעפאלען ווי די יאפא־נעזער וועלכע, לויט ווי די צייטונגען האבען געמעלדעט, ווילען בייטען זייער רעליגיאן אויף דער קריסטליכער.

יאפאן דארף ווירקליך זיין משוגע צו וועלען אויסטווישען איהרע עבודה זרה'ס אויף די עבודה זרה פון קריסטענטום. וועל־כע גבורות האט זי געזעהען פון דעם גוי'אישען גאט, וועלכער

יאָ, איצט, אז מיר האָבען שוין די תורה, זעהען מיר פון דעסטוועגען, אז זי איז גאָר ניט אזא בער, אז מען דארף זיך פאר איהר ניט שרעקען. אמת, עס איז אָננעזאָגט צ ע ה ן מאָל מיט'ן הארבען וואָרט, וואָס מען ז א ל און וואָס מען ז א ל נ י ט טאָן, דאָך וועז מען פאָלגט ניט איז אויך קיין אחריות; — ווערטער שלאָגען זיך דען? אי וואָס, „מען וועט שפּעטער ווערען אויסגעריסען"? קודם פאָלג איך ניט און טו מיר עפּעס!

א איד זאָגט דאָך נאָר צו, וועז ער מ ו ז, שפּעטער זוכט ער שוין א וועג זיך ארויסצודרעהען. א ברירה האָט ער? נעה זיי מקיים זאכען, וואָס זיינען איבער דיין יכולת!...

עס איז אָננעזאָגט געוואָרען „לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", האָט מען גראד צוגעלייגט דעם רבונו של עולם אן ארויסהעלפער: „דער רבי פון נוצרת"... מען זעהט דאָך בחוש, אז עס איז שווער פאר נאָט אליין זיך אָבצוגעבען מיט אזא שלעכטע וועלט, האָט מען איהם אביסעל פערגרינגערט... דו, רבונו של עולם ווילסט דאָס אפילו ניט ליידען, עס פאסט דיר ניט; וואָס היסט עפּעס א גאָט זאָל ניט קענען... נאָר מיר פאָלגען ניט; מיר האָבען אויף דיר רחמנות, און אפשר וועט אונז טאקע ארויסקומען דערפון א שטיקעל טובה...

מען האָט אָננעזאָגט „זכור את יום השבת לקדשו", זיצט מען גראד שבת און מען נעהט העמדלאָך, אז מען מוז, מוז מען...

אָט אזוי נעהט זיך עס כסדר ווי א מזמור: מיט פּראָצענט נעהמען, מיט גלויבען אין פאלשע נביאים, וכו' וכו' וכו'. דו שריי און איך טו דאָס מייניגע.

מיינט איהר, אז מען מאכט דאָס מיט דער תורה, עט

אידען האָבען זיך אָנגעכאפט „נעשה ונשמע", נאָר פון דעסטוועגען האָט דאָס געפיקט אין פופיק: געה זיי מקבל א „מתנה", וועלכע גאָט האָט אָנגעבאָטען אלע אומות און יעדערער האָט זיך ארויסגערעהט מיט א תירוץ!

עם איז אפילו פאראן א ויש אומרים, אז אידען האָבען זיך אויף געוואָלט דערפון ארויסדרעהען, נאָר מען האָט אויפגעהויבען אויף זיי דעם בארג, דעם גיגעלניק און אויסגעשריען מיט גבורה:

— נעהמט עס צו, וואָרום דאָ איז אייער קבורה!

דעם איד העלפען ניט קיין תירוצים. אז מען זאָגט איהם „נעהם", איז פארפאלען, מוז ער נעהמען, וועו דאָס זאָל אפילו זיין א תורה... וועו ניט ניט מען קלעפּ. אגב פלעגען אידען אמאָל טאקע זיין שטיקלאך טרוסען. זיי פלעגען מיינען, אז מען פערמעסט זיך דערלאנגט מען שוין. און זעהענדיג, אז זיי האָבען מורא, האָט מען זיי געגעבען אויף אן אמת.

דאָס איז די אלטע אידישע טבע זיך ניט צו שטעלען אנטקעגען און מקבל זיין אלץ, וואָס מען גיט זיי, אויסער אין שול, נאטירליך, וואו א איד לאָזט זיך ניט נעהמען אויף זיבער, ווי אונזערע חכמים זאָגען:

„קוקט אן א מין בריאה!
דאך פאר אן עליה, —
א טיגער, א גבור מלחמה!
וואו מאָטקע, וואו מאיר?
א שטיק מאָקקאָבעער,
א העלד, וואס שטעלט איין די נשמה"!

תורה-געדאַנקען

קצבים־סטרויק און צער בעלי חיים.

אַט צו דאנקען, שוין אראבגע'פטור'ט מתן תורה אויף!
עס איז שוין דאָ די עשרת הדברות און אידען האָבען שוין אויף וואָס עובר צו זיין.
אויס קולות וברקים, אויס טויט־שרעק.
ניט עס ברענט און ניט עס רויכערט און, אז עס מאכט זיך חלילה א שטיקעל פייער איז אויך ניט קיין אחריות... כל־זמן די פייער אסיקוראציע בלייבט אין גאנצען...
אויס הארץ־קלאפענים און אויס סכנה! דער בארג סני האָט זיך איבערגעבייזערט און סטראשעט ניט מעהר... איבריגענס האָבען זיך שוין אידען צוגעוואוינט צו דונערען און בליצען... צו שליידערנים און וואַרפענים און קימערען זיך שוין גאָר ניט. וויטער ווי פון וויילנע נאָך אמעריקא, נאָך ארגענטיניען אָדער נאָך ניו־זעעלאנד קען דאָך שוין ניט וואַרפען, פון דעסטוועגען לעבט מען...
יאָ, רבותי, עס איז א גליק וואָס מיר האָבען שוין מקבל געווען די תורה און מיר וויסען וואו מיר האלטען אין דער וועלט. אידער מען האָט דאָס אונז דערלאנגט, האָבען מיר זיך דאָך גאָר ניט געקענט פארשטעלען וואָס דאָס איז אזוינס. אמת,

אבער אפילו די אַרטאַראַקסען האָבען אויך געהאט א טעות.
זיי האָבען פלוצלונג דערזעהן די אלגעברע אונטער'ן יורה דעה
און ווי ישיבה בחורים האָבען זיך אַנגעהויבען וואשען מיט זייף
און לערנען דקדוק...
פארפאלען! די אמונה דארף גלעקלאך.

צאצקע די מטבע, וועלען די רעפאָרם „ראבבים" מוזען אָנווענ־דען אן אנדער מיטעל. זיי וועלען איינפיהרען אין טעמפּעל א „טיקער", וואָס וועט פיהרען גלייך צו דער בערזע...

דער „ראבבי" וועט דערצעהלען די נסים פון דעם „ראבבי פון נוצרת" און דער „טיקער" וועט דערצעהלען די וואונדער־פון די אקציען; דער „ראבבי וועט ריידען פון פייער און דער „טיקער" וועט ריידען פון „וואסער"... דער „ראבבי" וועט וויזען דעם וועג צום הימעל און דער „טיקער" וועט וויזען די פאסי־פישע אייזענבאהן, וואָס פיהרט גלייך אין גן עדן, וויל זי בע־לאנגט איצט צו די צדיקים שוף און ראָטהשילד...

דאָס איז נאָך אפשר די אייניציגע רפואה צו דער אָבגע־קירצטער יאהודישקייט, וועלכע מוז אין קורצען אונטערגעהן און זיך פערוואנדלען אין רעפאָרמירטע ציוניזמוס...

אָט אזוי זוכט מען דאָס צו ראטעווען דעם הימעל אין דער נייער וועלט מיט אלטע צרות. אָט אזוי ארבייטען דאָס מעשים די גוי'שע און אידישע גיסטליכע צו שאפען אן אמונה מיט גלעקלאך.

אונזערע אָרטאָדאָקסען האָבען געמיינט, אז זיי וועט די צרה ניט טרעפען. זיי האָבען זיך ניט וואָס צו שרעקען... זיי האָבען געדענקט, דאָס ביז וואנען די „איסט סייד" וועט אויפ־הערען צו דאוונען, וועט שוין די „וועסט סייד" זיך כאפען צו־ריק צום סדור... א ברירה וועט זי האָבען? מען וועט איהר טרייבען דערצו. דען ווי וועניג גוים די גוים זאָלען ניט זיין, וועלען זיי אלץ זיין געגוג גוים פיינד צו האָבען אידען און איידער זיי וועלען ווערען מענשען וועלען זיי בלייבען כריסטען...

איין גלח האָט מודיע געווען זיינע נשים צדקניות, אז יעדער פרוי, וואָס וועט מיטברייננגען איהר מאן אין קירכע, וועט קריגען א מתנה א קאפּעלוש מיט א שטרוים־פּעדער און א טוץ „קאבינעטלאך" געמאכט ביי דעם בעסטער פּאָטאָגראפער.

א צווייטער פּרעדיגער האָט צושיקט בריעף צו זיינע מיטגליעדער, אז ער וועט טהיילען אייז־קרים נאָך די הלוויה'ס און יעדער מאן, וואָס וועט קומען הערען זיין מוסר, וועט קריגען א פּאָר שליימעס און א טוץ מוטער־פּערלנע קאָלנער־קנעפּלאך.

איין רעוורענד איז געגאנגען אזוי ווייט, אז ער האָט געמאכט טאנץ־קלאסען אין תיפּלה, וואו מענער מיט פרויען זאָלען נעהן א קאָזאצקע ארום באלעמער און פערבייסען דעם דאוונען מיט א מאזורקע אָדער א פּאָלקע־גאלאָפּ.

אן אנדער גלח האָט ערקלערט, אז „פייטען" איז א ישועה פאר דער זינדיגער מענשהייט; אז א „פייט" וואָרעמט אויף דאָס בלוט צו עבודת הבורא און ער נעהמט זיך דערפאר אליין אונטער צו ברעכען די ביינער פון זיינע גבאים, אויב זיי וועלען זיך נאָר לאָזען.

אָט דער דאָזיגער אויפטהו, דערצעהלען די בלעטער, האָט נעארבייט ווי א כשוף. עס האָט צוגעצויגען מאסען יונגע לייט צו דער קירכע, וואו איין חברה־מאן האָט דעם גלח אזוי צוממית'ט, אז מען האָט איהם געמוזט אָבפיהרען מיט אן אמבולאנס אין שפּיטאָל.

וען אונזערע „יאהודים" וואָלטען ניט מורא געהאט פאר קלעפּ, וואָלטען זיי דאָס פּאָזיטיוו אויך געטאָן. אָבער אזוי ווי ביי א אידישען באנקיר, א קופּער מאגנאט, אָדער סתם א בערזען־שפּעקולאנט איז דער שענסטער גלעקעל און די פיינסטע

בי׳ס" וואנסעס, אבער ניט הערען זיינע דרשות, וועלכע האבען שוין א באַרד...

היינט גיעה, האלט זיך פאר זיי אין איין פוצען, אין איין געפעלען וועלט, אין איין שמייכלען און חנפ׳ענען, אין איין גרייזלען די „מאַסטעוש"! דאס קען דאך ניט אויסהאלטען. דאס מוז דאך אמאל פלאצען און דאן איז „גוד באי" „רבנות" און עס קומט אויס צו וועלט א קלאון אין א צירק, אדער א קאמיקער אין א וואדעוויל טהעאטער.

די ענגלישע צייטונגען זיינען זיך שטארק מוסר נפש, וואס דער עולם האט ניט גאט אין הארצען און די אמעריקאנער רעפארטערס, וועלכע זיינען די אמת׳ע „חסידי אומות העולם", עסען זיך שטארק אב דאס הארץ, וואס מען גלויבט ניט. כמעט אלע בלעטער קומען צום טרויעריגען בעשלוס, אז די מאסען זיינען אפיקורסיש און זינדיג, און די מענער פרייען זיך, וואס זייערע וויבער געהען צום „ראבבי" און צום פריסטער, און זיי קענען זיך דערווייל גיהן וואו זיי ווילען...

וואס פון אזעלכע זאכען קען אמאל ארויסקומען איז שווער צו זאגען. איינס איז זיכער, עס ווינקט זעהר אן אומעטיגע צייט צו אונזערע רעפארמער, וואס האבען דעם גלויבען אזוי לאנג געשליפען און געפולירט, ביז זיי האבען איהם צוריבען אין שמעק טאבאק און זיי פאנגען אן דערפון גאנץ שטארק צו ניסען.....

זעהענדיג די גרויסע סכנה, וואס שטעהט זיי אנטקעגען, פאנגען שוין די גייסטליכע אן צו זוכען פערשיעדענע צאצקעס און גלעקלאך צו די תפילות, אום צו דערנעהענטערען די מענער צו דער שכינה...

די וועלט האָט אויסגעזויגען די לוידיגע ברוסט פון אמונה, האָט זיך אָנגעזויגען בלאָטערען אויף די יאסלעס און געבליעבען שוואַך און הונגעריג, קראנק און אָבגענארט. יעצט האָט זי זיך אליין אנטוואוינט, האָט א שפּאי געטאָן אויף דעם אלטען, דאַרען, אויסגעצויגענעם „פליאק" און געזומען זוכען א קרעפּטיגע, געזונדע נאהרונג... יאָ, די וועלט זוכט, זי כאפּט... א פערשמאכטע און פער'חלש'טע וויים זי נאָך אליין ניט וואָס זי וויל; זי וויים שוין אָבער אזוי פיעל, אז זי מוז דאָס געפינען אויף דר'ערד...

דערפאר שרייען נעבעך דער רב און דער גלח. ביידע וויזען זיי מיט די פינגער אין די וואָלקען און מען וויזט זיי אנטגעגען א נאָז...

צום שטארקסטען אָבער שרייען די רעפֿארמער. די טאטעפֿאָטערס פון די „יאהודים'שע" טעמפּלען. דאָרט איז גאָר א חורבן. דאָס גרויסע, פערציערטע געבעט־הויז איז ניט מעהר ווי א ווייבערשע שול. די מענער שמעקען אהין ניט אריין און דער „ראבבי" פּראָווען דאָרט זיין „נאָטעס־דיענסט" מאקע נאָר מיט גאָטעס דיענסט אליין...

אָט דאָס איז וואָס עס ערגערט אזוי שטארק די „ראבבים". זיי ווילען כאָטש עטליכע מענער צו דער עבודה, כדי די רייכע, צולאָזענע און צובאלעוועטע קאָקעטקעס, די „פרות הבשן", זאָלען ניט האלטען אין איין קופען אויפ'ן „רב" אליין... און זאָלען האָבען נאָך אנדערע דושענטעלייט אויף צום דאוונען...

עס איז מאנכעסמאָל שווער צופריעדען צו שטעלען אן אייגען ווייב, בפרט א קהלה מיט נקבות, מיט אויסטראכטערקעס, מבין'טעס, וואָס קומען נאָר אין טעמפּעל קוקען אויף דעם „ראַ־

אמונה מיט גלעקלאך

די „נייע" רחמנא לצלן

אן אונגליק! עס זיינען ניטא קיין גוים אין אמעריקא. א חורבן! עס זיינען ניטא קיין אידען.

דער גוי זאגט ניט קיין פאטשירעם און דער איד לייענט ניט קיין קריאת שמע. פיצ־פאטריק קושט ניט דעם צלם און טאדרעם, להבדיל, קושט ניט די מזוזה.

די אמונה הינקט אויף ביידע פיס. עס איז א פאניק אין הימעל. דער עולם וויל דארט מעהר ניט דעפאנירען זיינע האפ־נונגען און ניט אנטרויען זיין צוקונפט. מען האט איהם צופיעל געגומען אויף זיכער. די „קאפיטאנען" פון דער גלויבען־אינ־דוסטריע האבען ארייננעגאסען צופיעל „וואסער" אין די הימעל־שע אקציעס, זיי האבען דאס צופיעל „געבומט", אין דער צייט וואס דאס איז גאר ניט וועהרטה געווען...

יעצט האט אויסגעבראכען א קריזים אויף דער עולם הבא־בערזע. די תיפלה און דער בית המדרש, ביידע זיינען באנ־קראט. די „דעפאזיטארס" וויללען „מזומן", יא, „מזומן" אויף אן ארט, און — עס איז א נעכטיגע וועטשערע.

אויס מיט צוטרויען! דער בטחון האט געפלאצט און דער עסק מיט געטליכקייט איז אויסגעשפיעלט.

איהם יעצט אוים און פערקויפען איהם גאָר בלאָ ראיה, ניט ווייזענדיג די סחורה, טאָ ווי וואָלטען זיי שוין מיט איהם געהאנדעלט וועז מען וואָלט איהם נעקענט א טאפ טאָן און זעהן, אז ער איז ווערטה דאָס געלד?

אָבגעשמיסענע געטער!

ווי פיעל דארף דאָס די אָרימע וועלט אויסשטעהן ביז וואנען זיי געהען ארוים פון דער מאָרע און אנדערע פערנעהמען זייערע ערטער, זייער אויבען־אָן! ווי פרעמד און שרעקליך זייערע יורשים ערשיינען דאָס פאר די כהנים און מאמינים פון די אלטע אמונות און ווי מען ווערט דאָס בילסעכווייז אייגענוואָהנט און פערליעבט אין די נייע ביז וואנען זיי ווערען אויך אלט און אָבגעשמיסען!

דערפאר טהוט זיך דאָס שטענדיג מעשים ווען מען געהט שמייסען אן אויסגעדיענטען גאָט און איהם אריינשטעלען אין א מוזעאום, דערפאר ציטערט דאָס די מענשהייט פאר די נייע גלויבענס, וואָס מען שלאָגט איהר פאָר, און זי מאכט אזעלכע געוואלדען פונקט ווי מען וואָלט איהר בדלות געשטעלט.

איך בין אָבער מיט די געטער קיין מחותן ניט. איך בין ניט קיין געטליכער מאן. איך האָב אויך אן אלטען גאָט קיין רחמנות און פאר א נייעם קיין דרך ארץ. אויך דעם ערשטען ווייז איך ניט און מיט'ן צווייטען גע איך ניט קיין „כשר־טאנץ"... איך וויים, אז וואו א גאָט דאָרט זיינען חסידים — און איך האָב פיינט א חסיד, אפילו א חסיד א פרייד ענקער...

אויסשעפען די עולם הזה ביז'ן דעק, אבער דיר, דו שטיק זויערע פערקרימעניש, דיר וועט מען קיינמאל ניט פערצייהען. דו האסט פערדאמט דאס לעבען, פערשאלטען דעם גענום און פערטריבען די שמחה אין קבר. מיר האט מען געדיענט מיט ליעבע. ביי מיין אלימפ פלענט טאנצען די נאקעטע געלוסטיגקייט און פאר די שענע פים פון מיינע געטינען פלעגען זיך צונויפשמעלצען די געשלעכטער... ניין, אזא גאט פערגעסט מען ניט אזוי ניך! דער מענש איז געבאָרען צום לעבען און ביי מיר האט ער גאלעבט. דיך אבער וועט מען דערמאנען מיט א שוידער, מיט טויט־שרעק, מיט עקעל. דיר וועט די געשיכטע קיינמאל ניט פערצייהען. אבטריים־לען וועט זיך די צוקונפט פון דיינע שווארצע גיהנום פאנטאזיעס, וואס דו האסט געזוכט צו פערווירקליכען, דו נאר־רישער, קארנער, פינסטערער לעקיש"...

א, גערעכטער, גוטער גאט, אייביג וועל איך דיך געדיינקען, אימער טראגען אין הארצען דיינע קלוגע געטליכע רייד.

איין זאך אבער טהוט מיר שמארק הנאה, וואס אונזער אי־דישען גאט וועט מען קיינמאל ניט קענען אריינשטעלען אין א מוזעאום, וויל עס איז ניטא אין איהם וואס אנצונעהמען. ער איז א רוח, א גייסט, א גרויסער, שטארקער, אלמעכטיגער און אלהערשענדער „גאר נישט"... דאס איז, ווי איך פערשטעה, די איינציגע סיבה פאר וואס ער האט איבערגעלעבט אלע געטער.

וואס אנבעטרעפט ווייטער אונזער גאט, איז דאס אויך זיין איינציגע שטיקעל גליק וואס ער האט זיך געמאכט פאר א „רואה ואינו נראה"־גאט, וועו ער וואלט חלילה געהאט א ממשות, וואל־טען איהם מאנכע אידעלאך שוין לאנג פערשאכערט אין א מו־זעאום צווישען די אבגעשמיסענע... דען מה דאך זיי בייטען

רומים. קיין רויע, אומגעלומפּערטע, באכמאטנע „בורא ברוך הוא׳ס". דאָ איז פערגעטערט די שענהייט, די קונסט און די ליעבע, וועלכע איז די איינציגע קראפט, וואָס האלט אויף דאָס לעבען.

איך האָב געזעהן, ווי אן אלטע, פרומע מויד מיט א ביבעל אין האנד און א צלם אויפ׳ן האלז איז געשטאנען נעבען א גריכישען גאָט און האָט פון איהם די אויגען ניט ארָאבגענומען. זי האָט איהם בעקוקט פון קאָפּ ביז די פים און איז געווען שטארק פעראינטערעסירט... זי האָט אָבער אויסגעדריקט א גרוים אונצופריעדענהייט פארוואָס מען טהוט איהם ניט אָן א פאר־טוך... בעטראכטענדיג זיי ביידען: די בתולה און דעם גאָט, האָב איך געזעהן דעם געוואלטיגען אונטערשיעד פון צוויי ציווי־ליזאציאָנען און מיר דאכט, ווי דער אָרימער, נאקעטער גאָט האָט געקוקט אויף דער צנועה און געשמייכעלט. איך האָב איהם, דאכט מיר, געהערט זאגען: „וועז איך וואלט געלעבט וואָלט איך דיך אפילו אָהן א פארטוך אויף ניט אָנגעקוקט..."

נאָר אם מעהרסטען האָט ער מיט זיינע קלוגע אויגען גע־קוקט אויף דעם צלם ביי איהר אויפ׳ן האלז און געמאכט אָט די דאָזיגע פּראָפּעטישע בעמערקונג:

„וואָרט, וואָרט, גוטער ברודער, מען וועט דיך אויך אמאָל אָבשמייסען און ברייגען אהער אלם אויסשטעלונג פאר אלטע מיידען פון אן אנדער אמונה. וואונדערען וועט מען זיך, ווי אזוי מען האָט געקענט בעטראכטען אזא קרומע זאך פאר גלייך... מיר איז מען כאָטש מוחל די אמאָלינע געטליכקייט, וויל די וועלט האָט פון מיר הנאה געהאט: איך האָב געהיסען לעבען א גוטען טאָג, געניסען מיט׳ן פולען מויל, אויסנוצען די פרייד,

געטער געמאכט געווען לויט דעם פאַרטשריט פון די דורות. איך האָב אויך געזעהן אין מוזעאום די ארט מענשען, וואָס האָבען די געטער בעשאפען און א מערקווירדיגע עהנליכקייט האָט זיי פעראייניגט.

די געטער פון אלט־עגיפטען, אסיריען און באבילאָניען האָבען אויסגעזעהן פאנטאסטיש־מורא'דיג און משונה־ווילד. אָפּגעשפּיגעלט האָט זיך אין זיי דאָס פינסטערע, אונזיכערע בלאָנדזשען פון דעם מענשליכען גייסט אין די טיעפע געהיימנים פון נאטור און לעבען.

זעהט א מין גאָט!

פערדישע פיס, אָדלער־פליגלען, א מענשען־קאָפּ מיט א, שטארקע, גרויסע באָרד אין גרייזלאך, דער איבעריגער טהייל גוף איז אָקס און דער עק פון א לייב. דאָ האָט איהר פער־קערפערט הימעל און ערד אויף א מאוים'דיגען אופן, און דאָס איז „ער", יאָ, „ער" טאקע אליין, דער מלך מלכי המלכים. דאָ האָט איהר אויסגעהאקט אין האַרטען, טויטען שטיין די אידעע פון די מעכטיגקייט, וואָס איז פול אומעטום, אונטען און אויבען, און איז איבעראל דער מעכטיגסטער, פול מיט רויע, ברוטאלע גוואלד, מיט גראָבע, אונגעהובעלטע פויסט־קראפט.

די גריכישע און רוימישע געטער זיינען כמעט אלע אין די געשטאלט פון מענשען, פרויען און מענער מיט רעגעלמע־סיגע גליעדער און שענע, אינטעליגענטע געזיכטער.

נאקעטע זיינען זיי אלע, מוטער נאקעט, די געשלעכטליכע טהיילען ארויסגעשטעלט פאר דער וועלט גאָר אָהן א ברעקעל חרפה... דאָ האָט איהר פעראייביגט אין ערדישען מאטעריאל די אידעען און בילאָזאָפיען פון די אויפגעקלערטע יונים און

קוקט מיט ערנסטע געדאנקען און אין מיין קאָפּ האָבען זיך געמישט עהרפורכט, שפּאָט, כעס און יאוש. פערלאָרענע וועלטען האָבען אויפגעוואכט אין מיר, פערלאָרענע אמונות און ציווילי־זאציאָנען. די בראָנזענע געשטאלטען פון די אסירישע קעניגע און די שווארצע עטיאָפישע פינגורען פון אלט־עגיפטען. עס ברענען די מזבחות און עס רויכערען זיך די במה׳ס און די פּריסטער שטעהען מיט פערגלאָצטע אויגען און זיינען מקריב קלייניע קינדער, מאכענדיג דערביי פערשיעדענע מיאוסע און ווילדע הויות. נעבען דער געטין השתרתא איז אן אלטער ציגיינער מתפלל ביחידות: ער פּראָווען נעבען איהר „נקיות" און זאָגט דערצו „מזמורים"... דערביי שטעהט א „רעווערענד" און פּאטשט אין די הענד און פּרעפּעלט. ער פּרעהט זיך מיט דעם פּרומאק, דעם צדיק, דעם מאמין, וואָס דיענט גאָט מיט׳ן גאנצען... האָרצען, ער וועט געווים האָבען עולם הבא...

איך קוק אויף די אונבעהאלפענע, קאלטע, אונבעוועגליכע שטיקער גראניט און קלעי: אָט ביי זיי האָט מען דאָס א מאל געבעטען רחמנות, געזונד, פּרנסה, קינדער און אורך ימים. פּאר אָט די לעכערליכע, ווילדע פערזעהענישען האָט מען דאָס געבויט די קונסטפאָלע טעמפּלען, אויף וועלכע דער ענים פון א מענשהייט האָט זיך ערליידיגט. פּאר זיי האָט מען געקוילעט ברוסט־קינדער, געקוילעט נאנצע שבטים, גאנצע נאציאָנען.

איך האָב געפיהלט ווי אויף ז י י א שפּיי צו טאָן, אָבער איך האָב א שפּיי געטאָן אויף דער גאנצער בריאה און אויף דעם פסוק, אז גאָט האָט בעשאפען דעם מענשען אין זיין געשטאלט, וועהרענד איך זעה דעם ריכטיגען היפוך.

אזוי ווי די כלי־זיין, עס־געשיר און בגדים זיינען אויך די

אָבגעשמיסענע געטער

געדאנקען וועגען מאמינים און אמונות.

אויף אלעם קומט א צייט, אפילו אויף די געטער. דאכט זיך, אזעלכע אויפטהוער, אזעלכע משונה'דיגע בריה'ס און פייערדיגע גיגעלניקעס, וואס טראגען דעם דו־נער אין בוזים־קעשענע, און דעם בליץ אין ארבעל; וואס רייטען אויף די וואלקען און שפאציערען אויפ'ן וויכער, דאך לייגט זיי די צייט ארויף אויפ'ן ביינקעל און „צימבעלט" אריין, אז עס איז א גאט'ס רחמנות צו קוקען.

איך וויים ניט אויב זיי האלטען זיך פאר'ן הינטען אזוי ווי מיר, וועז מען שמייסט אונז צלויעב זיי... איך וויים ניט אויב עס טהוט זיי וועה, נאר איך פערשטעה, אז אן אבגעשמיסענער גאט האט אויך א פנים פון חוזק און איך וואלט בעסער גע־וואלט זיין א שטאלצער מענש איידער אן אבגעריבענער רבונו של עולם.

אין דער בריטיש מוזאום פון לאנדאן איז דאס געווען. איך בין געשטאנען און האב בעטראכט די אלטע אבגעשמיסענע געטער פון מצרים, אשור, בבל, רוים און יון, און א זעלטענעם איינדרוק האבען זיי אויף מיר געמאכט. איך האב זיי אנגע־

גלויבען

עס איז נאָך א גרויסע פראגע אויב מען קען אין רוסיש זינגען שענערע ליעדער ווי דאס געדיכט „מיין ליעד", וועלכען פרוג זינגט טאקע אין דעם דאזיגען בוך.

א כח אויף דער פראוואסלאוונער מוזע אדער אויף דער שטאלצער מוזע פון די גאליער אדער בריטאנער, אז זי זאל שענער זיין. דיעזער ליעד איז פונקט אזוי הערליך ווי גאלדפאדען'ס „שבת יום טוב און ראש חודש", אדער ווי טהאמאס מור'ס „לעסט ראוז אף סאממער". ווי קומט אבער פארט דער דיכטער אליין אזוי שטארק צו בעליידיגען זיין הימלישע לעבענסבעגלייטערין? איז דער תירוץ — גלות! איהם דאכט זיך, אז רוסיש איז שענער...

א טעות, הערר פרוג, פאעזיע האט ניט קיין ספעציעלע שפראכע, זי איז אזוי ווי קריאת שמע: „שמע בכל לשון אשר אתה שומע". און אוא יאהר אויף אונז ביידען, וואס פאר א פארשוין אייער מוזע איז! א פארשוין ממש זיך אין איהר צו פעו ליעבען...

דערביי די ווירדע און די אַקאַכטונג פון אונזער מאמע־לשון און אונזער פּאָעזיע?

פערגעסענדיג זיך א וויילע אָן זיין זשארגאָן מוזע זינגט פרוג אָט וואָס:

„די גאנצע נאטור איז מיין רבי געווען
זי האָט מיך געלערנט אי זינגען אי שפּילען...

אביסעל וויטער דערמאָנט ער זיך אָבער אָן זיין שמיציגער, נבזה'דיגער און אָבשטויסענדער מוזע און ריידענדיג וועגען דעם, וואָס ער איז געווארען ליידער א „אידישער דיכטער" זאָגט ער:

„פערשאָלטען איז דער וועמען גאָט האָט בעשערט צו זיין א משורר ביי אידען"...

אז עס איז ניט געשמאק צו זיין א „משורר" ביי אן ארעם, צובראָכען און פערוואָגעלט פאָלק, וועט קיינער ניט לייקענען, אבער די מוזע האָט דערמיט גאר ניט וואס צו טאָן און זי פער־דיענט ניט אזא גרויזאמע בעלײדיגונג, פון דעם, וועלכער זינגט אין דעם אָרימען זשארגאָן מאנכע רייכע ליעדער. קוים איז דער דיכטער ווירקליך נעווען נאטור'ס א תלמיד און זי האָט איהם „געלערנט אי זינגען, אי שפּיעלען, אי דיינקען, אי פיה־לען", דאן קען זיין מוזע — מעג זי אפילו ריידען צו איהם ציניינעריש — ניט זיין אזא מיאוסע בעשעפענים, ווי ער שטעלט זי פאָר פאר זיינע לעזער אין דעם אדיענץ זאאל פון זיין נייעם חיבור. דער אמת איז, אז פרוג איז אליין קיין מבין ניט אויף זיין „זשארגאָנישע מוזע", דען זי איז, אין גרונד גע־נומען, ניט מיאוסער פון זיין רוסישער, אַבווּאָהל איך האָב ניט די זכיה איהר צו קענען...

פערל... בלומען...

אך, חלומות... חלומות!

משמעות אז פרוג האָט דאָס געטרוימט פון זיין רוסישע מוזע... פרוג איז אויך א גרויסער רוסישער פּאָעט. דען הערט ווי ער שילדערט זיין פארשוינערדיגע זשארנאָן מוזע, וועלכע לויט פרוג'ס אייגענע שילדערונג, קומט צו איהם מיט א פאל־שען פאספּאָרט...

„בלאָס ווי די וואנד מיט בלויע פערטריקענטע ליפּען, מיט קראנקע, קורצזיכטיגע אויגען, מיט געלע אָבגעבליאקירטע באַ־קען, איינגעבויגען דעם רוקען און אָנגעשפּארט מיט ביידע דארע, איינגעשרומפּענע הענד אויף א שטעקען, שטעהט פאר מיר א זקנה, א דארע, א קווארע, פער'חושק'ט, פעריאָמערט, אָבגערי־סען, אָבגעשלישען...

„און איהרע בגדים!...

„אן אלטע צוריסענע, צוביסענע, פערשמאָדערטע וואטופ־קע, איין ארבעל א געלער, דער אנדערער א בלויער, איין פּאָלע א ווייסע, פערקאפּעט מיט הבדלה־וואקס, מיט טשאָלענט־יאויך און מיט נאָך עפּעס... ווייסט איהר ווער דאָס איז? וועה צו אונז! וועה צו אונזערע יאָהרען! דאָס איז זי, אונזער ליעבע, טהייערע יודישע זשארנאָן־מוזע!"...

אך, וואָס פאר א שאָד דאָס איז פאר אונזער פּאָלקס־פּאָעזיע, וועו אייגער פון איהרע זינגער זעהט אין איהר אזא עקעלהאפּטע שמוציגע און אָבשטויסענדע אבשייליכקייט! און דיעזע גרויזאמע ווערטער געברויכט ער אין זיין הקדמה צו זיין נייעם בוך „אלע ליעדער פון ש. פרוג". ווי זאָל מען אזא הקדמה איבערזעצען אין אן אנדער שפּראכע און אויפהאלטען

די ריינע מוזען־שפראך ווערט פערשטאנען אפילו אהן א גראמאטיקע, דער דיכטער דארף דורכאוים ניט זיין קיין נע־שטודירטער פענגל, מען דארף ניט האבען קיין גרעסערען „עם הארץ" ווי די סאלאוויי, פון דעסטוועגען פערשטעהט איהר די נאנצע וועלט... די אידישע מוזע, אויב זי איז נאר די ריכטיגע און קומט ניט מיט א פאלשען פאספארט, איז פונקט אזא יחסן־טע ווי אן אנדערע, אבוואהל זי האט קנאפער פערעהרער און וועניגער פרייגד... פאר איהר איז נענוג דער פאעט אליין אין וועמעס הארץ זי לעדיגט אוים איהר קוויקעדיגען באלזאם.

אט איז ווי ש. פרוג, וועמעס ביכעל ליעדער עם ליענט יעצט פאר מיינע אויגען, בעזונגט די גליקליכע נאכט, אין וועלכע עם קומט צו איהם די הימלישע מוזע:

אין א קראנץ פון העלע שטערן,
אויסגעציערט אין הימעל פראכט,
אויף די פעלדער, אויף די טהאלען
שוועבט די שענע, בלויע נאכט.

פערל שיטען זיך און פאלען
אויף דאס גרינע גראז אראב
פון די לאנגע, שווארצע לאקען,
פון איהר שענעם שטאלצען קאפ.

פערל שיטען זיך און גלענצען
בלומען פאלען אהן א צאהל
אויף די גערטנער, אויף די פעלדער
און אויף יעדען בארג און טהאל.

איז דאָס מענשליכע האַרץ פעהיג זיך צו בעגייסטערען. יעדער מענש איז א פּאָעט קיין נפקא מינה אויב ער לייגט אַרויף זיינע געפיהלען און פאַנטאזיעס אויפ'ן פּאַפּיער אָדער זיי שוועבען אום אין דער טיעפענים פון זיין נשמה. דער דיכטער האָט בלויז א שטאַרקערע פאַנטאזיע און א פיהלענדערעס האַרץ, וועלכע קענען גאַריהרט ווערען פון דער קלענסטער בעוועגונג אין נאַטור און לעבען. ער האָט א בעזאָנדערען כח דיעזע בעוועגונגען איבערצוגעבען מיט א קאָמענטאַר פון זיין אייגענעם גייסט וואָס איז געשאפען פון דעם „אש אוכלת אש", וועלכען דער פייער פון דער צייט קען ניט פערברענען.

קיין אונטערשיעד אין וועלכער שפּראַכע די נשמה רעדט, קויים איז זי נאָר ניט קיין „כבד פּה" און האָט דעם ריכטיגען „מענה לשון" וועט מען איהר פערשטעהן. אין וועלכער שפּראַכע מען זאָל איהרע הייליגע געדאַנקען און געפיהלען איבערזעצען וועלען זיי אלץ אפּעלירען צו דער מענשליכער האַרץ און וועלען וועקען עדעלערע און שעהנערע סטרונעס, זיי וועלען שפּיעלען נאַטור'ס ליער פון אייביגען לעבען. קיין אונטערשיעד אויב די „בת השירה", די הימלישע טאָכטער פון געזאַנגען — די מוזע, קומט אויסגעהילט אין קנאַקעדיגען איטאַליעניש, אין באַכמאַטנעם רוסיש, אין ווייכען דייטש, אין פייערדיגען העברעאיש, אין זשארגאָנישען ענגליש, אין היציגען פראַנצויזיש, אָדער אין דעם בעלויידיגטען אידיש — קיין אונטערשיעד ווי זי קומט געקליידעט. די פראַגע איז נאָר וואָס זי זאָגט, וועלכע סודות זי פערטרויט און ווי שטאַרק איהר ליעבע איז צו דער פּערזאָן, צו וועלכען זי ענטפּלעקט איהר הייליגע שאַינענדיגע צורה.

איבער פרוגים ליעדער

דאָט פּאעזיע א פּאטערלאנד, א נאציאנאלע שפּראכע, אדער א גראמאטיקע? גיעבט עס ערגעץ וואו א אוניווערזיטעט, וואו מען זאל קענען לערנען ווי צו זיין א פּאָעט? איז פּאראן ערגעץ וואו אזא פּראפעסאר וואס זאל לערנען ווי זיך צו בעגייסטערען, נתפּעל צו ווערען און אנפּאנגען זינגען אונטערבליכע געזאנגען?

אויף דעם ענטפערען נאטור און מענש מיט איין אייניציגען וואָרט — ניין!

דער רוח הקודש, וואָס מען רופט „פּאָעזיע", הערשט אין די אייביגע פּרייע רעפּובליקען פון שענהייט און ליעבע. איהר טהרהן איז די נאנצע נאטור און איהר קדשי קדשים — די מענשליכע הארץ ביי דיעזער הימלישער טאָכטער איז דער סקאָטישער פּאסטוך בוירנעס דער זעלבער יחסן ווי דער דיטשער האָפּהער געטהע; דער אידישער טרוימער יהודה הלוי און דער אנטיסעמיטישער מארלאו פון אלט־ענגלאנד.

די וויעג, דער קבר, דער פּוינעל, די בלום, די פּליעג, דער אדלער, די לבנה, דער ים, דער שלאכטפעלד, דער שמייכעל, די טרער, די פייערדיגע יוגענד, די ערנסטע עלטער, פּריהלינג, זומער, הערבסט און ווינטער, מיט איין וואָרט — אלץ און אלץ איז פּול מיט פּאָעזיע ווי א מילגרוים מיט קערנער און פון אלץ

טשען פון די, וואס טרייבען די מאשינען אין דיעזען ברענענדי־
גען זומער טאג, זיך באדענדיג אין שוויים און עלענד.

ווען איך האב צום לעצטען מאל א קוק געטאן אויפ'ן וא־
סער, האב איך דערזעהן ווי דאָרט, וואו עס ענדיגען זיך די
געצויגענע שטריק און עס פאנגט אן די סכנה פאר די שוויימער,
פאהרט ארום אויף זיין רעטונגס־שיפעל אוינער פון די „לע־
בענס־רעטער". זיינע אויגען זיינען פולל אומעטום, ער היט אויב
אימיצער טרינקט זיך ניט.

— אך! האב איך א קלעהר געטאן, ווי נויטיג עס איז אזא
שיפעל אויף יענעם ים, וואו אזוי פיעל אונגליקליכע טרינקען
זיך! פיעל מאל האב איך אויסגעקוקט די אויסגעווויינטע אויגען
נאך אזא שיפעלע און ניט געפינענדיג דאס, האב איך זיך גע־
טרונקען ווייטער...

איך האב א קוק געטאן אין נאטיץ ביכעל, דאכט זיך טיעף
געגוג... און מיט אומעטיגע געדאנקען האב איך אנגעהויבען געהן
צוריק אהיים...

טיץ ביכעל און בין ארומגעגאנגען פאזע וואסער ווי א לעבעדי־
גער לייט־ארטיקעל...

איך זאג א „לעבעדיגער לייט־ארטיקעל" און איך מעהן,
וואס איך זאג.

איך גלויב, אז א צייטונג איז א לעבעדיגע זאך, דאס קינד
פון לעבעדיגע ערשיינונגען און פאסירונגען, געבארען צו דיענען
דעם גייסטיגען געברויך פון לעבעדיגע מענשען. וואס מעהר
לעבען א צייטונג האט, אלץ בעסער איז זי; אלץ מעהר דער־
גרייכט זי איהר ציעל.

א צייטונג איז א ים, איהרע ארטיקלען זיינען איהרע וועל־
לען, געטריעבען דורך די אינערליכע קרעפטען פון שאפענדע גיי־
סטער. זי דארף האבען איהר פלאכען ברעג, זי מוז אבער אויך
האבען איהר טיפענים... איך האב דערפאר געקוקט אויפ'ן ים
און אריינגעקוקט אין „נאטיץ־ביכעל", אויב ער איז שוין טיעף
גענוג פאר די טיעפערע ערטער פון א צייטונג.

פיעל נחת האב איך פון מיין שפאציר ניט געקענט האבען,
ווייל איך האב געבליקט מיט איין מאל אויפ'ן ים און אויף די
מענשען; אויף די הונדערטע פרייליכע פלעזשור־זוכער און אויף
די מיליאנען פערמאטערטע ברואים אין די פאבריקען און
ווערקשטאטען.

איך האב פערגליכען דעם קיהלען, ערפרישענדען ים־ווינ־
טעל, ביי דעם אפענעם אקעאן, מיט די ברודיגע פעסט־לופט פון
די טובערקולאזען־שעפער; די געזונדע און קרעפטיגע יונגע לייט
אין די באד־קליידער, זייערע אייזערנע מוסקעלען פון די הענד
און די פיס, געברוינט פון דער זונן און געקרעפטיגט פון ים, און
די האלבע־טוידטע צורות, די אסגעטריקענטע הענד ווי די ביי־

ניט געבאדען און האָט מורא אריינצוגעהן אין וואסער, זי צי־טערט.

זי קוקט אויפ'ן ים און קרימט זיך.

— נו, סערע, וואָס האָסטו מורא? מען האָט דאך דיר נע־הייסען זיך באדען, וועסט זעהן ווי דו וועסט וועדען דינער.

— איך ציטער אריינצוגעהן.

— געה! דו נאר, וואָס האָסטו צו ציטערען? א וועלט מענ־שען ליעגט אין וואסער, וועסט באלד נעהמען פיהעלן גרינגער... הלואי וואלט איך געמעגט, וואלט איך זיך אויך געבאדען!

אט אזוי האָבען די צוויי וויבער איינגע'טענה'עט. די דינע האָט געזאגט, אז באדען זיך איז א ישועה און די אנדערע האָט דערצו קיין חשק ניט געהאט.

ענדליך האָט די גראָבע געגומען קריכען אין ים ווי א וואסער־בער. זי איז געקראכען און אלץ פערקוקט צום ברעג, וואו איהר פריינדין איז געשטאנען און איהר געוואונקען צו געהן וויטער. ארומקריכענדיג אין וואסער מיט איהרע עטליכע פונט בשר כשר, האָט זי אויסגעזוהן ווי א היפאָפאָטאמוס. זי איז געקראכען און זיך בעטאפט יעדע רגע אויב זי וועדט דינער... מענשען האָבען געקוקט אויף איהר און געשמייכעלט.

קיהל, אנגענעהם און אינטערעסאנט איז געווען מיין שפא־ציר ביים ים, אבער אזוי ווי איך בין דאדט געקומען פערוואנד־לען מיין גייסטיגען געגנוס אין פראָאָאישע ווירקליכקייט; יא, אזוי ווי איך בין דאדט געווען בלויז אלס בעאָבאכטער, צו בעשרייבען, וואס איך זעה, האָב איך געזוכט מעהר צו ז ע ה ן ווי צו פ י ה ל ע ן. איך האָב געטראָגען די נשמה אין א נא־

טראכט צו ווערען. אויסער די גראבע שטריכען פון הונגעריגע ליידענשאפט צוויישען מאנכע פון די האלב נאקעטע פרויען און מענער אין זייערע לייכטע צום לייב־געקלעפטע באד־מייטקעס און יצר הרע קליידלאך, און אויסער די קאמישע מינעס פון מאנכע בעל בית'ישע ווייבער, ביי זייער ערשטען מאל אריינ־געהן אין וואסער און ביי זייער ארויסגעהן, איז זעהר אינ־טערעסאנט צו זעהן די ריהרענדע אונשולד פון די קליינע קינ־דער, וואס באדען זיך צוזאמען מיט זייערע יונגע, אפט שעהנע, פרעהליכע מאמעס, און ווי זיי שפיעלען ביים ברעג ים.

אט שטעהט א קליינע, גאלד געלאקטע מיידעלע אין איהר בלאהע, חן'עוודיגע באד־העמדעלע און שעפט מיט א בלעכע־נעם עמעריל פון ים און גיסט אויפ'ן זאמד. דערביי שטעהט איהר פיין־געבויטע, פולל בריסטיגע, יונגע מאמע אין וואסער און שטיפט מיט יונגע מענער...

דאס קינד איז שטארק בעשעפטיגט מיט איהר נאאיווע ארבייט: אויסצושעפען דעם ים, און די מוטער — מיט איהר שטיפערייי און העל קלינגענדען געלעכטער. ביידע ווילען אויס־שעפען דעם ים, דאס קינד און די מוטער. די ערשטע מיט א עמעריל פון בלעך, די צווייטע מיט א'ן עמער פון ליעבע...

א ביסעל ווייטער שטעהט א גראבע, אונגעלומפערטע נקבה אין באד־קליידער, וואס וואלטען דאכט זי ארויף אויף א'ן על־פאנט. נעבען איהר שטעהט איהר פרייגדין א דארע ווי א שפאן. די נאטור האט זיי ביידען געקריוודעט: די ערשטע איז צו דיק, די צווייטע — צו דעליקאט.

דער דיקער האט מען אנגעזאגט צו נעהמען ים־בעדער, אלס א סגולה געגען פעטקייט. זי האט זיך נאך קיינמאל אין ים

און בתולות האָבען געשטיפט אין וואסער און ביים ברענג; וויט אויפ'ן ים האָט זיך נעוויענט א זעגעל־שיף און די גרויסע, דונ־קעלע פליסענדע מדבר האָט געוואונקען, בעגייסטערט און ג־סטראשעט, אבער די דיקע פרוי האָט געצעהלט די „אויגלאך"...

נעבען א חברה לוסטיגע יונגען און מיידען, וואס האָבען ענגיצט זייער פּלעזשור־צייט מיט'ן גאנצען ארצען, איז געזע־סען א שוואכע, קריינקליכע מוטער נעבען איהר בלייבען, אוים־געצעהרטען קינד, וואס האָט געליטען פון דער קינדערשער „זומער־קראנקהייט". דאס קינד איז געלעגען אויפ'ן זאמד ארומ־געוויקעלט מיט א ווייסען ליילאך. די אויגען זיינען ביי איהם געווען גרויסע און ביסטרע. עס האָט געשעפּט, געשעפּט ג־שווינד דעם פרישען אָטהעם פון ים... די מוטער האָט געקוקט טרויעריג און פערטראכט אויף דער וויטער זעגעל־שיף, וואס רוקט זיך אלץ מעהר און מעהר אוועק... און האָט געקוקט אויף איהר ליעבלינג...

וער וויים, אפשר איז זי דא שוין צו שפּעט געקומען מיט איהר קינד? וועז זי וואלט דאָ געקענט זיין מיט איהם מיט צוויי וואכען צוריק; וועז זי וואלט דאָ ערגעץ געקענט מיט איהם וואוינען איבער זומער, וואלט ער גאר ניט קראנק געווארען. וואס איז די פּעולה פון איהר יעצטיגען קומען אהער? איבער נאכט קען זי דאָך דאָ ניט בלייבען. און דער שלאָפצימער איז אזוי פערשטיקט און טוכלע... אך, גאָט, גאָט!

ביי דער מוטער אין הארצען האָט געווישט א ים, וואס האָט ניט קיין ברענ.

איך בין ניט געבליעבען אויף א'ן אָרט. עס זיינען דא צו־פיעל בילדער און בילדלעך פּאזע ים, וועלכע זיינען כראי בע־

האָט געוועקט מיין פאנטאזיע צום געבורט, האָב איך פלוצלונג דערהערט אין פראָסט אידישען לשון אט די דאָזיגע אונער־וואַרטעטע שאלה:

— איז דאס מענליך, אז א ים זאל זיך פלוצלונג שפאל־טען? היתכן אזא „מאטניא" מיט וואסער זאל דיר־ניט, מיר־ניט אויסטריקענען און גאר ניט?

— דו זעהסט דאך, האָט א צווייטע שטימע געענטפערט, מסתמא האָט זיך דאך אויסגעטריקענט אלא וואס דען? היתכן מען וועט אויסטראכטען?

איך האָב א קוק געטאָן ארום זיך.

צוויי אידען זיינען געזעסען און זיך מפלפל געווען זעהר שטארק איבער קריעת ים סוף. איך האָב זיי אנגעקוקט און גע־זעהן, אז זיי מוזען זיין ארבייטער, קבצנים דערצו. זיי זיינען אפשר געווען סטרייקער, אדער „סלעק"־מענשען, אדער סתם צו שוואך זיך צו ראנגלען מיט דער מאשין און מיט דער היץ צו־זאמען און זיינען געקומען אין ראקאוויי כאפען אטהעם.

אז זיי זיינען נאך מעהר ווי א תחום שבת פון אויפקלעה־רונג האָב איך געזעהן דערפון, וואס זיי זיינען נאך ניט פארטיג מיט'ן חומש... איך האָב פערשטאנען, דאס קוים איז נאך ביי זיי א סברא, דאס דער רויטער ים האָט זיך געשפאלטען, וועלען זיי ניט העלפען אזוי גיך שפאלטען דעם שווארצען ים, אין וועל־כען זיי טרינקען זיך...

מאָדנע קאָמיש האָט דאס אויסגעזעהן, ווי א דיקע פרוי אין א באד־קאָסטיום איז געזעסען אין די זאמד און געשטריקט א פאטשוילקע. אנטקעגען איהר האָבען געשלאָגען די וועללען, עס האָט גערוישט און געקאכט מיט מענשען, פרייליכע כחורים

איך האָב זיך שיער אויסגעבראכען די צייהנער, הערענדיג דעם דייטשען אידענם וואונדערבארע דייטשע קשיא.

איך האָב איהם אבער ניט געוואלט איבערשפארען.

מיט א דייטשען אידען מוז מען זיין העפליך. איך האָב איהם צוגעגעבען, אז ער האָט רעכט. „די ליטוואקעס", האָב איך איהם געזאגט, „קומען טאקע נאך אמעריקא מיט דער יבשה, נאר איך בין צופעליג געפלויגען פון האמבורג נאך ניו־יארק מיט א לופט באלאן. דאָרט איז נראד געזעסען מיט מיר א באירישער איד, האָט ער דאָס מיר דערצעהלט, אז עס איז דאָ א ים און ווי ער זעהט אוים".

דער חכם האָט מיך אויסגעהערט און הלאב בייזלאך, האלב שמייכלענדיג געזאגט:

— נון... יא...

וואס דער דאזיגער „נון, יא" האָט בעדייט וויים איך אויף היינטיגען טאג ניט, איך ווייס נאָר, אז דער „יאהודי" האָט זיך נאך מיין ערקלעהרונג מעהר ניט געוואונדערט, און איך האָב זיך ניט געוואונדערט, וואס ער וואונדערט זיך ניט...

עס איז דערפאר קיין חידוש, וואס איך האָב מיך אזוי שטארק געפרייט צו זיין אין ראקאוויי און שטעהן פנים אל פנים מיט'ן ים און הערען דעם פרייען רוח פון זיינע הויכע וואסערען.

דאָך וואו דער מענש מישט זיך אריין, קען מע. . .

ניט אין נאנצען גענוסען.

אין מיטען פון מיין געוואלדיגע בעגייסטערונג, וועו איך האָב שוין גענומען שפירען דעם וויעדער־קול פון ים ביי מיר אין דער נשמה; וועו דער גערויש פון די צודרוזגעטע אינדען

III

טיף געגוג...

ניט אפט האָט א אידישער שרייבער די גוטע געלעגנ־
היט צו זיצען ביים ברעג ים און בעטראכטען דעם ווילדען
שפּיעל פון זיינע וועלטען. אזוי זעלטען קומט איהם אויס צו ג־
ניסען דעם דאזיגען פערגניגען, דאס וועט ער זעהט און בע־
שרייבט שוין יא אמאל דעם ים, גלויבט מען איהם אויך ניט;
מען זאגט, אז ער האָט דאס אויסגעטראכט, אדער נאכגע־
שריעבען.

איך געדיינק, ווי א דייטשער איד, א געבילדעטער און א
חכם, פון פילאדעלפיא, האָט אמאל געלעזען מיין געדיכט
„אויפ'ן בוזים פון ים" און האָט זיך געוואונדערט; געלעזען און
געהויבען די אקסעל. מיר איז די זאך „אריין אין נאז". איך האָב
פערשטאנען, אז דאָ מוז דעם „דאטש" זיין עפעס ניט גלאט.

— וואס וואונדערן זי זיך, הערר? — האָב איך געפרעגט
מיין לעזער אויף צוקאליעטשעטע טייטש?

— יא, האָט ער מיר ערנסט געענטפערט, וואָ האבען זי
געזעהען איין מעער? זי זינד דאָך איין ליטוואק! ס'איז צוואר
גוט, יא, זעהר גוט, אבער ווי געזאגט, וואָ האבען זי עס גענא־
מען? וואָ גיעבט'ס דען איין מעער אין ליטאו?

דאס שיפעל אלץ צוריק געפאטשט, אבער די וועסעלס אינווייניג האבען גערודערט מיט עקשנות און זיך געריסען ווייטער. איין בייזע וועלל ארער נאר א שטיפערקע, האט זיך א וואַרף געטאן אין דער לופטען ווי אן אקראבאט, דערלאנגענדיג א שאם ארויף די הארטנעקיגע מולטער מיט די לעבעדיגע פארפעל א סטאיע אין דער הויך.

עם האט זיך געדאכט, אט שיטען זיי זיך אוים און ווערען נעלם. דאן האט זיך דער וואסערדיגער קאמעדיאנט איבערגעקוליעט, און וויעדער א כאפ געטאהן זיין שפיעלכעל און עס א וואַרף געטאהן צו א צווייטע וועלל, וואס האט דאס אוועקגעווארפען ווי מען וואַרפט אוועק אן אונרייניע זאך; זי האט זיך געבעריעט דאס צו האלטען...

— זיי וועלען נאך אומקומען — האב איך געזאגט צו מיין בענלייטער.

— זיי קענען מן הסתם גוט שווימען, — האט ער מיר געענטפערט.

— מיין פריינד, — האב איך איהם ערקלערט, — דאס זיינען שטענדיג די ג ו ט ע שווימער, וואס ווערען דערטרונקען אם מעהרסטען... זיי ריזיקירען א סך, זיי שטעלען איין דעם לעבען. ביים פלאכען ברעג איז קיין סכנה ניט פאראן, ווער עם שווימט ניט איבער די טיעפענים, דער דערטרינקט זיך ניט...

בערג, ווי ווייט דאס אויג האָט נאר געקענט אבמעסטען, איז געווען שווארץ פון מענשען, מענער, פרויען און קינדער. אנדערע האָבען זיך געבאדעט אין וואסער און אנדערע — אין דעם זילבער־קלאָהרען זאמד פון די ברעגען.

איין קאמישע סצענע האָב איך דארט געזעהן, וואס האָט מיך געמאכט לאכען און מיר שיינט, דאס וועט איך וועל מיך נאָר אן דעם דערמאָהנטען, וועל איך מוזען א שמייכעל טאָן. די זאך דערפון איז די: איינער פון די, וואָס האָבען זיך געבאדעט, האָט געהאט מיט זיך א פּאר גרויסע הינד. זיי זיינען געשטאנען און געקוקט אויפ'ן וואסער און יעדעס מאָל, וואס א ריעזיגע כוואליע האָט א פראסק געטאָן דעם ברעג, האָבען די הינד גענומען בילען. זיי האָבען געבולען אויפ'ן ים. דערפאר, וואס ער טשעפעט זייער בעל הבית... איין הונד איז געווען אזא חצוף, אז ער האָט גענומען לויפען מיט אויסגעשטעלטע ציין א בים צו טהאָן דעם אָקעאן, ער האָט אבער געקראגען א קלאפּ מיט א וועלל איבער'ן מוח און איז פערזונקען א צומישטער אין א צומשוימטען בארג. באלד האָט דאס איהם דערלאנגט א הויב אין דער הויך און א שמעטער אן ברעג, אז ער האָט זיך דריי מאָל איבערגעקעהרט סקאוואטשענדיג.

דאך א הונד בלייבט א הונד: קוים האָט ער זיך אביסעל אבגעטריקענט, האָט ער וויעדער געבולען...

דאס בילד, וואס האָט מיך צום שטארקסטען פעראינטערעסירט איז געווען דאס פלעצליכע ערשיינען פון א קליין שיפעל פול בעזעצט מיט יונגע לייט, מענער און פרויען, וואס האָט זיך אריפגעלאזט אויפ'ן וואסער.

די וועללען, זיך יאָגענדיג מיט א גבורה צום ברעג, האָבען

און געפליקט א הוהן. אויב „שטעהן אין גוטע פעדערן" איז א סימן פון גליק, איז דער קצב פון ראקאוויי געווען א מיליאנער, דען ער איז געשטאנען אין פעדערען פון קאפּ ביז די פיס, מען האָט קוים ארויסגעזוהן די יארמולקע. די הוהן איז שוין געווען מוטער נאקעט, אבער דער קצב האָט איהר ניט פיעל געהאלפען דערמיט, וואס ער האָט איהר אויסגעטאָן די העמד אין דער גוואלדיגער חמימה, זי איז שוין געווען א פערקיהלטע סיי ווי סיי.

איך האָב זיך מיט מיין פרײנד דורכגעדרייט א זייט־געסל און בין צוגענאנגען צום ים. דאָס ארץ איז מיר אויפגעוואקסען און די אויגען האָבען אויפגעפלאמט. איך האָב ליעב דעם ים. איך ליעב אלץ וואס איז גרויס, טיעף און אייביג. היינע האָט געבעטען, ווען ער וועט שטארבען זאל מען איהם אריינווארפען אין ים, אזוי שטארק האָט ער איהם געליעבט, געווהנליך וואלט אונז דאן געפעהלט א קבר, דערפאר אבער וואלט היינע דעם ים טיעפער געמאכט; שעהנער און אייביגער... איך קען זיך מיט אזא זאך ניט בעריהמען. איך וואלט אין ים מגולגל געווארען ביי דעם לויתן אין מאָגען און שפּעטער — אין א שלוש־סעודות פאר צדיקים. דאס וואלט נאך אויך ניט אזוי שלעכט געווען. איך וואָלט אפשר אויף אזא אופן געקענט ניכער אריינקומען אין גן־עדן, אבער דאס וואלט ערשט געשעהן ווען משיח וועט קומען...

דער ים האָט געבריקעט און געשטופט דעם ברעג פונקט ווי ער וואלט וועלען אוועקשטויסען די ערד, אבער די שטארקע, מעכטיגע כוואליעס האָבען מיך ניט אוועקגעשטופט נאר געצווי־גען. איך בין צוגענאנגען ביז צו זיין נאסען זוים. דער גאנצער

אין אוועקן „לעזט" מען ניט אויף די הענד; דאקט לעזט מען איבערהויפט ניט... יענע חברה פערשטעהען נאר ווי צו מאטערן „הענד" און מאנכער פערשטעהט זיך אויף די פינגער...

גרויס איז אוועקן ניט. מיר זיינען דורכגעפאהרען דעם מקום אין א קורצע צייט. איבער די טראטואקן האבען געוויסט זיידענע ספאדניעצעס און וואו דער בליק איז געפאלען האט דאס געבליצט, געשימערט און געלויכטען מיט שרייעדינע עשירות, וואס איז פריקרע און פרעך צוזאמען. עס האט מיר צוגעשלאגען א ניט־גוטקייט צום הארצען, פונקט ווי איך וואלט זיך אנגעגעסען מיט צירקפ...

האבענדיג געזעהן די צוויי וועלטען אויף דער וועלט; האבענדיג בעטראכט דעם אמת'ן פערגעניגען און זיין פארדי, זיינען מיר וויעדער צוגעפאהרען ביז ראקאוויי און האבען פערלאזען די דראשקע. איך האב נאך אמאל א קוק געטאן אויף דעם נארישען פערד, וואס האט געוואלט אויספראבירען מיין אונשטערבליכקייט, און האב אנגעהויבען געהן צו פוס.

איך האב זיך געלאזען צום ים, וואו די מענשען באדען זיך.

די היץ איז שטארקער געווארען פון שעה. איבער די גאסען האבען זיך געטומלט בארוועסע „לצים" און לייכטבעשוהכטע פרויען און מיידלאך אין באד־קאסטיומען, זיי זיינען געגאנגען צ ו ם וואסער און פ ו ן וואסער. אין די זייטען־גאסלאך האט דאס אויסגעזעהן זעהר „היימיש": צושפילעטע ווייבער אין שייטלאך און אהן שייטלאך זיינען געזעסען אויף די וועראנדעס פון די לאדשינג־הייזער און געשלונגען די נעזאלצענע ים־לופט, וואס האט זיך געטראגען אין דער הויך.

א אידישער קצב איז געשטאנען אין טהיר פון זיין יאטקע

קליינע שטיינדלאך און פיטשינקע ציגעלאך, א מין „מאזאאיק", האר די איבערגעניצעוועטע מאוזעס'ען פון ברעג ים.

די הייזער זיינען פאלאצען ארומגערינגעלט מיט לוסט־גערטנער. דער האָטעל מאדושעסטיק און דער אווערען האָטעל זיינען טעמפלען פון פערגעניגען, וואו עס שוימט א ים פון שאמ־פאניער צווישען א ים פון בלומען און בריליאנטען. אָטאָמאָבילס און עקיפאזשען טומלען זיך ווי א כשוף, די שפראך איז ענגליש און נאר ענגליש, שלעכטע ענגליש, פאר אידיש וואַרפט מען דארט ארוים פון חברה. דאס איז א'ן אמת, ניט קיין מעשה. מען האָט זיך דערוואוסט, אז א געוועזענער איסט בראדווייער קרע־מער האָט דארט געראַדט מיט איינעם אידיש אויפ'ן גאס, האָט מען אבגעזאגט זיין זוהן דעם שידוך און דער יונגער מאן האָט א וואך נאָכאנאנד ניט געהאט מיט וועמען צו שפיעלען אין קאָרטען...

אווערען וועלט קיינמאָל ניט בעלעסטיגט פון איינפאכען פאלק, וואס פאהרט „כאפען לופט", צו אביסעל ליעבע און האָ־בען „פאָן" אין ראקאווי, אדער אין דעם קאכעדיגען קוני אוי־לענד. אין אווערען זיינען ניטאָ קיין שפיעל־קאסטענס, קיין „סטיפעל טשיים", קיין ביידלאך מיט „מכשפות", וואס „לעזען" אויף די הענד און קיין „מזל'דיגער ראָד", ארויסצודרייען דעם גליק, אדער אנדערע סאָרטען „צאצקעס" צו בעשווינדלען נא־איווע מענשען.

אין אווערען זיינען דא אנדערע צאצקעס. דארט האָט מען שוין „אָנגעדרייט" פון פריהער... אדער מען „דרייט" נאָך ערגעץ אין בראדווי, וואָקער סטריט, בליקער סטריט, ליספענארד סטריט און אנדערע סטריטען און סטריטלאך.

II

אין אוועךען

אזוי ווי מען זאל איינעם צובינדען די אויגען אין סלא־
באָדקע און זיי פלוצלונג אויפבינדען אין פאריז, וואָלט ער צו־
מישט נעווארען פאר איבערראשונג, אזוי בין איך ערשטוינט
נעווארען ביי מיין האסטיגען אריינקומען פון ראקאוויי נאך
אוועךען.

מען פאהרט נאָך, דאכט זיך, אויף דעם זעלביגען בולוואךד.
די זעלביגע גאס און דאָך א נייע וועלט, א'ן אנדער וועלט, א
גאנץ אנדער בולוואךד. די קאר־רעלצען זיינען פלוצלונג אבגע־
האקט; דער ברוק פערליךט זיין נראָבען, באכמאטנעם, וואָכעדי־
גען אויסזעהן. קיין גרויסע שטיינער מעהר, קיין ערויש, קיין גע־
שריי ווי ביי יעקב אבינו צו קאָפּענס... דאָ איז אוועךען, דאָ באָדט
מען זיך אין צוויי ים'ן: אין דעם ים אוקיאנוס און אין דעם
ים פון לוקסוס. דאָ איז מען „נערוועז", מען קען דעם נעשריי פון
די גאסען ניט פערטראגען. א סך פון די עלענאנטע דאמען און
הערען פון אוועךען האָבען זיך שוין אנגעהערט ענוג נעשרייען
אין זייער לעבען, וועו זיי האָבן אמאָל געפּעדעלט מיט באָב,
רעטאך, בלעך און אלטע הויזען אין העסטער סטריט און לוד־
לאָוו סטריט. איצט וויללען זיי זאל זיין שא. דער בולוואךד איז
דערפאר געמאכט מיט גרויס דרך ארץ, אויסגעפלאסטערט מיט

איך האָב איהם געוואלט זאגען, אז דער ים האָט דאָס אראבגעוואשען... נאר מיט איין מאָל האָבען זיך בעוויזען דריי „בשר כשר'ס" איינע נאך די אנדערע. איך האָב גלייך דערזעהן, אז אפילו די מעכטיגסטע כוואליעס פון ראקאוויי ביטש קענען ניט אבשווייגקען די כשרות ביי אידען... אמת, נעבען דעם „בשר כשר" איז ניט געשטאנען אויסגעמאלעוועט דער געוואוינליכער געלער אידישער האָהן מיט די קאוואצקע שפּאַרען. דאס האָט געוויעזען, אז דער „כשר" איז דאָ ניט אזא „האָהן" ווי אין העסטער סטריט, למשל, אז אין ראקאוויי איז די העהנערשע אידישקייט ניט פון אויבען, כאטש דארט געפינען זיך ביז זעקס טויזענד שטענדיגע אידישע איינוואהנער מיט צוויי פּרעכטיגע שוהלען, אדער ע ר ג ע ר געזאגט, „טעמפּלען, — איינער אין ראקאוויי און איינער — העט, העט, אין אווערען.

א בים געטאן, האָט ער זיך דערשראקען און געגומען לויפען אוים'ן הויט.

איך האָב אויסגעהערט די ערקלערונג גאנץ אויפמערקזאם און האָב א טראכט געטאן: מען דארף זיין א פערד זיך צו שרעקען פאר א פליעג... זעהענדיג ווי וויניג מען קען זיך פערלאזען אויף א פערד איז מיר אויפגעגאנגען די פראגע, צו וואלט ניט געלוינט בעסער צו פאהרען מיט א'ן אטאָמאביל? א'ן אטאמאביל שרעקט זיך ניט פאר א פליעג. איך האָב זיך אבער באלד דערמאָהנט, אז איך האָב נאָך ניט געשריעבען מיין צואה...

נאָך דער ערנסטער פאסירונג האָבען מיר זיך וויעדער ארויפגעלאזט אויף דעם בולוואַרד. מיר זיינען פערבייגעפאהרען דעם לאנגער פון די זומער קוואַרטיראנטען, וועלכע וואוינען אין „סוכות". דאס איז א קליינע לייוועטענע שטעדטיל; א מין צי־גיינער־„קעמפ", נאר ניט אזא פרייער. ציגיינער צאָהלען ניט קיין דירה־געלד און האָבען נאָך דעם פערגעניגען אימיצען צו בע'גנב'ענען, דאָ אבער מוז מען צאָהלען רענט פאר'ן ליענען אין דרויסען.

די געשעפטען אין ראקאוויי זיינען א גרויסער פראצענט אידישע. די שילדען זיינען „גאָלד" און „זילבער", „שטיין" און „ביין", „שטאָהל" און „אייזען", „צין" און „קופער", „געל" און „גרין", „זייד" און „סאמעט", „קליין" און „גרוים", „פייער" און „וואסער"...

— זעהט נאר — האָט מיין יונגער בענלייטער זיך צו מיר געוועדעט מיט א וואונדער, — אזוי פיעל אידען, קיין עין הרע, און מען זעהט ניט קיין איין פענסטער מיט א „בשר כשר"? ווי קומט דאס?

און דער פערד, וואס איז די גאנצע צייט נעגאנגען ווי א סטא־
טיק, מיט א שטילען בעל הבית'ישען גאנג, האָט מיט איין מאָל
געקריעגען התפעלות און האָט דערלאנגט, ווי א עכטער דעקא־
דענט, א פאהר ארויף אויף א גאס־לאנטערנע. די דראָש־
קע האָט זיך האסטיג א דרעה געטאָן אן א זייט, איך בין
ארויסגעפאלען מיט איין פוס דערויסען און אויף מיר — מיין
פריינד. דער פערד האָט געגומען בריקעווען א צושראָקענער אי־
בער דעם טראטואר ווי משוגע. דער טרייבער האָט איהם קוים
אבגעשטעלט.

מען האָט געזעהן בעשיינבארליך, אז זכות אבות האָבען
אבגעהאלטען דעם פערד, דען זאנסט וואלט ער אונז אפשר פאר
גרוים בעגייסטערונג אריינגעפיהרט אין ים אריין, אדער גאָר
אין גן עדן...

— וואס איז געשעהן מיט דיין פערד? — האָב איך נע־
פרעגט דעם פערמאטערטען, סאָפעדיגען טרייבער, וועלכער איז
געזעסען אויפ'ן קעלנע כמעט אהן א'ן אטהעם — מיר טרעפט
עס דאס ערשטע מאָל, האָב איך איהם געזאגט, א פערד זאל מיך
אראָבפיהרען פון וועג...

דער גוי האָט זיך איבערגע'צלם'ט און ערקלערט, דאס זיין
פערד האָט נאָך חלילה קיינעם פון וועג ניט אראבגעפיהרט,
הלואי ווייטער; אז מען קען איהם אין אזא זאך ניט חושד זיין;
אז זיין פערד איז א פערד אויף וועלכען מען מעג זיך פערלאזען;
אז פון אלע „פערד" וואס געפינען זיך אין ראקאוויי איז ער דער
אנשטענדיגסטער... נאר דא האָט סתם געטראפען א סיבה: דער
פערד איז א'ן אפפער פון א פליעג: א גרויסע פליעג האָט איהם

דאן ניט פערשטאנען וואס „פלעזשור" מיינט... און דעם יעצ־טיגען מאל, וועז איך וויים, וואס דאס מיינט, נאר איך האב דאס נאך ניט גענאסען. וועז מיר איז בעסער געווען איז ניט לייכט צו בעשטימען; איך האב מורא אז דעמאלט...

בעשעהרט געווען אבער, אז מיין נסיעה זאל זיין פערבונ־דען מיט סכנת נפשות; וועז איך דערמאהן מיך, שוידער איך אזש אויף.

אט וואס עס האט פאסירט:

אויסשטייגענדיג פון באהן איז מיין בענלייטער געגאנגען מיט מיר דיעננגען א דראשקע, וואס זאל אונז פיהרען דורך גאנץ ראקאוויי און פון דארט, נאך אווערען, און אונז ווייזען אלץ, וואס איז ווערטה א קוק. אזוי ווי איך וויל ניט פיעל אויס־טענה'ען מיט „בעלי עגלות", האב איך איבערגעגעבען דאס שטי־קעל ארבייט צו מיין פרייגד, וועלכער איז נאך יונג און האט נאך ניט געהאט קיין אונאנגענעהמע ערפאהרונג מיט „סמארא וואזעס"...

ער האט זיך בעדונגען, מיר האבען זיך אריינגעזעצט און זיינען געפאהרען. דער פוהרמאן האט אונז געפיהרט דורך דער הויפט גאס, דורך דעם „בולווארד". די זייטען גאסען בעשטעהן מעהרסטענס פון „לאזשינג" הייזער, פריוואט ווילאס און סתם הייזער, וואו מען וואוינט דעם גאנצען יאהר, זומער און ווינ־טער, אבער דער בולווארד אין כ ו ל ו ביזנעס. אזוי ווי דאס איז געווען א וואכענטאג זיינען ניט געווען צופיעל בעזוכער, אבער דאך האט דער בולווארד נעקישעט מיט מענשען, וועלכע די היץ האט פון ניו יארק און ברוקלין ארויסגעיאגט מיט גוואלד. פלוצלונג האט זיך די דראשקע פערקערעוועט אן א זייט

די דאזיגע שיפלאך, טראנענדיג אין זייער שויס לוסטיגע יונגע לייט, פרייליכע בחורים און זים־לאכענדע מיידלאך! וויפיעל הייליגע ליעבעס סודות זיי האבען דאס פערנומען פון זייערע טרוימענדע פאסאזשירען! זיי זיינען, דאכט זיך, געווען א טייל פון דעם שמייכלענדען וואסער. ווי קען מען דען פערשטעהן די פולע טיעפקייט און שענקייט פון „דזשמייקא בעי" אהן דיעזע קליינע, שווימענדע, הילצערנע נקודות? דאך זיי האבען זיך אויסגעניצט, די בוכטע האט אויסגעזויגען זייער מארך און האט זיי אויסגעשפייט.

עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ און איך האב א קוק געטאן אויף די אויסגעצעהרטע, מאגערע ארבייטער אנטקעגען מיר:

וועלען זיי באלד ניט ליענגען ארויסגעווארפען ביים האפען פון לעבען? וועלען זיי זיך נאך קענען לאנג האלטען אוים'ן „וואסער"? וועלען זיי ניט באלד מאכען פלאץ פאר נייע שיפלאך צו פיהרען פלעזשור זוכער? וועלען זיי ניט אין ניכען זיין ארויסגעשפייט אויף א איינזאמען, עלענדען ברעג און זיך וואלנערען אין פערגעסענהייט? וועלען מיר אלע ניט זיין אמאל צובראכענע פלעזשור־שיפלאך ביי א שטומען אופער פון א טיעפע בוכטע?..

— ראקאווי ביטש, — האט מיין פרייגד נעזאגט.

איך האב פערגעסען אלע אומזיסטע קשיות, און האב אויסגעשטיגען.

דאס איז דאס צווייטע מאל אין מיין לעבען, וואס איך בין געווען אין ראקאווי: איין מאל מיט א זיעבען און צוואנציג יאהר צוריק, באלד ווי איך בין געקומען פון ליטא, איך האב נאך

טעל וועהט, ער שמייסט אין פנים, אבער ער קיהלט ניט. ער איז כעהר פארע ווי ווינד, ער איז היים, ער מאכט נאָך וואַרע־מער, ער זעצט אומזיסט אין געזיכט, מאטערט אָן די באקען, אבער ער ערפרישט זיי ניט. עס דאכט זיך, אז די גרויסע וואַ־סער־שטרעקע איז אויפגעקאכט, אז די פיש, וואס שווימען דארט ארום, זיינען געקאכטע און אפשר געפילטע אויך. עס איז דאָך ערב שבת...

די „בעי" שאינט אין נאנצען ווי אנגענאסען מיט צושמאָל־צענע זילבער. א רעכטע שטיק פון ברעג שטעהן פעראנקערט קליינע פלעזשור־שיפלאך, און א ביסעל ווייטער אויפ'ן וואסער זיינען פישער בעשעפטיגט ביי זייערע נעצען.

— איהר ווייסט, וואס זיי טהוען? — האָט מיך געפרענט דער יונגער מאן, וואס האָט מיך בענלייט.

— זיי כאפען פיש, — האָב איך איהם געזאגט.

— ניין, — האָט ער געענטפערט, — זיי כאפען אָיסטערס.

מיר האָט דאן אמת פערדראסען, וואס איך בין ניט קיין רעפארמירטער רב און קען זיך מיט די אָיסטערס ניט „אנ־פרייען"... איך האָב מעהר געקוואלען מיט דעם נעראנק פון די געפילטע פיש און עפעס ווי ניט וויסענדיג, וואס איך טהו, האָב איך מיר אנגעהויבען שטילערהייד צו זינגען „יה רבון עלם ועלמיה"...

צוואוארפען ביי די ברעגעס פון די שטילע, חן־עוודיגע בוכטע זיינען געלענען אלטע צובראכענע און צופוילטע שיפלאך, וואס האָבען אבגעדיענט זייער צייט און ליענען יעצט עלענד און פערלאזען אויף דעם טרוקענעם זאמדיגען באָרטען.

ווי שען זיי האָבען זיך אמאל גענליצט איבער די וועלען,

כע אידישע ארבייטער אין דורכגעשוויצטע בלוזעס. זיי האָבען געווים דעם טאג ניט געהאט קיין ארבייט און די „שאפ" האָט זיי ערלויבט עטליכע שטונדען „פערגעניגען" אויף דעם חשבון פון זייער ארבייטס־לוין.

אָרעמע, אויסגעמאגערטע פרויען פון די טענעמענט הויזער, מיט פער׳חלש׳טע עופה׳לאך ביי דער ברוסט און ביי דער זייט, זיינען געשטאנען און פשוט געפאלען פון די פים, אבער די אבגעפרעסענע, רויט־קארקיגע, פרעך־פנים׳דיגע און הויך לאכע־דיגע פלעזשורניקעס האָבען זיך ניט אויפגעהויבען, געבען די עלענדע א׳ן אָרט.

די אייזענבאהן, וואס האט אנגעהויבען איהר מארשרוט ביי דעם דעלענסי סטריט בריק אונטער דר׳ערד, איז באלד גע־וואן פון אויבען. זי האָט זיך געטראגען איבער וויליאמסבורג ווי א „שווארץ יאהר". אין אמעריקא געהט דאס אבער שנעל ארויף און אראָב. און מיר זיינען ווי דורך א כשוף פלוצלונג וויעדער געווען אונטען.

מיר זיינען געקומען אין לאנג איילאנד.

הילצערנע איין־פאמיליע הייזער, געטנער, בוימער, בלו־מען; העהנער קרייען, יונגע הינדעלאך געהען ארום צווישען די גראָז און פיקען, א ציג גריזשעט די קאָרע פון א יונגע בע־ריאָזקע, און שאָקעלט צופריעדען מיט איהר שפיציג, מלמד׳יש בערדעל, פרויען אין זון־טשעפעקעס בעארבייטען זייערע פעל־דער, גענונדע קינדער ווי די „מוציקעס" קלייבען בלומען, שפיע־לען זיך אין פערדלאך און זינגען.

די באהן פליהט, מיר זיינען שוין ביי „דזשעמייקא בעי". די לופט ווערט נאך פרייער. א יונג, פייכט וואסער־ווינ־

וואנאנען זיינען ניט אזוי געפאקט מיט פאהרער ווי א שבת אדער א זונטאג, ווען מען שפארט זיך און שלאגט זיך פאר א בייגקעל. איך וויל שטענדיג האבען א פרייען שטוהל פון וועלכען איך זאל קיינעם ניט דארפען אראבווארפען, און וועל־כען קיינער זאל ניט קענען פערנעהמען...

שונאים זיינען מיר אומזיסט חושד, אז איך קען זיך „שטופען", זיי זיינען, במחילה, גרויסע עזעל, פערשטעהן ניט, אדער זיי האבען סתם א טעות. וועו זיי זעהען מיך אפט אוי־בען־אן, בין איך דארט ניט ארויף צוליעב מיינע עהלענבוי־גענס, איך בין דארט גיכער ארויפגעפלויגען איידער זיך ארויפ־געשטופט... געפאקטע ערטער, איבערפילט מיט חאפטעס זיינען ניט פאר מיר. איך קען ניט פערטראגען קיין ענגשאפט און דרי־קענים אין לעבען, פונקט ווי אין דער ליטעראטור.

דאך ניט שטענדיג פאסירט דאס ווי דער מענש ווייל, און די אייזענבאהן איז גראד געווען אזוי פול מיט מענשען, אז איך און מיין בענליטער האבען קוים, קוים געכאפט צו האלבען זיץ. די וואס זיינען געקומען שפעטער האבען שוין געמוזט שטעהן און זיך אנהאלטען אן דעם טראסט'ס פסול'ע רצועות...

ניט אלע פאסאזשירען אבער, וואס זיינען געשטאנען, זיי־נען געווען אזעלכע, וואס קענען בעשטעהן דאס צו טאן. ניט אלע זיינען געפאהרען פאר פלעזשור, מאנכע האט געטריעבען די נויט און מאנכע זיינען געפאהרען, ווייל זיי האבען דוקא דאס מאל נעהאט די געלעגענהייט דערצו.

צווישען די רונדיגע, ביער־פעסעלדיגע „בעלי בתים" און אויסנעפוצטע, פערפודערטע בעלי בית'טעס אין טייערע, זיידע־נע קלייד ער און בריליאנטען, זיינען געזעסען דארט, טויט־בליי־

דער ים איז אפילו ביי מיר ניט קיין נייעס. ניט נאר קען איך זיין ברעג, נאר אפילו זיין מיטען אויך; זיינע ווילדע, שטיר־מישע כוואליעס ווארפען מיך שטענדיג איינע צו די אנדערע; זיי רוישען א ר ו ם מיר און א י ב ע ר מיר, אבער זיי קיה־לען מיך ניט אב... זיי מאכען מיך נאך הייסער; זיי היצען נאך מעהר מיין בלוט...

דאס איז דער ים פון צרות.

ביי זיין ברעג איז ניטא קיין „סי סייד"; קיין פלאץ פאר פלעזשור זוכער; קיין לוקסעריעזע האטעלען; קיין לוסטיגע נקבות און קיין אווערען פאר בענולטע הולטאיעם.

די בעשרייבונג פון יענעם ים, אויף וועלכען איך געפין זיך שטענדיג, איז ניט אינטערעסאנט פאר יעדען לעזער און איך האב מיך געלאזען צו ד ע ם ברעג ים, וואו דער עולם נעהט, וואו די מאסען בארען זיך...

איך בין ניט געפאהרען זיך בארען, דען כאטש איך קען זיין א שיפס־קאפיטאן אויף א'ן אנדער ים, קען איך ניט זיין קיין איינפאכער מאטראז אויף דעם ים פון וואסער, איך קען דארט ניט שווימען און פערטראג ניט קיין קעלט.

צו זעהן ווי די מ ע נ ש ע ן שווימען איז געווען מיין פערלאנג; צו בעטראכטען ווי א וועלט פליושקעט זיך ביי דעם פלאכען זוים פון אקעאן. איך קען אין פלאכקייט קיין פלעזשור ניט געפינען, איך האב פיינד צו זיין אין ים און שטעהן אויף דר'ערד זיך האלטענדיג אן א שטריק... איך קען ניט זיין ביז די קניע אין א ים, וואס האט א קעסעל־גרוב... איך שעהם זיך...

בין איך, הייסט דאס, געפאהרען נאך ראקאוויי ביטש. אין א פראסטען פרייטאג בין איך געפאהרען, וועז די קארס און די

בּיי די ברעגען פון ים

I

דאָס איז געווען אייגער פון די הייסטע זומער טעג אויף וועלכען דער לוח אליין האָט שוין ניט געקענט קלוג ווערען. די זון האָט געוויעזען, אז זי קען ניט נאר לייכטען, נאר ברענען אויך, זי האָט ממש געצונדען די וועלט. פלאמען זיינען געפאלען פון הימעל און האָבען זיך צומישט מיט די פערשטיקטע המימה־לופט פון די ניו־יארקער דומפּפּע, לוימענע וואוין־קאסטענס, און געפייניגט די מענשען.

אפילו דער שאטען פון מאנכען פער־יתום'טען, איבעריגען בוים האָט זיך ניט געהאט וואוהין צו טאָן, וואו זיך צו בעהאל־טען פון די אונדערבארמדיגע ליכטיגקייט, וואס האָט געשאסען פון דער לופטען דורך קאנאָנען פון פייער.

אט אין אזא מין גיהנום־טאָג בין איך ארויסגעפאהרען בע־זוכען דעם ברעג ים אין ראקאוויי ביטש, און פון דארט — דעם ברעג פון אווערען, וואו עס „אויר'ט" מיט פארפומירטע גבירים, וואס האָבען נאך מיט עטליכע יאהר צוריק „געשמעקט" מיט מינסק, קאלוואריע, קאוונא, סובאלק, ווילנא, לעמבערג, יאסי, און שיף...

אנדער זין, זיי זיינען אויסגעשריעבען וויל זיי שרייבען לחלוטין ניט מעהר. דער רחמנות איז דאן ניט אויף אזעלכע „אויסגעשריעבענע" שרייבער נאר אויף אונז, וועלכע קענען זיך מעהר מיט זייער גייסט ניט קוויקען. זיי זיינען ווי די זון וואס האָט זיך בעוויעזען און איז פלוצלונג פערשוואונדען אין די וואלקען. די סיבה פון אזא ליטעראריישעם ערשיינען און ניט ווערען קען מאנכעם מאָל זיין א פסיכאָלאגישע און מאנכעם מאָל — א געזעלשאפטליכע. איך וויל וועגען דעם יעצט ניט רעידען.

א צווייטער זאָרט „אויסגעשריעבענע" זיינען פאראן וועלכע, ווי איך האָב פריהער געזאגט, זיינען קיינמאָל נ י ט ג ו ט געווען און ג ר ו י ס געווים נ י ט. זיי האָבען בלויז אויף א מינוט א ב ל י ש ץ געטאן. יאָ, א בלישץ געטאן, אבער ניט געשאינט. שאינען און בלישצען זיינען צוויי בעזונדערע זאכען. פון וויטען האָבען זיי אויסגעזוהן ווי עפעס, אבער פון נאָה'נטען זיינען זיי געווען איינפאכע שטיקלאך גלאז. מאנכע קענען נאך אבער דער ערשטען אבנארענדען בלישץ ניט פערגעסען און מאנכע וויסען טאקע ניט דעם אונטערשיעד פון אן עדעלשטיין ביז א גלעזעל; פון א פערל ביז א פערל גריץ, און יענע נענארטע, און נארענדע ליטעראריש „סריסים" בלאָזען זיך נאך אלץ, מאכען זיך א פוריע און ציהען זייער דערוויליגע „עהרע" און עקזיסטענץ פון אמאליגע פאלשע, אונבענרינדערטע, אונגערעכטע פרעטענזיעס. זיי נעהמען פראצענט פון א קרן, וואס איז בעשטאנען פון פאלשע אסיגנאציעס. ארעמע שטיקלאך גלאז; אויסגעשריבענע שרייבער! עס איז א מיטלייד אויף זיי!

זיי נודען און אויב מען האָט אמאָל געמיינט, אז מען דארף זיי לעזען, איז געלעגען די שולד אין די אונווויסענהייט פון עולם. יענע שרייבער זיינען געבליבען די זעלביגע, אבער די לעזער האָבען פּראגרעסירט, נייע, פעהיגע ליטעראטען האָבען אויסגעבילדעט דעם געשמאק און בעשאפען א מבינות, און דער זעלביגער לעזער קוקט יעצט דורך אנדערע שפּאקולען. נו, פרענט זיך די גרויסע שאלה, אויב עס איז איבערהויפּט דאָ אזא זאך ווי זיך אויסשרייבען? צו איז מענליך אז א פעהיגער, פיהלענערער, דיינקענדער שרייבער זאל פּלוצלונג ניט האָבען וואס צו זאגען, אדער ניט קענען זאגען וואס ער ווייל? איז דאס מענליך מען זאל זיך אויסשרייבען?

דער תירוץ איז יא און ניין.

עס איז מענליך א שרייבער זאל פערפאסען איין גוטעס ווערק און ניט מעהר, פונקט ווי עס איז מענליך א געזונדע פרוי זאל אבלעבען מיט א מאן פופציג יאהר און זאל נאר האָבען איין קינד. דאס קינד איז גאראנטהען, שען, קלוג און מיט אלע מעלות, א ברכה פאר דער מוטער און פאר די מענשהייט. אבער מעהר האָט זי ניט.

עס זיינען פאראן זעלטענע ערשיינונגען אין דער וועלטליטעראטור. עס גיבט זיך אזעלכע פאעטען, וואס האָבען נאר בעשאפען איין פאעזיע, איין ערצעהלונג אדער איין דראמא און זיינען געבליבען אונשטערבליך. מעהר האָבען זיי איבערהויפּט ניט געדיכטעט. פון דעם נביא עובדיה איז נאר פערבליבען איין אייניציגער קאפּיטעל, דאָך וועט דער מחבר לעבען אזוי לאנג ווי דער תנ"ך.

אט אזעלכע שרייבער זיינען אויסגעשריבען אין א גאנץ

זיי געבארען ווערען, שטעהענדיג ביי׳ם עמוד. דאָס האָט נאר נע־
מוזט פליסען פון זייער נשמה דורך זייער אייגענע קעהל. זיי
האָבען ניט געקענט ארויסזינגען דורך א צווייטענס האלז, ווי די
שכינה האָט געקענט ארויסגערעדט ווערען דורך משה רבינו;
ווי דאָניצעטי דורך די שטים־בענדער פון קארוסא און טעטרא־
זיני, אדער ווי דער פריהלינג, דער וואלד און די ליעבע דורך
די געגלייזטע האלז פון דער נאכטיגאל.

היינריך היינע, וויקטאר הוגא און הונדערטע אנדערע אונ־
שטערבליכע דיכטער און דיינקער האָבען דיקטירט זייערע גרעס־
טע ווערק צו איבערשרייבער. דאָס זעלביגע טהוט יעצט א טאָל־
סטאי, און נאך פערשיעדענע גדולים טהוען דאָס אייגענע. דער
געניאלער מוזיקאנט, דער זינגער, וועלכער פערלירט די שטי־
מע, צו די פינגער, האָט א פולע נשמה מיט הימלשע טענער,
נאר ער קען זיי ניט ארויסגעבען; דער אויסגעשריעבענער שריי־
בער אבער האָט ניט ו ו א ס ארויסצוגעבען. זיין נשמה איז
טרוקען ווי א ביין.

וען א שרייבער ווערט א „פלאָקען" מעג ער אפילו זיין א
„גאלדענער" טויג ער אויך אויף כּפרות. א סך פלעקער האָבען
מיר לייידער אין די ניו־יארקער אידישע רעדאקציעס, און דער
גרויסער אונגליק איז, וואס זיי זיינען נאר קיינמאָל אפילו נע־
בען נאלד ניט געלעגען; נאָר אום צו טאן זיי א טובה זאגט מען,
אז זיי זיינען „אויסגעשריבען"; אין אמת׳ן האָבען זיי ניט אנ־
געהויבען צו קענען. זיי זיינען קאליקעס געווען און קאליקעס
פערבליבען. אויסגעשריבענע שרייבער זיינען כאטש עפעס; זיי
זיינען אפילו קיין „עפעס" אויך ניט. מען דארף נאר אויפ־
מישען זייערע אלטע חכמות, אום זיך באלד צו איבערצייגען, אז

עפּעס „ניט דאס". דער שרייבער שטעלט אָן זיין ליטעראַרישען בויגען, אבער ער שיסט אָן א זייט. ער וויל זיין טיעף און פּלוישׂ־קעט זיך פון אויבען; ער וויל זיין שטאַרק און פאַלט פון די פּיס; ער וויל זיין וויציג און איז לעבערליך—ער איז אויסגעשריבען.

ער שרייבט, אבער וועָן דאס ערשיינט פון דרוק פּרעגט דעם עולם „וואס וויל ער?" מען קוועטשט מיט די פּלייצעס — „וואס דרייט ער א מח"? און אין אלגעמיין איז אויף איהם א גאָט'ס רחמנות. ער איז אן אויסגעשריבענער שרייבער, ער האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון די לאָגיקע, זיין סטיל האָט פּער־לאָרען דעם חן, זיינע געדאַנקען זיינען מילביג און דאס ערגסטע פון אלין — ער האָט ניט וואס צו זאגען.

ביי דעם שרייבער, וואס איז ניט אויסגעשריבען, איז א שוואכע ראיה, אדער די אונמעגליכקייט צו האלטען אליין א פּעדער אויף קיין פאַלשטענדיגער אונגליק; ער קען זיינע גע־דאַנקען און געפּיהלען דיקטירען צו א צווייטען, יענער זאל זיי פּאר איהם פּערצייכענען. א דיכטער אדער א שריפּטשטעלער, וואס וועלט אונפּעהיג צו בענוצען זיין שרייב־געצייג, איז ניט ווי א מוזיקאַנט, וואס קען ניט מעהר שפּיעלען אויף זיין אינ־סטרומענט, אדער א זינגער, ביי וועלכען די האלז וועלט קאליע. די לעצטע בלייבען טאקע אונבעהאלפּען אויף אייביג, וועהרענד דער ערשטער קען זיך העלפען.

די בעריהמטע פּיעדעל שפּיעלער פּאגאניני, יאָהאכים אדער סאראזאטא האָבען ניט געקענט דיקטירען זייערע גע־פּיהלען אדער טעכניק צו אן אנדער וויאליניסט, פּונקט ווי דער „ווילנער בעל הבית'ל" אדער דער „גאלדענער פּלאָקען" האָבען ניט געקענט דיקטירען זייערע א „זאָנאכטס", וואס פּלעגט ביי

אויסגעשריבענע שרייבער

אויב עס איז פאראן אויף דער וועלט א מענש, וואס פער־
דיענט מיטלייד, איז דאס דער „אויסגעשריבענער"
שרייבער. און מיטלייד קומט איהם ניט אזוי פיעל
דערפאר, וואס ער איז „א ו י ס ג ע ש ר י ע ב ע ן", נאר דער־
פאר, וואס ער ש ר י י ב ט נ א ך און צייכענט נאך אונטער
זיין אויסגעוועבטען נאמען.

א בעל מלאכה, למשל, א שוהסטער, א שנייידער אדער
א סטאליאר אויף דער עלטער, וועז די אויגען דיענען ניט מעהר
אזוי גוט, די הענד ציטערען און דער גאנצער מענש ריהרט זיך
ניט אזוי פלינק און קאכעדיג, — ארבייט ער ביי אלטווארג, ער
מאכט נאפראווקעס, ער „פיקסט", פערריכט, ליטעראטור אבער
דארף ניט קיין לאטניק, זי האט ניט קיין „אלטווארג" און דער
אויסגעשריעבענער מאכט כלומרשט „נייע" זאכען מיט אלטע
לעכער.

דאכט זיך א בלאנקע טינט־פאס, א פולע מיט טינט, א
נייע פעדער, נייע פאפיער און דער שרייבער אליין איז נאך
אויך ניט בלינד און ניט פאראליזירט און ניט צו אלט, ער עסט
נאך אפטמאל מיט מעהר אפעטיט ווי פריהער, דאך שעפט ער
פון טינטער ניט מעהר ארוים קיין חדושים, און די קליינע,
שטאהלענע ממזרת מיט די שווארצע ליפעלאך — די פען, רעדט

פשוט ניט קיין דירה־געלד, קאסט א דאלאר א חודש טהעאטער, צום וועניגסטענס, אבער א בוך וועט ער נעהמען אויף „איבער־צולייענען" און וועט געבען א „ניקעל". דא ליענט דער גרויסער סוד פאר וואס די שרייבער זיינען אזוי אונגליקליך און די פער־זענער גיעבען ארויס „היי מיט שטרוי" פאר א „ניקעל" א בינ־טעל... דעם טעאטער קען מען ניט נעהמען אויף „איבערצוקוקען", אבער א בוך נעהמט מען אויף „איבערצולעזען" און די שרייי־בעריי איז אויף צרות און דער עולם איז — איך בעט איבער אייער כבוד — ניט אויפגעקלערט און קיין אימער און איי־ביג די זעלבע „שעצקע".

עס וואלט קיין עולה ניט געווען וועז די מאסע וואלט נע־קריענען איהר ערציהונג אין טהעאטער, אבער דארטען נע־פינט זי אויך די זעלבע יאכנע נאר אנדערש פערשלייערט. דאס זיינען די זעלבע שונד ראמאנען, די זעלבע טענדענץ ברא־קעם נאר כלומרשט איינגעטהיילט אין אקטען. די פיעסען שוין זאגאר די בעסטע פון די עשרה מכות זיינען לעער פון ליטערא־טור און קונסט, און פול מיט דרשות און צוגעפאסטע קיצלענעם פאר „משה'ן".

דאס איז ווי עס שטעהט דא יעצט מיט אונזער אידישער „ליטעראטור" און אונזער „ווערטהען פובליקום". עס איז מעהר קיין פראגע, אז מיר דארפען און מ ו ז ע ן נעהמען זארגען פאר די ערציהונג פון אונזערע „בעלי בתים", כדי זיי זאלען קע־נען פערשטעהן די נויטינקייט פון א נוטע ערציהונג פיר זייערע קינדער.

די אידישע טעגליכע פרעסע טהוט איהר פפליכט אויף ווי ווט עס איז איהר מעגליך, דאָך וואס הערט זיך ווייטער? וועלכע ביכער, אויסער שונד־ראמאנען, שמוציגע טהעאטער קופלעטען, סאציאליסטישע, אנארכיסטישע און ציוניסטישע בראשורקעס, דאָס הייסט, פראפאגאנדא ליטעראטור, זיינען ארוים פון דער היגער פרעסס?

מען קען דעם גאנצען מארק ב ע ס ע ר ע ביכלאך — וואס זיינען דא ערשיענען זייט די ערשטע אידישע איינוואנדע־רונג ביז היינט — איבערצהלען אויף די פינגער פון איין האנד. אבער דא קומט דער גרויסער אונגליק. ווי קען א פערלע־גער ארויסגעבען אָרענטליכע ווערק, געשריעבען פון ערנסטע און בענאבטע מענשען, געדרוקט און געבונדען אויף אן ארענטליכען אופן, וועו דעם העכסטען פרייז, וואס א איד וויל שוין כלומרשט יאָ צאָהלען פאר א בוך איז 25 אדער 30 סענט. א זשארגאן איד קען ממש „אויסגעהן" פאר א בוך, וועט ער זיך קוים „אָטוואושען" ארויסצונעהמען 50, 75 סענט אדער א דאלאר און בעצאהלען. אין בעסטען פאל, וואלט ער ביז א צייטונג וועט געבען א פרעמיע א בוך, דאן וועט ער כאפען א מציאה. ער וועט קריענען א יאהר צייטונג און א בוך א צוליג. אָט די פרעמיע־מגפה האָט בוכשטעבליך רואינירט דעם אידי־שען ביכער מארק, דער עולם קויפט ניט קיין נייעם בוך און וואלט ביז עפעס א טעגליכע, וועכענטליכע, אדער מאָנאטליכע בלאט וועט מאכען פון דעם נייעם בוך א פרעמיע. די פרעמיע־ביזנעס איז שוין אזוי לעכערליך איבערטריבען, אז עס האלט ממש דערביי, מען זאל צו א לוח צוליינען נאנץ שם"...

דעם אָרעמסטען פערלער אדער בעל מלאכת, וועלכער האָט

שול און אוניווערזיטעט־בעזוכער, זאנדערן פון די אידישע אר־
בייטער, פּעדלער און סוחרים, וואס קענען נאר „אידיש". עס
איז א שרעק צו זעהען מיט וואס פאר א מין שטאָף די גרויסע
אידישע מאסע, קיין בעזע אויג זאל איהר ניט שאדען, פער־
טרייבט איהר גייסטיגען חלשות.

פון די טעגליכע בלעטער, וואס זיינען געשאפען געווארען
בלויז פאר ידיעות און אויגענבליקליכע פאסירונגען, איז שווער
צו פערלאנגען א הויכע קלאסע ליטעראטור. די ארטיקלען, די
ראָמאנען און אלעס וואס קומט אריין אין דער טעגליכער פרע־
סע איז צוגעמאסטען און צוגעפאסט ריכטיג צו די לעזער, עס
איז ניט געלאזען דארט קיין ברעקעלע אויף אויסצואוואקסען...
אלעס איז צוגעפיקסט „פאס מאָאס". וועז דאָרט פערוואלגערט
זיך מאנכעסמאל עפעס א העכערע זאך, א טיעפערער גראנק,
א עדעלערער רעיון, א רייכערער אויסדרוק, — איז דאס אוי־
סער אַרדנונג און א גרויסען חסרון.

ד י ענגלישע טעגליכע פרעסע איז נאך ערנער. א אידישע
צייטונג איז דאָך געצוואונגען פון צייט צו צייט צו געבען א
ה ע כ ע ר ע זאך פיר איהרע ב ע ס ע ר ע לעזער, וועלכע
זוכען אין דער צייטונג אלעס, וויל מיר האָבען ניט אין מאמע
לשון קיין בעזונדערע ליטעראריש מאגאזינען אדער צייטשריפ־
טען פון בעדייטונג און די, וואס מיר האָבען, זיינען אדער
קליינעלדיגע, אדער העמאגאָגישע... וועהרענד די ענגלישע טעג־
ליכע פרעסע איז א איינפאכע „קווק לאָונטש קאנטער", מען
גיט א בים, א שלונג, און מען פליהט וויטער. וועז עס וויל א
ריכטיגען ליטעראטורישען מאָלצייט זוכט ער דאס אין בע־
ריהמטע צייטשריפטען און ביכער.

דאס איז אבער ניט אזא לייכטע שטיקעל ארבייט ווי מאנכע דענקען. ביי אזא מין איבערבליק שטעהט א שרייבער אין גרוים סכנות צו האָבען א „פסק" פון זיינע לעזער. די אמעריקאנער אידישע שרייבער, אפילו די „ביהנע־דיכטער", האָבען איינגעוואוינט דעם עולם צו חנופה, צו גלעטען איהם איבער'ן בעקעל און איהם דערצעהלען, אז ער איז א „צאצקע פון זיין ליעבען נאמען", ריין פון דעם קלענסטען פעהלעריל, ווי א מלאך, אז דער „פאלק ישראל" איז „כולו קודש", אז ער איז אן „עם הספר" און א „אתה בחרתנו" טאקע ווי אין פסוק שטעהט. מילא די אידישע ביהנע מיט איהרע מענשען האָבען פיעלייכט גענוג אורזאכע צו שמייכלען דעם „ווערטהען פובליקום", דען די אידישע בעפעלקערונג פון ניו־יארק און פון אנדערע גרויסע שטעדט עפענען פאר זיי די ביטעל און זשאלעווען ניט קיין הונדערטע טויזענדער דאָלארס, א אידישער שרייבער אבער, א צייטונגס שרייבער, אדער דיכטער האָט קיין שום גרונד צו חנפ'ענען די „בני משה"... דאס איז אין גרונט גענומען א שטיקעל גליק, דען זאנסט וואלטען אונזערע „אידאָל" קיינמאָל ניט געהערט קיין אמת וואָרט און וואלטען געמיינט, אז זיי זיינען טאקע דאס, וואס די פאלקס פערפיהרער און שמייכלער זאגען.

יאָ, דענקענדיג וועגען די ערציהונג פון אונזערע ג ר ו י ס ע, וועגען זייערע גייסטיגע שפּייז, מיט וועלכע זיי ערנעהרען זייער העכערען „איך" אין פרייערע מינוטען, מוז מען ווירקליך פערצווייפלען. דא איז ניט די רייד פון די, וואס קענען גוט די לאנדעס שפּראכע און בעזיטצען א געוויסע פּארציע אינטעליגענץ, דאָ איז אויך ניט די רייד פון אונזערע אידישע האָב־

דער גיימטיגער הונגער

ביכער, מהעאטער און פובליקום.

עס איז שוין פיעל געשריעבען און גערעדט געווארען וועגען די גייסטיגע ערציהונג פון אונזערע קינדער אין אמעריקא. אונצעהליגע ארטיקלען, אבהאנדלונגען און רעדעס זיינען געווידמעט געווארען צו די פערבעסערונג פון אונזערע תלמוד תורה'ס, חדרים, ישיבות און פערשיעדענע בילדונגס־אנשטאלטען פאר די יונגע.

אויב דאס אלעס האָט עפעס געהאָלפען אדער ניט איז א פראגע, שרייבער און רעדנער אבער האָבען געטאָן זייער פפליכט.

דאָך וואס הערט זיך עפעס מיט די ערציהונג פון די קינדער'ס עלטערען — די גרויסע קינדער, די אידישע קינדער", וועלכע זיינען שוין בה"ש גאנצע מענשען? זיינען די אידישע „טאטעס" און „מאמעס" אונזערע, די נייע איינגעוואנדערטע „מיסטערס" און „מיסעסען" שוין גענוג געבילדעט און ערצויגען ווי עס געהערט צו זיין? דארפען מיר טאקע נאר רעדען וועגען די יונגווארג און ניט וועגען די עלטערע, אדער עס וואלט ניט געשאדט צו ווארפען א בליק אויף אונזערע „בעלי בתים" אום צו זעהען, וואו זיי האלטען ערגעץ אין דער וועלט?

אדער געהאלט; „קאוט" אנשטאט „ראק". „ווינדא" אנשטאט פענסטער, „סיידוואק" אנשטאט טראטואר, „רוף" אנשטאט דאך, „קראוד" אנשטאט אנגעלאף, „דזשאדזש" אנשטאט ריכטער, „פריזאן" אנשטאט תפיסה, אדער פעסטונג א. ז. ו., א. ז. ו., א. ז. ו.

איך בין זיך מודה ומתודה אז איך בין אויך ניט אין גאנצען ריין פון די דאזיגע חטאים; דאס האָב איך איבערהויפט געזינדיגט אין די ערשטע צייטען פון מין שאפען, יעצט היט איך מיך דערפאר ווי פאר פייער, איך האלט פאר אן עבירה צו שטעקען די הענד אין די קעשענעס פון א פרעמדע שפראך, האָבענדיג אייגענע עשירות.

דאס איז בנוגע די שפראך, די ערשטע און גרעסטע בעריניגונג פון א ליטעראטור; היינט ווער רעדט שוין פון די שריי־בעריי גופא, אין וועלכע יעדער פאטשקון און חצוף שפרינגט אריין מיט זיינע שמוציגע לאפטשעס.

איך וויל ניט זאגען, אז רוסלאנד שוויבעלט און גריבעלט מיט אידישע נאונים; אז יעדער שראיבער, וואס קראצט אן א 5 קאפיקענעס ביכעל איז שוין ווערטה מען זאל ווענען איהם ריידען און שרייבען און זיך גראבלען אין זיין צופראכנעטע נשמה, אפשר איז דארט „עפעס דא", איך קען אבער ניט אוועקגעהן פון דעם גרויסען אמת, אז די ליטעראריש אטמאספערע איז דארט גאר ניט דער ערך זויבערער און נעזינדער. עס פאדערט וואגנים צו פערגלייכען ז י י מיט א ו נ ז. און דער בעסטער נאמען פאר הפקר־שרייבעריי איז „אמעריקאניזמוס".

אזוי צוגעוואוינט איז ער שוין צו זעהן ווי מען שטעקט איהם ארויס א צונג.

קוקט אדרבא און לייענט!

דער „באָי" יאָסעל שעשקעס, וואס ארבייט ביי „ליי־דים וויסטם" אין וואָקער „סטריט" האָט פלוצלונג אנגע־מאן זיין „קאוט" און זיין „העט", האָט געגומען דעם „אמ־ברעלא" און זיך געשטעלט קוקען אין „ווינדאו". די „מיסעס" האָט דערפאר געמאכט א „פייט", עס האָט זיך פערזאמעלט א „קראוד" אין „מאקעט" און אויפ'ן „סייד וואָק". די זאך איז געקומען אין „קאורט" און דער „דזשאדזש" האָט „דיס־מיסט די קיים".

ווער וועט דא טאדלען אדער קריטיקירען אזא לשון? אב־זאלוט קיינער ניט, סיידען אפשר אן אמעריקאנער, דערפאר וואס מען מישט איהם אריין אנדערע, אונפערשטענדליכע ווער־טער אין זיין ענגליש... די עמי הארצים פון די אידען אין רוס־לאנד וואלטען פון דער ע ר ש ט ע ר שטיקעל נייעס אויך ניט געלאכט. דער מארק רעדט אזוי, דאס איז דער בולבע־לשון, די פיש־מאק שפראך. אבער יענע אידישע שרייבער האלטען ניט דעם מארק אלס מאסשטאב פאר זייערע ליטעראריש־שע אר־בייטען. זיי לייגען צופיעל כבוד אויף דעם געשריעבענעם און געדרוקטען וואָרט. זיי נעהמען נאָר אויף אין זייער אידיש הוי־כע, טעכנישע ווערטער, אין וועלכע אונזער לשון איז צו ארעם, זאנסט שטאלצירען זיי מיט זייער אייגענער וואָקאבולאר.

ווי לעכערליך, ווי סקאנדאליעז דאס איז צו שרייבען „באָי" אנשטאט אינגעל, „בוטשער" אנשטאט קצב, „טרייען" אנשטאט פרובירען, „ווירזשעס" אנשטאט שכירות, אדער לוין,

וואס זיי געפינען זיך דאָרט, וואָלטען מיר קיינמאָל ניט געהאט קיין מענדעלע מוכר ספרים, קיין שלום עליכם, קיין פרוג, קיין שלום אש און נאך פיעל אנדערע.

שטעלט זיך נאר פאר א אידישע צייטונג אין וואַרשוי, אין ווילנא, אדער פעטערבורג זאל שרייבען אט אזא מין שטיקעל נייעס:

דער מאלטשיק יאָסעל שעשקעס, וואס ארבייט ביי זשענסקי רובאשקעס אין דער ענגשע אוליצא, האָט פלוצלונג אנגעטאן זיין שובא מיט דער שאפקא, האָט גענומען אין האנד דעם זאנטיק און האָט זיך געשטעלט אויפקוקען אין אָקנאָ. די כאָזיאיקא האָט דערפאר געמאכט א דראקע, עס האָט זיך פערזאמעלט א טאָלפּא, דער גאנצער פערעאולאָק האָט געקאָכט, די זאך איז געבראכט געוואָרען אין אוטשאס־טאָק און דער סודיא האָט זיי ביידען פאָסילאיעט דאמאי.

איהר קענט זיך פארשטעלען דעם געלעכטער, וואס היגע צייטונג שרייבער וואלטען געמאכט, לעזענדיג די דאזיגע זשור־נאליסטישע פאסקודסטוואָ? ביי אונז אבער וויים מען גאר אנ־דערש ניט צו שרייבען, אדער בעסער געזאגט, ש מ י ר ע ן, און עס איז שא, א האהן גיט ניט א קריי. די היגע „אידיש" איז בלויז א פאראדי אויף די אמת'ע אידישע אידיש. דאָ פייפט מען אויף דער שפראך, אויף אלץ און אלעמען אויסער אויף געלד, עזות און הפקר.

אט וועלען מיר איבערגעבען די אויבערשטע שטיק לצנות אין אמעריקאנישע אידישע אוז קיינער וועט ניט לאכען, אזוי פערדאַרבען איז שוין דער געשמאק פון דעם היגען לעזער;

דעם דאַרטיגען אידיש פיהלען דער לשון פון דער מדינה. די דאַרטיגע אידישע שרייבער ווילען ניט דערטרינקען דעם גייסט פון זייער מוטער־שפּראַך אין דעם ים פון רוסיש, ווייל דאן וואלט נעמוזט דאס אידיש פערליערען זיין זעלבסטשטענדיגען כאראקטער און ממילא זיין רעספּעקט. זיי ווילען, דאס אום צו קענען אידיש, זאל מען געברויכען א אידישען וועדטערבוך אבער ניט א רוסישען סלאַוואר, זיי ווילען ניט מאכען זייער לשון פאר א רוסישען דיאלעקט, נאר פאר א גאנץ בעזונדערע פּריץ־טע ביי דעם אויבען־אַן פון די לעבעדיגע שפּראכען.

אנדערש איז אבער מיט א סך פון די אידישע שרייבער אין אמעריקא, ביי וועלכע די שפּראַך איז א הפקר־זאך. אויף דעם וועלען עדות זאגען די היגע אידישע צייטונגען. דער אייניגער ארט, וואו דאס רוב אידישע שרייבער זיינען בעשעפטיגט. מען דארף נאָר לייענען די היגע צייטונגען אום צו זעהן ווי ביליג, ווי פּרעך, יא, ווי אונפערגעבליך נעמיין די היגע שרייבער פערטראנען זיך צו זייער שפּראַך. מען זעהט בעשיינבארליך דאס ניט נאָר זוכען זיי ניט אויפצוהאלטען דעם כבוד פון דעם אייגענעם לשון, נאָר זיי שטרייבען זיך אן איהם צו פעראונרייניגען, פערשמוצען מיט די בלאַטע פון ענגלישען מארק.

די אמעריקאנער אידישע בלעטער דרוקען זעהר אפט זייערע נייאיגקייטען און לייט־ארטיקלען (עדיטאריעלס), וועלכע האָבען אין זיך מעהר ענגלישע פסולת ווי געזונטע, גאלדענע קערנער פון זייער אייגענעם אידיש.

ווען די אידען אין רוסלאנד וואלטען אזוי הפקר'דיג ג־ע־האנדעלט זייער מוטער־שפּראַך, דורך די הונדערטע יאהרען,

נו, פרענט זיך די קשיא: זיינען אונזערע הינע פערטהיי־
דיגער נערעכט אדער ניט?

לאָמיר אדרבא זעהן!

די הויפט בעדינגונג פון א ניט־נעפעלשטען שרייבער, וועל־
כער מיינט ערנסט מיט זיין ארבייט און אכטעט דעם פאלק,
פאר וועלכען ער שאפט, איז די ליעבע צו זיין פאלקס־שפראך.
אהן אן אויפריכטיגע ליעבשאפט צו דעם אייגענעם נאציאנאלען
צונג קען מען ניט בעשאפען קיין פאלקס־ליטעראטור. א גרוי־
סער שרייבער איז ניט נאָר א בעשעפער פון א נעהויבענעם
וועלק, נאָר אויך גלייכצייטיג א מייסטער פון זיין שפראך.

דאָרט, וואו דער בעגאבטער ליטעראט אדער דיכטער וועט
נעפינען דעם ריכטיגען וואָרט אין זיין אייגענעם וועלטער־בוך,
וועט ער איהם ניט נעהן באַרגען ביי זיינע שכנים. ביי דעם גאָט־
נעבענשטען מחבר איז דאס א גרויסער יחום צו ווייזען, ער־
וועלט, אז זיין מוטער־ שפראך איז רייך נענוג אויסצודריקען
די פערשיעדענארטיגסטע שאטירונגען פון נעדאנקען און נעפיה־
לען. ער איז גליקליך מיט יעדען נייעם אויסדרוק, וואס ער נע־
פינט אין דעם אוצר פון זיין פאלקס־שפראך. עס מאכט איהם
פרייד אויפצומישען פאר זיינע ברידער און שוועסטער די נע־
הייטע בלעטער פון זיין נשמה כדי זיי זאלען דאס קענען לייע־
נען און הנאה האָבען.

און די אידישע שרייבער אין רוסלאנד שריבען טאקע
ריין אידיש; אידישע אידיש. זיי רידען צום אידישען הארצען,
צום אידישען מח, צו דער אידישער פאנטאזיע, אין דער שפראך
פון זייערע עלטערען. כמעט יעדעם וואָרט האָט זיין שורש אין
אידיש־דייטש אדער לשון קודש. צום קנאפסטען לאזט זיך אין

„אמעריקאניזמום"

אידישע ליטעראטור אין רוסלאנד און אמעריקא

אויב דער מארק זאל אונז דיקטירען
ווי די ליט'ראטור צו פיהרען,
גיעב איך אייך קיין האלבען גראשען
פאר דעם גאנצען מאטע־לשון.

„מען גיט די אמעריקאנער אידישע שרייבער ניט נענוג אנערקענונג, מען שטעלט זיי ניט אוועק אויף זייער פערדיענטען עהרענפלאץ. נישט קשה! מיר האבען דא אויך א אידישע ליטע־ראטור. אונזערע ליטעראטען זיינען פונקט אזוי ערנסט אין זיי־ער ארבייט ווי זייערע קאללעגען אין רוסלאנד".

אט אזעלכע טענות האבען מיר שוין דערלעבט צו הערען די לעצטע צייט פון א סך בעלי פרעטענסיעס. די ראזינע בעריה־מער נעהען נאך ווייטער אין זייער פוריע: זיי מאכען א פאר־וואורף די שרייבער פון דער אנדער זייט ים, וואס זיי ערלויבען זיך צו רופען נעפעלשטע שרייבעריי מיט דעם שימפף־נאמען „אמעריקאניזמום". סטייטש אזא חוצפה!

שען אויף אונזער רעגדע? איז שוין קיין האָפנונג מעהר אונזער גייסטיגעם גאלדשטיק אויסצולייזען? מיינט דער דאזיגער הפקר א פאָלשטענדיגער גייסטיגער באנקראט, אדער איז דאס בלויז אן איבערגאנג און עס וועט פערבייגעהן פונקט ווי א סך פון אונזערע צרות?

לאָמיר האָפען אויף דאס בעסטע.

צופּאַרטאַטשעטע, פּערפּושטע נשמות אין די מוטנע טהעע פון פּערוויכערטע קאפּע־הייזער און דאַמינאַ־פּרינציפּען, האָבען זיי פּארגעסען א קוק צו טאָן אין שפּיגעל, וואס פּאר א פּנים זיי האָבען און ווי זייער אומגעבונג זעהט אויס.

יא, נאר אן דער נויט אליין האָב איך דערקענט די אידישע נאס. אן דער עקאנאמישער נויט. דען די נייסטיגע נויט איז פּיעל גרעסער ווי געווען. מיר געהען צוריק. שונד און הפקר זיינען בעלי בתים. מען האָט זיך אויפּגעהערט צו שעהמען. קיין־נער איז מעהר קיינעם ניט פּעראַנטוואַרטליך.

הפקר פּעטרישקע!

וואס מיך האָט אם שטאַרקסטען אויפּגערעגט, געהענדיג דורך די איסט סייד, איז געווען א טהעאטער־פּלאקאטע מיט א רויטע ספר תורה אויף א מיסט־פּעסעל.

דאס האָבען נישט ארויפּגעקלעפּט מיסיאנערען, אדער שכור'ע פּאַנראַמשטשיקעס, דאס האָט מען אנאנסירט אויף א פּעסעל שמוץ די „אידישע נשמה"... דאס האָט א אידיש טהע־אטער ארויפּגעשטעלט דעם פּרומען אידענם הייליגקייט, די ספר תורה זיינע, אויף אן אפּישע, צו רעקלאמירען א שונד־שטיק פון דעם ביליגסטען זאַרט.

איך האָב אנגעקוקט דאס פּעסעל מיסט און האָב אננע־קוקט די פּלאקאטע און האָב ניט געוואוסט, וואס עס איז שמו־ציגער אין אמעריקא: דאס אידישע טהעאטער, די אידישקייט, די „אידישע נשמה" אדער דער איינפּאכער, ניט פּערפּוצטער, מיסטקאסטען?..

האָבען מיר שוין ווירקליך אפּגענומען דעם לעצטען גרא־

אַיסטער־נשמה, עס איז דאָך אבער ניט אזוי געפֿעהרליך, ווי דער סאציאליזמוס...

אנשטאט אייגצעלנע משכילים, דאקטוירים, אדוואקאטן, וואס מיר פֿלעגען דא בעקומען אמאָל, האָט אונז רוסלאנד אריינגעשלייערט א חוואליע מיט קיין־קאטאָוועסדיגע פֿילאָזאָפֿען, נייע געזעץ־געבער, רעליגיאנס־גרינדער, קענער, דיכטער און הימעלשרייענדע קריטיקער...

איך האָב דעם אידישען קוואַרטאָל קוים דערקענט.

דעם איינציגען ריכטיגען סימן, וואס איך האָב אויף איהם געפונען, זיינען די בלייבע פּנים'ער פון די טויזענדע אריבע אר־בייטער, וואס זיינען נאך געבליבען אזוי בלייך ווי אמאָל אויף להכעיס פון די „דעקאדענטען", וועלכע זעהען נאר דעם בלויען געגעץ און זילבערנעם שלוקערץ פון טרילענדע פּימפּערנאָטערס.

די נייע ליטעראטארען און משוררים האָט זיך שוין צוגע־געסען די „אלטע" שרייבעריי פון ארבייטער־נויט און אידישע צרות. „אויס מיט פּראָלעטאריער ליטעראטור"! — האָבען זיי אויסגעשריען, זיך פֿלאנטערענדיג אין א קנויל פון קבצנות; זיך קוועטשענדיג מיט די עהלענבויגענס דורך מחנות פערהונגערטע אריבע לייט.

שטעהענדיג מיט די פּיס אין מיטען פון א דאָפּעלטען גלות האָבען זיי פערריסען די פערזשמורעטע אויגען צום דאך צו בעזינגען דעם געגרייזעלטען רויך מיט די פּימסענ־האָלצערנע וואָלקען. לעבענדיג צוויישען מיסטקאסטענס, זיך שטיקענדיג אין דער שמוציגער אטמאָספערע פון שקלאפערייי, חוצפּה, ה־פּאָקריטסטוואָ, און בארענדיג זייערע יאלעווע פאנטאזיעס און

צומאל אין חלום ניט נעזעהען. אנשטאט זיינע „בייבי קלאוז", זיינע קינדערשע בגדים, טראגט ער א נארענ־מיצקע מיט גלעק־לאך, א קלאון־קאסטיום און קנאקט מיט פוסטע לצנות. אט שטעקט ער ארויס א צונג און אט מאכט ער א נאז, אט דרינגט ער מיט די פיס און אט שניידט ער קאמישע געזיכטער ווי אן אבעזיאנע. דער ערנסט און דאס נאיווע איז פערשוואונדען און דער עקעלהאפטער „קיבעץ" האט פערנומען דעם אויבען־אן.

איך דערקען נישט דעם קוואדראל.

די פריהערדיגע אידישע צייטונגם־טישלאך אויף די עקען נאסען זיינען געווארען אנגעפוישט, אנגעשוואלען ווי א פויק מיט אלערליי פאפירענע ממזרים און פערזעהנישען, שקצים ורמשים פון פערשיעדענע כאראקטערע. אנשטאט א אידיש טהעאטער האבען מיר באלאגאנעם, און סטערעאפטישע בילדער, וואס ווייזען פון א לאך פון א בייגעל ביז „די אידישע נשמה"... דער ציוניזמום האט זיך אריבערגעקרויזשקעט פון די טענעמענט הייזער צו די דייטשע „יאהודים"; אנשטאט צו שפייען איהם אין פנים, זידלען איהם אין זייערע בלעטער און רופען זיין באשעפער „לומפ", „שארלאטאן" און „דעמאגאג", האבען זיי איהם אויפגענומען פאר א ראבינער... זיך אויפגע־הערט פאר איהם צו שרעקען, קוים האט מען זיין מאטען בע־גראבען, איז ער געווארען „גוט געזונג" אלס א חלום, אלס א נעכטיגער טאג, אלס א אויסגעדראשענער בארג שטרוי איז ער א געווינשטער בירגער. מען האט איהם צוגענומען אפיציעל פון די קבצנים און מען לאזט איהם שטויסען וואסער אין א גאל־דענעם שטויסעל פון א רעפארם טעמפעל... עס גרילצט זיי אפילו אין די אויערען, עס נודעט זיי ארויס די רעפארמירטע

צומישט און צוטומעלט אויף דער בערזע פון זייערע נייע לעבענס־בעדינגונגען; בייטענדיג זייער אלטען עקזיסטענץ אויף א נייעם, פערבייטענדיג אפט א שוך אויף א לאפטשע, און בייטענדיג זיך אליין פון „גרין" אויף געל, פון געל אויף שוואַרץ און פון שוואַרץ אויף פאפיליאטע — זעהען זיי זיך נאר נישט ארום ווי זיי פערשאכערען זיך מיט היזק...

דער וואס קוקט אבער אויף זיי מיט א ניכטערען, רוהיגען בליק, דערזעהט גלייך, דאס זיי זיינען „נישט מיט אלעמען", נישט אין גאנצען. איבערהויפט דערזעהט דאס דער, וואס וואהנט נישט אין דעם אידישען קוואַרטאל און קומט דארט בלויז אלס גאסט. דער דערזעהט דאס אידיש וועלטעל אין איהר ריכטיגע ליכט, אדער פינסטערניש און זיין שטערען פערקנייטשט זיך אין פראגע צייכענס.

זייענדיג אוועק פון דער „איסט סייד" עטליכע יאהר, האָבענדיג פערווויילט אין די צענטערס פון אידישקייט, קונסט און בילדונג אין אייראפא, איז מיר אונזער אייגענער קוואַרטאל געווארען פיעל אינטערעסאנטער ווי פריהער און איך האָב איהם בעטראכט מיט מעהר אויפמערקזאמקייט. — וועל איך איהם דערקענען? — האָב איך זיך אליין געפרעגט די הארבע שאלה — איז נאך די אידישע גאס דאס וואס אמאל, אדער זי איז שוין אויסגעוואקסען פון די קינדערשע מייטקעס, אראפגעווארפען פון זיך דעם נאוועל־פארטוכעל און געווארען סטאלנע, לייטיש, ווי עס געהער צו זיין?

און דער אידישער קוואַרטאל איז טאקע געווארען נאנץ וואס אנדערש, א נייע בריאה, א בעשעפענים וואס איך האָב

— איך וועל אייך זאגן, — האָט דער מאן געענטפערט, — וועז איך וואלט דעם רעגדיל אויסגעביטען פאר איין מאָל, וואלט איך דאס באלד די מינוט פערלארען, יעצט אבער איז דאָס נאך מיין. איך מעג אפילו האָבען אין דעם נאר איין אייגיצגען גראשען, האָב איך דאס נאָך אלץ ניט אנגעווארען. איך וויים, אז ערגעץ־וואו ליעגט מיינער א רענדעל און וועז איך וויל קען איך עס וויעדער אויסלייזען.

אט די מעשה האָט דערצעהלט א נישט־פרומער איד, אן אפיקורס, וועז מען האָט איהם געפרעגט פארוואס ער האָט זיך בעסער נישט גע'שמד'ט איידער צו זינדיגען אזוי פיעל אלס איד. און אט די זעלביגע מעשה איז מיר איינגעפאלען, מראכטענדיג וועגען די אידישע קולטור אין אמעריקא, וועגען אונזער גייסטיגען רענדעל, וואס מיר האָבען פער'משכן'ט ביי הפקר און חאפ־לאפ.

איך וויל וויסען צו האָבען מיר שוין אבגענומען אויף אונזער טייערען משכן דעם לעצטען קופערנעם פיעטאק, אדער מיר האָבען נאך אין דעם אומוועניגסטענס איין זעקסעריל און קענען נאך האָפען דאס גאלדשטיק אויסצולייזען, און וויעדער צו בעזיצען.

מעגליך, אז די „קינדער ישראל" פון קאלאמבוסעם מדינה וויסען גאר אליין נישט, אז זייער בעסערער „איך" איז פערזעצט ביי דעם טייפעל, און זיי פערצעהרען איהם לאנגזאם און זיכער ביז זיי וועלען אין איין „שעהנעם טאג" וועלען גייסטיג באנקראט.

קיין וואונדער וואלט דאס ניט זיין.

דער גאלדערנער רענדעל

(אומעטיגע בעטראכטונגען).

פון גלות מיעד און אויסגעדראשען
האָסטו דיין גייסטיג גאָלד פערזעצט,
געבארגט אויף דעם צו אויבצ'גע גראָשען...
מיין ארמעס פאלק! וואו האלט דאס יעצט?
בעזיצטו נאך דיין אלטען ווערטה?
מיר שוינט דאס איז שוין גאנץ פערצעהרט.

אויבער האָט אמאָל פער'משכנ'ט א גאלדענעם רענדעל אין צוויי גראָשען. אין א וואך ארום האָט ער געבארגט אויף דעם נאך צוויי גראשען, אין צוויי וואָכען ארום — נאך צוויי גראשען א. ז. וו.

וען עס האָט שוין געהאלטען ביי דעם לעצטען זעקסעריל, האָט מען איהם געפרענט די ערנסטע פראגע, צו וואס ער האָט דעם רענדעל פערזעצט און האָט דאס באלד ניט אויסגעביטען אויף קליינגעלד.

איין פוס, באלד אויף דער אנדערער, און באלד קריכט ער גאר אויפ'ן בויך. ער איז ווי יענער, וואס האָט נעהאלטען אין איין שרייען „טאמער פערקעהרט"...

ער איז אבער א ווּאַרים, וואס קריכט פאוואָליע אין די ביינער אריין, אין דער נשמה און „טאָטשעט", „נאָיעט" און נו־דעט און לאָזט ניט צורוה... ער איז דער ווּאַרים פון פראנרעם.

פאר דעם צווייפעל פון קהלת? וועד האָט זיך דערשראקען פאר דער סטראשידלע „וועד וויים" און וועד פון דער מענשהייט'ס גרויסע גייסטער האָט זיך געקימערט פאר דעם זויערען „אויך מיין דאגה"? אדער פאר דעם „א נעכטיגער טאָג"? דעם „הבל הבלים"?

זיי האָבען געטהאָן דאס, וואס חכמה און וויסען האָבען זיי דיקטירט און האָבען געפונען זייער לוין אין זייערע אייגענע מעשים.

דער „וועד וויים" וואלט קיינמאָל ניט געקענט בעשאפען קיין יהודאָ המכבי; קיין בר כוכבא; קיין ר' עקיבה, א. ז. וו.

✓ פון דעסטוועגען האָט דער קהלת זיינע גרויסע פערדיענסטען פאר דעם פראָגרעס. דען ער האָט געלעהרענט דער וועלט צווייפלען און ניט אננעהמען אין גוט-געלד אפילו דעם וועקסעל אויף עולם הבא, וויל „וועד וויים" אויב מען וועט איהם גאר קענען אויסבייטען? „וועד וויים" אויב עס איז גאר דאָ א גאָט? „וועד וויים" אויב די טוידטע בהמה איז ניט די זעלביגע יחסן'טע ווי דער טוידטער מענש? „וועד וויים", „וועד וויים" און „וועד וויים"...

✓ אט דיעזער „וועד וויים" איז אליין ניט קיין גרויסער העלד, ער קען זיך ניט בעשליסען וואס צו טהאָן; ער איילט זיך ניט געהן שלאָפען פאר עפעס, „וועד וויים" אויב עס איז כדאי? „וועד וויים" אויב ער וועט אויספיהרען? „וועד וויים" אויב יענער איז ניט שטארקער? „וועד וויים" אויב יענער איז אויך ניט געראטען? ער איז א קאליקע דער „וועד וויים", ער קען ניט שטעהן פעסט אויף די פים, ווי געהעריג איז, ער שפרינגט באלד אויף

גוטע טהאט שטיינער אנשטאט בלומען. זיי האבען דערפאר דורכגעמישט קהלת און געענטפערט מיט א קלוגען שמייכעל: „קיין אחריות ניט"!

זיי האבען זיך פאר זיין סקעפטיציזמום ניט דערשראקען און געענטפערט דעם אייביגען, גרויסען און געזונדען אמת: „שבר מצוה מצוה".

דער לוין פון א גוטע טהאט איז די טהאט גופא. דער אמת, די ווייסענשאפט און די עהרליכקייט גיבען ניט קיין כאבאר... לעהרן חכמה, קעמפף פאר'ן וויסען, פאר אויפקלערונג, דו וועסט טאקע דערגעהן א סך אונאנגענעהמע וואהרהייטען, זיי וועלען דיר וועה טאן, אבער דער וויסען, אז דו ו ו י י ס ט וועט זיין דיין בעלוינונג.

עס איז אמת, אז „וואס מעהר קלוגשאפט אלץ מעהר ערגערנים און וואס מעהר וויסען, מעהר וועהטאג", אבער וועלכען בעטרעף האבען די ערגערנים און דער וועהטאג אין פערגלייך מיט די נוצען, וואס דער חכם און בר דעת קענען בריינגען? וועלכער מענש, אפילו וויסענדיג פאראוים פון די ערגערנים און וועהטאגען, וועט זיך צוליעב זיי בעסער בעשליסען צו בלייבען אן עזעל אום צו זיין געזונד און צופריעדען, איידער זיין א חכם, א דיינקער און א קעמפפער?

וועלכען געוואגטען וואהרהייטס-העלד וועט דאס ארען, וואס ניט ד י און ניט „י ע נ ע וועלט" וועלען איהם בעלוינען פאר זיין קאמפף? וועלכער פון דער וועלט'ס גרויסע לייט, קעמפפער, דיינקער, פארשער און מארטירער, רעליגיעזע אדער פרייע, — יא, וועלכער פון זיי האט זיך אבגעשטעלט

מייעסטעטישען אפיקורס, האָבען זיי גאָר געוואלט זיין ספר אין גאנצען בעהאלטען, איהם אבראמען פון וועג...

זיי האָבען זיך געשראקען פאר דעם פרייען נעדאנק. אבער זייער פערלאנג איז זיי ניט געלונגען...

עס זיינען שפעטער געקומען די ר י כ ט י ג ע ח כ מ י ם און האָבען זיך גארניט ארומגעקוקט אויף דעם קהלת מיט זיין „וער וויים", זיי האָבען געזעהן, אז ער איז ניט שעדליך צו־ליעב פערשיעדענע אורזאכען: ערשטענס, האָבען זיי משמעות פערשטאנען, אז מען ו ו י י ס י א. אז מען לייגט אריין אין דר'ערד ליענט מען טאקע...

אי איז דאך די קשיא: אויב אזוי, טאָ וער וועט דאס וועלען לעהרנען חכמה און קעמפפען פאר'ן אמת?

איז דער תירוץ: קיין סכנות ניט!

דאָס קומט פון אי נ ו ו ע נ י נ און ניט פון ד ע ר ו י ס ע ן: די וואס וועלען האָבען חשק צו זיין „גוט און פרום", וועלען דאס טאן אויף זייער אייגענעם חשבון, טאקע נאָר וויל זיי וויל־ען דאס און ניט וויל מען וועט זיי דערפאר בעצאהלען. זיי זיינען געקומען צום בעשלום, די שפעטערע חכמים, אז דער מענש טוט אפט א סך גוטע אדער שלעכטע זאכען, וויל ער אליין וויל זיי טאָן, ער טוט זיי פון זיין אויי־גענע הנאה וועגען און ניט וויל ער ריכט זיך אימעצען צו גע־פעלען. איהם ארט ניט, אז ער וועט קיינעם ניט גענפעלען; אפילו גאט אליין אויך ניט.

נאכמעהר: דער מענש טוט מאנכעם מאָל גוטעם, וויסענ־דיג, אז ער וועט אויפרייצען נעגען זיך אלע נארען און לומפען, דאָס הייסט כמעט די גאנצע וועלט, און וועט קריענען פאר זיין

און גוטסקייט. ער זוכט דאס ניט, ניין! ניט אויף דער און ניט אויף י ע נ ער וועלט.

אין קהלת'עס צייטען האָט מען דאס נאָך ניט פערשטאנען. דער גרויסער סקעפטיקער האָט נאך געלעבט מיט דעם ביבלישען גייסט, וועלכער האָט ביי יעדער מצוה אוועקגעשטעלט דעם שכר ביי דער זייט. אין די ביבעל־צייט האָט מען נאָך געמוזט די מענשען אונטערקויפען; מען האָט זיי געמוזט ווייזען די „מזומן אויפ'ן טיש", אז עס „בעצאהלט זיך". „טו דאס, כדי עס זאל דיר גוט זיין". מען האָט צוגעזאגט „לאנג לעבען" און אנדערע גוטע זאכען. דאן האָט נאָך דער „יצר טוב" געמוזט געבען כאבאר. דער מענש האָט נאך דאן געהאלטען ביי'ם „אלף בית", ביי זיין ערשטען געהן אין „חדר", וואו „דער מלאך האָט געווארפען א גראשען"...

אָט ווי אונפראקטיש דער צוויי־פיסיגער איז נאָך דאן געווען, האָט ער דאך געפרעגט „האו מאטש" — „ווייפיעל?" און מען האָט זיך געמוזט מיט איהם בעדינגען. א קינד, מען האָט איהם געמוזט געבען א צוקערקע ער זאל פאָלגען... צו דער הויכער מדרגה פון מאָן גוטעס צוליעב די גוטעס נופא, איז ערשט דער מענש שפעטער געקומען.

פון אנפאנג האָבען זיך די חכמים דערשראקען פאר קהלת'עס „ווער וויים", זיי האָבען מורא געהאט, דיעזער ביטערער ספק זאל ניט אראָבפיהרען די מענשען פון ווען, דען ווער וועט דאס וועלען „גוט און פרום" זיין סתם אין דער וועלט פאר אומזיסט?

אבער די שרעקעדיגע „חכמים" זיינען נאך ניט געווען די ריכטיגע חכמים, דען, ניט האָבענדיג קיין תירוץ פאר דעם

פע פון צווייפלען, וויס דעם טהייערען פריז. וואס א נשמה צאהלט פאר איהר דיינקען און פיהלען.

נאר די, וואס שטעהען אין אייביגען קאמפף מיט רשעות און האלטען א שווערד איבער נארישקייט און פערבראכען, יא, נאר די בענרייפען שלמה'ס ביטערען קרעכץ אויף די דיינקענדע און ווייסענדע, און פערשטעהען ווי אזוי דער „ויחכם" איז געקומען צו דער טרויריגער פילאָזאָפיע פון „אויך מיין דאגה"; צו דעם ביטערען ענטשלום פון „א נעכטיגער טאָג", פון „הבל הבלים", וועלכער איז זעהר קיין געווינשטער בירגער אין דער טהעטיגער רעפובליק פון לעבעדיגע אינטערעסען.

קהלת האָט געזוכט דעם פערגניגען פון לערנען און וויסען און, געפינענדיג איהם אין ערגערנים און וועהטאג, האָט ער אויסגעשריען מיט ביטערנים „א נעכטיגער טאָג!" און א מאָל געטאָן מיט דער אנד „אויך מיין דאגה!"

דאס איז די פילאָזאָפיע פון יאוש, פון פעסימיזמום, מיט וועלכע די פילאָזאָפיע פון לעבען איז ניט איינפערשטאנען.

די חקירות פון קהלת זיינען נאר טיילווייז אמת, אבער ניט אין נאנצען. איבערהויפט איז זיין אויסגעשריי „וועך וויים?" „ומי יודע", דאס הייסט: וועך וויים סיי ווי סיי אויב עס לוינט זיך נאר צו זיין קלוג, גוט, עהרליך און אנשטענדיג אויף דער וועלט; אויב עס איז נאר דאָ א „יענע וועלט" מיט טויזענד גליקען פאר'ן צדיק און אייזערנע ריטער פאר'ן רשע, — יא, איבערהויפט איז דיזער „וועך וויים" זעהר א קראנקער, אבוואהל נ י ט קיין שעדליכער, דען מען וויים י א, און אויב מען וויים ניט, איז אויך קיין סכנות. דער פלוגער און ארענטליכער זוכט ניט קיין נעחאלט פאר זיין חכמה

דערוויסען זיך דאס ערשט סוכות אין שוהל, וועו זיי הערען ליי־
ענען קהלת, וועלכער האָט דאס גוט פערשטאנען.

ווי ריכטיג ירושלים׳ס גרויסער דיינקער דריקט זיך אויס!
„כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב".

דאס הייסט אין פשוט׳ען מאמע־לשון: „וואס מעהר קלוג־
שאפט מעהר ערגערנים און וואס מעהר ווייסען מעהר וועהטאג".

דער פארעווער מענשיל, אדער דער פאלקס־פערפיהרער,
בעשולדיגט און טאדעלט דעם פערשטענדליכען און דיינקענדען
מענשען, וועלכער גיהט אפט ארויס פון געדולד און גיטריעבען
פון אמת און ישר הויבט ער אויף זיין שטים און זיין פויסט
נעגען עולות.

„שא! זאגט דער „קאלטער לונג און לעבער", שא! שריי
ניט, ערגער זיך ניט, מאך קיין געוואלדען! מאלע וואס עס
טרעפט! מען קען די וועלט ניט איבערמאכען! נאר א נאר נעהמט
זיך צום הארצען, א קלוגער לאָזט דאס גיהן מיט די נאטור"...

„רעוואלוציאנער! אנארכיסט! צושטערער!" שרייט דער
דעמאגאג, וואס לעבט פון פאלשקייט און בעטרוג, צו דעם אויפ־
גערעגטען חכם און דיינקער, וועמעס שיקזאל קהלת בעדויערט.

דעם לומפ, דעם אויסוואורף בעצאהלט זיך בעסער צו וועי־
רען עולה׳ס פריינד, שאנדע׳ס חבר און ליגענ׳ס געזעלען. ווייל
דאן פערשפאָרט ער כעם און וועהטאג און פילט אן זיין בייטעל
מיט זאק־רויב.

דער פרינצליכער צווייפלער פון מזרח־לאנד האָט געוואוסט
אט דעם סוד און האָט טאקע אויף דעם א טיעפען זיפץ געטאן.
נאר דער, וואס איז געקומען צו דער פערצווייפעלטער שטו־

קהלת און דער פארטשריט

די גוצען און שאדען פון „וועד וויים"

די ניט קיין שוטה און ערגער זיך ניט!"

אט די וועדטער קלינגען אונז אפט אין די אויערען אין טעגליכען לעבען און מיר מיינען, אז מיר הערען א חכמה, וועהרענד דאס איז פאלש ווי די עבודה זרה.

ריכטיג וואלט געווען צו זאגען „זיי ניט קיין ח כ ם און ערגער זיך ניט!"

„ שוטה אינו מרגיש"; א שוטה פיהלט ניט, ממילא ערגערט ער זיך שוין ניט.

ערגערנים און וועהטאג זיינען די רעזולטאטען פון דיינקען און פיהלען; פון בענרייפען און פערשטעהן; פון וועלען און פערלאנגען.

פאר'ן שוטה, וואס האָט א פאָמפערניק אנשטאט א קאָפּ אויף די פלייצעס, איז אלעס גוט און וואויל, שען און אנשטענדיג, קלוג און מאראליש...

דער נאר האָט זיך ניט וואס צו קלעהמען.

מאנכע מענשען וויסען דאס שוין פון לאנג און מאנכע

פון שענהייט, געמאכט אפילו פון דעם גרעסטען מיסטער.

עס איז אמת, אז עס געפינט זיך ערגעץ וואו א לע־ גענדע, דאס איינער האט זיך א מאל פערליבט אין א סטאטוע און איז פאר גרוים ליבשאפט געשטארבען. עס איז אויך אמת, דאס יעדער קינסטלער איז „פערליבט אין זיין קונסט", דאך איך רייד פון ליבע ווי די וועלט פערשטעהט זי.

עס איז אויך וויטער צו זעהן, דאס די קונסט, וועל־ כע זאל אונז געווינען, מוז זיין אזוי נאהענט צו די נאטור, אז מען זאל קוים, קוים דערקענען וואו איינע פאנגט זיך אן און די צוויטע ענדיגט זיך.

אמת'ע, לעבעדיגע שענהייט ליבבען מיר און אמת'ע קונסט בעוואונדערען מיר.

„לומפּ"! שרייען מיר אויס און ווילען זיך א לאז טאן אויף איהם.

דאך אין דער מינוט דערפיהלען מיר ווי אימיצער כאפּט אונז אן פון הינטען מיט א ווארנונג: „וואו לויפט איהר? איהר וועט דאך גע'הרג'עט ווערען"!

און מיר וואלטען זיך ווירקליך צו'ממית'ט, דען די גאנצע מעשה איז דאך ניט מעהר ווי א טהעאטער־שטיק און מיר זיצען אויף דער אויבערשטער גאלערעע...

דאס האט אונז די קונסט, די אמת'ע קונסט געוארט, געוואונען. די שוישפיעלער האבען דאס אזוי גוט געשפּיעלט.

די אונטערשטע שורה איז, דאס קונסט איז נאכגעמאכטע נאטור און לעבען איז נאטור אליין. עס איז אויך ווייטער צו זעהן, אז ליעבע איז ניט קיין הימעלשע זאך, נאר זי ליעגט איינפאך אין בלוט און פלייש, אהן קונצען און אהן חכמות, דען וען דאס וואלט אנדערש זיין, וואלט מען זיך אויך פערליעבט אין א שענעם בילד אדער אין א שענע סטאטוע. יא, מיר ליעבען נאר לעבעדיגע מענשען, וועלכע האבען קאכעדיג בלוט אין די אדערען און האבען נאך דערצו א נשמה־יתירה, וואס קען זינגען, שפּיעלען, אדער טאנצען, דאס מאכט נאך דעם לעבען לעבעדיגער און די ליעבע הייסער, ברענעדיגער...

ווי ווייט לעבען איז שטארקער ווי קונסט קענען מיר זעהן דערפון, דאס מיר פערליעבען זיך גיכער אין א לעבעדיגע דיענסט־מיידעל איידער אין א וועגוס, די געטין

מיר בעוואונדערען די לבנה, אבער מיר פערליעבען זיך ניט אין איהר.

דאך אום די קונסט זאל ארויסרופען אונזער בעוואונדערונג מוז זי אויך זיין פערפיהרעריש און עכט ווי די נאטור. די פלאסטישע קונסט (די מאהלעריי און די סקולפטור) דארפען זיין אזוי נאטור־טריי, אז זיי זאלען קענען אבנארען אונזער אויג פונקט ווי די טאן־קונסט (די מוזיק און די דיכט־קונסט) דארפען קענען אבנארען אונזער פאנטאזיע.

נאר די אמת'ע קונסט קען אונז פעראינטערעסירען און פערבלענדען מיר זאלען מיינען, אז וואס מיר זעהען און הערען זיינען כמעט לעבעדיג.

מיר זעהען, צום ביישפיעל, ווי א לומפ מאטערט אן אונשולדיגען מענשען, ווי ער מאכט זיך פאר יענעם'ס א גוטען פרוינד, בענוצט זיך מיט יענעם'ס צוטרויען און איז אין גרונד געזומען יענעם'ס פערראטהער און דם שונא. אט אין א רגע ארום, ווי ער האט דעם אונשולדיגען פערראטהען און פערקויפט צו דער תליה, קומט ער צו איהם און חנפ'עט איהם און מאכט זיך וויעדער פאר זיין בוזים־פרוינד.

מיר ווערען אויפגעבראכט, כעס און נקמה ברענט אויף אין אונז, מיר קענען אזא לומפיגע ניעדערטרעכטיג־קייט ניט פערטראגען, דאם איז צו שרעקליך, צו שוידער־ליך גלייכגילטיג צו צוזעהן און מיר ווילען א שפרונג טאן צו דעם אונמענש און איהם צוריסען אין שטיקער.

נשמה, דאָס ליעד, זאָגט היינע, האָט אַ „געוואָלדיגע זעלט־זאַמע מעלאָדיע".

„איך גלויבע די וועלען פערשלינגען
דעם שיפער און דעם קאָן,
און דאָס האָט מיט איהרעם זינגען
די לאָרעלייַ געטהאָן".

בכן האָט דאָס „די לאָרעלייַ געטהאָן". אָבער ווי האָט זי דאָס געטאָן?

ניט מיט איהר בלויזע שענהייט, ניט אַליין מיט איהרע גאָלדענע האָאָר, איהר גאָלדענעם קאָם און איהרע גאָלדענע קלייַדער, וואָס זי האָט אויף זיך געטראָגען גע־ווים ניט. זי וואָלט מיט איהר גאַנצען צויבער־פראַכט דעם שיפער, אין זיין שיפעלע אויף דעם רהיין, ניט גע־וואונען ער זאָל זיך צוליעב איהר דערטרינקען; ער זאָל קוקען אַזוי לאַנג אויף דעם הויכען פעלז, וואו זי זיצט, ביז זיין לאָדקע זאָל צוקלאַפּט ווערען אָן אַ שטיין...

„די שענסטע יונגפרוי", ווי היינע רופט זיין „לאָרע־ליי", וואָלט געבליעבען נאָר אַ שענער, ערהאָבענער גען־וען זי וואָלט ניט גענקאָמט איהרע האָר און ניט גע־זונגען אַ נשמה־ליעד, אַ ליעד, וואָס קוועלט פון איהר אייגענער ברוסט און ניט וואָס אימיצער האָט אין איהר אַריינגעזונגען, אַ ליעד מיט אַ גוואָלדיגען אינערליכען כח.

די גרעסטע קונסט־ווערק קען העכסטענס אַרויסרו־פען אונזער בעוואונדערונג, אָבער ניט אונזער ליעבע. און דער אונטערשייד צווישען בעוואונדערונג און ליעבע איז זעהר גרויס.

פון זייער ליעבלינג. זיי פיהלען א מורא׳דיגען וועהטאג אין זייער טיעפסטען אינערען.

דאך, דאס קינד איז טויט. עס האט ניט אין זיך מעהר קיין בעוועגונג, קיין ריהרונג, קיין לעבען און זיי צארטע עלטערען בעטראכטען דאס פאר אן איבעריגע זאך.

דער גאנצער מענש איז דא, אבער די נשמה פעהלט...

ווי לאנג צוריק האט מען דאס געליעבט און מען איילט זיך שוין וואס צום גיכסטען דאס ארויסצוטראגען פון הויז.

וואס קונסט אנבעטרעפט איז געווים אמת, דאס יעדער קינסטלער גיט אריין א נשמה אין זיין קונסט־ווערק; עס איז וואהר, אז די פערזאנען, וואס בעגאבטע ארטים־טען מאכען פון שטיין און פארב, האבען אין זיך גיוסט, נשמה, אבער זיי האבען דאס נאר ביז אזא מדרגה, וואס איז נויטיג ארויסצורופען אונזער בעוואונדערונג, אבער ניט אונזער ליעבע.

וועז היינריך היינע שטעלט פאר די פאלשטענדיגע שענהייט, דעם אידעאל אין וועלכען מען פערליעבט זיך ביז צום קבר, שטעלט ער זי פאר לעבעדיג און ניט געמאהלעוועט, אדער געשניצט. איהר זעהט די ארבייט פון גאט׳ס אייגענע האנד און ניט פון א מענשליכען פינזעל, אדער דלאט. איהר זעהט ווי די שענהייט בעווענגט זיך, ווי זי קאמט איהרע „גאלדענע האאר" מיט א גאל־דענעם קאם און איהר הערט ווי זי „זינגט א ליעד דער־ביי", יא א ליעד, וואס קומט פון אינוועניג, פון ־ער

קינסטלער, וואס האבען געשאפען זייערע ווערק נאך אלע רעגעלען פון קונסט און עסטהעטיק.

נו, טא פאר וואס זשע פערליעבט מען זיך ניט אין געמאהלעווטע אדער געשניצטע מענשען?

וויל זיי האבען ניט קיין נשמה.

כדי איינעם צו ליעבען, מוז ער לעבען.

ער מוז זיך בעווגען. ער מוז האבען בלוט און פלייש, בלוט, וואס זאל פליסען, צירקולירען, און פלייש, וואס זאל זיך ריהרען, בעווגען, וויל די לעבעדיגקייט שפיעלט אין ליעבע די ערשטע פידעל.

מען קען זיך ניט פערליעבען אין געקינסטעלטע בעשעפענישען, וויל די ליעבע אליין איז נאטירליך און ניט געקינסטעלט.

מען קען זיך נאר פערליעבען אין די נאטור און ניט אין די קונסט; אין די אמת'ע נאטור, ניט אין די נאכגעמאכטע.

ליעבע און לעבען איז אלץ איינס.

עלטערען האבען א ליעבעם, איין אויסציגעם קינד, וואס איז זיי טהייער ווי דאס אויג אין קאפ; זיי קענען אהן דעם קינד קיין מינוט ניט זיין, זייערע בליקען זיינען צוגעקניפט צו די בליקען פון דאס קינד.

פלוצלונג שטארבט דאס קינד און זיי זוכען עס וואס גיכער ארויסצונעהמען פון זייער הויז.

דאס הארץ איז צובראכען. זיי דעקען אב די טויטען־טוך און קוקען מיט שרעק אויף די אויסגעלאשענע אויגען

טייכען, פעלדער און וועלדער, מיט איין וואָרט, די אר־
כיטעקטור, סקולפטור און מאָהלעריי פון דער נאַטור —
אזוי האָט יעדער בשר ודם א געווּיסען זינן פאר א קונסט־
בילד.

נו, האָט דאָס שוין וועט עס איז געטראָפען, אז אימי־
צער זאָל זיך פערליעבען אין א סטאָטוע אָדער א געמעלדע
פון א שענעם מענשען?

שולמית, ווי דער דיכטער בעזינגט איהר, איז געווען
די גרעסטע פארשוין פון מזרח־לאַנד.

יהודית, וועלכע האָט געפאַנגען דעם אסירישען טי־
ראַן אלפורנוס מיט איהרע בליקען, האָט געשיינט ווי די
זונן אין הימעל.

די אידישע קעניגין מרים, די פרוי פון הורדום המלך,
איז געווען די גרעסטע שענהייט פון איהר צייט.

די עגיפטישע הערשערין קלעאָפּאטרא, האָט בע־
זיעגט די גבורים פון רוים מיט איהר שמייכעל, און די
שענע מאַגדאַלענא האָט געוואונען די ליבע פון קריסטוס.

די געמעלדען און סטאָטוען פון דיעזע אלע היסטא־
רישע שענהייטען געפינען זיך אין אלע גרויסע מוזאומס
פון דער וועלט. האָט דאָס שוין אָבער וועט עס איז פא־
סירט מען זאָל זיך אין זיי פערליעבען?

קיינמאָל ניט.

פאר וואָס?

דאכט זיך, אז דיעזע אלע דערמאָהנטע בילדער און
פיגורען זיינען די אָרבייט פון גרויסע, אונשטערבליכע

און דאָך האָט מיך איהר צויבער
צו נאָה'נט ניט צוגעצויגען...

איך וואָלט איהר קיינמאָל קושען,
קיינמאָל צו זיך ניט דריקען,
עס קען איהר עדלע שענהייט
מיך גענצליך ניט ערקוויקען...

און ניט נאָר איז זי פּרעכטיג,
וואָס קען ניט פּרעכט'גער געבען,
נאָר אויך די ריינסטע אונשולד,
אין הימעל נאָר צו שוועבען.

דאָך ליעב איך ניט שולמית
און ליעב מיין זיסע זעלדע,
ווייל זעלדע איז ל ע ב ע ד י ג,
שולמית — א ג ע מ ע ל ד ע.

וועלכער ציוויליזירטער מענש איז דאָס ניט געווען
אם וועניגסטענס איין מאָל אין זיין לעבען אין א מוזאום
פון קונסט?

וועלכער מענש מיט א עסטעטישען געשמאק האָט
דאָרט ניט בעטראכט מיט ענטציקונג די געמעלדען און
סטאטוען, די שעפּפונגען פון גרויסע מיסטערם?

אזוי וויי יעדער שטערבליכער האָט מעהר אדער וע־
ניגער א געגנום בעטראכטענדיג די הויכע בערג, פעלזען,

קונסט און לעבען

דער סוד פון ליעבע.

א יך קען צוויי שענע מיידלאך,
איך האָב — וועל וויים די סיבה?
פאר איינע נאָר בעוואונד'רונג,
פאר ד'אנד'רע — הייסע ליעבע.

און די, וואָס איך בעוואונדער,
בעזיצט פיער שענ'רע פארבען,
ווי יענע, וואָס בעהערשט מיך
מיט ליעבע ביז צו שטארבען.

די ערשטע מיט ענטציקונג
בעטראכט איך, דאָך פערזיסען
מיין וועלט קען נאָר די צווייטע
איהר ליעבשאפט צו געניסען.

פיעל חן שוועבט אויף די ערשטע,
עם לייכטען איהרע אויגען

ליטעראטור

לעבען. אן אנדער תורה און אן אנדער קבלה. די שקלא־
ווען שרייען ניט מעהר „נעשה ונשמע". יעצט איז פון
„נעשה" ביז „נשמע" א רעכטער תחום שבת. די נייע
תורה ווערט ניט געגעבען איבער געוואלד, זי ווערט אויף
קיינעם ניט אַרויפגעצוואונגען. זי וואקסט ארוים ווי א
בלום אין דעם גן עדן פון פאלקס־בעוואוסטזיין. אונזערע
נייע „לוחות" זיינען ניט פון שטיין, נאר פון הערצער,
און ניט געשריעבען פון א גאט, נאר פון מענשען. אין
דער נייער תורה איז ניטא קיין „סתרי תורה", קיין סודות,
קיין קניפלאך, קיין „רזי דרזין", קיין בעהאלטענע רמזים
און קיין צוויי־דייטיגקייט. עס איז פרייהייט און לעבען
פאר אלע לעבעדיגע.

* * *

אה, זינגט מיר דאס ליעד פון דעם „שפעטער",
דעם שיר פון דעם נייעם „שבועות",
ווען פריי וועלען וואקסען די תבואות
און ליעב וועלען שמייכלען די בלעטער,

ווען אלץ וועט געגוג זיין פאר אלע
און קוויקען א יעדער מסיבה,
עם וועט די נאטור ווי א כלה
פערשיינקען דעם לעבען איהר ליעבע!

א, זינגט אונז דעם נייעם „אקדמות"
לכבוד דער בעסערער תורה,
וואס הייליגט דעם מענש אין דעם „בורא"
און פיהרט איהם דורך אייב'גע נחמות.

וועלטען פון אונטען ארויף — „איך בין גאָט, דיין גאָט, וואָס האָט דיך אַרויפגעזעצט אין דער הויך און איך בין דער, וואָס קען דיך פון דאָרט אַרונטער־וואַרפען... איך בין דער איין־און־אייניציגער, דער יחיד ומיוחד, וואָס האָט געשאפען און שאפט אַלץ וואָס דו זעהסט און הערסט און האָסט. אַלץ, וואָס איז דאָ און וואָס עס וועט זיין איז דער סך הכל פון בעוועגונג, פון ענטוויקלונג, פון א ר ב י י ט. ניטאָ קיין אַנדער גאָט חוץ איך, דער אַר־בייטער, דער שאפער, דער טהוער, דער בעוועגער און די בעוועגונגס־קראפט, די טרייב־פעדער פון די „גלגלים", דאָס ליכט, דער שטראָהל, דער פייער, דער אַנהויב פון אַלע אַנהויבען און די סיבה פון אַלע סיבות..."

ביי דער אַמאָליגער קבלת התורה האָט מען אַנגע־זאָגט דעם פאָלק אין דער נידער, ער זאָל זיך אַברוקען, ער זאָל ניט וואָגען צו בעריהרען דעם בארג, וויל דער בארג איז הייליג צוליעב דעם גאָט, וואָס טהראָנט אויף איהם... מען האָט איינגעשראָקען די מאַסען, אַז דער בארג וועט נכפה'ן, וואַרפען, שלייִדערען און אומבריינגען אין די טויזענדער...

ביי די יעצטיגע „קבלת התורה" אַבער מוז מען פרי־הער בעריהרען דעם בארג... די מחנה פון טהאָל דארף זיך אויסלערנען צו וואָגען און אונשעדליך מאַכען דעם טהראָן פון דעם אלמעכטיגען, וואָס דונערט און בליצט, און וואַרפט מיט טויט און פערדאַרבען...

אַן אַנדער ציִיט, אַן אַנדער מענשהייט, אַנדערע נביאים, אַן אַנדער סצענע אין דעם ווילדען מדבר פון

בערג נאך געזעצען, נאר טיפֿ אין יאמערטהאל פון די ארימע ווערט זייער הייליגע לעהרע געבארען. געטליך איז יעצט ניט די הימעלשע אפענבארונג, נאר די עפענט־ליכע מיינונג. די „התגלות אלקות" איז דאס אויפטרע־טען פון געקנעכטעטען אויפֿ דער וועלט־ארענא און זיין נייע בעדייטונג אין דער געשיכטע.

די נייע תורה איז אין גאנצען אנדערש ווי די אלטע. ביי דער מתן תורה פון בארג האט מען געהייסען די פרויען בלייבען פון ווייטען און נאר די מענער זאלען מקבל זיין די לעהרע; זיי זאלען זיין די אויבער־הארען און די יחסנים, די הערשער איבער דעם שוואכען גע־שלעכט; די תורה פון טהאל אבער זיינען מקבל די פרויען און מענער צוגלייך.

מיט דער נייער תורה געהען די פרויען הקפות ארום דעם באלעמער פון דער געזעלשאפט. די טאכטער און די מוטער פאדערען זייער בערויבטע מענשען־רעכט.

יא, אנדערש ווערט די נייע תורה געגעבען.

אמאל האט מען געשריען „לא תגנוב" און „לא תרצה" צו די ארימע, אויסגעמאטערטע שלקאווען אין טהאל. מען האט די בע'גנב'עטע און בערויבטע געהיי־סען גוט און פרום זיין. די מוסר איז געגאנגען פון מזרח־וואנד צום פאליש. יעצט אבער הילכען די „עשרת הדברות" פון טהאל צום בארג. צו די שטאלצע און ער־האבענע געטער אויפֿ די מעכטיגע פעלזען־בערג פון די שקלאווען־לענדער.

„אנכי, איך" — דונערט דער גאט פון די אירדישע

טהאל און ער איז ארויף אין דער הויך. אנדערש האט דאס ניט געקענט זיין. גראבע מענשען האבען דרך ארץ פאר אלץ, וואס קומט פון אויבען אראב... זיי פערשטעהען ניט ווי אזוי גרויסע זאכען קענען ווערען אויף דער זעל־ביגער ערד, וואס זיי טרעטען, אויף אן איינפאכען, ער־קלערליכען אופן.

און די אידישע „מתן תורה" איז ניט געווען די אויג־ציגע, וואס איז פארגעקומען אויף א בארג. כריסטענ־טהום איז אויך געבארען געווארען אויף א בארג. דער בארג־סני האט א חבר־בארג אין גליל. וועז כריסטום האט געזעהען דעם גוואלדיגען המון, וואס האט זיך ארום איהם פערזאמעלט, איז ער ארויף אויף א בארג און האט פון דארט אראבגערעדט זיינע „גאלדענע תקנות"...

דער פראפעט פון די ארבער האט זיך אויך געפא־רעט מיט בערג. „וועז דער בארג געהט ניט צו מחמד'ן, געהט מחמד צום בארג", האט אויסגעשריען דער מחוקק פון איסלאם, וועמען דער איינגע'עקשנ'טער בארג האט ניט געפאלגט...

יעצט אבער קענען מעהר אזעלכע זאכען ניט פאסי־רען. און די נייע תורה פון דער קומענדער מענשהייט ווערט געגעבען אין טהאל, אין רעכטען מיטען פון די מאסען. „פון פאלק פאר'ן פאלק" קומט די נייעסטע לעה־רע פאר די יונגע דורות.

אט דאס איז דער גרויסער אונטערשיעד פון דעם היינטיגען שבועות און דעם „שבועות" פון די צוקונפט. די נביאים פון דער נייער צייט קלעטערען ניט אויף די

אפילו א פרייע מענשהייט קען אויך ניט לעבען אהן א סדר, אהן מענשליכע געזעצען, אהן אן ארדנונג. און דער העלד האט זיך פערוואנדעלט אין א געזעץ־געבער. ער האט געגעבען א תורה. אהן א תורה, אהן א פראָגראם, אהן א ריכטיגען בעגריף וועגען רעכט און אונרעכט, טוגענדען און עולות, אהן עטהיקס, אהן א פונדאמענטאלע מאראל זיינען מענשען נאר חיות. פעלקער, וואס בעפרייען זיך ניט אליין, נור זיי ווערען בעפרייט, זיינען געווים חיות און א נייע תורה איז די הויפט־זאך, וואס קען זיי דאן האלטען צוזאמען.

אבער ניט אזוי קורץ און שארף איז יענע בעפרייאונג געשעהען. עס איז געווען „וואונדער איבער וואונדער". גאט און מענש האבען געארבייט צוזאמען. דאך, פיעל וואונדערבארער איז געווען די געזעץ־געבונג, איבער־הויפט די ענטפלעקונגם סצענע אויפ'ן בארג סני, ווי זי ווערט געשילדערט אין דער ביבעל.

א פראסט פובליקום, האט דאס געדארפט האבען שטארקע טהעאטער עפעקטען. די האנדלונג אליין וואלט עס ניט געקענט געווינען און מען האט געמוזט געברויכען שופרות, טרומייטערם און פייער־ווערק... דער העלד און נביא, וואס האט אויסגעקנעטען זיין פאלק'ס נשמה אוים דעם אלטען מצרים־ליים, האט געניצט די קונץ פון די חרטומים דעם ליים צו בעלעבען...

דאס איז ניט געווען קיין בלויזע פאסירונג, וואס משה האט געגעבען אידען די תורה אויף א בארג. ניט אומזיסט האט ער געהאלטען די שקלאווען־מחנה אין

פון טהאָל צום באַרג

מתן תורה אמאל און היינט.

ג עשהן אדער אויסגעטראכט, די געשיכטע איז אינ־
טערעסאנט

א טיראן האָט געהערשט און געבושעוועט. נוגשים האָבען געדריקט און געשלאָגען אן אָרים פאָלק. ששים רבוא שקלאָוועז האָבען געקרעכצט און געליטען. מיט קאָרג צייט און ווינציג מאָטעריאל האָט מען געמוזט ציעל־אַרבייט שאַפען. דער עלענד האָט דערגרייכט דעם הימעל. א העלד האָט ערוואַכט. עס איז געבאָרען גע־ווארען א בעוועגונג.

א שטילע פאָליטיק האָט זיך געפיהרט, אָבער צום סוף זיינען געקומען מכות און איידער דאָס ליכט פון בער פריאונג איז אויפגעגאַנגען איז געוואָרען פינסטער... די חושך'נים פאר זונען־אויפגאנג. די מאַסע איז געווען רוי, דער פיינד — צושראָקען און צוטומעלט. דער שטעקען איז ערשיענען אויף דער סצענע. דער ים האָט זיך גע־שפאלטען. א שירה האָט געזוישט. א נאַצאַן האָט אויפגעשפראָצט און עס איז געקומען דאָס וויכטיגסטע — דער מאַמענט פון „מתן תורה".

זערע אויסגעקרימטע רוקענס. עס גיסען זיך די בייזע כוואליעס, גיסען און פלייצען און פאטשען אונז ארונטער צום תהום.

פסח!

איך קוק אויף די בלוטיגע מצה געמישט מיט אונזער אייגען בלוט, געמישט פון די שונאים; איך קוק אויף דאס טוידטע ברויט; דאס ארעם־ברויט; דאס העלדען־ברויט און א געפיהל פון יאוש און בטחון ברעכט מיר דורך די ברוסט.

וואָס קענען מיר מאַכען אום זיך ניט צו בעהאַלטען אין אַ שלאַנגען־נעסט? וואו זאָלען מיר פיהרען די צו־שראָקענע, נאָך וועלכע די קברים יאָגען זיך נאָך און דער אונטערגאַנג געוועצט זיי אנטקעגען?

וואו זאָלען מיר זיך רעטען?

פרעגט דעם ים!

דער ים און די אידען! ווי מערקווירדיג זיי בייטען זיך מיט זייערע ראָלען!

אַמאָל האָט זיך דער ים פאר אונז געשפּאָלטען און מיר זיינען געווען פעראייניגט, יעצט זיינען מיר צושפּאָל־טען און צוריסען אין טויזענד קלייזלאך און דעם ים איז גאָנץ...

אַמאָל האָט מען געשלאָגען דעם ים און מיר האָבען גערוישט אַ שירה, יעצט רוישט דער ים און מיר זיינען די געשלאָגענע...

אַמאָל איז דער רויטער ים פאר אונז אנטלאָפען און מיר זיינען געגאַנגען שטאָלץ און זיכער אויף אַ פרייען, פעסטען באָדען, יעצט אנטלויפען מיר, מיר לויפען פאר אונזער אייגענעם שאטען, לויפען אָהן אַן אָרדנונג, אָהן אַ סדר ווי אַ געשלאָגענע מחנה, און דער בלוט־ים שוועמט אויף אַן אָרט און גלאָצט אונז אין די צושראָקענע אויגען...

אַמאָל האָט זיך דער ים אויסגעטריקענט און מיר זיינען איבער איהם אַריבערגאַנגען, יעצט זיינען מיר אויסגעדאָרט און אויסגעטריקענט ווי די לאָפּעטעס, אויף וועלכע מען „שיבט" אונזערע מצות און דער ים געהט איבער אונז אַריבער, איבער אונזערע קעפּ, איבער אונ־

טויט וויל מען פערטומלען די פרייהייט און מיט אונזער פערניכטונג אבהאלטען דעם פארטשריט!

אין רומלאנד מאכט מען א וואנד פון אונזערע אב־געהאקטע קעפ, צו פערשטעלען די גאולה פון א נאקעט פאלק; אין רומעניען מאכט מען א טייך פון אונזערע טרערען, כדי די בערויבטע, אונגליקליכע, פינסטערע, ווילדע פויערים זאלען ניט קענען צוקומען צו זייער ערד.

מען שכור'ט זיי אן מיט יודענהאס און לוינקט זיי אב פון גלייכען וועג, וועלכער פיהרט צו דער קרוין און צום גענלד־זאק.

ווי לאנג וועט דאס נאך אנהאלטען? ווי לאנג וועט אונז די געשיכטע אלץ ארונטערוואַרפען פון בארג אין אבגרונד אלס דעם „שעיר המשתלח" פון דער זינדיגער וועלט? ווי לאנג וועלען מיר זיין די פראפעטען פון דער פרייהייט און איהר שטרויכעל־שטיין?

ווי לאנג וועלען מיר ליידען?

פרעגט דעם מעסער!

א הילפס־פעראיין, א סך הילפס־פעראיינען האבען מיר געמאכט צו שטיצען די בערויבטע און צושלאגענע אידען אין רומעניען. וויעדער אויפצוויען זייער היים אויף א וואולקאן, אוועקשטעלען זייער בעט אויף א כוואליע און אנשפארען זייער זיכערהייט אן אן איבערגעברענטען שטרוי. דען עס וועט קומען אן אנדער פסח און פערניכטען די מותרות פון איצטער מיט אונזער צדקה, מיט אונזער יעצטיגע רחמנות מיט אלעמען.

וואס קענען מיר אבער אנדערש טאן?

איז אונזער מצה כאָטש כשר? אונזער מצה מיט בלוט, מיט דאָס בלוט פון אונזערע פרויען און קינדער.

זאָגט! איז בלוט כשר אַדער טרפה, זאָגט! איז בלוט ניט חמץ, וועלן טערערן ניט חמצ'דיג?... א, אונגליקליך גליקליכער אידישער פסח!

א געקרייציגטער איד איז דער קריסטליכער גאָט און געקרייציגטע אידען זיינען זיינע קרבנות.

שוין זייט טויזענדע יאָהרען ווי די קריסטליכע „ליעבע" פערוואַנדעלט אונז די הגדה אין א קינה; דעם קיטעל אין תכריכים; דעם קידוש־כוס אין סאָקראַטום'ס לעצטען בעכער, און די „ליל שמורים" אין א גיהנום פאַנטאַזיע געטרוימט פון א קרושעוואַן, א קאַרל דעם ערשטען פון רומעניען.

פאַר וואָס קוילעט מען אונז? וואָס איז אונזער פערברעכען? זיינען מיר דען ערגער ווי אַנדערע? האָבען שוין אונזערע עופה'לעך געזינדיגט מיט זייער מוטערס מילך? זינדיגען אונזערע טעכטער מיט זייער אונשולד; אונזערע זקנים מיט זייערע נראָהע האָר; אונזערע פרויען מיט די ליעבע צו זייער הויז־געזינד און אונזערע פאַטער'ס מיט זייער קאַמפּף פאַר חיונה?

פאַרוואָס מערדערט מען אונז?

פרעגט די האָק!

פאַר טויזענד עבירות פערגיסט מען אונזער בלוט, און די גרעסטע עבירה איז וואָס מיר לעבען. און ווי דאָפעלט שרעקליך איז אונזער לאָגע, ווען מיט אונזער

טעט אידיש לעבען דורך די אפענע רינעס און דער יונגער פריה־יאהרם הימעל שפיגעלט זיך אין דעם, פונקט ווי דער איד וואלט געדארפט אויסקויפען מיט זיין נשמה די ער־וואכענדע נאטור פון דעם ווינטער׳ס שרעקליכע אכזריות.

מיט דעם שלוקערץ פון דער קוקאווקע קלינגט אויף דער אידישער קרעכץ און די צוריקקומענדע שוואלב באגעגענט די לויות פון די יונגע אידישע „שוועלבעלאך" געמערדערט פון קריסטען לכבוד יום־טוב.

די פיעל־בעזונגענע שטערען פון דער פסח־נאכט זיי־נען מלאך המות אויגען. ווי זאל עס דען אנדערש זיין, וען דער פריהלינג פאהרט אן אין א קארעטע פון אידישע סקעלעטען אנגעטריעבען פון פאגראמשטשיקעס?

פריהלינג און טויט זיינען ביי אונז געוואקסען שמות הנרדפים, חברים־ווערטער. פון נאטור׳ס יונגע פולע ברוסט זויגען מיר נאר גיפט און קברים און די בלייכע דארע צולעכערטע מצה איז דער טרויעריגער פנים פון דעם גלות־איד.

„מצה שמורה" גרייטען מיר אן. מיר היטען די ווייץ אויפ׳ן פעלד, מיר ציטערען און פלאטערען איבער יעדען זאנג ער זאל חלילה ניט פערנעצט ווערען, מיר כשר׳ען די מיהלען און רייניגען די שטיינער, מיר היטען דאס הייליגע ביסעל מעהל, — גאט׳ס גאב און אונזער פראצע, מיר היטען דאס טייג, מיר היטען דעם אויוון, מיר היטען דעם בעקער, אבער מיר קענען ניט היטען דעם פאגראמ־שטשיק...

זאגט! רבנים, דיינים, אידען לומדים, בני תורה!

וועמעס בלוט?

ניט מיט גוי'איש בלוט בעשמירען! די אידען זייערע מצה, נאר מיט אידיש בלוט בעשמירען דאס די גוים.

די קריסטען דארפען בלוט אויף פסח, אבער ניט די אידען.

אומעטום דארפען זיי דאס:

וואו עס איז נאר פארהאן א שאטען פון א צלם און א שאטען פון א מזוזה מוזען גוים האבען בלוט אויף פסח, בלוט אויף פריה־יאהר.

וועו דער שיר השירים קושט זיך מיט'ן פריהלינג, מוז קומען דער שפוך חמתך. דער וויעדער־קול פון אונזער הלל און דער טשוויטשער פון די פויגלאך מוזען דער־טרונקען ווערען אין דעם מורא'דיגען בראזג פון אונזערע צובראכענע כוסות אויף דעם צושמעטערטען סדר־טיש.

ניט א שעפס איז דער קריסטליכער קרבן־פסח, נאר א געקוילעטער איד. ניט דעם „ביישטידעל" פון טהיר בעשפריצען זיי מיט אידיש בלוט, זאנדערן אלע גאסען און הויפען פריי, אונגעשטערט גיסט זיך דאס פערניכ־

יוניאן איז ניט אנערקנעט, אדער דאס וועט זיין א גאנ־צער „ניקעל" אדער מען וועט איהם שפאלטן...

א קאמפף פאר א ניקעל!

דאך איז דאס געווען א רעוואלוציע אין מיניאטור. א שטיקעל פראבע אויף דער גרויסער וועלט־דראמא, וואס די צייט האלט נאך איצט אין פערפאסען און גלויבט דאס אונגעזוימט אויפצופיהרען אויף דער גרויסער ביהנע פון דער וועלט. די אקטיארען שטודירען נאך איצט, זיי קענען נאך ניט, פערשטעהען נאך ניט זייערע ראלען; אהן סופלאר נאך ניט פון פלעק און דער סופלאר גופא איז נאך אויך ניטא... מען מאכט דערווייל רעפעטיציע אויף א קליין ביהנע'לע, אויף א „לאקשען־ברעט", אבער א רעפעטיציע איז עס דאך.

דאס הארץ האט מיר געקלאפט קוקענדיג אויף דעם דאזיגען מאמענט. איך בין געווען בעגייסטערט, האב זיך געפרייט ניט ווייסענדיג מיט וואס, איך האב זיך נעשעמט פאר זיך אליין. וואס פאר א שאד דאס איז, האב איך געטראכט, צו קעמפפען פאר א „ניקעל" ווען מען קען געווינען א וועלט!...

די קאַרס זיינען צובראַכען, די שויבען צושמעטערט, די „סקעבס" צו׳הרג׳עט און דער עולם לאַכט... פון ביידע זייטען גאַסען שטעהען פרויען אין די פענסטער און אַפּ־לאַדירען. אַנדערע ווארפען פון די פענסטער פלעשער, טעפּ, סקאַוואַדעס, פענדלאַך, שמיקער קוילען, „פּויקערס" אין די איבערגעקעהרטע קאַרס, דער עולם אין גאַס אַפּ־לאַדירט, די פּאָליציי סטראַשעט כלומר׳שט, חויבט די קלאַבס אין דער הויך, אַבער זי טשעפּעט ניט.

מען וואַלט אפשר געהיימען די פּאָליציי זי זאָל שוי־מען, איז דאָס פּאַר די וואַהלען, פּאַר עלעקשאַן און דער סיטי מעיאָר מיט די גאַנצע באַנדע שטאַדט־גנבים לויפען וויעדער פּאַר די זעלבע עמטער. די שטאַדט דאַרף שטי־מען, מען קען ניט צופּיעל אייניריסען. אייניגקייט איז מאַכט... מען האַט געסטראַשעט מיט מיליטער, מען האַט זיי אַבער ניט אַרויסגעפּאַדערט. א שלעכטע ציים. וואַלט דאָס כאַטש געווען א שעה נאָך די וואַהלען, וואַלט מען געשוואָומען אין בלום, פּריילאַך וואַלט געווען, וואַרם...

ביינאַכט האַט מען געשיקט אַבראַמען די ליניעס, אַבער די קאַר איז זונטאָג ניט געלאָפען, דער עולם איז געווען גרייט צו א אָפּענע מלחמה. א „סקעב", וואָס האַט זיך געשטעלט אין גאַס מיט א רעוואָלווער, האַט געקריגען א האַלב יאָהר תפיסה, אָן אַנדערס מאָל וואַלט מען איהם בעפּרייט, יעצט אַבער ניט, — די וואַהלען!

דינסטאָג בעגינען האָב איך דערהערט דעם ערשטען קלונג פון א קאַר־גלעקעל. דער סטרייק האַט זיך געענ־דיגט מיט, — מיט גאָר ניט דערווייל, מיט א צוזאָג. די

טראקס, וואגענס געלעגען אויף די ליניעס, דער ברוק איז צוריסען געוואָרען ווי א פאטשיילקע. די רעלסען זיינען אַרויסגענומען פון זייערע ערטער און אַוועקגעוואָרפען געוואָרען ווי שפענדלאך. קינדער, פרויען, אלטע לייט, אלע, אלע האָבען געהאָלפען פערשטעלען דעם וועג — מאכען באריקאדען...

„פאליציי! פאליציי"!

די מאסע האָט זיך א בימעל אבגערוקט און בערי־טענע פאליציי זיינען ערשיענען.

„הוררריי! הוררריי, בריידער, רייט געזונטערהייט ווייטער"!

דאָס האָט געשריען דאָס פאלק צו די פאליציסטען, וועלכע זיינען שמייכלענדיג אונטער די וואָנצעס, פארבי־געריטען, פונקט ווי ניט זעהענדיג וואָס דא געהט פאָר. די סטרייקערס, די בעפעלקערונג, די פאליציי אלע זיינען געווען פעראייניגט געגען אַן אלגעמיינעם שונא, געגען דער מערדערישער, בלוט־זויפענדער קאר־קאמפאניע, וואָס האָט געמאכט א פערצווייפלטע לעצטע פראבע ארוים־צושיקען איהרע קאָרס מיט סטרייק־ברעכער.

„א קאר! א קאר! טוידט צו די סקעבס"!

די גאנצע אויפגערעגטע מאסע האָט זיך א לאָז גע־טאָן מיט שטיינער, העלצער, אייזענס, רידעלס, שטעקענס, און בעזימער. אין עטליכע מינוט ארום איז געלאָפען אַן אמבולאנס מיט פערוואונדעטע סטרייק־ברעכער. א פא־ליציסט, וואָס האָט געוואלט בעשיצען א קאר, איז אראָב־געפאלען פון זיין פערד אין א טייך בלוט.

עולם התהו, ווי שדים, וואָס קומען זיך רייצען מיט מענ־
שען, מיט אונבעהאלפענע מענשען, וואָס מוזען געהן
צופום...

מען איז געווען אין כעס אויף זיי...

אָבער פלוצלונג האָט זיך דערהערט א מעכטיגער ליארעם ווי פון שטאַרקע וואסערען. מענשען זיינען דאָס געווען, מענשען־כוואליעס, ווי פון תהום האָבען זיי זיך דורכגעשפּארט, ווי פון הימעל אראָבגעפאלען, ווי צובראָ־כענע וואלקען האָבען זיי זיך א פליוך געטאָן איבער'ן שטאָדט פלייצענדיג אין פערשיעדענע ריכטונגען, וואו די רעלסען זיינען געלעגען.

איך האָב א קוק געטאָן דורכ'ן פענסטער. די גאָס איז שווארץ, דער טומעל וואקסט, דער געשריי ווערט גרעסער מיט דער מאסע. איך האָב זיך דערשראָקען...

און זעה! עס שוועבט אין דער לופטען א געבוידע, א הילצערנע געבוידע, דאָס טראָגט מען זי אין דער הויך, לייכט ווי א פעדער טראָגט מען זי, אויף די שפיץ פינגער פון דער גרומאָדע שטעהט זי ווי א פאָפירענע קעסטעל, זי שוועבט!

„אויף די רעלסען! אויף די רעלסען"!

און די געבוידע איז פלוצלונג געשטאַנען אין מיטען גאָס פארשטעלענדיג די ליניעס, די קאָרס זאָלען ניט קע־נען געהן. דאָס האָט מען פארבלאָקירט דעם וועג פאר די סטרייק־ברעכער.

אָבער דאָס איז בלויז געווען דער אָנפאָנג.

באלד זיינען גרויסע, שטארקע אייזען־געשמידטע

לאזען, דאס איז געווען א קאר־סטרייק, האבען די סטרייק־ברעכער זיך גע'עקשנ'ט, האט מען זיי צובלוטיגט...

די רעלסען זיינען געלעגען אויסגעצויגען ווי טוידטע אדערען איבער די אומעדיגע גאסען. עס האט ניט גע־קאכט אין זיי דער עלעקטרישער שטראם פון לעבען וואס מאכט פריילאך א שטאדט... די דראטען אין דער הויך זיינען געהאנגען ווי אן ערוב איבער א בית עולם; קיין פונק, קיין שטראהל. די טעלעגראף־סלופעס האבען אוים־געזעהען איבעריג, אהן א נוטץ און משונח־ווילד, פונקט ווי א משוגענער וואלט זיי אריינגעהאקט אין דר'ערד, סתם אזוי, גלאט אין דער וועלט אריין.

די בעפעלקערונג האט שוין פערגעסען דעם קלונג פון א קאר־גלעקעל און דעם קול פון די לעבעדיגע וואגענס אהן א נשמה. די פערד האבען וויעדער אויפגעהויבען די גרויסע קעפ מיט גאוה גלויבענדיג, אז זיי האבען שוין אויסגעפיהרט... זיי האבען ניט פערשטאנען וואס דא געהט פאר. פערד סטרייקען ניט, פערד האבען קיין פער־לאנגען, האבען זיי געמיינט אז דער פארטשריט שטארבט, די וועלט געהט צוריק, די פערדישע צייט איז געקומען...

שבת נאך האלבען טאג. די פאבריקען האבען גע־רוהט, קיין פייף, קיין הוזשעריי פון רעדער, קיין גערויש פון מאשינען אין ערגעץ, ווי די ציוויליזאציע וואלט קרא־פירט, ווי דער פראגרעס וואלט פלוצלונג בענומען געווא־רען. וועלכע־ניט־וועלכע נאר איז פארבייגעלאפען א בייסיקעל, אדער אן אויטאמאביל, אבער זיי האבען אויסגעזעהען ווי פערבלאנדזשעטע פון אן אנדער וועלט. ווי רוחות פון

א סטרייק

(א בילד)

א קליינע שטעדטעל, קליינע מענשעלאך, א קליינער פערלאנג און דאך...

אזא גרויסער מוסר השכל!

זיי קריגען צוואנציג סענט א שעה פאר צוועלף שעה ארבייט א טאג, האבען זיי געוואלט נאך א „ניקעל" א שעה, האט מען זיי געסטראשעט מיט הונגער, האבען זיי אוועקגעלייגט די ארבייט, האט מען געשיקט נאך אנדערע ארבייטער, האבען די פערלאנגער זיך געשטעלט אנטקעגען, האט מען ארויסגערופען די פאליציי, האט זיך דאס שטעדטעל אנגענומען פאר די סטרייקער, האט מען בעשטעלט די מיליץ — און...

הערט וואס ווייטער האט פאסירט!

שבת נאך האלבען טאג איז דאס געווען, ווען די פאבריקען ווערען געשלאסען. דאס שטעדטעל האט א סך פאבריקען. אין גאס איז געווען שטיל ווי זעלטען ווען. די קארס זיינען שוין ניט געלאפען זייט עטליכע טעג, זיי האבען פראבירט לויפען, האבען די סטרייקערס ניט גע-

זיך קלעפען צו מיר... דער הייסער פאַנטש האָט איהר געמאכט ווילד, משוגע, זי האָט געלאכט ווי אַ טייוועל. אַבער זי איז טייוועלש שען און פערפיהרעריש געווען, שען און קאַכעדיג...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ווען איך בין ארויס פון סאַלון האָב איך אויסגעפונען אז מיין געלד און מיין זייגער זיינען פערשוואונדען.

טראכט, אבער איידער איך האב נאך צייט געהאט צו בעשטעלען, האט זי שוין געריידט.

— וואס טרינקט איהר? האט זי מיך געפרעגט און איהר פראגע איז מיר עפעס ניט געפעלען געווארען.

— א ברענדי, האב איך איהר געענטפערט, וועריג אונרוהיג.

— א הייסען פאנטש און א ברענדי! האט זי בעשטעלט, זיך אוועקזעצענדיג מיט מיר ביי א טישעל, צורוקענדיג איהר שטוהל נעבען מיינעם מיט דער בעמערקונג, אז עס איז שלעכט צו זיין אן אלמנה... אז עס איז אומעדיג אליין...

טרינקענדיג דעם הייסען פאנטש האט זי אויפגעפלאמט. איהרע באקען האבען זיך אנגעצונדען, איהר בוזים איז העכער געווארען... זי איז פלוצלונג געווארען אן אנדערע, אי שענער, אי העסליכער...

— נאך א פאנטש! האט זי בעשטעלט מיט א ליידענשאפט — צוויי פאנטשעס, פאר מיר און פאר דעם מיסטער.

אין א מינוט זיינען די פאנטשעס שוין געשטאנען ביי אונז אויפ'ן טישעל. זי האט איהר פאנטש אריינגעקאהרט ווי א גאיבטער שכור מיט איין שלונג, איך האב מיך דערשראקען, אבער זי האט זיך א וואַרף געטאן צו מיר.

— איהר האט גראד געטראפען וואו ארבעטגעהן, האט זי געזאגט, פיבערענדיג, דא אויבען איז מיין צימער... דא וואוין איך... און זי האט געגומען לאבען און

מרויערטער פרוי און איך האָב איהר געפרעגט וואָס זי וויינט.

זי האָט מיר דערצעהלט, אז איהר מאן איז ערשט נית לאנג געשטאָרבען, אז זי מיט איהרע קינדער שטאָרבען פשוט פון הונגער און קעלט און היינט וואָרפט מען איהר ארוים אין גאס פאר דירה־געלד.

איהר ערצעהלונג האָט מיך געריהרט. וועו איך בין אראָב פון קאר איז זי צופעליג אויך אראָב, די קעלט האָט איהר געמאכט ציטערען.

— מיסטער! — האָט זי געזאגט מיט טרערען, קלאָפענדיג א צאהן אן א צאהן, מיסטער! מיר איז שרעקליך קאלט. ענטשולדיגט, וואס איך וואג אזוי פיעל, אבער איך בעט אייך האָט רחמנות, אָט איז א סאלון, קויפט מיר א גלעזעל הייסען פאנטש איך זאל מיך א ביסעל דערוואָרעמען.

איך בין געוואָרען איבערראשט פון איהר פלעצלי־כען פערלאנג און האָב א רגע נאכגעדאכט.

— קומט, האָב איך ענדליך געזאגט, קומט. איהר פערלאנגט א קליניגקייט, אבער א נויטיגקייט, און איהר זאלט דאס האבען.

אריינקומענדיג אין סאלון איז זי אזוי ווי פריוליכער געוואָרען... דער קעלנער האָט א קוק געטאָן אויף איהרע פערווויינטע אויגען און אויף מיר און האָט א שמייכעל געטאָן אונטער די געדיכטע וואנצעס.

„א רויער יונגאָטש, וואס קימערט איהם דער עלענד פון אן ארעמע האלב דערפראָרענע פרוי!" האָב איך גע־

אָבגענאַרט

דאָס איז געווען אין א פראָסטיגעןווינטער טאָג, האָט מיין פריינד אָנגעהויבען צו דערצעהלען, בין איך געפאָהרען אויף א ברוקלין־בריק קאָר נאָך ברוקלין. ד׳האָב געהאַט אין קעשענע עטליכע צענדליג דאָלאָר, וואָס איך האָב געפיהרט צו געבען האנד־געלד אויף אגעשעפט. איך בין אריין אין קאָר א פערטראכטער און האָב גאָר ניט בעמערקט נעבען וועמען איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מיין געדאנק איז געווען פערנומען מיט מיין געשעפט.

פלוצלונג האָב איך דערהערט א כליפּע.

איך האָב מיך א קעהר געטאָן און דערזעהען מיין קאָר־שכנה. א יונגע, שענע פרוי איז נעבען מיר געזעסען און געווויינט, ווישענדיג די אויגען מיט א טרויער־פאטשוילקע מיט א שווארצען פאָס ארום.

איך האָב אָנגעקוקט די פרוי, איהרע לייכטע, אויפאכע קליידער, איהר אונשולדיגען פערווויינטען פנים און האָב געקלערט: די ארעמע האָט געווים א טוידטען־פאָל אין דער פאמיליע, עס פעהלען ניט קיין צרות אין אונזער וועלט. דאָס הארץ האָט מיר פערקלעמט אויף דער פער־

די גראָהע האָר זיינען דער סימבאָל פון ערפאָהרונג און אין די טיעפע קנייטשען פון דער עלטער, וועלכע די צייט האָט דורכגעאָקערט, ליעגט די לעקציאָן פון לעבען, וואָס מיר מוזען שטודירען...

דאָך די גענזעלשאַפט איז נאָך ניט געקומען צו אַזא הויכע מדרגה פון גערעכטיגקייט, זי זאָל פערגעלטען די, וואָס האָבען פאָר איהר א מ א ל געאַרבייט. דערווייל מוז מען זיך מיט איהר שלאָגען, זי זאָל בעלוינען די, וועלכע ארבייטען א י צ ט און די עלטער איז דערפאָר א שווערע, ביטערע אָפּקומענים.

אלטער עושר און געשעפטם מאן, און יענער האט נאך קיינמאל קיין גוטען טאג ניט געהאט. אפט זעהט איהר דארט א פעראַרעמטען אלטען, שטאלצען בעל הבית און זיין אמאליגען ארבייטער; ביידע זיצען זיי אין דער אוֹ־מעטיגער, מעלאנכאלישער צדקה־תיים און טענה'ן פון אמאליגע צייטען...

אזעלכע זאכען טרעפען זעלטען, אבער זיי טרעפען.

עם איז דערפאר קיין וואונדער וואם די, וועלכע ווי־לען שאפען א בעסערע געזעלשאפט, זוכען דורכצופיהרען דאם מענשליכע געזעץ צו פערזארגען אלטע אריימע־לייט, וועלכע האבען פערבראכט א ניצליכען לעבען.

עם איז א פערברעכען צו בעטראכטען אלטע לייט פאר א משא אויף דער געזעלשאפט. יעדער עהרליכער מענש האט זיך געווים פערדיענט געמאכט ביי זיינע מיט־בירגער זיי זאלען איהם פערגעלטען אויף דער עלטער, וועו די קרעפטען דיענען איהם ניט מעהר.

אן אלטער מענש איז ניט אן אלטער וואש־קעסעל, וואם דארף ארויסגעווארפען ווערען אין מיסט און ער איז אויך ניט אזא מין אלטע כלי, וואם זאל ארויינגענומען וועו רען מיט רחמנות אין א „דזשאנק־יארד" פון פילאנ־טראפיע.

די געזעלשאפט איז שולדיג איהרע אלטע ארבייטער א חוב און זי דארף דאם זיי בעצאהלען, אהן א מינע פון צדקה און ניט אין אנשטאלטען, וואו מען גיט זיי ניט עסען און מען קוקט אויף זיי ווי אויף אן איבעריגע זאך.

אין נאנצען אליין!

דער ערשטער זיווג, מיט וועלכען מען איז דורכגע־ גאנגען די ווילדעסטע מדבריות פון שיקזאל, גאהט זיין אייביגען וועג און פון די שענסטע חלומות וועלט א בער־ געלע זאמד...

ביי אזא פערפעהלטען ציעל וועלט מען נאר אלט אום צו קענען ליינגער ליידען אלס נע ונד'ניק.

עס איז ניטא קיין ערגערע זאך אויף דער וועלט ווי ווען אן אלטער מענש גאהט זוכען ארבייט צו פערדיע־ נען אויף ברויט.

ער זאהט ווי אלץ בעווענגט זיך, ארבעט, שאפט, רוישט און טומעלט, ער איז אמאל אויך געווען אן אר־ בייטער, א שאפער, א טוער און א מאכער, ער האט זיך אויך אזוי געטומעלט, אבער איצט איז ער „אויסגע־ שפיעלט" און מען דארף איהם ניט מעהר...

מען דארף איהם ניט, אבער ער איז נאך דא... ער איז דא אויף זיין אייגענע צופוקענים...

עס איז א גרויסע ערפאהרונג דורכצוגעהן א „מושב זקנים", א „היים" פון אלטינקע און הערען זייערע נא־ איווע, ריהרענדע לעבענם־געשיכטען, וועלכע דרינגען דורך אלע אברים.

דער האט קיין היים צוליעב א שלעכטע ש נ ו ר און יענער — צוליעב א שלעכטען א י י ד י ם. אייגער האט ארימע קינדער, וואס קענען זיך אליין ניט העלפען און דער צוויימער האט רייכע „בנים סוררים", וואס ווילען איהם ניט האלטען און ניט שטיצען. דער איז אן אבגעקומענער

זימען שמייכעל און זיי געפינען דאָס ניט, דאָן — דאָן נייגט זיך דער וויסער קאָפּ צו דר'ערד, וואו אַלץ איז גע־ענדיגט און מען ברויכט מעהר קיין זאַך ניט האָבען.

ווי גרויזאָם איז די זאַוויערוכע פון דער עלטער וועט זי פערוואַליעט די וועגען פון לעבען מיט איהר דיקען שנעע, וועלכער שמעלצט ניט מעהר!

דאָן איז גוט וועט מען איז פערזאָרגט מיט חיונה און וואַרימקייט.

וועה אָבער וועט מען בלייבט שטעהן אין מיטען פון דעם לעצטען פראָסטיגען שטורם מיט באַרוועסע פים און א נאַקעטען רוקען, וועט אונטען גליווערען די טריט און אויבען צוקט דאָס הוילע לייב!

ווי שוידערהאפט, ווי געוואַלד־שרייענד, ווי אונדער־בארעמדיג איז אזא עלטער!

און וועמען געלינגט דאָס צו פערזאָרגען זיך א רו־היגע און בעקוועמע היים אויף די עלטערע יאָהרען?

אפשר איינעם פון טויזענד.

די בעסטע צייט פון זיין לעבען איז דער מענש מקריב פאר זיינע קינדער. ער האָט קיין צייט א פראַכט צו טאָן וואָס עס וועט זיין מיט א י ה ם, וועט ער וועט בלייבען אויסגעארבייט און אליין, און זיינע קינדער וועלען דאר־פען זאָרגען פאר ז י י ע ר ע קינדער.

ווי בעיאָמערען דארף מען א עלטער, וואָס איז ניט גערַאטען.

אין א בעטראַגענעם, אָבגענארטען לעבען בלייבט מען אפט באלד אין אָנחויב פון די עלטערע מענ אליין.

צום ערגסטען איז דעם אלטען טאטען און די אלטע מאמען, וואס מוזען אויסקוקען אויף די הילף פון זייערע קינדער. משלי דערצעהלט אונז, אז „עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם", דאס הייסט, די קרוין פון אלטע לייט זיינען זייערע אייניקלאך און די ציערונג פון קינדער — זייערע עלטערן. ווי שען, ווי רייך דאס קלינגט! דאך ווען די אייניקלאך מאכען חוזק פון דעם זיידען און די באבען, ווייל די עלטערן קוקען אויף די זקנים מיט'ן רוקען, דאן ווערט פערפינסטערט די קרוין פון דער על־טער און קינדער ווערען א שווערע קללה.

עם ליעגט אין דער נאטור פון יעדען עהרליכען מענ־שען צו זיין שטאלץ אויף דעם פערדיענסט פון זיינע אייגענע הענד; אן אייגענער גראשען האט מעהר ווערטה, מעהר מזל ברכה ווי א געשיינקטער רענדעל; ניט אנ־צוקומען צו דער „מתנה" פון א „בשר ודם" איז דער וואונש פון יעדער זעעלע, טא ווי טרויעריג און ווי שרעק־ליך איז דער עלענד ווען מען דארף אנקומען אויף דער עלטער צו פרעמדע מענשען, אדער צו אונדאנקבארע, שלעכטע קינדער!

עם איז גוט צו זיין אלט ווען מען האט מיטעל צו מילדערן די רשעות פון די ענטזאגענדע יאהרען און די געלעגענהייט צו בעפריעדיגען די נערוועזע קאפריזען פון דער עלטער, אבער ווען די דינע, ביינערנע הענד ציהען זיך נאך ערקוויקונג און דאס איז ניטא; ווען דאס שוואכע הארץ חלש'ט נאך א קרעפטיגונג און קען דאס ניט קרי־גען, און די מידע, מאטע בליקען בלאנדזשען אום נאך א

אויף די אַלטע יאָהרען

די געזעלשאפט און איהרע אלטע לייט.

דען איהר בענשט אימעצען ער זאל דערלעבען אלט ווערען, זאלט איהר ניט פערגעסען די אנדער האל־בע ברכה, אז די עלטער זאל זיין א רוהיגע און בעזאָרגטע, עם זאל אומוועניגסטענס ניט פעהלען דאס נויטיגסטע, דען ו ו ע ה דעם יונגען ארעמאן, דעם אל־טען איז אך און ו ו ע ה.

דער געטליכער זינגער פון די פסאלמען זאגט, „וואויל איז דעם מענשען, וואס איז איינגעוואהנט צו ליידען פון קינדהייט אן", דאס איז אבער נאר א פאטישער געפיהל, דען וואויל איז טאקע דעם, וואס האט א גליקליכע יוגענד און נאך א גליקליכערע על־טער. מען גלויבט, אז דער פאטט האט געמיינט דאס וועז מען הויבט זיך אן פלאגען באלד אין וויעגעלע, געפאלט דאס שפעטער ניט אזוי שווער. ליידער אבער איז דאס ניט אזוי! ווי געוואהנט מען זאל זיין מיט צרות, ווי מורגל מען זאל זיין מיט זייערע פינסטערע געזיכטער און ווי געאיבט מען זאל זיין, זיי צוטראגען אויף זיך, זיינען זיי דאך א צו שווערע משא אויף די אלטע יאחרען.

די נאכלעסיגקייט צו שרייבען בריף איז ניט מעהר ווי א געוואהנהייט. פון אנפאנג פיהלט מען זיך עפעס ניט היימליך, עס רופעט, סטייטש מען דארף שרייבען א בריף, שוין אזוי לאנג ניט געשריעבען; שפעטער אבער געוואהנט מען זיך אזוי איין און מען שרייבט ניט מעהר. כאראקטערנע מענשען אבער האבען זייער צייט אזוי איינגעטהיילט פונקט ווי זייערע מאלציייטען און זיי ווייטסען ווען צו צאהלען זייער שריפטליכען חוב צו זייערע פרייונד און פאמיליאנטען.

די איינציגע מענשען, אויף וועלכע מען וואלט גערענט געפינען א זכות פאר'ן ניט שרייבען קיין בריף, זיינען די אונגעשולטע, וואס קענען נעבאך אליין ניט פיהרען קין פעדער און מוזען אנקומען צו א צווייטען ער זאל שרייבען פאר זיי. ניט אלע מאל איז אנגענעהם יענעם צו פערטרויען מיט שטרייניג-פריוואטע פאמיליען-אנגעלעגענהייטען. דאך, מערקווירדיג, דאס אט דיזע מענשען זיינען דוקא פינקטליך מיט זייערע בריף און די, אויף וועמעם ערציהונג די עלטערען האבען זיך גלוטיגט, יא, די פערגעסען גראד צו שיקען דעם טאטען צי די מאמען א שטיקעל פערשריעבענעם פאפיער.

ווי ווייט בריף זיינען ניצליך און דארפען ניט פערנאכלעסיגט ווערען, קענען מיר זעהן דערפון, וואס פראקטישע לעהרער לערנען א קינד די ערשטע זאך שרייבען אין א בריעפליכער פארמע. שרייבען בריף איז א טורנענד. דער, וואס חיט דאס ניט, זינדיגט גענען זיטליכקייט און עס פעהלט איהם אויינע פון די שענסטע מידות.

בריף איז דער וויכטיגסטער טהייל פון זיין ביאגראפיע, אבער ניט געשעפטס־בריף, זאנדערן פאמיליען־בריף און בריף צו נאהענטע פריינד און חברים.

וען ניט היינע'ס בריף צו זיין מוטער, צו זיין שוועסטער און צו זיינע פריינד און ציים־גענאסען, וואלטען מיר נאר געוואוסט א העלפט פון זיין גרויסער, ליכטיגער זעעלע. ערשט יעצט זעהט מען אז נאר א מענש וואס האט געקענט אזוי שטארק ליעבען א מאמען און א שוועסטער, האט געקענט דיכטען אזעלכע געטליכע ליעדער. היינע'ס בריף צו זיין מאמען זיינען א פירוש אויף זיין „בוך דער ליעדער". היינע האט זעהר ליעב געהאט יונגע קעצעלאך. אין א בריף צו זיין מאמען שרייבט ער, אז ער האט איהר מעהר ליעב ווי צעהן קעצעלאך. וואס פאר א טיעפקייט פון ליעבע, וואס פאר א רייכער היינישער איינפאל! וען ניט זיינע בריף וואלט דאס אונז געפעהלט.

מאלטקע וואלט געבליעבען פאר דער וועלט בלויז דער פערקערפערטער מיליטעריזם און ביסמארק — די פערקערפערטע פאליטיק, מענשען פון בלוט און אייזען, וען ניט זייערע בריף צו פריינד און חברים. ערשט פון זיינע בריף דערוויסט מען זיך דאס דער בעזיעגער פון עלזאס לאטערינגען, וועלכער האט געגומען נאפאלעאן דעם דריטען אין פלען, האט געשריעבען בריף מיט לירישע ליעבע־ליעדער, אין וועלכע ער צוגיסט זיין הארץ אין די צארטעסטע געפיהלען. דאס זעלבע געפינט מען אויך ביי ביסמארק'ן.

בען ביי זייער פערלאזען די היים געשווארען ביי אלע הייליגקייטען צו שרייבען אזוי אפט ווי מעגליך און ניט אונטערצוברעכען זייער קארעספאנדענץ אויף א לאנגע צייט. די גרעסטע פערברעכער אין דעם פרט זיינען די וועלכע פערגעסען צו שרייבען צו זייער מוטער.

די וועלט זאגט: „אווק פון די אויגען איז אווק פון הארצען". דאס איז ביז א געוויסען גראד אמת אויף אזוי וויים ווי געווהנליכע גוטע פריינדשאפט אנבעטרעפט, אנדערש איז דאס אבער מיט בלוט־פערוואנדשאפט, מיט א י י ג ע ן בלוט. א מאמע פערגעסט ניט. א מאמעס א ו י ג ע ן און א מאמעס ה א ר ץ זיינען שטענדיג מיט איהרע קינדער. זיי מעגען אפילו זיין אין עק וועלט. לעבען איהרע קינדער, איז דער מאמעס גייסט מיט זיי און זיינען זיי טוידט — דאן שוועבט דער מאמע'ס יאמער איבער די געליעבטע קברים. זי פערליערט זיי קיינמאל ניט פון הארצען. די מענשליכקייט איז דערפאר ניט מוחל אזעלכע קינדער, וואס שרייבען קיין בריף צו דער מאמען.

דער מענש, וואס שרייבט ניט צו פריינד, וועלכע ערוואַרטען דאס פון איהם, איז ניט ווערטה צו האבען א פריינד און ער האט טאקע ניט. דער בריף־וועקסעל צווישען גוטע פריינד בלייבט אן אויביגער דאקומענט פון איניגסטע פערבינדליכקייט. דאס האלט אויף די התקרבות צווישען פאמיליעס דורך לאנגע דורות.

דער כאראקטער פון מענשען דריקט זיך צום בעסטען אוים אין בריף צו זייערע פריינד. א מענשענס

טהיילען אייער שמערץ ווי זיך צו פרעהען מיט אייער גליק.

פערנאכלעסיגט ניט אייערע בריף וען איהר זייט זיכער, דאס מען ווארט אויף זיי און מען איז זיי גערן צו לעזען, דען איהר וויסט ווי איהר אליין פיהלט אויסקו־קענדיג די אויגען נאכ'ן פאסטמאן און ער קומט אן לייגט אריין בריף אין אלע קעסטלאך און אייער קעסטיל בלייבט לוידיג.

עס איז שרעקליך צו דיינקען ווי מאנכע מענשען פערנאכלעסיגען זייער קארעספאנדענץ מיט עלטערן, שוועסטער אן בריידער, מיט קרובים אן טהייערע חברים, וועלכע מען איז פערפליכטעט צו שרייבען.

וען איהר שרייבט א בריף צו א געליעבטען חבר אדער א גינציגען קרוב פיהלט איהר א זעלטענעם גענוס; איהר פיהלט די טיעפע נשמה־הנאה פון פרייונדשאפט, וועלכע איז אוינע פון די גרעסטע פריווילעגיעס אין לע־בען. איהר זיצט אריבערגעבויגען איבער דעם שטומען שטיקעל פאפיער און הערט ווי אייער זעלע רעדט, אייע־רע ליפען ריהרען זיך ווי פון א זיסען טרוים בעוועגט אן אייער גיסטיגער בליק זעהט דעם ליעבען פנים פון די פערזאן, פאר וועלכע די פען שליסט אויף אייער הארץ. איהר קוקט נאכאמאל דורך אייערע טיף־דורכגעלעבטע ווערטער אן זייט איבערגליקליך.

איהר טרעפט אפטמאל אן אזעלכע מענשען, וואס האבען שוין ניט געשיקט א בריף „אהיים" צייט חדשים אן אפשר יאהרען, דאך אט די נאכלעסיגע מענשען הא־

שרייבען בריף

איבערהויפט צו די מאמע.

דאס איהר אימיצען פון דער אנדער זייט ים, וואס האט אייך ליעב, וואס אינטערעסירט זיך מיט אייך מיט'ן גאנצען הארצען און וואס וויל וויסען וי אייך געהט און וואס איהר מאכט? אויב יא, טא זייט ניט פויל און שיקט א בריף!

בריף פון א וייטען לאנד זיינען די טהייערסטע מתנות. זיי קומען וי א היליגער ברכה־רעגען אויף פערשמאכטע פעלדער און ערוועקען נייע געפיהלען און געדאנקען. ניט אלעמען האט דער מזל בעשערט אויסצודריקען די צייכענס פון פריינדשאפט דורך מאטעריעלע פרעזענטען, אין א בויגעלע פאפיער אבער איז יעדערער א נגיד.

האט עס אייך געגליקט און אייך איז גוט, טא שיקט א בריף און דערפרעהט אייערע פריינד! האט אייך חלילה דער שיקזאל אבגענארט און איהר זייט א קרעכצער — טא שיקט א בריף און פערלייכטערט אייערע ליידען. אייער אמת'ער פריינד איז שטענדיג גרייט צו

ווען דו בלעטערסט א בוך וועלסטו רעספעקטירט, און ווען דו בלעטערסט קאַרטען ביסטו פערדעכטיגט.

דער „פויער" פון די קאַרטען איז מעהר יחסן פון דיר ווען דו זעצט זיך שפיעלען מיט איהם.

דער קאַרט איז דין, אַבער דו וועלסט נעבען איהם פערגרעבט.

א נאַבעלער מענש שפיעלט ניט קאַרטען, און מיט א שלעכטען דארפסטו זיך ניט חבר'ן.

ווען דו שפיעלסט אין קאַרטען ביי טאָג, ביסטו א פוילענצער, און ווען דו שפיעלסט ביי נאַכט — ביסטו א פערברעכער.

„פערטרייבען די צייט"! דאָס ביסטו ניט אימשטאַנד.

די צייט איז עלטער ווי גאָט. ניט דו האָסט איהר געשאַפען, ניט דו קאַנטראַלירסט איהר און ניט דו וועסט איהר פערטרייבען.

עס איז געווען א צייט ווען דו ביסט ניט געווען און עס וועט קומען א צייט ווען דו וועסט ניט זיין, דו קענסט אַבער לאָזען דיין שפור דורך אַלע צייטען, ווען דו זאָלסט ווייסען ווי די צייט צו געברויכען.

מיט'ן פערטרייבען די צייט פערטרייבסטו זיך אַליין. דען ווען דו פערשפיעלסט זיך, עקזיסטירסטו ניט, און אז דו עקזיסטירסט ניט, שאפסטו ניט, און ווען דו שאפסט ניט מעקסטו זיך אַליין אוים פון ספר החיים.

דער עדעלסטער „צייט פערטרייב" איז די צייט ריכטיג צו געברויכען.

מען שוין דאָס קינד אין וויעג זיך שפּיעלען מיט'ן מא־
טע'ס פּעקיל קאָרטען, און די נאָרישע מאַמעס קוועלען אַן
ווי „בייבי" פּערשטעהט שוין וואָס אַ קאָרט איז.

אידישע „פּול רומס", אידישע „געמבלערס", אידישע
אָפּיאום רויכערער, אידישע מעסער און רעוואָלווער־העל־
דען, — דאָס איז יעצט אַ גאַנץ געוועהנליכע ערשיינונג
אין די אידישע קוואַרטאַלען פון די גרויסע שטעדט אין
אַמעריקא, און דער קאָרטען־שפּיעל איז דאָ כמעט געוואָ־
רען דער נאציאנאַלער אידישער פּערגעניגען. דאָ וועלט
„אַוועקגעגעמבעלט" קהלות וויים, גאַנצע אידישע גע־
מיינדעס טרינקען זיך אין דיעזען שענדליכען צייט־
פּערטרייב.

צייט־פּערטרייב, קאָרטען און קאָרטען־שפּיעל! אָט
וואָס עס לאָזט זיך זאָגען וועגען דעם:

דער, וואָס זוכט פּערגעניגען אין אַ טאָוז איז קיין
„שיפּע זיעבעטיל" ניט וועלטה, און דער וואָס טראַמפּפּט
אַוועק זיין צייט מיט גוטע בריידער, פּערשפּיעלט מעהר
ווי ער קען געווינען.

דער קאָרט האָט אַ „האַרץ", וואָס פּיהלט דיך ניט,
און אויף זיין „קרייץ" קענסטו פּערלירען דעם לעבען.

וועו דו וועלסט צוקאָכט ביים קאָרטען־שפּיעל, בים־
טו „אַלץ וואָס אין קאָרט". וועל קען דיך דאָן האַלטען
פּאָר אַ מענשען?

וועו דו שטעלסט איין אַ סענט אויף אַ קאָרט, ביזטו
אַ שוטה, און וועו דו שטעלסט אַ דאָלאָר — ביסטו אַ
געמבלער.

דא אין אמעריקא אבער, וואו עס זיינען קיין גדר און קיין אידישע ספערע ניט פאראן און דער הפקר איז בעל־הבית, דא טהוט דאס זעהר וועה, וועו מען זעהט ווי טויזענדע אידישע פאמיליעס „פערטרייבען די צייט" נעבען א קאר־טען־טיש, וואו זייערע קינדער און קינדס־קינדער לערנען זיך „געמבלען". און אונזערע קלאגעדיגע אמעריקאני־זירטע פרויען און מיידלאך שטייגען נאך כמעט איבער אין דעם פרט די מענער.

עס וועט זיין ארויסגעווארפענע ארבייט צו רוידען מיט פראפעסיאנעלע „געמבלערס", וועלכע דער שד פון די קארטען האלט שוין ביי דער טשופרינע. דיעזע פער־לארענע קען מען נאר בעדויערן אבער ניט בעלעהרען. זייער פינסטערער סוף איז פערזיגעלט. זיי וועלען אויסצי־הען ערגעץ־וואו זייערע פים אין א קארטעוונע מיט א קויל אדער א מעסער אין האנד. די פראגע שטעלט זיך נאר ביי בעל־הבית'ישע מענשען, ווי קומען זיי ביי זיך אין דער היים, אין געגענווארט פון זייערע קינדער שפי־לען אין קארטען?

וויסען די ליט ווי וויט אונגליקליך זיי מאכען זיי־ער יונגווארג מיט זייער טרויעריגען ביישפיעל? וויסען דיעזע צייט־פערטרייבער אז דערמיט מאכען זיי זייערע קינדער פאר געמבלערס? דען ווי זאלען די קינדער ניט שפיעלען אין קארטען, אז דער טאטע און די מאמע שפי־לען? די קינדער געהען נאטירליך וויטער פון די עלטע־רען, זיי זוכען זיך שפעטער אויס א „פול רום", א „ריים טרעק" און געמבלען דארטען. אין מאנכע הייזער גיט

זע שעדליכע און שענדליכע „פלעזשורס" איז דער קאר טענשפיעל.

עס איז ניט נעזאגט, דאס אירען האבען אין פאלעס־טינא גאר ניט נעהאט מיט וואס זיך צו אמוזירען, אז זיי האבען גאר קיינמאל ניט נעזוכט קיין צערשטרייאונג. איין זאך איז אבער זיכער, „נעגעמבעלט" האבען זיי ניט. זייערע שפיעלעריין זיינען מעהרסטענס בעשטאנען אין פיזישע איבונגען, לויט די זיטען און דעם גייסט פון יע־נער צייט. אין ירושלים גופא זיינען שפעטער נעווען הולטאיעס אויך, וועלכע זיינען נעווען, פונקט ווי זייערע שכנים די נעצען־דיענער, פערקאכט אין פערשיעדענע אונ־נוציגע און אויסגעלאסענע שפיעלעריי, אבער דאס איז טאקע נעווען איינע פון די סיבות פון חורבן.

דא ליעגט אונזער גרויסער אונגליק! מיר זוכען צער־שטרייאונגען און פערגעניגענס, וואס זיינען ניט אידיש און ניט לייטיש. מיר נעהמען זיך שנעל אן די מאדאלישע צרעת פון די אומות, מיר אדאפטירען זייערע מיאוסע מידות.

אין דער אלטער וועלט, אין אייראפא, וואו דעם אי־דענ'ס צייט־פערטרייב פלעגט זיין די קלויז און דער בית־המדרש, פלעגט מען קענען בעשטעהן צו האבען אזעלכע „אידעלאך", וואס „מאכען א קערטעל" אויך א מאל אין א שמיטה „צו פערטרייבען די צייט". דארט האט דער איד ניט געקענט „צו ווייט אוועק". ער האט נעמוזט זיין אדער א ליטישער איד און לעבען מיט אידען צוזא־מען, אדער ווערען א „כל בו" און אבטרעטען פון אונז.

זוכען א מיטעל ווי „צו פערטרייבען די צייט", ווי זיך צו בערוישען, צו בעטרינקען און צו פערטומלען, און זיך אויף א ווילע פערלירען אין אן אנדער וועלט.

וען די אידען האבען זיך געפונען אין דיעזער שרעק־ליכער לאגע זיינען זיי מעהר ניט געווען די „שכרי אפרים", וועלכע דער פראפעט האט אזוי שטארק גע־מוסר'ט, דאס זיינען ניט געווען די „הלומי יין", די פער־טומעלטע פון וויין, ווי ישעיה האט זיי גערופען, א, ניין! אין גלות איז דער איד געווארען וואס דער מקונן זאגט אין קנות „שכרת ולא מיין", פער'שכר'ט פון פיין, אבער ניט פון וויין.

און ישראל האט אנגעהויבען צו „פערטרייבען די צייט".

א, נישט איין מיטעל האט אונזער פאלק אנגעוועג־דעט זיין צייט צו פערטרייבען! עס זיינען געבארען גע־ווארען מעשיות פון שדים, רוחות, גלגולים, לצים און ל"ו'ניקעם, דער „קב הישר", דער „נופת צופים" מיט זיי־נע צויבערהאפטע מעשה'לעך און סטראשונקעם, דער „חיי אדם" מיט זיין פערבינסענקייט, דער „מנורת המאור" מיט זיינע זיסע פאנטאזיעס און דער „זוהר" מיט זיינע מיסטישע און מימבאליסטישע וועלטען א. ז. ו.

דאך א חוץ אין דיעזע אלע גייסטיגע פערדולענישען און פערטומלענישען האט זיך דער איד אויך איינגעביר־גערט אין אן אטמאספערע פון אנדערע, ניט־נוציגע, פער־פיחרעריש און גראבע פערגעניגענס, און איינע פון דיע־

וואס־עס... ער האָט זיך מיט זיי מישב געווען וועגען זיין ארבייט און האָט זיי דערצעהלט, וואָס ער האָט געהערט ביים נביא און וואָס דער שופט האָט געזאָגט ביי דער אסיפה פון גוט־בעזיצער. דער איד האָט דאָן ניט גע־קענט בעשטעהן צו „פערטרייבען די צייט", פערקעהרט, ער האָט איהר געזוכט מיט אלע כחות אָנצוהאלטען, ווייל זי איז איהם זעהר ניצליך געווען.

לאנגווייליג און שלעפעריג איז דעם איידען געוואָרען די צייט ערשט דאָן, ווען ער האָט גענומען אָבריכטען גלות. די שטונדען האָבען זיך איהם געצויגען ווי יאָה־רען, ער האָט אין זיי קיין אינטערעס ניט געפונען. ער האָט געזוכט זיך אין עפעס וואָס פערטיעפען, אום צו פארגעסען א ווייל אָן די שרעקען פון זיין בעשטאָנד.

די פאָנטאָזיע האָט געאָרבייט.

די האָנד האָט זיך אויסגעשטרעקט צום אָקער־אייזען, אָבער ער איז געלעגען א פערזשאָווערטער טויזענדער מיילען ווייט; דעם אויער האָט זיך געדאכט, אז ער הערט דעם געטליכען גזאָנג פון די לויים, אָבער דאָם האָט געשפּיעלט דער אָרגעל צו פרעמדע תפילות און דער כאָר פון גלחים האָט גערוישט א טויטען־גזאָנג פאר אידישע קהלות; דאָם אויג האָט געמיינט, אז עס זעהט פון דער ווייטענס דעם הייליגען מזבח, וואו דער כהן גדול איז מקריב דעם קרבן תמיד, אָבער דאָם איז גאָר געווען דער פלאם פון שייטער־הויפען...

דעם איידען איז דאָן נמאס געוואָרען דאָם לעבען און ניט וועלענדיג זיך אומבריינגען... האָט ער אָנגעהויבען

ציוט-פערטרייב

צו „פערטרייבען די צייט" האבען זיך אידען אויסגע-
לערנט אין גלות.

ווען ישראל איז געזעסען אויף זיין באדען און האט געזויגען די פולע, פעטע ברוסט פון זיין אייגענער ערד, האט ער ניט געהאט קיין איבעריגע צייט צו „פער-טרייבען".

א פארמער אין ארץ ישראל האט געהאט צוויי מאל אין יאהר צו בעארבייטען זיינע פעלדער. בייטאג פלעגט ער אקערען, זייען, שניידען און דרעשען, און ביינאכט פלעגט ער ארויסרייטען מיט זיינע קעמלען אויף די לאנ-קעס פאזע ירדן, ביים לבנון און ארום די קלארע וואסער פון „שלוח", וואס האט זיך געגראבען מיט א פער'חלום-טען געוויש דורך די גרינע וויזען.

דער איד האט דאן געלעבט און געהאט לעבעדיגע אינטערעסען. ווען ער האט בעזארגט זיין הויז און זיין פעלד, האט ער געטראכט וועגען זיין לאנד און זיין פאלק. אין די שטילע, רוהיגע אבענדען איז דער איד געזעסען ביי זיין טיש מיט זיין פרוי און קינדער, וואס האבען געבליהט ווי עלבערט-בוימער געפלאנצט נעבען בעכען

ניט זעלטען בין איך יעצט אליין געזעסען ווי דער קליינער יוסף׳על אויף א האלב־פארטיגען קאסטען אדער שלאף־באנק און פלעג צוקוקען ווי מיין ווירטה שטעהט אפט טרויעריג און פערטראכט, און לאזט אלץ טיעפער און טיעפער אריין דעם שארפען, אייזערנעם עקבער אין דאם שמומע, קאלטע הארץ פון דעם צושניטענעם בוים...

הויפען האבען מידלאך אוך ווייבער געהאנגען וועש אוך אויסגעקלאפט די קאלדרעם. אויך מיין שכן, אן אלטער, אייגעהויקערטער שניידער איז געזעסען ביים פענסטער אוך געווארפען מיט דער נאדעל... ס'איז ניט קיין יום טוב.

„מאמע, מאר איך ניט ארויפגעהן צו יוסף'לען?" האט א קליינע, בלאנדע מיידעלע געפרעגט ביי איהר מוטער, וועלכע איז געשטאנען ביי אונז אויפ'ן הויף. יוסף'ל האט געהייסען מיין ווירטה'ס קראנקער זוהן.

„א, גאט!" האט די מומער געענטפערט. „צו יוסף'לען, מיין קינד, וואלסמו געדארפט געהען הויך, זעהר הויך ארויף"...

איך האב יעצט א קוק געטאן אין דער הויך, אבער ביים סטאלער אין הויז זיינען געווען פערהאנגען די פענסטער, איך האב דארט קיינעם ניט געזעהען.

ערשט יעצט האב איך פערשטאנען וואס די פרוי האט געמיינט וען זי האט געזאגט „הויך ארויף".

דער קליינער יוסף'על האט צוגעמאכט זיינע צושראקענע, גרויסע אויגען אויף אייביג, דער קליינער זיסער יוסף'על איז געווען טויט.

אין אבענד האב איך געזעהן דעם פאטער זיצענדיג אין געדאנקען. איך בין צוגעגאנגען צו איהם, האב אנגענומען זיין רויהע, וואַרעמע ארבייטם־האנד אוך האב גערעדט, וואס איך האב נאר געהאט אויף דער נשמה אוך מיינע מרערען האבען אויך ניט געשווינגען...

פון יענער צייט אן זיינען מיר געווען פרוינד.

זיינען דאָס געווען די „זינגענדיגע פויגעלאך", וועל־כע האָבען מיר דעם שלאָף אזוי דומפּף און אונרוהיג גע־מאכט? הער איך דאָס אונבעוואוסט דאָס ריידען פון דעם פיבער־קראנקען קינד, אדער הער איך נאָך דעם פרעהלי־כען ליאָרם פון די ווארשטאטען? איך האָב זיך אויפגע־כאפט צוויי, דריי מאל און בין וויעדער געזונקען אין פער־געסענהייט. וועו איך בין ענדליך אויפגעשטאנען, האָב זיך אנגעטאָן און בין מיט האלבע פערמאכטע אויגען צו־געגאנגען צום פענסטער, — האָט שוין לאנג די זון מיט איהר גנעדיג ליכט אנגעטרונקען דעם הימעל. אפילו אויף די ארעמע, פערוואַרפענע און רויכיגע הייזלעך פון מיינע שכנים האָט זי אויסגעגאָסען איהר הייליגען שימער.

דאָך כאָטש עס איז שוין געווען א שטיק אויפ'ן טאָג האָט זיך פון דער הינטער־הויז ניט געהערט דער הערלי־כער גערויש פון דער ארבייט. אין דער סטאָליארנע זיי־נען געווען אפען די פענסטער. צוויי געזעלען זיינען גע־זעסען אויף א הובעל־באנק און האָבען געשפּיעלט אין קאָרטען. דער דריטער איז געזעסען רייטענדיג אויף א שטוהל, און צוגעקוקט ווי זיינע חברים שפּיעלען, אלע ווייל א רויכער טהוענדיג זיין לולקע און ארויסבלאָזענ־דיג פון מויל א שווארצען רויך. דערביי האָט אויך ניט געפעהלט דער ביער־קרוג, וועלכער האָט אלע מינוט גע־וואנדערט פון מויל צו מויל.

און דאָך איז דאָס ניט געווען קיין יום טוב. אין די ווערקשטעלען האָט מען אומעטום געארבייט; אין די

דאָס וועט די בעקלאָך רויט ווי ווײַן
און העל די אויגען מאכען!...

א ווייַלע איז דאָס געבליבען שטיל און גלייך האָט זיך וויעדער אַנגעהויבען דאָס קלאָגען פון דעם קינד. עם האָט גערעדט פון רויטע פייערן און ווילדע מענער, פון שטורם ווינדען און פויגעלעך, וואָס פלאָטערען אין דער לופטען. אָט די שמערציכע יללות און רוידען, און בעטען, און ווײַנען, און קלאָגען האָבען מיר צוריסען דאָס האַרץ. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך הער יאָמערן, דורך די דונקעלע שטומקייט, די נשמה פון דער וועלט.

און וויעדער האָט זיך אַנגעהויבען דעם פאָטער'ס געזאַנג וויעגענדיג אין שלאָף זיין קראַנקען זוהן, כמעט ווי פערגעסענדיג זיינע שמערצען:

„און וועז דו מאכסט א טיש, א טיש,
געזעל, זיי פרעהליך, מונטער, פריש!
דען אָט דער טיש פערגליווערט, קאלט
ס'געווען א מאָל א בוים אין וואלד,
וואו ס'האָבען פויגעלעך אין גוס
געזונגען דיר דעם לעבענס-גרום"...

איך האָב ניט געקענט לייגער הערען דעם יאָמער, כ'האָב האַסטיג פערמאַכט דעם פענסטער און האָב זיך א וואַרף געטאָן אויף מיין געלעגער...

— — — — — — — — — — — — — — — —

שלאפער, זיינען געשטאנען צונויפגערוקט אייגע צו די אנדערע און האבען געשיינט אונטער דעם אויסגעשטע־רענטען הימעל ווי מצבות...

די ווארשטאטען אין מיין ווירטה'ס סטאלארנע זיי־נען געשטאנען שטום, דאך ביי איהם אין הויז האט גע־ברענט פייער.

„ א, נעהם אוועק דאס פייער... נעהם אוועק דאס פייער, טאטעניו, איך וועל שוין גוט און פרום זיין... אה, מיין קאפ, מיין קאפ — פייער... היים... טאטוניו, טהייע־רער טאטוניו"...

אט די יללות, פון א קראנק, גוסס'דיג קינד, זיינען געקומען פון מיין ווירטה'ס הויז...

א רגע איז געווען שטיל און באלד האט זיך דערהערט דעם פאטער'ס קול. ער האט געערעדט אזוי ווייך, אזוי האַרצעדיג!

מיט זיין נאטירליכען, רויהען קול, פון א סאסנע וואס ווייגט אין א הערבסט־נאכט, האט ער געטרייסט דאס ארעם, קראנק קינד און האט איהם צוגעזאגט צו ברייגען אלע צאצקעס און גוטע זאכען פון דער וועלט...

ער האט איהם פערזיכערט א גיכע און גאנצע רפואה און א באלדיגען, לוסטיגען יום טוב... און באלד האב איך איהם געהערט זינגען:

מיין טייערם, דו זאלסט לוסטיג זיין,
זאלסט טאנצען און זאלסט לאכען,

בען. — קורץ, מיר איז עפּעס געווען אויפ'ן הארצען ער־
גער ווי אלע מאל. איך האב, ווי ניט וויסענדיג וואס איך
טהו, ארויסגעדרעהט מיין לאמפּ, צוגעדרוקט מיין וויעג־
שטול צום אפּענעם פענסטער, און ארויסלאזענדיג מיין
קאפּ אויפּ דער רעכטער האנד בין איך, האלב אין שלאפּ
האלב אין וואכען, פערזונקען אין אלערהאנדיגע חלומות.

אין אט דעם דומפּען צושטאנד האב איך געהערט
אין די שטילקייט פון דער נאכט אלע טהורם־זייגערם
שלאגען צוועלף. אפילו די מעלאדיע פון דעם גלאקען־
שפּיעל אין דער וויטער תיפלה גאם האט די לופט אויך
איבער די דעכער אריבערגעטראגען צו מיר. אין א פּאר
מינוט שפּעטער האט מיך איבערגעשראקען און אויפגע־
וועקט דאס רחמנות'דיגע געבעט פון א קראנקעם קינד.
איך האב אויסגעריבען די אויגען, האב זיך זעהר אנגע־
שטרענגט און געהערט.

„טאטוניו, טאטוניו, ראטעווע מיך! העלף מיר, העלף
מיר, טהייערער טאטעניו מיינער!"

אט אזוי האט דאס געקלונגען צוויי דריי מאל.

פערשלאפען און אין ספקות פון וואנען אט דער
הארצענס וועה איז געקומען, האב איך זיך ארויסגעבוי־
גען דורכ'ן פענסטער.

די דופטיגע, קוויקענדע לופט האט מיך ארומגעגא־
טען און ערפרישט. דער רעגען האט, ווי ס'האט געשיינט,
אוועקגעוואשען יעדע פּיצעלע שטויב. די הויפען זיינען
געלעגען שטיל און ריין ווי נאך א טהרה... און די שטומע
וועגט וואס האבען פערבארגען הינטער זיך די שטילע

אין אינזאמקייט און אט די אינזאמקייט איז געווען זויסט און ניט פרוכטבאר... איך האב געקעמפט, אבער נאר מיט שאטען, מיט ווינד־מיהלען האב איך זיך געשלאגען, געארבייט, אהן ערפאלג...

נאר אט דער פראסטער בירגערליכער מאן, מיין ווירטה, האט מיך אין יענע טעג ארויסגעריסען פון מיין ווינד־מלחמה. פון זיין ביישפיעל האב איך מיך געפונען געשטארקט און איך האב דעמאלט געלערנט די גרעסטע קונסט פון לעבען, „צופריעדען זיין"...

מיין אויער האט זיך אזוי צוגעוואוינט צום ביינאכטיגען פאמעלאכדיגען רוישען און מיין אויג איז שוין געווען אזוי פער'חבר'ט מיט מאטען שיין פון דעם לאמפ געגען איבער, אז א געוויסע יוני נאכט, ווען די סטאליארנע איז א מאל געבליבען שטיל און פינסטער, האט אויפגעוועקט אין מיר א זעלטענעם שמערץ, וואס האט ניט געהאט קיין פירוש.

נאך יענע יוני נאכט אויף מארגען, האבען די געזעלען געארבייט אליין. זיי האבען דאס מאל בעציִיטענס אוועקגעלעגט די ארבייט און די ווארשטאטען זיינען געבליבען שא און פער'יתום'ט.

אויף מארגען האט דאס נאך א לאנגע היץ און טרוקענעם וועטער גערעגנט, מיט זון אונטערגאנג האט דער רעגען אויפגעהערט, אבער דער הימעל איז געבליבען פערוואלקענט...

איך האב דעמאלט מעהר מיין שטוב ניט פערלאזען, האב געשריבען און צוריסען, וואס איך האב אנגעשרי־

ג׳ויסע, בלויע אויגען, וואָס האָבען שטענדיג טיפֿ און צושראָקען אַריינגעקוקט אין דער וועלט...

מיין ווירטה איז געווען א שווערער, פֿלייסיגער אַרבייטער. יעדען טאָג האָב איך איהם געזעהען דורך מיין פֿענסטער אין דער סטאָליארנע, מיט דריי געזעלען, הובלען, זעגען און האָמערען.

אַבער אויך ביי נאַכט, וועז די שטימען פון די מיידלאך, בחורים און קינדער פֿלעגען פערשטומען אין די הויפען, וועז דער אונרוה, דער הוהא און דער קאָך פון אַט דער קליינער וועלטעל פֿלעגט אויפהערען און א טיעפע, מעלאַנכאָלישע שטילקייט האָט זיך אויסגעשפרייט אומעטום; וועז דאָס זשומען פון דער גרויסער שטאָדט האָט געקלונגען ווי דער ווייטער גערויש פון ים; וועז אין די קיכען און קאָמערען פון מיינע שכנים פֿלעגען אַנגעצונדען ווערען די ליכט און שפּעטער זיך פערלעשען, — יאָ, אויך ביי נאַכט האָב איך געזעהען מיין פֿלייסיגען ווירטה אין סטאָליארנע צווישען די ווערקשטעלען הובלען, האָמערען און זעגען.

דער גערויש פון זיינע געצייג פֿלעגט אַריבערדירנגען צו מיר און די שטראָהלען פון זיין לאָמפּ האָבען זיך פֿאראייניגט מיט דעם שימער, וואָס איז געפֿאַלען פון מיין פֿענסטער און האָבען געוועבט א בריק פֿאר מיינע גאַנקען.

איך האָב אין אַזעלכע מינוטען מקנא געווען דעם בעל מלאכה דאָרט געגענאיבער, זיין זעלטענע ענערגיע און טהעטיגקייט! וואָרום איך — א, איך האָב געלעבט

דעם סטאָליאר׳ס אינגעלע

(סקיצע).

פריי נאָכ׳ן דייטשען.

מיט עטליכע יאָהר צוריק האָב איך געוואוינט אין א סטאָליאר׳ס הויז, אין יענעם טהייל פון שטאָדט, וואו עס פערבלאָנדזשען זעהר זעלטען גרויסאר־טיגע עקיפאָזשען און אויסגעפוצטע לייִדיג־גענהער.

דורכ׳ן פענסטער פון מיין צימער פלעג איך שטענ־דיג ארויסקוקען אין א קליינעם גערטעל, וואָס זיין גאַנץ פערמעגען זיינען געווען צוויי גרינע גראָז־פלעקען, צויי־כענס פון צוויי אויסגעהאקטע בוימער.

געגען איבער איז געשטאַנען א הינטער הויז. זיין ערשטער שטאָק האָט געדיענט פאר א סטאָליארנע, וואו מיין וויכטה פלעגט ארבייטען, און א טרעפ העכער האָט ער געוואוינט מיט זיין פרוי און קינד.

זי איז געווען א שטילע, ארענטליכע, מהעטיגע פרוי און זייער קינד, א אינגעלע פון א יאָהר פיער־פינף, איז געווען א קליין מלאך׳ל אָהן פליגעלאך. מיט א פאר

און איך האָב געפיהלט ווי מיין האַרץ צובראכט זיך ווי אַ לייטענער שאַרבען און מיט די לעצטע קראפטען האָב איך געפראגט.

— ווער דאַס נאָך לאַנג אַזוי דויערען?

און איך האָב געהערט אַ לאַנגען זיפץ ווי אַס חאַט זיך געצויגען דורך די ווילטען...

און די סטאַטוע דער פרייהייט האָט מיך ארַאָבגער ווארפען פון זיך...

גאנץ גוט, ליעבע ברידער!
נו, וויעדער און וויעדער!
מיט חשק, מיט טעם!

מיר קומען פון אונטען,
פון פינסטערע גרונטען,
דאָרט וואקסען מיר, קוועלען,
פון מארטערען זעלען
אין פייער און פלאם.

מיר קומען אייך בענשען,
איהר טייפעלשע מענשען,
אייך ברייגען געשאנקען
און לויבען און דאנקען
אים נאָמען פון סם".

און אזוי ווי די מלאכי חבלה האָבען געענדיגט זייער ליעד, האָבען זיי זיך פאָנאָנדערגעלאָכט מיט א ווילדען געלעכטער, וואָס האָט אָבגעקלונגען אין דער לופטען.

און די גערעכטיגקייט האָט זיך איינגעהילט אין א מאנטעל פון פלאָמען און דער שוואַרצער הימעל איז שוואַרצער געוואָרען, און די באָרוועסע, צובלוטיגטע פרוי מיט'ן דערנער קראנץ איז געפאָלען מיט'ן פנים צו דער ערד. און די מאָטע ליכט אונטער'ן שוואַרצען שלייער האָט זיך אָנגעהויבען צו לעשען...

און די שטימע האָט געזאָגט:
— זעה און הער!

און איך האָב דערזעהן ווי הינטער דער שוואַרצער שייקע זיינען ערשיינען גרופּעס, גרופּעס פערזעהנישען מיט לאַנגע אויערן, דינע עקען און פערדישע פּנים'ער. און יעדע גרופּע איז נאָכגעלאָפען מיט א הירזשעריי נאָך איינעם פון די דונקעלע געשטאַלטען.

אָט האָבען זיי זיך געבריקעט, געשלאָגען מיט די פּיס, מיט די קעפּ און מיט די ווידלען און אָט זיינען זיי געשפּרונגען צוזאַמען און געקיכערט: „קדוש, קדוש, קדוש".

און די גרופּעס פערזעהנישען האָבען געטראָגען אויף א געדרייטען שנור פון שלאָנגענפעל א בינטעל שוואַרצע הערצער... און שפּרינגענדיג און טומלענדיג און גרילצענדיג האָבען זיי זיך געדרייט אַרום די דונקעלע געשטאַלטען... און פון גרונד ים האָבען האַסטיג אויפגעטויכט א מחנה ברואים מיט היהנערשע פּיסלאָך און שפּיציגע בערדלאָך מיט הערנערלאָך און האָבען געזונגען:

„מיר זיינען צופריעדען
מיט אייך, ליעבע אידען,
ישראל'ס רעניערער,
און אידישע פּיהרער
פון דיעזער זייט ים.

איהר זייט אונז א ברכה,
פערשפּאָרט אונז מלאכה,

דערע — מיט קאלטאנאוואטע, לאנגע בערד ווי די בעזימער.

אנדערע מיט שרייב־פעדערם אין די הענד... אנדערע מיט פושקעס, אנדערע מיט אנגעבלאזענע לונג און לע־בערס, און אנדערע מיט ווייסע בויגענם פאפיער אויף וועלכע עס זיינען געשטאנען מיט בלוט־געשריעבען די אותיות:

„שתדלנות" און „צדקה"...

און אויף יעדענם שטערען פון די דונקעלע געשטאל־טען זיינען געשטאנען אויסגעברענט די ווערטער „כשר"... „כשר"...

אויער האט געהאט אויף זיין שוואַרצען ראק א לענטע אויף וועלכע עס איז געווען אויסגענייט מיט מענש־ליכע אדערען די ווערטער „כל ישראל"...

און פאר די העלע שיין פון דעם ברענענדיגען פאקעל האב איך נעזעהן אז זיי האבען קיינער ניט קיין הערצער.

דאס איז געווען א לוסטיגע חברה, א פרעהליכע געזינדעל!

באלד זיינען זיי געשפרונגען אויינציגוויז און באלד האבען זיי זיך געהאלטען פאר די הענד און געטאנצט א קאראהאד. באלד האבען זיי געשפייט מיט גאל אויינער דעם צווייטען אין געזיכט, און באלד האבען זיי זיך גע־האלזט און געקושט און געלאכט מיט א משונח־זוילד געלעכטער.

וועה! וועי זיינען זיי? חאב איך געפרעגט פער־וואונדערט און ערשטוינט ניט ווייסענדיג וואס איך זעה.

און איך האָב געזעהן.

די געפליגעלטע פיגור האָט מיר געוויזען מיט איהר פאקעל אויף די גערעכטיגקייט.

פאר איהר טהרען איז געשטאנען א פרוי. איהרע באַרוועסע פים זיינען געווען פערגאסען מיט בלוט, איהרע לאנגע שוואַרצע האָר צופלאכטען און צושויבערט, אויף איהר שטערען האָט זי געטראגען א קראנץ פון פערבלוטיגטע דערנער, און איהרע הענד זיינען געווען אויסגעשטערקט געגען די גערעכטיגקייט...

און די פרוי האָט ביטער, זעהר ביטער געוויינט.

— ווער איז די אונגליקליכע? האָב איך געפרעגט מיט א קול פון אונגליק.

און די שטימע האָט געענטפערט:

— דאָס אידישע פאלק.

— און ווער האָט איהר געבראכט צו אזא מדרגה? האָב איך אויסגעציטערט און מיין האַרץ האָט געקאכט ווי דער ים, און די שטימע האָט געזאגט:

— קוק זיך אויין, וועסטו ווימען.

און איך האָב געקוקט.

די געפליגעלטע פיגור האָט מיר געצייגט מיט איהר ברענענדיגען פאקעל און איך האָב געזעהן.

פון אונטער דעם שוואַרצען שלייער האָבען זיך אַרויסגערוקט א מחנה דונקעלע געשטאלטען.

אַנדערע מיט הוילע קעפ און אַנדערע אין יארמולקעס, אַנדערע געגאלטע, אַנדערע מיט בערדלאך און אַנ-

מעל, און זיין שווארצער שאל האט אבגעטונקט די פינ־
סטערע ברעגען אין אטלאנטיק.

און ווייט, ווייט פון אן אונבעשטימטען ארט הינ־
טער דעם שלייער האט זיך געזעהן א מאטע ליכט און
איהר פלאם האט זיך געוויעגט און געצאנקט ווי א גוסס...

און די פליגלען איבער מיין קאפ האבען גענומען
מעכטיגער רוישען.

און פלוצלונג איז ערשיענען א געפליגעלטע פיגור,
דאכט זיך אין דער געשטאלט פון א פרוי, מיט א גליהענ־
דען פאקעל אין האנד. און זי איז געבליבען שוועבען
צווישען מיר און צווישען דעם שווארצען שלייער, און א
שטימע האט פון ערגעץ געזאגט צו מיר:

— פרעג!

און מיינע ליפען האבען געציטערט ווי אין פיעבער
און איך האב געפרעגט:

— פארוואס איז דער הימעל פערצויגען מיט
שווארצען?

און א שטימע האט מיר געענטפערט:

— ווייל דאס איז דער אידישער הימעל.

דער ענטפער האט דורכגעלעכערט מיין נשמה און א
דיקע שווארצקייט האט זיך אויסגעצויגען פאר מיינע
בליקען, אז איך האב קוים געזעהן די פיגור.

— און פארוואס איז דער אידישער הימעל שווארץ?
האב איך ווייטער געפרעגט.

און די שטימע האט געזאגט:

— זעה!

און די שווארצע פלוטען האבען געלויכטען פאר מיר
ווי קריסטאל, און איך האב דורכגעקוקט דעם ים׳ס הארץ
ביז׳ן תהום און האב דארט געזעהן זיינע סודות.

און דער הימעל איבער מיין קאפ איז געווען אפען
און איך האב געזעהן די גערעכטיגקייט טהראנענדיג אויף
א וואלקען פון פייער.

און איך האב געזעהן די צייט זיצענדיג ביי איהר
וועב־שטוהל, וועבענדיג דעם שטאלץ פון די קומענדע
דורות.

און מיין ברוסט איז געווארען שטארק ווי א פאנציר,
מיין בליק — ריין און פלאמענד.

און מיין ערנסטער פנים האט זיך אבגעשפיגעלט אין
די קלארע יריעות פון די אויבערשטע וועלטען.

איך האב בעטראכט דעם שנעלען גאנג פון די
פלאנעטען.

מיינע אויערען האבען פערנומען דעם געזאנג פון
מארגענשטערן...

איך האב געהערט דעם הייליגען באר פון די כרובים,
וואס בעגלייטען די זון.

און איך האב געזעהן די געבורט פון די אינגסטע
שטראהלען, וואס ברעכען דורך די געצעלטען פון די הימ־
לען צו בעלייכטען די וועלט.

און באלד האב איך דערהערט א מעכטיגען רוישען
פון פליגלען איבער מיין קאפ.

און עס האט זיך געעפענט פאר מיר נאך א עפענונג
אין דער חויך. און איך האב דערזעהן א שווארצען הי־

פאַנטאַזיע

(נביא'יש).

דאָס איז געווען אין דעם יאָהר ניינצעהן הונדערט און פינף, אויף קאָלומבום'ס ערד, צו דער צייט, וואָס מיין פאָלק האָט פערלאָרען זיין וועג און געלייקענט אין אלץ, וואָס איז רעכט און אין אלץ וואָס איז הייליג.

און א האַנד האָט פון די וואָלקען זיך אראָבגעלאָזט און האָט מיך אָנגעגריפען און אַוועקגעשטעלט אויפ'ן קאָפּ פון דער סטאַטוע דער פרייהייט, ביי דעם אָפענעם פּאָרט פון דער מוטער־שטאָדט פון די פעראייניגטע שטאַטען.

און מיינע אויגען האָבען זיך געעפענט ווייט און איך האָב געזעהן ביידע וועלטען: די אלטע וועלט און די נייע.

איך האָב געזעהן דעם גאַנצען אטלאַנטישען מעער פון ברעג צו ברעג, האָב געזעהן די מיליאָנען שיפען, וואָס שניידען דורך זיין רוישענדען בוזים, און געפיהלט דעם בייטש פון שטורם, וואָס מאַכט שפרינגען זיינע וועלען.

אין אכצעהן הונדערט ניין האָט ער דערזעהען די וועלט און אין ניינצעהן הונדערט ניין הויבט שוין אן די וועלט איהם צו זעהן.

און אלע זעהען איהם.

אזוי ווי ער האָט אנערקענט דאָס גלייכע רעכט פאר אלע קאלירטע מענשען, אזוי אנערקענען די מענשען פון אלע קאלירען זיין אייביגען נאמען.

א קרוין וואלט איהם מיאוס געמאכט.

גאלדענע עפאלעטען פון א פעלד־מארשאל וואלטען איבערגעפיהרט זיינע סטאטוען.

שטעלט זיך פאר לינקאלן מיט א שוועד ביי דער זייט!

דאס האט געפאסט אמעריקא'ס ערשטען פרעזידענט אבער ניט דעם זעכצעהנטען.

ער איז געווען א גליקס־קינד, דער גרויסער קאפיטאן אונזערער: זיין מזל האט איהם אויסגעוועהלט א טויט, וואס פערגרעסערט נאך זיין קבר.

אין פארד'ס טהעאטער פון דער הויפט־טשאדט וואשינגטאן איז דאס געווען, אין דעם ערשטען מאמענט פון פריהלינג וועז די ערשטע גרעזער שפראצען—יא, דאס ארט און דאן האט דאס פאסירט וועז א קויל איז הייליג געווארען אין זיין קערפער.

דאס ארט און דאן איז דאס געשעהן, וועז א רעוואלווער האט ארויפגעשאסען א נשמה אין הימעל ארויף, אין זיעבעטען הימעל.

דזשאהן ווילקס בוטה, דער מערדער, איז געווען א בעסערער אקטיאר ווי זיין געניאלער ברודער, ער האט געשפיעלט א ראלע וואס די מענשהייט וועט ניט פערגעסען: זיין טמא האנד האט בעשאפען א קדוש.

א דאנק דיר, בעזער שיקזאל, וואס דו האסט איהם געשיינקט דאס מארטירערטהום! זיין פערגעהן איז דער לעצטער, פאלענדעטער שטריך אין זיין בליבען.

פאר דעם זוהן פון אן אָרימען בויער. קומענדיג פון אונ־
בעמיטעלטע עלטערן איז ער געווען נעהענטער צו די
געדריקטע. ער האָט זיי טיעפער געפיהלט און בעסער
אבגעשאצט. זיין וויעג איז געשטאַנען אין א שטיבעלע
פון קלעצער, וואו מען זויגט איין דעם רחמנות מיט די
מוטער־מילך.

די געשיכטע האָט אויסגעקליבען דעם ריכטיגען מאן
פא־ די ריכטיגע ארבייט.

אין לינקאָלן ווערט ניט נאָר פערעהרט דער פריי־
הייטס קעמפער, דער גוואלדיגער רעדנער, דער שארפער
פאָליטיקער און דער גוטמוטהיגער ויצלינג, נאָר אויך
דער אמת'ער שונא פון גאוה, דער מאן, ווען די פראָסט־
קייט, די ניט־געמאכטע איינפאכקייט האָט געציערט ווי
א קרוינונגס־מאנטעל.

לינקאָלן וואָלט אפשר ניט געמאכט קיין גוטען אייג־
דרוק אין פירסטליכע פאלאצען, מען האָט איהם אבער
געמאכט קייזערליכע אוואציעס אין די הערצער פון די
געטרעטענע. דער גרויסער פארמער פון הארדין קאונטי,
קענטאקי, איז ניט געווען קיין „קאוואליער" ווי זיין אונ־
שטערבליכער פארגעהער פון מאונט ווערנאן, ווירדזשי־
ניא, ער האָט ניט געטראגען דעם זילבער־וויסען פאריק
פון די אדעליגע, די אריסטאקראטען, דערפאר אבער זיי־
נען זיינע מאנומענטען די שענסטע.

ווי הערליך ער זעהט אוים אין זיין געווענליכען
פאלקס־ראק! ווי שען זיין קאָפ איז פערקאמט אויפ'ן
עולם'שען אופן!

טראגט דזשארדזש וואשינגטאן. לינקאלן איז געווען זיין פאטערלאנד'ס צוויימער ערלייזער.

וואשינגטאן איז גרוים, ער האט געפיהרט צו די אונאבהענגיקייט פון א מדינה. דאך דיעזע מדינה, וואס האט צובראכען די אייזערנע רוט פון איהרע פיניגער, האט אליין געפייניגט מענשען, זיי געקויפט און פערקויפט אויפ'ן מארק ווי בהמות.

ביי דער נאציאנאלער לויה פון וואשינגטאן איז נאכ־געגאנגען די פרייהייט מיט א בייטש אין דער האנד, ביי לינקאלן'ס ארון האט זי געטראגען א לארבער־קראנץ.

וואשינגטאן האט געטאן דאס, וואס זיין מיסיאן האט פון איהם געפאדערט. ער איז געווען א העלד, א טאפפער רער בעל־מלחמה, אן עהרליכער מענש. קעמפענדיג מיט ענגלאנד פאר די גאולה פון זיינע מיט־מענשען, האט ער ניט געקענט פעראיינם קעמפען ג ע ג ע ן זיי. זיין ציוויל האט דאס פון איהם ניט פערלאנגט.

ער האט געלאזט דעם שווארצען שקלאוו אויף זיין מרויעריגען ארט, ביי זיין ברוטאלען בעזיצער. ער האט אליין געקויפט אפריקאנער קנעכט צו בעארבייטען זיינע גימער. ער האט בעלאנגט צו דעם שבט לוי פון דער געזעלשאפט און איז געווען דער משה רבינו פון דער נייער וועלט, וועלכער האט בעפרייט א פערשקלאפט פאלק און האט אליין אנגעשריעבען דעם דין ווי צו תאנד־לען מיט שקלאפען...

די חיליגע ארבייט אבצואווישען פון דער יונגער מדינה דעם אלטען פלעק פון קנעכטשאפט איז געבליעבען

שוואַרצע, ברוינע און געלע, אלע האָבען זיי זיך געטראָגען אונטער איין הימעל ; אלע האָבען זיי געטהאָן די שליחות פון דער נאַטור און געגאַנגען דאַרט, וואו איין געזעץ האָט זיי געהייסען.

דער פעך־שוואַרצער זשוק, דער געשפרינקעלטער שמעטערלינג, די גרין־זיידענע טומעל־פליעג, די גאַלדענע ביהן און די פייער־גליהערין האָבען געטאַנצט אין איינעם דעם צויבער־קאַדריל פון זומער, און ער, דער פראָפעט פון אחדות, האָט געקוקט און געקוואַלען.

דער שוואַרצער בוהאי האָט זיך געפיטערט אויף די ויזען פונקט ווי דער ווייסער און דער רויטער. זיי האָבען געגעסען די זעלביגע פאשע, געטרונקען די זעלביגע וואַסער, געאַטהעמט די זעלביגע לופט.

ער האָט די ערד פראָבירט : דער שוואַרצער באַדען האָט געטראָגען רייכערע פרוכט ווען מען האָט איהם גוט אַרומגעזאָהען...

מיט קלאָרע, ליכטיגע אויגען, מיט א רויגעם געווי־סען און א שכל גלייך ווי אַן אָנגעצויגענע סטרונע, — האָט ער אין אַלע טהיילען פון דער בריאה געפיהלט איין דופק, איין נשמה, איין גרויסען, מעכטיגען פערבאַנד.

ער האָט ניט געזעהן קיין יחסנים אין דער נאַטור און האָט זיי ניט געליעבט ביי די מענשען. ער האָט בעגריפען זיין לעקציאָן, פערשטאַנען זיין בערוף און א גאַנצע אומה פייערט זיין אַנדיינקען.

לינקאָלן איז ניט געווען אַמעריקא'ס ערשטער פאָליטישער בעפרייער, די מעדאַל פאר דיזען נצחון

געסט קיינמאל דעם אויסערוועהלטען, וואס האט איהם צונויפגעפיהרט מיט דיעזער הימלישער פרינצעסין.

אייגער פון יענע אויסערוועהלטע, פון יענע אייביגע גייסטער איז אייבערהעם לינקאלן, וועמעס הונדערט יעהריגער געבורטסטאג עס איז יעצט דער יום טוב פון א מעכטיגע נאציאן.

א קינד פון די אפענע פעלדער איז ער געווען. צווישען די גרינע לאנקעם פון דער זוניגער קענטאקי האט ער זיינע אויגען געעפענט.

ער האט טויזענד פערשיעדענע פויגעל זינגען געהערט און האט זיי אפלאדירט מיט דער נשמה; ער האט זיך פון אלע בעגיינטערט.

ער האט געזעהן ווי בוימער פון אלערהאנדיגע קאליערן און געשטאלטען בילדען א גאנצען וואלד און ער האט דעם וואלד בעוואונדערט און זיך געקוויקט מיט זיין פראכט.

מיליאנען בלימעלאך, קווייטלאך און גראזען האבען געשמייכעלט צו איהם, ער האט זיי אלעמען געבענשט. זיי זיינען אלע שען אויף זייער שטייגער און נאטור האט זיי אלע בעשאפען און געלאזט פריי בליהען און וואקסען.

טייכלאך, טייכען, שטראמען, קרעניצעס, וואסער-פאלען האבען גערוישט, געלאכט, געמורמעלט און ער האט פון אלץ פערנומען איין גאנצע, מעכטיגע ערהאבענע מעלאדיע.

אין דער הויך האט ער זיינע בליקען אויפגעהויבען און בעטראכט די פנים'ער פון די וואלקען: וויסע,

דורך די מידע זעהנזוכטם אויגען
האָט דער וועה זיך דורכגעשפּארט.

דאָך דער הימעל האָט פערנומען
דעם פערלאָרענעם׳ס געבעט.
און א מלאך איז געקומען
און האָט פריי דאָם וואָרט גערעדט.

אויף קענטאָקי׳ס גרינע וויזען,
אין א שטיבעל אויפ׳ן פעלד,
איז דער ריעז פון פרייהייטס ריעזען
אָנגעקומען אויף דער וועלט.

„לאָזט איהם לויז!" האָט ער געליאָרמט,
„ווערט דורך זיין פערגעהן ניט רייך!
„נאָט האָט זיך אויף איהם דערבארמט,
„שוואָרץ צי ווייס, מיר זיינען גלייך!"

און ער האָט די קייט צוריסען,
און געלאָזען געהן דעם קנעכט,
און בעפרייט א פאָלקס־געוויסען,
און געקרוינט דאָם מענשען־רעכט.

ניט נאָר איז די פרייהייט אַליין פערעהרט און פער־
הייליגט, נאָר אָפילו איהרע פריינד. יעדער מיטגליעד
פון איהר נאָבעלער משפּחה לעבט אויבינ. א פאָלק פער־

אייבערהעם לינקאלן

צו זיין הונדערט יעהריגען געבורטסטאג.

דֿ יפצענד האָט דער אָר׳מער נעגער
זיין פערלאָרענקייט געמיינט,
און האָט אויף זיין ווייסטען ג׳לעגער
דורך די שטילע נעכט געווויינט.

מיט די ווייסע צייהנער ביסען
פלעגט ער אָפט זיין שווארצען לייב,
פלעגט אויף זיך די הויט צורייסען
און דעם סוד פערטרויט זיין ווייב...

נאָר דעם יאָך האָט ער געטראָגען
שטיל און רוהיג, ווי א לאם.
פלעגט קיין הויכען וואָרט ניט זאָגען,
שטיל געשטיקט אין זיך די פלאַם.

אפריקא האָט איהם געצויגען,
נאָך זיין חיים האָט ער געגאַרט,

בעזונדערע שריפטען

ערפינדונגען און מענשען 278
בילדער און חגדה 283
קנעפלעך 289

בערל דער פיסקאטער

ערשטער קאפיטעל 297
צווייטער „ 304
דריטער „ 311
פיערטער „ 317
פינפטער „ 325
זעקסטער „ 333
זיעבטער „ 341

ביי די ברעגען פון ים 113
איבער פרוג'ס ליעדער 137

גלויבען

אבגעשטיסענע געטער 145
אמונה מיט גלעקלאך 151
תורת־געדאנקען 157
פאסטען 169
משומדים און פרייע דענקער 174

פאמיליע

רייד מיט א אידענע 183
מיט יעקעל שפרינצעס 189
פרויען וואס ווילען „אויסגעפינען" 195
דארפען זיך פרויען פארבעסערן? 201
גט און קדושין 205

ארטיקלען און פעליעטאנען

די אינדיקעס און די רויטע 213
פארק־טראגעדיעס 221
א פערשפעטיגטער „אשמנו" 227
סוכות און דער חאדסאן־פולטאן פאראד 233
די יונגע מערקען 245
גיט מיר שונאים (פאלעמישעס) 252
אין די יאגדעס־בערג 258
דער מלמד און איך 266
אין אידישען גארטען 272

אינהאַלטס-פערצייכנים

בעזונדערע שריפטען

אייבערהעם לינקאַלן 5
פאנטאַזיע (נביא'יש) 13
דעם סטאַליאַר'ס אינגעלע (סקיצע) 21
ציוט-פערטרייב 30
שרייבען בריעף 37
אויף די אלטע יאהרען 42
אבגעצאַרט 48
א סטרייק 52
וועמעס בלוט? 58
פון טהאַל צו'ם באַרג 64

ליטעראטור

קונסט און לעבען 73
קהלת און דער פאַרטשריט 82
דער גאַלדענער רענדעל 90
„אמעריקאניזמוס" 97
דער גייסטיגער חונגער 103
אויסגעשריעבענע שרייבער 108

TAYLOR INSTITUTION
UNIVERSITY
- 5 FEB 1987
OF OXFORD
LIBRARY

Copyright, 1910.
By The International Library Publishing Co.

די אינטערנאַציאָנאַלע ביבליאָטהעק.

THE WORKS OF MORRIS ROSENFELD VOL. V

שריפטען

פון

מאררים ראזענפעלד

פינפטער באנד

(פּראָזע)

ארויסגעגעבען פון

די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק פערלאג קאמפ.

ניו־יארק.

58-62

58-62